CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीतलेजु र दिगुतलेजु

कुलचन्द्र कोइराला

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्र
उपहार
बानेश्वर, काठमाडौं

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्रतिष्ठान प्रकाशनमाला – ११

श्रीतलेजु र दिगुतलेजु

कुलचन्द्र कोइराला

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकाशक
कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्रतिष्ठानको सहयोगार्थ
इन्द्रचोक क्लब, का.न.पा. वडा नं २५ मखनटोल, काठमाडौं

लेखक
कुलचन्द्र कोइराला

संस्करण
प्रथम

प्रकाशन मिति
भदौ, २०५२

प्रति
१०००

सर्वाधिकार
कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्रतिष्ठानमा

कम्प्यूटर टाइप
रोशन कम्प्यूटर
बानेश्वर, काठमाडौं फोन नं. ४७५९९७

मुद्रक
शीला (अफसेट) प्रिन्टर्स, डिल्लीबजार, काठमाडौं, फोन नं. ४-१८०१४

मूल्य रू. 100

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकाशकीय

कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्रतिष्ठानद्वारा प्रकाशित यो अर्को ग्रन्थ-पुष्प हो । विद्वान् पाठकहरू समक्ष यो ग्रन्थ-पुष्प प्रस्तुत गर्न पाउँदा हामीलाई अपार आनन्दको अनुभूति भइरहेको छ ।

यस ग्रन्थमा विद्वान् अनुसन्धाता कुलचन्द्र कोइरालाले तुलजाको नेपाल आगमन प्रक्रिया, स्थापना, पर्व-पूजा, गुठी-व्यवस्था, दरवन्दी आदिवारे विशद् चर्चा गर्दै गुठी संस्थानमा भएका लगत-विवरण र सम्वन्धित अभिलेखहरू पनि प्रस्तुत गर्नुभएको छ । तुलजा भवानीको धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक पक्षवारे सविस्तार विवेचना गरिएको अर्को पुस्तक नेपाली भाषामा छैन । यसले गर्दा यो ग्रन्थ अनुसन्धाता, विद्यार्थी, जिज्ञासु आदि सवैका लागि पठनीय वनेको छ भन्ने कुरामा हामी विश्वस्त छौं ।

लेखकले भक्तपुरकी तलेजु भवानीको वारेमा लेख्न खोज्दाखोज्दै उहाँको स्वास्थ्य अचानक खराव हुन गएकोले यो ग्रन्थमा सो भागको अभाव विद्वत् समुदायलाई महसूस हुनसक्छ । यसका लागि त हामी क्षमायाचन मात्र गर्न सक्छौं ।

अन्तमा, लगत-विवरण उपलव्ध गराइदिने गुठी संस्थानप्रति र यस पुस्तकमा मन्तव्य लेखिदिनुहुने नेपाल-एशियाली अनुसन्धान केन्द्र त्रि. वि. का कार्यकारी निर्देशक डा. प्रेमकुमार खत्रीप्रति हामी हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । प्रतिष्ठानको सहयोगार्थ प्रकाशनको जिम्मा लिइदिन तत्पर्य रही सहयोग गर्ने का. न. पा. वडा नं. २५ का वडा अध्यक्ष विकासभक्त श्रेष्ठ, सो वडाका सल्लाहकार तथा सवै पदाधिकारीहरू एवं इन्द्रचोक क्लव परिवारप्रति पनि हामी आभारी छौं । शुद्धाशुद्धि हेरिदिई सहयोग गर्ने पार्थमणि भट्टराई र नगेन्द्रराज रेग्मी तथा अन्य विविध सहयोग गर्ने हरि मञ्जुश्री र माधव कोइरालालाई पनि हृदयैदेखि धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

२०५२ आश्विन ५ गते

— डा. सुरेशराज शर्मा
अध्यक्ष
कुलचन्द्र कोइराला स्मृति प्रतिष्ठान, २०५०

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भूमिका

नेपालको राजनीतिक इतिहास जति चाखलाग्दो छ सामाजिक-सांस्कृतिक इतिहास त्यस्तै, अझ त्योभन्दा रोचक छ । राजनीतिका उतार-चढावमा व्यक्ति, परिवार, तीवीचको कलह जस्ता सामान्य कुराले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छन् । घटनाहरू छिटो-छिटो घट्छन् । समाज, जीवन अस्तव्यस्त हुन पुग्छ । सामाजिक-सांस्कृतिक इतिहासको धाराको वहाव प्रक्रिया पनि फरक हुन्छ । सामाजिक-सांस्कृतिक संस्थाहरू स्थायी हुन्छन्, सानातिना घटनाक्रमले तिनमा उतार-चढाव आउँदैन, यसैले दाउ-पेच, कूटनीति, कलह जस्ता अवस्थावाट मुक्त सामाजिक-सांस्कृतिक इतिहासले नै देश र समाजको विगतको सही चित्र प्रस्तुत गर्छ, वास्तविक व्यक्तित्त्वको प्रतिनिधित्व गर्छ ।

शाक्त सम्प्रदाय नेपालका लोकप्रिय धार्मिक मतहरूमध्ये एक हो । शाक्त मत जनसामान्यका साथै राजनेता तथा जीवनका विविध महत्त्वाकांक्षापूर्ण पदमा अग्रसर तथा आसीन हुनेहरूका लागि त्यत्तिकै महत्त्वको छ । नेपालको प्राग् तथा आद्य इतिहास कालदेखि नै मातृशक्तिका विविधरूपको पूजा-उपासना गर्ने प्रचलन रहिआएको देखिन्छ । पछि राजतन्त्रको स्थापना भएपछि मातृशक्तिको उपासना संस्थागत भयो र नगरको विस्तार, संस्कार-पर्वहरूको विकासदेखि लिएर रोग-व्याधि विरूद्धका अभियानमा शक्ति-उपासना, शक्तिपीठहरूको स्थापना एक प्रचलन नै वन्यो । हिन्दू-बौद्ध तथा जनजातीय धार्मिक परम्परामा शक्तिपूजाको लोकप्रियता एकनास स्थिर रह्यो ।

प्रस्तुत पुस्तक तुलजाभवानीलाई केन्द्रविन्दु मानेर तयार गरिएको नेपालका ख्यातिप्राप्त मूर्धन्य विद्वान् स्व श्री कुलचन्द्र कोइरालाज्यूको कृति हो । यस कृतिमा विद्वान् लेखकले तलेजुबारे विस्तृत अन्वेषण गरी धेरै मननीय तथ्यहरू उद्घाटित गर्नुभएकोले धर्म-संस्कृति तथा इतिहासका विद्यार्थी एवं पाठकका लागि ज्यादै उपयोगी भएको मैले महसूस गरेको छु । तजेजुलाई कर्णाटवंशीय राजा नान्यदेवका सन्तान हरिसिंहदेवले सिम्रौनगढ राज्यको पतन भएपछि ज्यान जोगाउन नेपालतिर पस्दा आफ्ना साथै ल्याएका र उनको मृत्यु नेपाल उपत्यका नपुग्दै बीच बाटामै भए पनि उनकी रानी, युवराज तथा भारदार लावालस्कर त्यसबेलाको शक्तिकेन्द्र भक्तपुरमा आएर शरण लिंदा त्यहीं राख्न पुगे । समयचक्रले भक्तपुर र क्रमशः तत्कालीन 'नेपाल' नामले चर्चेको सरहद नै हरिसिंहदेवको नातिनीका मातहतमा आयो र

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मल्लवंशको स्थापना भयो । मल्लहरूले तलेजुको त्यस आगमन-प्रक्रियालाई बिर्सेनन् र आफ्नी इष्टदेवीको रूपमा उनलाई दरवार परिसरमै स्थापना गरी विशिष्ट महत्त्व दिएर राखे । देवी पनि मल्लहरूसित यति प्रसन्न भइन् कि आवश्यक सरसल्लाह दिन उनी बेला-बेला दृश्यरूपमै प्रकट हुन्थिन् भन्ने किम्वदन्ती छ । भक्तपुर मूलघरबाट राज्यश्री अलग्गिएर काठमाडौं र पाटनमा विभक्त हुँदा तलेजु-साधना गरी ती ठाउँमा पनि दरवारमा स्थापना गरिए ।

तलेजुको तान्त्रिक स्वरूप, पूजाविधि र परम्परा र पुस्तकको परिशिष्ट खण्डमा पूजाखर्चको लागत समेत प्रस्तुत गरिएकोले देवीको मान्यता र संस्थागत व्यवस्थापन पक्षसमेत बुझ्न मद्दत पुगेको छ । यो पुस्तक तयार गर्ने श्रद्धेय लेखकले गर्नुभएको परिश्रमको प्रत्येक अध्यायका अन्तमा प्रस्तुत सन्दर्भ सामग्रीको फिहरिस्तवाट पनि अनुमान गर्न सकिन्छ ।

समयको भुँवरीमा मल्लवंशको पतन इ. १७६८-६९ मा भयो र शाहवंशको स्थापना भयो । यसो भए पनि मातृ र आद्यशक्ति दुर्गाभवानीकै स्वरूप मानिने तलेजु भवानीको मान्यताको लोप भएन । नेपालको राजशक्तिसित सम्वद्ध तलेजुको नियमित र विधिवत गरिने तान्त्रिक पूजा-परम्परा अद्यापि छँदैछ । यस दृष्टिले पनि लेखक श्री कोइरालाको यो पुस्तक नेपालको धार्मिक इतिहासमा अभिरूचि राख्ने सवैका लागि पठनीय छ । लेखक अव पार्थिकरूपमा यस संसारमा नरहनुभए पनि उहाँका यस्ता कृति प्रकाशित भई दिक्-दिशामा पुग्न सक्नु उहाँको ठूलो देन हो, जसलाई राष्ट्रले सन्हाहना गर्नुपर्छ ।

स्व. लेखक श्री कुलचन्द्र कोइरालाका अन्य अप्रकाशित कृति प्रकाशित गर्न तथा प्रकाशितलाई बारम्वार प्रकाशित गर्दै जान सवै श्रद्धालु पाठकवाट उत्साह प्राप्त गरी तन-मन-धनले लाग्नुभएका उहाँका सुपुत्र श्री जीवनचन्द्र कोइराला, परिवार तथा प्रकाशनमा संलग्न सवैको प्रयासको म मुक्तकण्ठले सन्हाहना गर्दछु र उहाँहरूको यस्तो पुनीत कार्यको नित सफलताको लागि शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

– प्रेमकुमार खत्री
कार्यकारी निर्देशक
नेपाल-एशियाली अनुसन्धान केन्द्र
त्रि. वि.

२०५२/५/२२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विषय-सूची

क्रम विषय	पृष्ठ संख्या
१. श्रीतलेजु भवानी पृष्ठभूमि, पादटिप्पणी	१ – १३
२. श्रीतलेजु भवानीको ऐतिहासिक पक्ष श्रीतलेजुको उत्पत्तिसम्बन्धमा नेपाली उपाख्यान, कर्णाटकवंशी नान्यदेवको ऐतिहासिकता, श्रीतुलेजु भवानीको कुलपरम्परा, नेपालमा श्रीतुलेजुको आगमन र स्थापना, वर्तमानकालको श्रीतुलेजु मन्दिर काठमाडौं, पादटिप्पणी	१४ – ३६
३. श्रीतलेजुका जात्रापर्व र गुठी व्यवस्था विशेष पर्व र ग्वा पूजा गुठी, वर्षबन्धन पर्व, मातृका वर्षबन्धन गुठी, श्रीमहालक्ष्मी थापूजा गुठी, श्रीतलेजुका सांस्कृतिक पर्वहरू, सांस्कृतिक पर्वका आधारहरू, श्रीतलेजुको प्रजा-पर्वका दिनहरू, पादटिप्पणी	३७ – ५५
४. श्रीदिगुतलेजु : काठमाडौं मन्दिरको निर्माण-शैली, मन्दिरको निर्माण-काल, मन्दिरको निर्माण-विधा, श्रीदिगुतलेजुका सांस्कृतिक पर्वहरू	५६ – ७०
५. श्रीदिगुतलेजु : पाटन पादटिप्पणी	७१ – ७९

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६. परिशिष्ट क ८० – १४३

श्रीतलेजु भवानीको वार्षिक पर्वपूजा खर्चको लगत विवरण (काठमाडौंकी श्रीतलेजु भवानीको वर्ष दिनभरिको पर्व-पूजा खर्च), श्रीतलेजु मात्रिका वर्षबन्धन गुठी, काठमाडौं तलेजुको दशहरा थापूजा गुठी, काठमाडौं तलेजुको जयप्रकाश मल्लको थापूजा गुठी, श्री ५ रणबहादुर शाहको जन्मोत्सव पर्वमा श्रीतलेजु थापूजा गुठी, श्री काठमाडौं तलेजुको पवित्रारोहण पर्वको गुठी, काठमाडौं तलेजुको प्रत्येक इन्द्रजात्रा र बडादशैं पर्वमा जवान ८ ले पाउने कपडाको फाँटवारी, श्री काठमाडौं तलेजुको वार्षिक पर्वपूजाको खर्चको तेरिज

७. परिशिष्ट ख १४४– १८५

श्रीदेगुलितलेजु काठमाडौंको वार्षिक पर्वपूजन खर्चको लगत विवरण

८. परिशिष्ट ग १८६–२०९

क. गुठी संस्थानको लगत तहबिल कार्यालयका अभिलेखमा रहेका श्रीतलेजु भवानी काठमाडौंका अप्रकाशित अभिलेखहरू

ख. गुठी संस्थानको लगत तहबिल कार्यालयका अभिलेखमा रहेका श्रीतलेजु भवानी भक्तपुरका अप्रकाशित अभिलेखहरू

९. परिशिष्ट घ २१०-२३४

मल्लकालका प्रकाशित केही अभिलेखहरू

१०. परिशिष्ट ङ २३५-२३६

सन्दर्भ ग्रन्थ-सूची

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीतलेजु (तुलजा) भवानी

पृष्ठभूमि:-

पुरातनकालमा भगवती लक्ष्मी (श्रीदेवी) को उपासना गरिन्थ्यो। सिन्धुघाटी सभ्यतामा प्रशस्त मातृदेवीका मूर्तिहरू प्राप्त भएका थिए। यिनै मूर्तिहरूको विश्लेषण गर्दै भारतीय कला भन्ने ग्रन्थको पृ.२८ मा डा. वासुदेवशरणले मातृदेवीको पूजा उपासना इरान, मेसोपोटामिया, फारस, शूषा, टर्की, साइप्रस, क्रीट, मिश्रसम्म थियो भनेर उल्लेख गरेका छन् [१]। यसबाट के थाहा पाइन्छ भने भावना र लक्ष्य जे जस्तोसुकै होस्, प्राचीन सभ्यतामा मातृदेवीको उपासना विश्वभरि नै गरिन्थ्यो र पछिल्लो कालमा यसैबाट विविध नामले शक्तिको उपासना गर्ने क्रम चलेको हो।

ऋग्वैदिककालमा मूर्तिपूजा थियो वा थिएन भन्ने बारेमा इतिहासविद्हरूको एक मत छैन तापनि माता अदितिको व्यापकता पाइन्छ। श्री शब्द पनि प्रशस्तै प्रयोग भएको पाइन्छ [२]। डा. कुमार स्वामी ऋग्वेदकी अदितिबाट नै लक्ष्मीको विकास भएको र बेबिलोनकी देवी इस्तरसँग लक्ष्मीको सादृश्य रहेको कल्पना गर्छन् [३]। ऋग्वेदको दशौं मण्डलमा वाक्देवी विषयको सूक्त छ र वाक्देवीको विकसित रूप सरस्वतीमा पाइन्छ। श्री र लक्ष्मीको विशेष चर्चा यजुर्वेदमा देख्न पाइन्छ [४]।

ऋग्वेदको अनुशीलन गर्दा श्री शब्द तेजस्विताको लागि नै प्रयोग भएको पाइन्छ तापनि तेजको अर्थ ऐश्वर्यसम्म गर्न सकिन्छ। ऋग्वेदको पाँचौं मण्डलको परिशिष्टको रूपमा श्रीसूक्त पाइन्छ, जसलाई खिलसूक्त भनिएकोले संहिताकालभन्दा पछिको हो [५] भनेर विद्वान्हरूले निर्णय गरेका छन् र यजु:संहिता एवं अथर्वसंहिताले व्यक्त गरेको श्री एवं लक्ष्मीको भिन्न रूपको समीकरण भएको श्रीसूक्तमा पाइनुले विद्वान्हरूको मन्तव्यलाई स्वीकार गर्नैपर्ने हुन्छ। अथर्ववेदका मन्त्रहरूमा 'श्री' शब्द धन, ऐश्वर्य, वृद्धि, भूति आदि अर्थमा नै प्रयुक्त भएको पाइन्छ [६]।

ऋग्वेदमा प्रयुक्त 'लक्ष्मी' शब्द भने वाणीको अर्थमा प्रयुक्त भएको पाइन्छ, जो समन्वयात्मक रूपमा व्याख्या गर्ने हो भने शक्तिरूपा वाणी एवं परमतत्त्वरूपा माता अदितिकै विशेष रूपमा विकास भएर अनेकन् शक्तिको रूप बनेको कुरा

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थाहा हुन्छ ।

भूति, ऐश्वर्य, तेजरूपमा संहिताकालमा व्याख्यायित 'श्री' ब्राह्मणकालमा भने चेतनधर्मीको रूपमा वर्णित छन् [७]। 'श्री' ऐश्वर्यवाचककै रूपमा लिएको पाइन्छ । शतपथको अश्वमेध यज्ञको प्रकरणमा राजाको व्याघ्रचर्मयुक्त आसनलाई पनि 'श्री' भनिएको छ [८] भने जैमिनीय [९] तथा ऐतरेय ब्राह्मणग्रन्थमा पनि राज्यासनको लागि 'श्री' शब्दकै प्रयोग भएको पाइनुले राज्यश्रीको महत्ता रहेको विदित हुन्छ ।

उपनिषद्हरू, जो पुरातन मानिएका छन्, त्यसमा 'श्री' शब्द ऐश्वर्य-भूतिवाचक नै पाइन्छ । बृहदारण्यक उपनिषद्मा अशुचि वस्त्रले रहित स्त्रीमा पनि 'श्री' को वास हुन्छ भनेको पाइन्छ [१०] भने तैत्तिरीय उपनिषद्मा श्रीबाट अन्न, गाई आदि प्राप्त हुने कुराको उल्लेख छ । महानारायणी उपनिषद्मा सूर्यको विभूति वा स्त्रीको अर्थमा 'श्री' शब्दको प्रयोग छ, जुन पछिल्लो कालमा सूर्य नै विष्णुको रूपमा अवतरित हुन्छन् [११]। यसै उपनिषद्मा अन्न, गाई, धन, ऐश्वर्यको अर्थमा 'श्री' को प्रयोग भएको छ । देव्युपनिषद्मा लक्ष्मीलाई दक्षदुहिता भनिएको पाइन्छ भने सौभाग्यलक्ष्मी उपनिषद्मा श्रीसूक्तको सुन्ने प्रथम ऋषिगण आनन्द, कर्दम, चिक्लीत आदिको उल्लेख छ [१२]। यसै उपनिषद्मा श्रीचक्र लेखेर लक्ष्मीको उपासना गर्ने कुरा उल्लेख भएको पाइनुले उपर्युक्त दुई उपनिषद्लाई हामी क्राइष्टपछिका उपनिषद् हुनुपर्छ भनेर अनुमान गर्न सक्छौं ।

सौभाग्यलक्ष्मी उपनिषद्मा श्रीयन्त्रमा आवाहन गरिने लक्ष्मीको स्वरूप गजलक्ष्मीको छ [१३]।

संभवत: लक्ष्मी धन-ऐश्वर्यकी देवीको रूपमा ईसापूर्व अर्थात् बुद्ध आविर्भावकालभन्दा निकै पूर्वकै समयमा धनदात्री देवीको रूपमा पूजित भइसकेकी थिइन् । यसैले मूर्तिपूजा अथवा देवदेवीको पूजाविरोधी बुद्धको वचन संगृहीत 'दीघ्घ निकाय ब्रह्मजालसुत्त' (१।११) मा लक्ष्मीको पूजा निषेध गरिएको छ । पहिलो शतीतिरका बौद्धकवि अश्वघोषको काव्य सौन्दरानन्दमा लक्ष्मीको मूर्तिको व्याख्या भने पाइन्छ । किन्तु, त्यति श्रद्धा व्यक्त नगरिएको चाहिं बुद्ध धर्मको प्रभावले हुनसक्छ [१४]। अश्वघोषभन्दा अगाडि नै बनेको भरहुत तथा साँचीस्तूपको उत्खननमा प्राप्त सामग्रीमा देवकुमारीको नाउँले लक्ष्मी अंकित छन् भनिन्छ [१५]। यसरी वैदिक कालकी श्री धन, ऐश्वर्य, अन्नपात, राजश्रीको मूर्तरूप लक्ष्मीको रूपमा विकास भएको पाउँछौं ।

ईसापूर्वका पहिलो सहस्राब्दिका वर्षहरूमा भारतका व्यापारी समुद्रीमार्गबाट व्यापार गर्न पश्चिम एशियाका मुलुक बेबिलोन, फिनिशिया मिश्र, यूनान आदि देश हुँदै रोमसम्म पुग्दथे भन्ने कुरा पुरातत्त्वविद्हरूले स्वीकार गरेका छन् [१६]। यस्तो यात्रा सार्थहरूले जीवनमा एक चोटि गर्दथे र एकै पटकको व्यापारबाट तिनीहरू बाँकी जीवन आनन्दपूर्वक बिताउँथे । यस्तो व्यापारिक टोलीले धनको

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आदान-प्रदान गर्ने व्यापार मात्रै गर्दैनथ्यो, सांस्कृतिक आदान-प्रदानको संकेत पनि हामी पाउँछौं । ईसापूर्वका दुई हजार वर्षसम्मका भनी विद्वान्हरूले काल निर्धारण गरेका अनेकन् मूर्ति, देवताको रूप, रङ्ग, आसन, मुद्रा एवं अन्य कलाहरूको अनुशीलन गर्दा रोमसँग हाम्रो आर्यकलाको प्रशस्त सादृश्य रहेको पाइन्छ र केवल नाम मात्र भाषाले गर्दा भिन्नै भएको थाहा पाइन्छ [१७]।

समुद्र-यात्रा गर्ने सार्थहरूको टोलीले विघ्न नपरोस् भनी श्रीदेवी (लक्ष्मी) को उपासना गर्दथे । लक्ष्मीको उपासनाले अर्थ लाभ, समुद्र-यात्रामा जहाज, नाउ दुर्घटना नहुने विश्वास गरिन्थ्यो ।

एक समय मातृदेवी, श्रीदेवीको उपासना संसारभरिकै जातिहरुले गर्दथे । प्राचीन सभ्यताको विकास गर्ने देश मिश्र, बेबिलोन, मेसोपोटामिया, क्रीट, उर, शूषा एवं रोमका पुरातन सभ्यतामा पनि लक्ष्मीका प्रतीक मृण्मय मूर्तिहरू प्रशस्त पाइएका छन् । ई. पू. १५०० तिरको भनी उल्लेख भएको टेराकोटा (माटाका मूर्ति) बेबिलोनको उत्खननमा पाइएको छ [१८], जसका हातमा धनका प्रतीक स्वर्णथैला र पात्र छन् भने अगलबगलमा दुइटा लाटाकोसेरा छन् । पुरातनकालमा लक्ष्मीका मूर्तिहरूमा यस्तै रूप अंकित हुन्थ्यो । त्यसपछि मात्र गजलक्ष्मी (दुइटा हात्तीले सुँडमा बोकेका, दुई कलशले कमलका फूल या कमल-वनमा उभिएकी लक्ष्मी) लाई स्नान गराउन लागेका मूर्तिहरू बन्न थाले । कमलको फूल पानीको प्रतीक हो र लक्ष्मीलाई हामी समुद्रपुत्रीको रूपमा पूजा गर्छौं । लक्ष्मी धन, ऐश्वर्य र राज्यश्रीको रूपमा थिइन् । इन्द्रले विष्णुको प्रसादको अवहेलना गरेकोले ऋषिले इन्द्रलाई श्रीहीन हुने श्राप दिए । श्रीहीन भएका इन्द्रलाई असुरहरूले पराजय गरेकाले देवताले दुःख पाए । पछि विष्णुको उपदेशले देवदानव मिलेर समुद्र मन्थन गरे र यसबाट अन्य अमूल्य रत्नसहित लक्ष्मीको पनि समुद्रबाट प्रादुर्भाव भयो ।

पुराणमा उल्लिखित यस कथालाई हामी प्रतीकात्मक कथाको रूपमा पनि लिन सक्छौं । मोती, मुगा आदि अनेकन् रत्नहरू समुद्रमा पाइन्छन् । यसकारण समुद्रको नाउँ 'रत्नाकर' पनि भनिन्छ र रत्नमय समुद्रपुत्री लक्ष्मीको उपासना गर्ने परम्परा चल्यो ।

समुद्र-यात्राद्वारा दूरदेशमा पुगेर भारतीय सार्थहरू व्यापार गर्दथे भने मिश्र, बेबिलोन, फिनेशियाका व्यापारी, जो असुरजातिका भनिन्थे, उनीहरू पनि समुद्रको नाउ एवं जहाजद्वारा आलोडन गर्दै भारतका समुद्र-किनारसम्म आइपुग्थे । आफूलाई देववंशमा गन्ने आर्यजाति र पातालवासी असुरजातिद्वारा गरिएको यो समुद्र-मन्थन एवं रत्नको खोजीको तथ्यलाई नै पुराणमा समुद्र-मन्थनको संज्ञा दिएर प्रतीकात्मक व्याख्या गरिएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

नाग जाति, असुर तथा दानव, दैत्यहरूको निवासस्थान भनेर पुराणहरूमा वर्णन गरिएका अतल, वितल, सुतल र महातल, पाताल, भनिने देशहरू,

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अशिरिया, बेबिलोन, शूषा आदि प्राचीन सभ्यताका देश असुरजातिका र सुमेर, उर, क्रीट आदि नागजातिका देश हुन सक्छन् । यी ऐतिहासिक तर्कवितर्कको यहाँ आवश्यक छैन तापनि लक्ष्मी एवं श्रीदेवी अथवा श्रीचक्रको विषय यहाँ अपेक्षित भएकोले केही दिग्दर्शन मात्र गरिएको हो । किन्तु लक्ष्मी धनकी देवीको रूपमा पश्चिम एशियाका देशमा पनि पूजित थिइन् । नाम भने आ-आफ्नो भाषाबाट नै रहेको थियो ।

ईसापूर्व १५ सय वर्षतिरको भनेर विद्वान्हरूले अड्कल गरेको टेराकोटा (मृण्मयमूर्ति) को वर्णन गर्दै त्यसलाई लक्ष्मीको मूर्ति मानेका छन् । यो मूर्ति बेबिलोनको प्राचीन सभ्यताको हो, जसका हातमा धनका प्रतीक स्वर्णथैला र पात्र छन् भने मूर्तिका अगलबगल दुइटा लाटोकोसेराको मूर्ति अंकित छन् भनिन्छ । पुरातन मूर्तिकलाको निर्माणविधामा लक्ष्मीको यस्तै मूर्ति अंकित हुन्थ्यो । केही पछिका मूर्तिहरू भने दुइटा हात्तीले सुँडमा बोकेका कलशका जलले कमलका फूलमा बसेकी वा उभिएकी लक्ष्मीलाई स्नान गराउन लागेको 'गजलक्ष्मी' भनिने मूर्ति बन्न लागेको पाइन्छ । पानी-कमल, हात्तीको संयोगमा लक्ष्मीप्रतिमाको मान्यताले पानीमा उत्पन्न हुने कमलले रत्नाकर समुद्रको प्रतिनिधित्व गर्दछ भने हात्ती, जो विशाल र स्वर्गीय पशु पनि हो, ऐश्वर्यको प्रतीक मान्न सकिन्छ ।

पुरातनकालिक सभ्यता - सिन्धु घाटी र बेबिलोन आदि देशको परस्परमा व्यापार हुन्थ्यो र आवागमन हुन्थ्यो भन्ने कुरा सिन्धु घाटीमा उपलब्ध मुद्राको सादृश्यका मुद्राहरू पश्चिम एशियाका बेबिलोन, उर, क्रीट आदि देशमा प्राप्त हुनुले व्यक्त गर्छ १९। व्यापारको विनिमयसँगै सभ्यता र संस्कृतिको विनिमय पनि अवश्य नै हुन्छ । एक मुलुकका मानिस अर्को मुलुकमा पुगी व्यापार गर्दा त्यहाँका जात्रा, उत्सव, धार्मिक चाडवाड र देवीदेवताको जानकारी हुनु स्वाभाविक हो । तन्त्रमन्त्र, टूनाटोड्का, औषधि र उपचार-प्रणालीका साथै समाजका निम्ति उपयोमी हुने कृषि, कला, वास्तुकला, मूर्तिकला आदिको आदानप्रदान पनि यसै सार्थयुगमा भयो ।

पुरातन युगमा विकसित भनिएका मुलुकको सभ्यताले प्रभावित भएका सार्थहरूको मस्तिष्कले ती सभ्यताभन्दा उत्कृष्ट/सभ्यताको परिकल्पना मात्र गर्दैन कि विभिन्न देशको भ्रमणबाट भएको अनुभवले नै निजी संस्कृतिको धरातल फष्टाउँछ । एक ठाउँमा हुर्कीबढी गरेको संस्कार र सभ्यताभन्दा यायावर जिन्दगीका सभ्यता विकसित हुन्छन् ।

पश्चिम एशिया एवं उत्तर अफ्रिकाका देशका विकसित सभ्यताबाट भारतले के के ग्रहण गऱ्यो र भारतीय सभ्यताबाट ती मुलुकले के के सिके भन्ने कुरा निश्चयात्मक रूपले परिगणन गर्न सकिदैन तापनि कतिपय कुराको आदानप्रदान भएको अनुशीलनबाट जान्न सकिन्छ । जस्तै – मूर्तिकला, दीनार, ज्योतिषका केही

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तान्त्रिक साधना एवं तन्त्र पश्चिम एशियाका मुलुकबाटै आएको कुरा राहुल सांकृत्यायन २० एवं हरप्रसाद शास्त्री २१ जस्ता मनीषीहरू स्वीकार गर्दछन् भने देवीदेवताको आगमन पनि पश्चिमबाट भएको छ। पश्चिम एशियाकी देवी इयन्ना नैनादेवीको नाउँले भारत मात्र होइन कि नेपालमा पनि आइपुगेकी छन् २२। तन्त्रशास्त्रका साधक र अनुसन्धाता आर्थर एवलेनले तन्त्र पश्चिम एशियाको चाल्डियाबाट भारतमा आएको कुरा उल्लेख गरेका छन् २३।

उपर्युक्त विद्वान्हरूको तर्कलाई सम्पूर्ण रूपमा स्वीकार गर्न नसकिएता पनि त्यसभित्र सत्यांश छैन भन्न मिल्दैन। आयात विषयलाई संस्कार, परिमार्जित एवं परिवर्तनहरू गरी अपनाइएका र निजी उद्भवको रूप दिएर प्रचारप्रसार गरिएका प्रशस्तै कुरा छन् भनेर मान्न सकिन्छ। पश्चिम एशियाको सभ्यतामा पूजित मातृदेवी वा भूदेवी यहाँ पनि आइपुगिन् र वैदिक संस्कृतिकी अदिति, वाग्देवी, भूदेवीसँग उनको एकाकार भएको स्वीकार गर्न बाधा पर्दैन। पुरातन समयमा मातृदेवी, भूदेवीको मान्यता विश्वव्यापी रुपमा थियो भन्ने कुरा सर्वमान्य सिद्धान्त नै बनेको छ। आजको नेपाली समाजमा पनि सिमे, भूमे नाउँले किसानहरू धानको थुप्रोमा पूजा गर्छन्। खेतको रोपनी शुरू गर्दा पनि खेतको सिरानमा सिमे, भूमे नाउँले लाम्चिला ढुंगाका मूर्ति स्थापना गरी ध्वजापताकासहित पूजा गर्ने चलन छ। ठूला खेतीवालले सिमे, भूमेको पूजा गरी धानको राशिमा बलिदान पनि गर्छन्।

बेविलोनको सिम वा सिमा; फारसमा 'स' को उच्चारण 'ह' हुने हुँदा सिमबाट हिम र सिमाबाट हिमा भएको रूप नै सिन्धमा पुगेपछि हैमवती उमा भएको मान्ने विद्वान्हरू पनि छन्, परन्तु यो सर्वस्वीकृत सिद्धान्त बन्न सकेको छैन।

बेविलोन, एलस, इरानमा जस्तै धनकी देवी, कृषिकी देवी, जलकी देवी, शिकारकी देवी आदि छुट्टाछुट्टै रूपको कल्पना र मान्यता हामीकहाँ नभए पनि सर्वगुणसम्पन्ना देवीको मान्यता हामीकहाँ छ। साथै कार्यअनुसारको नाउँ, रूप, रङ्ग, वर्ण, आयुध, वाहन, भुजा, आसन, मुद्राको विभिन्नता पनि प्रशस्तै भएको छ तापनि दार्शनिक दृष्टिले अनेकताको एकता स्वीकार गरिन्छ।

सिन्धु घाटी सभ्यताको उत्खननमा बीचमा छिद्रयुक्त गोल चक्काहरू पाइएकोलाई मार्शलले जननेन्द्रियको कल्पना गरी विश्वका अधिकांश जातीय सभ्यतामा स्वीकृत प्रजनन शक्तिको पूजा यहाँ पनि हुन्थ्यो भन्ने कल्पना गरेका छन्। सिन्धु घाटी सभ्यताको निरन्तरताले इतिहासको निर्माणमा त्यति सहयोग नपुऱ्याएता पनि वैदिक संस्कृतिको विकासले ऐतिहासिक धरोहरका कतिपय पक्षलाई समेट्दै अगाडि बढेको कुरा इतिहासका पछिल्ला उपलब्धिले इङ्गित गरेकै पाइन्छ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धन, ऐश्वर्यवाचक श्री वा लक्ष्मीको विशेष उपासना समुद्रयात्रा गरी धन उपार्जन गर्ने सार्थ (व्यापारी) ले गर्थे भन्ने कुरा ऐतिहासिक अनुशीलन गर्ने विद्वान्हरूले व्यक्त गरेका छन् । त्यस्तै राज्यश्री, सम्पदाको महत्त्वलाई स्वीकार गर्ने राजामहाराजाको निम्ति पनि लक्ष्मी इष्टदेवी नै भइन् ।

भारतका विभिन्न ठाउँमा पुरातात्विक उत्खननमा सिन्धु नदीका किनारमा रहेको तक्षशिलादेखि पाटलीपुत्र (विहार) सम्म गोल चक्कामा विभिन्न माङ्गलिक वस्तु एवं मातृदेवीका मूर्तिहरू उत्कीर्ण भएका सफेद, सलेटी, बैगनी, काला पत्थरका टुक्रा एवं सग्लो रूपका चक्राकार वस्तु पाइएका छन् । यसलाई वासुदेवशरण अग्रवाल 'सिन्धु घाटी सभ्यता' मा प्राप्त योनिमूर्तिको परम्परामा विकसित मातृदेवीको उपासना गरिने चक्रको रूपमा स्वीकार गर्दछन्, जसको अति विकसित रूप श्रीचक्रमा देख्न पाइन्छ ।

उत्खननमा प्राप्त यी गोल, चक्राकार, चेप्टा पत्थरका टुक्रामा उत्कीर्ण रेखाचित्र, पुष्पचित्र, वृक्ष र मातृदेवीका मूर्ति अंकन छन् । अलग-अलग ठाउँमा पाइएका कुनै सग्ला र कुनै टुटफुट भएका उक्त चक्काको कलात्मक विविधता पनि देख्न पाइन्छ । परन्तु यी चक्काहरूमा पनि बीच भागमा रहेको छिद्र पाउनुले दुई हजार वर्षपूर्व सिन्धु घाटीमा प्राप्त छिद्रयुक्त चक्काकै प्रतिनिधित्व गर्छ [२४] ।

भारतको बेतियाभन्दा १५ मील उत्तर-पश्चिममा रहेको लौरियानन्दगढ भन्ने ठाउँ, जहाँ अशोककालिक स्तम्भ पनि छ, त्यहाँ एउटा प्राचीन स्तूप पनि छ । माटाबाट बनेको यो स्तूपलाई वेदकालको श्मशान स्तूपको रूपमा विद्वान्हरूले मानेका छन् । सर कनिङ्घमले ई.पू. १५००-६०० को समय यसको निर्माणकाल मानेका छन् । यसको उत्खननमा स्तूपको बीचमा काष्टस्तम्भ प्राप्त भएको र एउटा स्वर्णिम पत्रमा मातृदेवीको आकारको छाप अंकित भएको (प्लेट १०७) प्राप्त भएकोले व्लाखले यसलाई महीदेवी (भूदेवी) को अंकन भनेर मानेका थिए । स्तूपको बनावट एवं त्यसमा प्रयुक्त माटो आदिको अध्ययन गरी ऋग्वेदको पितृमेधसुक्त (१०।१८।१३) को कथनअनुसार वैदिक सभ्यताको स्तूप भनी स्वीकार गरेका छन् । त्यस्तै मातृदेवीका चित्राङ्कन उपर्युक्त चक्काहरूमा पनि उपलब्ध भएकोले यसलाई मातृदेवी वा भूदेवीको उपासना गरिने यन्त्रको रूपमा डा. अग्रवालले स्वीकार गरेका छन् [२५] । यस्ता चक्काहरू पाइएको ठाउँ मथुरा, तक्षशिला, कोशम (कौशाम्वी), राजघाट, संकिसा, वसाढ (वैशाली), पटना मुर्ततीगञ्ज, रूपड आदि छन् । यसबाट श्रीचक्र रूपयन्त्रको प्रारूप सिन्धुदेखि विहार (मगध) सम्म चलेको थियो भन्ने थाहा पाइन्छ र यसको निर्माणकाल प्राङ्मौर्यकाल मानेका छन् [२६] ।

प्राप्त चक्कामा भएका अलङ्करण, वैदिक प्रतीक तालवृक्ष, मुचुकुन्द पुष्प, नग्न स्त्रीमूर्ति, वृत्तमण्डल आदिको समीक्षा गर्दै देवी यन्त्ररूप मानेका छन् । यी चक्रमा अंकित विषयको चर्चा गर्दै ऋग्वेद खिलसूक्तमा वर्णित श्रीदेवीको सामञ्जस्य स्थापित गर्दछन् [२७] ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनादिकालदेखि लोकधर्ममा पूजित श्रीदेवीको लोकगीतमा प्रचलित मन्त्र नै श्रीसूक्तको संकलन हो भन्ने अग्रवालजीको मत छ र यसको विस्तृत व्याख्या गर्दै उनी भन्छन्- श्रीसूक्तमा देवीलाई माता पृथ्वी (देवी मातरं श्रियम्) भनिएको छ। यस्तै (पशुनां रूप मन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः) पशुहरूकी जननी, अन्नकी उत्पादनकर्त्री, क्षमादेवी, माधवी आदि भनिएको छ (विष्णुपत्नी, क्षमादेवी, माधवी, माधनवप्रियाम्)।

यस्तै पद्ममालिनीं, पुष्करिणीं, पद्मेस्थिता आदि उक्तिले कमलको माला लगाउने, कमलवासिनी, जलबाट उत्पन्न हुने आदि कुरा व्यक्त हुन्छ भने 'सर्वभूतानां ईश्वरी' सबै प्राणीकी अधिष्ठात्री पनि उनै मानिन्छिन्। श्रीकाम, धनदायी, गोअश्वदायी आदि शब्दले ऐश्वर्य, धन, पशु, धान्यदात्रीको रूपमा पनि श्रीदेवी चर्चित छन्, जसको अंकन प्रतीकात्मक रूपमा पुष्प, पत्र, पशु, श्रीफल आदिको अङ्कन उक्त चक्काहरूमा भएको छ। श्रीसूक्तमा आएका २९ मन्त्रमध्ये पहिलेका १५ मन्त्रहरू वैदिक पृष्ठभूमिका रचना हुन् र पछिका मन्त्रहरू लोकधर्ममा रचित लोकगीतका अंश हुन् भन्ने विचार प्रकट गर्दै उक्त प्राप्त चक्काहरूले श्रीविद्याको भारतीय परम्पराको द्योतन गर्छ भन्ने कुरा डा. अग्रवालले व्यक्त गरेका छन्।

मूर्ति, पशु, लता, वृक्ष, मातृदेवीमूर्ति आदिको अंकन गरिएका चक्काहरूको विकसित रूप, ज्यामितीय जटिल रेखाङ्कन पद्धतिद्वारा प्रतीकात्मक श्रीयन्त्रको वर्तमानमा पाइने रूप कहिलेदेखि बन्यो, त्यो भन्न कठिन छ। विभिन्न देवी-देवताको उपासनामा बनेका यन्त्रहरूको अगणित संख्या छ। त्यसमा यन्त्रको जटिलता भने श्रीयन्त्र नै हो।

श्रीयन्त्रको निर्माण नव योन्यात्मक छ र यसको व्याख्या कामेश्वर कामेश्वरीको उपासना पद्धतिले प्रजनन शक्तिको आदिम रूपको विकसित अवस्थालाई दर्शाउँछ। सृष्टिको विस्तारक्रममा तान्त्रिक दर्शनले जे जसरी व्याख्या गर्दछन्, त्यसको व्यष्टि र समष्टिरूपको परिकल्पना श्रीयन्त्रमा भएको छ। यसकारण विश्वब्रह्माण्डको प्रतीक रूपमा निर्माण गरिने श्रीयन्त्रको समस्त देवत्त्वको परिकल्पना गरी उपासना गरिन्छ।

आजभोलि लक्ष्मी, महालक्ष्मी, भुवनेश्वरी, कमला श्रीदेवी आदिको उपासना गर्ने विभिन्न यन्त्रहरू पनि बनेका छन्। यस्तै पञ्चदशी र शोडषीको उपासना गरिने श्रीयन्त्र पनि छन्।

श्रीदेवी र श्रीयन्त्रको साधारण रूपको परिकल्पना र पूजा उपासनाको प्रारम्भ सिन्धु सभ्यता वा वैदिक कालदेखिकै माने पनि वर्तमानको श्रीयन्त्ररूप चाहिं इस्वी सन्को शुरूपछि नै विकास भएको मान्नुपर्ने हुन्छ।

मूर्तिनिर्माण र मूर्तिपूजाको क्रम पश्चिम एशिया, मिश्र, यूनान आदि देशमा भएको कुरा केही पाश्चात्य विद्वान्हरूले गरेका छन् तापनि त्यो सिन्धु सभ्यताको

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उत्खननभन्दा अगाडिका तर्क र अनुमान हुन् । सिन्धु सभ्यताको प्रकाशपछि पुरातनकालमा भारतमा मूर्तिनिर्माणको परम्परा र पूजा थिएन भन्न मिल्दैन । केवल वैदिक संहितामा मूर्तिपूजाको प्रचलनमा स्पष्टता छैन र प्रजनन प्रतीकको पूजा गर्न रुचाउन्नथे भन्न मात्र सकिन्छ । वैदिक ऋषिहरू अग्निलाई नै मुख्य देवता मानेर अन्य देवताको मन्त्रद्वारा आवाहन गरी अग्निमा हवन गर्थे । वेद वेदकालिक समस्त समाजको शास्त्र नभएर केवल वैदिक ऋषिहरूको शास्त्र हो, जो शिक्षित, साधक र पठित थिए ।

तान्त्रिक साधनापद्धति या तन्त्रग्रन्थहरू भारतमा ५५० इस्वीतिर पसेका हुन् भन्ने कुरा आथर एवलनले [२८] भनेका छन् तापनि यस बेलातिर कुनै पश्चिमा विकसित तन्त्र यहाँ आएको मान्न सकिन्छ, किन्तु सबै तन्त्र र तान्त्रिक साधनामा यो कुरा मान्न सकिँदैन । शैवतन्त्रको आरम्भ इशापूर्वकै बेलामा भएर विकसित हुँदै आए । यस्तै वैष्णव तन्त्रको बारेमा पनि भन्न सकिन्छ । तान्त्रिक साधनाको गढ मानिएको श्रीशैल एवं धान्यकटकमा तान्त्रिक विकासको शुरू तेस्रो शतीतिर भएको कुरा राहुल सांकृत्यायनले उल्लेख गरेका छन् [२९] । शैवसिद्धान्तका ग्रन्थहरूको उल्लेख गर्दै शैवागमको निर्माणकाल तेस्रो शती भनेर डा. राधाकृष्णन्ले उल्लेख गरेका छन् [३०] ।

तान्त्रिक साधनपक्ष शुरूदेखि नै वैदिक परम्परासँग भिन्नता राख्तै आएको पाइन्छ तापनि पछि पाइने तान्त्रिक साधनापद्धति जस्तै वेद बाह्यरूपमा प्रचलनमा आएको चाहिं थिएन ।

श्रीचक्रको विकसित रूप हामी रुद्रयामलमा पाउँछौं । यस ग्रन्थलाई विद्वान्हरूले छैटौं शतीको भनेर अड्कल गरेका छन् । त्यसपछि श्रीचक्र निर्माणको विधि हामी श्री शङ्कराचार्यद्वारा रचित भनिएको सौन्दर्य लहरी भन्ने ग्रन्थमा पाउँछौं, जसमा ६४ तन्त्रको प्रचलन भएको कुरा पनि संकेत गरिएको छ । सौन्दर्य लहरी आद्य शङ्कराचार्यको ग्रन्थ हो वा होइन, निश्चय भन्न गाऱ्हो छ । किन्तु आद्य शङ्करको नभए तापनि धेरै पछिको चाहिं होइन । आचार्य बलेदवको कथनअनुसार चाहिं आद्य शङ्कराचार्यकै कृति भनिएको छ र अधिकांश विद्वान्हरूले पनि बलदेवकै विचारअनुशारको अभिमत प्रकट गरका छन् [३१] ।

सौन्दर्य लहरीका भाष्यकार एघारौं शतीका लक्ष्मीधर पनि यसलाई शङ्कराचार्यकै कृति मान्दछन् ।

भगवान् शङ्करलाई श्रीविद्याका उपासक भनिन्छ र उहाँका मुख्य गद्दी मानिएका मठहरूमा पनि श्रीविद्याको उपासना गर्ने परम्परा रहेको पाइन्छ ।

उत्खननमा पाइएका श्रीयन्त्रका आदिम रूप भनिएका पाषाण चक्काको विश्लेषण गर्दै सर जान मार्शल भन्छन्– न यसलाई कुनै काममा प्रयुक्त हुने वस्तु भन्न सकिन्छ न खिलौना नै । अतः यो सिन्धु सभ्यतामा प्राप्त योन्याकार चक्का एवं मातृदेवीको उत्तरकालीन रूप हुन सक्छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उक्त कथनले विश्लेषण गरिएका तक्षशिलादेखि उडिसासम्मको उत्खनमा प्राप्त श्रीयन्त्ररूपका चक्काहरू ई. पू. का हुन् र मौर्य युगभन्दा पनि पूर्वकालिक मानिएकोले त्यसपछिको विकासक्रममा वर्तमानमा पाइने श्रीयन्त्रको रूप बन्यो होला । लगभग तेस्रो वा चौथो शतीतिर श्रीयन्त्रको निर्माण र उपासना पद्धति बनिसकेको मान्न सकिन्छ ।

तान्त्रिक विद्याको अभ्युदय र उपासनाक्रम दक्षिण भारतमा भएको कुरामा अधिकांश विद्वान्हरूको मन्तव्य पाइनुले पनि तान्त्रिक साधनाको परम्परा उतैबाट वंगाल, विहार हुँदै नेपालमा आएको तथ्य प्रकट गर्छ । इस्वीपूर्व र पछि पनि दक्षिण भारतबाट समुद्रपारको व्यापार हुने गरेको तथ्य फेला परेकोले वेदबाह्य मानिने तान्त्रिक साधनापद्धति बाहिरबाट भारतमा प्रवेश गरेको कुरामा विद्वान्हरूलाई बल मिलेको छ । हाम्रा उत्तर भारतमा निर्मित प्राचीन साहित्यले[३२] पनि तान्त्रिक साधनाको मुख्य स्थल श्रीशैल, धान्यकटक मानेको र तिब्बती परम्पराले पनि यस कुरालाई पुष्टि गरेकोले [३३] पनि तन्त्रशास्त्रको विकासमा दक्षिण भारतकै अग्रिम भूमिका मान्न बाधा छैन । शाक्त सम्प्रदाय र तान्त्रिक साधना पद्धतिको प्रशस्त विकास भयो र एघारौं शतीसम्ममा थुप्रै तन्त्रशास्त्रका ग्रन्थ निर्माण भएको कुरा हामी विभिन्न तान्त्रिक स्रोतबाट थाहा पाउँछौं । सौन्दर्य लहरीका टीकाकार लक्ष्मीधरले 'चतुषष्ट्या तन्त्रैः' भन्ने सौन्दर्य लहरीको व्याख्यामा वैदिक आचारलाई खलल नगर्ने र वेदबाह्यका चौंसठ्ठी तन्त्रको परिगणन गरेका छन् र सौन्दर्य लहरीले इङ्गित गरेका तन्त्रलाई वेदविहित तन्त्रको गणना हो भनेर मानेका छन् । अतः दक्षिण भारतमा व्यापकता पाइसकेको तान्त्रिक साधना पद्धतिको प्रभाव भगवान् शङ्करका पूर्व आचार्यमाथि पनि परिसकेको बोध हुन्छ ।

अद्वैतवेदान्तवादी भगवान् शङ्करद्वारा उपासना गरिने श्रीविद्याको उपासनाक्रम भने सात्त्विक थियो, जसलाई 'समयाचार' को संज्ञा दिइएको छ । दक्षिणाचार, वामाचार, कौलाचार आदि तान्त्रिक उपासना गर्ने क्रम (बाटाहरू) छन् । समयाचारलाई हामी दक्षिणाचारभित्र नै परिगणन गर्न सक्छौं । श्रीसाधना सबै क्रमबाट गर्न सकिन्छ । श्रीयन्त्र निर्माण गर्दा र पूजाक्रममा पनि सृष्टिक्रम, स्थितिक्रम र संहारक्रमले गर्ने परम्परा पनि रहेको पाइन्छ । यसको अर्को संज्ञा कैलासपृष्ठ वा कैलासप्रस्तार, मेरूपृष्ठ (प्रस्तार) र भूपृष्ठ (प्रस्तार) पनि छ ।

यी उपर्युक्त निर्माणका तरिका र उपासनाका आचारक्रियाको परम्परा कहिलेदेखि विकसित भयो भन्ने कुरा अज्ञात छ । तन्त्र साहित्यको इतिहास पनि अझसम्म लेखिएको छैन । किन्तु प्राप्त साहित्यको अनुशीलनबाट छैटौं शतीतिर यसका उल्लिखित पक्षहरूको निर्माण र विकास भइसकेको कुरा भने जान्न सकिन्छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विपुल सामग्रीयुक्त तन्त्रशास्त्रको आफ्नै महत्ता छ र यसै कुरालाई भगवान् आद्य शङ्कराचार्यले आफ्नो सौन्दर्य लहरी भन्ने स्तोत्र ग्रन्थमा उल्लेख गर्नुभएको छ ३४ ।

श्री विद्यार्णव भन्ने ग्रन्थ (पृ.१८६) मा श्रीचक्र निर्माणको तीन प्रकार बताइएको छ– मेरूपृष्ठ, कैलासपृष्ठ र भूपृष्ठ । यसैलाई कुनै ग्रन्थमा प्रस्तार पनि भनिएको छ अर्थात् मेरूप्रस्तार, कैलासप्रस्तार, भूप्रस्तार । कैलासपृष्ठरूप यन्त्रमा संहारक्रमले पूजा गर्नु उचित छ भनिन्छ भने संहारक्रम सिद्ध-सन्यासीको लागि विहित छ । कौलिकाचारले उपासना गर्नेहरू जो वास्तवमा षड्चक्र भेदन गरेर समाधिदशामा निमग्न हुन्छन् त्यस्ता सिद्ध योगीहरूको लागि संवित् स्वरूप परम शिवको उपासना नै मुख्य हुन्छ । सृष्टिस्थितिसम्वन्धी विश्व प्रपञ्चको चिन्तनबाट माथि उठेका योगीहरूका लागि सम्पूर्ण ब्रह्माण्डको लयावस्थामा शेष रहने परमसत्ता रूप महाविन्दुमा ध्यान केन्द्रित गर्नु नै चरम लक्ष्य हुन्छ । विमर्शरूपा शक्ति (मूल प्रकृति) को जब परम शिवमा लय हुन्छ । न पुरुष न स्त्रीरूप काल्पनिक विन्दु (शून्यावस्था) नै तान्त्रिक दर्शनले प्रतिपादन गरेको परम सत्ता हो । भू-प्रस्तारमा स्थितिक्रमको पूजा विहित छ र स्थितिक्रमको श्रीयन्त्र उपासना गृहस्थ साधकको निम्ति उत्तम हुन्छ भन्ने वचन शास्त्रको पाइन्छ ।

श्रीयन्त्रको मेरूपृष्ठ या प्रस्तारमा ब्रह्मचारी तथा स्त्रीहरूले पूजा गर्नु भनिएकोले प्रायश: साधकहरू मेरूपृष्ठमा नै पूजा गर्छन् । यद्यपि तीन प्रस्तारको श्रीयन्त्र लेखनविधिको भिन्नता पनि तन्त्रान्तरमा उल्लेख भएको पाइन्छ र संहारक्रमको श्रीयन्त्र निर्माण गर्दा बाहिरबाट बनाउँदै ल्याउने र अन्त्यमा त्रिकोण एवं विन्दु बनाउने उक्ति पाइन्छ, किन्तु जटिल रेखागणितीय पद्धतिद्वारा निर्माण गरिने श्रीयन्त्रको उक्त लेखनविधिको परिपालना कतिसम्म हुन्छ, त्यो विचारणीय छ ।

रत्नसागर भन्ने ग्रन्थमा भनिएको छ– सुर्वणद्वारा निर्मित यन्त्रमा आजीवन चाँदीको यन्त्रमा बीस वर्ष, भूर्जपत्रमा उल्लिखित श्रीयन्त्रमा ६ वर्षतक पूजा गर्न सकिने कुरा लेखिएको पाइन्छ भने स्फटिकमा बनेको श्रीयन्त्रमा टुटफुट नभएसम्म पूजा गरिरहन सकिन्छ । यही कुरा श्री विद्यार्णव भन्ने ग्रन्थ (१८७ पृ.) मा पनि उल्लेख भएको पाइन्छ ।

सुभगोदय (स्तुति) मा स्थितिक्रम, ज्ञानार्णवतन्त्रमा सृष्टिक्रम तथा तन्त्रराज भन्ने ग्रन्थमा संहारक्रमको चक्रोद्धार गर्ने विधि बताइएको छ ।

चक्र निर्माण गर्दा सुन, चाँदी, ताम्रपत्र, स्फटिक, नीलम आदि रत्नमा पनि गरिन्छ र नेपालमा भवानी तुलजाको नामले उपासना गरिने यन्त्र रत्नमय थियो भन्ने कुरा वंशावलीहरूको उल्लेखबाट ज्ञात हुन्छ । परन्तु यसको निश्चिति गर्ने साधन वा उपाय प्राप्त हुँदैन ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गोल पत्थर, शालग्राम शिला, गोलस्फटिक र यस्तै रत्नहरूमा श्रीयन्त्र अंकन गर्दा उच्च विषम, निम्नोन्नत एवं समतल स्वर्ण, रजत एवं ताम्रपत्र वा भूर्जपत्रमा गरिने शास्त्रीय वचनले के पुष्टि गर्दछ भने मेरू, कैलास, भू-प्रस्तारको वास्तविक अर्थ सम, विषम र विषमोन्नत यन्त्र निर्माण प्रक्रियालाई इङ्गित गर्दछ। सुन, चाँदी ताम्रपत्रमा यन्त्र वनाउँदा पनि केही उठाई बनाउन सकिन्छ। केवल कागज, भूर्जपत्र, पट्टवस्त्रहरूमा अंकन गर्दा मात्र यन्त्र विस्तार सम हुन्छ। यस आधारमा यन्त्र निर्माणको व्याख्या गर्दा उन्नत मेरूपृष्ठ, निम्नोन्नत कैलासपृष्ठ र समभूपृष्ठ हो भनेर पनि मान्न सकिन्छ। किन्तु विभिन्न तन्त्रहरूमा विभिन्न किसिमका कुरा उल्लेख भएकोले निश्चित अर्थको निम्ति भ्रम हुनसक्ने चाहिं होइन।

वेदमा यन्त्र निर्माणका कुरा र त्रिपुरा सम्बन्धी उल्लेख पाइँदैन। श्रीयन्त्र साधनाको महत्ता दर्शाउने उपनिषद्हरू प्राप्त छन् र त्यसलाई वैदिक साहित्यको गणनाभित्रै समावेश गरिने प्रयत्न भए तापनि निकै अर्वाचीन भएको कुरा विद्वान्हरूले स्वीकारेका छन्। यसै ग्रन्थको प्रारम्भमा पनि पुरातात्त्विक उत्खननवाट प्राप्त गोल चक्काहरूको इतिहास सिन्धु सभ्यतादेखिकै भए तापनि ईसाको तेस्रो शतीभन्दा केही अघिसम्म वर्तमानमा पाइने श्रीयन्त्रको जटिल रेखाङ्कन प्राप्त थिएन। साथै छैटौं शतीतिर यसै कुरालाई भगवान् शङ्कराचार्यले आफ्नो सौन्दर्य लहरी भन्ने स्तोत्र ग्रन्थमा पनि उल्लेख गर्नुभएको छ [३५]।

श्रीयन्त्रका त्रिकोण ऊर्ध्वमुख (जो लिङ्गाकार देखिन्छन्) श्री शिवरूप मानिन्छन् र जो अधोमुख योन्याकार छन् त्यसलाई शक्तिरूप मानिएको छ। यन्त्र निर्माण गर्दा चार त्रिकोण माथि फर्केका र पाँच तलतिर फर्केका परस्परमा संयुक्त बन्दछन्। शिवस्वरूप नौ त्रिकोण र मूल प्रकृति स्वरूपिणी जगदम्बाका नौ त्रिकोण परस्परमा संयुक्त हुँदा ४३ त्रिकोण बन्दछन्। त्यसबाहिर आठ दल कमल र त्यसबाहिर सोन्ह दलको कमलपत्र बनाएपछि त्यसलाई तीन वृत्तरेखाले घेरिन्छ। अनि त्यसबाहिर चार दिशामा चार द्वारको आकार अंकित गरेर चतुरस्त्र घेराको भूपुर बनाइन्छ।

यो श्रीयन्त्र निर्माणको विधि समयाचार (दक्षिणाचार) को हो र यसको पूजाक्रम सृष्टिक्रमले हुन्छ। स्थितिक्रमको यन्त्र निर्माणसम्बन्धी भेद प्राय: पाइँदैन र पूजाक्रममा भने भिन्नता रहेको देखिन्छ। किन्तु संहारक्रममा भने यन्त्र निर्माणको प्रक्रिया पनि भिन्न प्रकारले बताइएको छ र यन्त्र निर्माण गर्दा बाहिरबाट शुरू गर्नुपर्ने हुन्छ। यस निर्माणक्रमलाई कैलासप्रस्तार भन्दछन्। यो परम्परामा कौलहरूले उपासना गर्दछन्। कौल मतावलम्बी उपासक सिद्ध हुनुपर्छ, जो कुण्डलिनी जगाइसकेको समाधिक्रियामा दक्षता प्राप्त योगी होस्। उसले सृष्टिविस्तारबाट संहारक्रमतिर बढ्नुपर्छ, किनकि उसको चरम लक्ष्य परमशिव (संवित्) अथवा विन्दुरूप अवस्थामा पुग्नु हो। विमर्शरूप विन्दुको पनि परमसत्तामा लीन भएको परमशिवको काल्पनिक विन्दुरूप शून्यताको बोध

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगीको अन्तिम समाधि दशा हो । यसकारण संहारक्रमले श्री साधना गर्न योगी-सन्यासीलाई विहित छ ।

✡

पादटिप्पणी

१. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला पृ. २८
२. ऋग्वेदमा श्री १-१६६, १०।१ १७९-१-१, १८८, ।६।२।१।, १२; ४।१०, ५।४।२३।, ६।५।४४।२, १०।७१।२ इत्यादि
३. डा. कुमार स्वामी – आरकेइक टेराकोटाज ७२-७३ अर्लि इन्डीयन आइक्रोनोग्राफी इष्टर्न आर्ट ख. १ पृ. १७५-७६
४. ऋग्वेद १०। वागाम्भृणी सूक्त
५. तैत्तिरीय संहिता ।७।५।१४।, वाजसेनेयि संहिता २९।६०
६. अथर्ववेद १२।१।६३ तथा ९।५।३१- ११।१।१२- ११।१।२१ इत्यादि
७. शतपथ ब्राह्मण, २।१।४।९ तथा ११।४।३।१
८. ऐ. ५।४।२।११।
९. जैमिनीय ब्राह्मण २।२५ तथा ऐतरेय ब्राह्मण ८।१२।३
१०. वृहदारण्यक उपनिषद् ।६।४ तथा तैत्तिरीयक उपनिषद् १।४
११. महानारायणीयोपनिषद् १।२
१२. देव्युपनिषद् ८।, सौभाग्यलदम्युपनिषद् १।३ तथा १।१९
१३. भूपाद् भूयादिपद्माभय वरदकरा, तप्त क्रान्तिः स्वराभा
शुभ्रा भ्राभेकध युग्म द्वयकरधृत कुम्भाद्भि रासिच्यमाना ।
रक्तौघा बद्धमौलिर्विमलतर दुकूलार्तवाले वनाद्या
पद्माक्षीपद्मनाभोरसिकृत वसतिः पद्मागरश्री श्रियै नः ॥
सौभाग्यलदम्युपनिषद् १।२८।२९
१४. सा पद्मरागं वसनं वसाना पद्मानना पद्म दलायिताक्षी ।
पद्मा विपद्मा पतितेव लक्ष्मीः शुशोष पद्मसगि वा तपेन ॥ ।६।२६
१५. बरूआ सिन्हा – भरहुँत इन्सक्रिप्सन्स पृ. ४५
१६. डा. मोतीचन्द्र – 'सार्थवाह' (डा. वासुदेवशरणको भूमिकाबाट)
१७ ....रोममा अलक्ष्मीको रूपमा पूजित ई. पू. १५०० तिरको हाम्रो लक्ष्मीको सदृश मुर्ति ।
१८. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१९. डा. किरणकुमार थपल्याल – सिन्धु सभ्यता पृ. २२
२०. राहुल सांकृत्यायन– पुरातत्त्व निवन्धावली
२१. हरप्रसाद शास्त्री– क्याटलग ताडपत्र पाण्डुलिपि, नेपाल दरबार लाइब्रेरी प्रकाशन (सन् १९०५) कलकत्ता
२१ (क) गच्छत्त्वं भारतेवर्षे अधिकाराय सर्वतः ।
पीठोपपीठ क्षेत्रेषु कुदसृष्टिमनेकधा ॥

–कुब्जिकामन्त्रतन्त्र

(धर्मशास्त्र का इतिहास भाग ५, पृ. २ मा काणेले पनि यो उधृत गरेका छन् ।)

२२. गुल्मी जिल्लामा नैनादेवीको मन्दिर छ ।
२३. आर्थर एवलोन – महानिर्वाणतन्त्रको भूमिका पृ. २६०
२४. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला पृ. ९०
२५. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला पृ. ८९–९५
२६. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला पृ. ८९
२७. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल – भारतीय कला पृ. ९५
२८. आर्थर एवलेन – सर्पेन्ट पावर
२९. राहुल सांकृत्यायन – पुरातत्त्व निबन्धावली
३०. आचार्य बलदेव – भारतीय दर्शन, दोस्रो भाग पृ. २३
३१. आचार्य बलदेव – भगवान् शंकर
३२. प्रवोध चन्द्रोदय (नाटक), मालती–माधव (नाटक)
३३. राहुल सांकृत्यायन – पुरातत्त्व निवन्धावली
३४. चतुर्भिः श्रीकण्ठैः शिवयुवलिभिः पञ्चभिरपि
अभिन्नाभिः शंभोर्नवभिरपि मूल प्रकृतिभिः ।
त्रयश्चेत्त्वांरिशद् बसुदल कलाब्ज स्त्रिवलय
स्त्रिरेखाभिः सार्थ तव भवनकोणा परिणताः ॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीतलेजु भवानीको ऐतिहासिक पक्ष

श्रीतुलजा भवानीलाई कुलदेवताको रूपमा पहिले कर्णाटकवंशी सिमरौनगढ (बारा जिल्ला, नेपाल) का राजाहरूले पूजा गर्दथे । तुलजा भगवतीको ऐतिहासिक पक्षको अध्ययन गर्दा श्रीयन्त्रमा भगवतीको उपासना गरिएको पाइन्छ, जसको चर्चा माथि भइसकेको छ ।

प्राचीनकालमा नै भगवती लक्ष्मी (श्रीदेवी) को उपासना गरिन्थ्यो । लक्ष्मीको विषयमा अन्वेषण गर्दा ऋग्वैदिक कालमा नै श्रीदेवीको विशेष महत्ता रहेको श्रीसूक्त (ऋग्वेद) बाट थाहा पाइन्छ ।

ऐतिहासिक कालमा सार्थ (व्यापारी) हरूको टोली ठूला ठूला नाउबाट समुद्रयात्रा गरी मिश्र, बेबिलोन (हालको इराक), रोम (इटाली) मा व्यापार गर्न पुग्दथे । यो यात्रा श्रेष्ठीहरूको जीवनमा एकपटक मात्रै हुन्थ्यो । १२/१५ वर्ष विदेशयात्रामा व्यापार गरी धनोपार्जनका लागि बिघ्न नपरोस् भनी श्रीदेवीको पूजा उपासना गर्दथे । श्रीदेवी (लक्ष्मी) को उपासनाले नाउ दुर्घटना हुँदैन भन्ने सार्थवाहहरूको विश्वास थियो ।

एक समय मातृदेवी श्रीदेवीको उपासना संसारभरिकै जातिहरूले गर्दथे । प्राचीन सभ्यताको विकास गर्ने देश मिश्र, बेबिलोन, मेसोपोटामिया एवं रोमको प्राचीन सभ्यतामा पनि लक्ष्मीका प्रतीक तथा मृण्मय मूर्तिहरू पाइएका छन् । यद्यपि स्थानगत भाषाका नाउँहरू विभिन्न छन् तापनि धनकी देवीको रूपमा पूजिने लक्ष्मीको मूर्ति देखेर तथा उनका बारेमा लेखिएका पुरातात्विक लेखहरू पढेर यो कुरा जान्न सक्दछौं । ई. पू. १५०० वर्षतिरको भनी उल्लेख भएको टेराकोटा (माटाको मूर्ति) बेबिलोनको उत्खननमा पाइएको छ [१] जसका हातमा धनका प्रतीक स्वर्ण थैला र पात्र छन् भने अगलबगलमा दुइटा लाटोकोसेरा छन् । प्राचीन मूर्तिकलाको निर्माणाविधामा लक्ष्मीको यस्तै रूप अंकित थियो ।

केही पछि दुइटा हात्तीले सुँडमा कलश बोकी कमलका फूलमाथि उभिएकी लक्ष्मीलाई स्नान गराउन लागेका मूर्तिहरू निर्माण गरिए । कमलको फूल पानीको प्रतीक हो ।

हाम्रा पौराणिक कथामा देव-दानवले अमूल्य रत्नको निम्ति समुद्र मन्थन गर्दा लक्ष्मी प्रकट भएको कुराको उल्लेख गर्दछन् । समुद्रमा मोती, मुगा आदि रत्नका खानी भएका र लक्ष्मीलाई समुद्रकी छोरीको रूपमा कल्पना गरिएकोले धन ऐश्वर्यकी देवी भनेर मानियो । अर्को विचारणीय कुरा के छ भने - समुद्रयात्राद्वारा टाढा-टाढाका देशमा पुगेर व्यापार गर्ने सार्थहरूले अतुल धन-ऐश्वर्य प्राप्त गर्थे ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यसकारण समुद्र मन्थनको कथा प्रतीकात्मक अर्थमा पुराणमा लेखियो । यस्तै भारतवर्षका मानिसहरू आफूलाई देववंशी भन्दथे र वेबिलोन, असिरिया आदि देशमा बस्नेलाई असुर भन्दथे । पुराणको गहनरूपमा अनुशीलन गरेर ऐतिहासिक साक्ष्यसँग तुलना गरी हेर्‍यौं भने हाम्रा शास्त्रमा पाताल भनिएको देश पश्चिम एशियाको देश, वेविलोन आदि ठहरिन्छन् । सात पातालमध्ये अतल, वितल, सुतल तीन लोक असुर जातिको भनिन्छ र अरू लोक नाग जातिको ।

पाताल लोकमा अर्थात् वेविलोनमा पनि धनकी देवीको पूजा गरिन्थ्यो । यो परम्परा यहाँबाट उता गयो कि उताबाट यता आयो भन्ने कठिन छ । किन्तु आर्यहरूको प्राचीन वैदिक परम्परामा मूर्तिकलाको विकास नदेखिएकोले मूर्तिकलाको रूपमा चाहिं निश्चय नै पश्चिम एशियाका मुलुकबाट हामीकहाँ आयो । भारतवर्षभन्दा पहिले मिश्र, वेबिलोन, असिरिया, यूनान आदि देशमा नै देवताको मूर्ति-कल्पना र मूर्तिपूजाको क्रम थियो भनेर मान्नुपर्छ । पश्चिमसँगको व्यापारिक सम्बन्धले गर्दा नै हो वास्तवमा नै सिन्धु घाटी सभ्यतामा पनि मूर्ति निर्माणविधा रहेको थाहा पाइन्छ । यो सभ्यता वास्तवमा कसको थियो भन्ने कुरा भने निश्चय भइसकेको छैन ।

यसरी मातृदेवी अथवा श्रीदेवीको रूपमा पश्चिम एशिया, पूर्वी यूरोप र उत्तर अफ्रिकाका देशहरूमा प्राचीन ऐतिहासिक कालमा पूजिने देवी श्रीदेवीको रूपमा भारतवर्षभित्र पनि पूजिन्छिन् ।

वैदिककालमा देवताहरूको उपासना गर्दा वैदिक मन्त्रहरू पढेर आवाहन गरी यज्ञमा हवन गर्ने चलन थियो भने देवदेवीको आवाहन (यहाँ आऊ, यहाँ वस) गर्दा कलशमा गर्ने प्रथा थियो । जलपूर्ण कलश मङ्गलमय देवताको निम्ति वैदिककालकै प्रतीक हो । संभव छ, धन ऐश्वर्य, सिद्धिऋद्धिकी देवी लक्ष्मी नै जलमा बस्ने (समुद्रकी छोरी) भनिएकीले नै कमलवनको बीचमा कमलपुष्पमाथि उभिएकी लक्ष्मीकै प्रतीकको रूपमा कलशलाई वैदिककालदेखि नै मंगलमय रूप ठानिएको पाइन्छ ।

ई. पू. तेस्रो-चौथो शताब्दीतिर श्रीचक्रको प्रारम्भिक रूपमा पत्थरका साना चक्कामा मातृदेवीको मूर्ति उत्कीर्ण भएका थुप्रै पुरातात्विक सामग्रीहरू प्राप्त भएका छन् [२] । पश्चिमी भारत, मथुरादेखि उडिसासम्मका ठाउँ-ठाउँमा फेला परेका उक्त गोल चक्काहरूलाई डा. वासुदेवशरण अग्रवालले ई. पू. तेस्रो शताब्दीदेखि तेस्रो शतीसम्मको काल निर्धारण गरेका छन् । यसलाई श्रीयन्त्रको प्रारूप मान्दछन् [३] ।

त्यसपछि श्रीयन्त्रको विकास हुँदै गयो र कुन बेलादेखि पूर्ण विकसित भएर वर्तमान रूपमा आइपुग्यो, त्यो कुरा भन्न चाहिं कठिन छ । तथापि तन्त्रसाहित्यको अध्ययनबाट के कुरा थाहा पाइन्छ भने भगवतीको आराधना गरिने

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सबै यन्त्रहरूमध्ये श्रीयन्त्रको विशेष महत्त्व मानिन्छ । श्री शङ्कराचार्यको समयभन्दा पहिले नै श्रीयन्त्रको पूर्णता र महत्व रहेको कुरा थाहा पाइन्छ [४] ।

हाम्रो तुलजा भवानीको प्रतीक पनि यही नै हो भनिन्छ र यसमा त्रिपुरासुन्दरी स्वरूपिणी भगवतीको विशेष आराधना हुन्छ । हाम्रा तान्त्रिक ग्रन्थ र पुराणहरूमा परा, अपरा शक्तिको रूपमा जगत्‌को सृष्टि, पालना, लयकर्तृ, आदि प्रकृति, आदि शक्ति इत्यादि विभिन्न नाउँले पुकारिने तथा महाकाली, महालक्ष्मी, महासरस्वती, दुर्गा, अष्टमातृका, छिन्नमस्ता, धूमावती, तारा, कुमारी आदि विभिन्न नाउँले भिन्नाभिन्नै मन्त्रतन्त्रयन्त्र र उपासनाक्रमले साधना गरिने देवीहरू वास्तवमा एउटै हुन् भनिएको पाइन्छ । तथापि उपासनाक्रममा कादिमत, हादिमत र सादिमतले गरिने पूजाक्रम चाहिं भिन्नाभिन्नै देखिन्छ ।

यस्तै शिवशक्त्यात्मक ईश्वरीय सत्ताको विशेष व्याख्या गर्ने तन्त्रशास्त्रहरूले शिवका पंचवक्त्रका पाँच आम्नाय र उग्रसाधना पक्षमा अधराम्नाय समेत छ आम्नायक्रम बताएका छन् [५] । छ आम्नायका देवीहरूको उपासनाक्रममा पनि पृथकता रहेको पाइन्छ [६] ।

यस्तै पूजाक्रममा पनि विभिन्नता रहेको छ जसको विवरण अन्यत्रै (शाक्त सम्प्रदाय र कुमारी भन्ने ग्रन्थमा) उल्लेख गरिएको छ । यहाँ चर्चित तुलजा भवानी ऊर्ध्वाम्नायकी अधिष्ठात्री देवी मानिन्छिन् ।

श्रीतलेजु उत्पत्तिसम्बन्धमा नेपाली उपाख्यान :

नेपालमा कर्णाटकवंशी राजा हरिसिंहदेव मुसलमान आक्रमणले सिमरौनगढ ई. सं. १३२४ मा ध्वस्त भएपछि परिवारसहित भागेर भित्री मधेश (वर्तमान सिंधुली जिल्लाको मरीन खोला र कमला खोंच) तिर पसे । गोपाल वंशावलीको कथनअनुसार सिंधुली जिल्लाको तीन पाटन भन्ने गाउँमा उनी परलोक भए [७] । उनकी रानी र छोरा उपत्यकामा शरण लिन आइपुगे । त्यसवेला उपत्यकामा रुद्र मल्ल शासन गरिरहेका थिए । हरिसिंहदेवकी रानी देवलदेवीले आफ्नो कुलदेवता तुलजा भवानीको यन्त्र सँगै ल्याएकी थिइन् र भक्तपुरको वर्तमान दरबारक्षेत्रभित्र तुलजादेवीको स्थापना गरियो । यसै कुरालाई लिएर भाषा वंशावलीमा यस्तो कुरा लेखिएको छः-

"अघि हरिसिंह देवका पुर्खा नान्यदेव नाम गऱ्याका २० वर्षका उमेर हुंदा दिल्लीमा आमाबाबु परिवार समेतलाई लिइगै दिल्लीका बादशाह को नोकरी गऱ्या । ५/७ वर्षसम्म बादशाहका नोकर भइबस्या । आमाबाबु स्वास्नी सबै दिल्लीमा मर्दा, आमाबाबु स्त्रीहरूकन पालनपोषण निमित्त नोकरी गऱ्याको हो । यिनीहरू मरी गयापछि नोकरी गर्नको के प्रयोजन छ भनी चित्त उदास भई फकिरी चालसँग रमंता भै अयोध्या आइपुग्या । सरयूका किनारमा फकिरी चालसँग बस्तथ्या ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एक दिन नान्यदेवलाई अर्धरात्रीमा यस्तो स्वप्न भयो कि एक अति सुन्दरी स्त्री आई "म तेरा पुर्खाका इष्टदेवता हुँ, म सरयूको जलभित्र छु। ऐले तँ उठेर मलाई जलबाट झिक। म बस्याका ठाउँमा भ्रमराहरूले छोपी राख्याको देख्लास्" भनी यस्ता तरहसँग तुलजा भवानीबाट अनुग्रह गरी स्वप्ना विषे आज्ञा हुँदा, नान्यदेव जागी उठी उसै घडी सरयूका किनारमा जाई हेर्दा धेरै भ्रमराहरू एकत्र भई छोपी राख्याको देख्दा उस ठाउँमा गोतामारी हेर्दा सुनको डब्बाभित्र तुलजा भवानीको यन्त्र र बाहिरपट्टि पूजापद्धतिको पुस्तक समेत ताँबाको पेटाराभित्र हालिराख्याको पाया। डब्बामाथिबाट लेख्याको श्लोक:-

रामोवेत्ति नलोवेत्ति, वेत्तिराजा पुरोरवा।
अलर्कस्य धनं प्राप्य नान्यदेवो भविष्यति ॥

(अर्थ - रामले जान्नुहुन्थ्यो, नलराजा जान्नुहुन्थ्यो, राजा पुरुरवा जान्नुहुन्थ्यो, राजा अलर्कको धन पाएर राजा नान्यदेव हुनेछन्।)

अघि देवराज इन्द्रले महादेवको तपस्या गरी महादेवकन प्रसन्न गराउँदा तुलजा माईका तन्त्रमन्त्र पद्धति इन्द्रकन दिया। रावणको पुत्र इन्द्रजीतले इन्द्रकन जिती ती यन्त्र पद्धति समेत लङ्कामा ल्याई पूजा गरी नरवलीसमेत दिई, मानीराख्यो। रामचन्द्रले लङ्काको रावणलाई संहार गऱ्यापछि ती यन्त्र पद्धितिकन अयोध्यामा ल्याई पूजा गरी राख्यापछि रामचन्द्र स्वर्गारोहण हुँदा सरयूमा राखीगया। तहाँ उप्रान्त नलराजाले ती यन्त्र पद्धति पाई पूजा गर्दा देवता प्रसन्न भया। उनको प्राण त्याग हुन्या बखतमा रामचन्द्रले पनि सरयूमा राखी जानुभयो म पनि त्यहीं राख्छु भनी, राखी परलोक भई गया। फेरि पुरोरवा राजाले थाहा पाई सरयूबाट झिकी पूजा मान्य गरी राख्या। उनले पनि अन्तकालमा "अघि रामचन्द्रले नलराजाले सरयूमा राखी गया, अब मैले पनि त्यहीं राखी जान्या हो" भनी सरयूमा राखी परलोक भई गया।

तहां उप्रान्त अलर्कले झिकी पूजा गऱ्या। अलर्क व्रह्मज्ञानी थिया र निष्कामनासँग भक्तिभाव गर्दथ्या। बलिदान पनि दिँदैनथ्या। यसै कारण, देवता प्रसन्न भयाको नदेखी उनले पनि अघि लियाकै ठाउँमा राखिदियाको हो। त्यो डब्बामाथि लेखियाको श्लोक अलर्कका पालामा लेखियाको हो। नान्यदेवले तुलजा भवानीका अनुग्रहले यन्त्रमन्त्र पूजा विधानको पद्धति पाई, पद्धति माफिक देवीको पूजा गर्न लाग्या। अलिक दिनपछि पूजा गरिरहँदा आकाशवाणी भयो:-

"हे नान्यदेव। जनकपुरको निकट एक ठूलो जङ्गल छ। तैले उहाँ मलाई लैजा। मेरो मन्दिर पनि उहीं बनला।" यस्तो आकाशवाणी नान्यदेवले सुनी आश्चर्य मानी उसै घढी गमन गरी सरासर जनकपुरतिर आया र त्यहाँ ठूलो जङ्गल थियो। जो त्यहाँ जान्थ्या ठूला कालसर्पले डसी मर्थ्यो। त्यसैकारणले त्यस जङ्गलमा कौनै मानिस पस्न सक्तैनथ्या। नान्यदेवले आकाशवाणीको प्रतीत मानी आँटी सबैले मनाही गर्दा गर्दै उस जङ्गलबीचमा आई पुग्या। त्याहां पत्थरको ठूलो

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चट्टान देख्या । रातपर्दा उसैपत्थर माथि ईश्वरीकन पुकारी सुन्दा अर्धरात्रिमा स्वप्न भयो ।

अयोध्यामा सरयूका किनारमा स्वप्नहुँदा देख्याकी सुन्दरी स्त्री आई, यो पत्थरमनि एक खड्ग छ, त्यो खड्ग झिकी हातमा लिई जागी बस, एक मणिधर सर्प आई मणि भुईंमा राखी त्यो सर्प चर्न जाला । त्यो मणिनिर गोबर होला, गोबरले मणि छोपिदियास् । जसै तँमाथि सर्प आइलाग्ला तेरो पालो त्यसैबेला त्यस खड्गले प्रहार गरी त्यो सर्पको शरीर छेदन गऱ्यास् । यस ढुङ्गा मनितिर वरिपरि र इनार माझको समेत ७ इनारमा द्रव्यले भरिराख्याका छन् ती सब धन झिकी लिई यहाँ मेरा मन्दिर बनाई बान्ह मल्लार (मालबार प्रान्त दक्षिण भारत) वाट तेरा जात र स्वदेशीहरूकन झिकाई यहाँ शहर वसाई राज्य गर भनी ईश्वरीवाट स्वप्नविषे यस्तातरहका वचनले आज्ञाहुँदा नान्यदेवले वचन प्रमाण (अनुसार) काम गरी देवीका अनुग्रहले खड्गदान पाई, धनको खवर्दारी निमित्त रह्याको अति भयानक वलवान सर्पकन मारीसकी हेर्दा त अयोध्यामा सरयूवाट निस्क्याको डब्बामाथि लेखियाको श्लोक सर्पका शिरमा सुनका अक्षरले लेखियाको देख्या । त्यहां पछि निर्भयसँग ढुंगामनि खनी हेर्दा ७ इनारभरी द्रव्य राख्याको देखी मनमा वहुतै हर्ष भयो ।"

भाषा वंशावली भाग २ पृ.३१-३३ नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय प्रकाशन – सं. शंकरनाथ तथा देवीप्रसाद ।

उपर्युक्त भाषा वंशावलीको कथामा कति सत्यता छ त्यो त निश्चित भन्न सकिदैन । नेपालका यो वाहेक अन्य वंशावलीका कुरा पनि यसैसँग मिल्दाजुल्दा छन् । पौराणिक कथासँग यसको कथा दाँज्दा आनतान फरक पर्छ । जस्तै– रामचन्द्रभन्दा राजा नल पनि अगाडिका हुन् र पुरुरवा रामचन्द्रभन्दा लगभग ६ पुस्ता नै अगाडिका छन् । त्यस्तै राजा अलर्क पनि रामचन्द्रपछाडिका होइनन् र यी सबै राजाहरू एउटै सूर्यवंशका पनि होइनन् । यसकारण माथि उल्लिखित श्लोकमा आधारित कथाभित्र कति सत्यता छ भन्ने कुरा शंकास्पद नै छ । तथापि आफूलाई कर्णाटकवंशी भन्ने राजा नान्यदेवको राज्य सिमरौनगढमा थियो भन्ने कुरा चाहिं प्राप्त अभिलेखहरूबाट प्रमाणित हुन्छ । उनको मिथिलामा प्राप्त एउटा अभिलेखमा भनिएको छः-

नन्देन्दुशून्य शशिसम्मित शाकवर्षे
तच्छ्रावणस्य धवले मुनि तिथ्यधस्तात् ।
स्वातौ शनिश्चर दिने रिपुमर्द लग्ने
श्रीनान्यदेव नृपति विदधीत वास्तुम् ॥१॥

–मिथिलामा प्राप्त अभिलेख, उधृत श्री सूर्यविक्रम

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(श्रीशाके १०१९ तदनुसार ११५४ विक्रम सम्वत्को श्रावण महीना शुक्लपक्ष सप्तमी तिथि स्वाति नक्षत्र शनिवारका दिन कन्यालग्नमा श्री नान्यदेवले (सिमरौनगढमा) वास्तु गरे ।

नेपालका केही वंशावलीकारले "इन्दुश्वसोमवसु ८११" यस्तो पाठ दिएर उक्त समयलाई भ्रमपूर्ण बनाएका छन् तापनि अन्वेषक इतिहासकारहरूले शाके १०१९ लाई नै मान्यता दिएका छन् । जसअनुसार ११५६ विक्रम सम्वत्मा नान्यदेवले सिमरौनगढमा राज्य स्थापना गरेको निश्चित हुन्छ ।

कर्णाटकवंशी नान्यदेवको ऐतिहासिकता:-

दक्षिण भारतको कर्णाटक देशका व्यक्तिहरू कसरी उत्तर भारतको उत्तरी क्षेत्र मिथिलामा आएर शासक बने भन्ने कुरा नेपाली स्रोतबाट थाहा पाइँदैन । भारतीय इतिहासकारको अन्वेषणबाट एघारौं शतीको शुरू (१०४३-६८ ई.) का सोमेश्वर प्रथम भनिने दक्षिण कल्याणीका चालुक्यवंशी नरेशले उत्तर भारतका मगध, पाञ्चाल, कन्नौज, बंग, खशा कुरु, आभीर र नेपालका राजालाई जितें भनेर अभिलेख कुँदाएका छन् । यस्तै सोमेश्वरका नाति (विक्रमादित्य षष्ट १०७६-११२६ ई.) ले पनि सिन्धुकाश्मीर, तुरूष्क, आभीर आदि देश विजय गरेको अभिलेख राखेका छन् [७] ।

यसवेलातिर बंग, विहार, मिथिला क्षेत्रमा शासन गर्ने पालवंशी राजाहरू थिए । प्रतापि पाल नरेश महीपाल (९८८-१०३८) पछिका पालवंशी शासकहरू अयोग्य भएकाले कर्णाटकका चालुक्यवंशीहरूले बंगाल, मगध, मिथिला आदि विजय गर्न सकेका हुन् । संभवत: यही उत्तरी भारतको युद्धमा आएका चालुक्य सेनानीमध्येका सामन्त सेन भन्ने व्यक्तिले बंगाल-राढाको उत्तरी भागमा एउटा सानो राज्य कायम गरे । यिनको राज्यस्थापनाकाल सोमेश्वर प्रथमकै विजयपछि देखिन्छ । यसै युद्धमा आएका अर्का सेनापति वा सामन्त नै नान्यदेव हुनुपर्छ । शायद सोमेश्वर प्रथमद्वारा विजित मिथिलाको क्षेत्रमा नान्यदेव हाकिमको रूपमा नियुक्त हुन पनि सक्छन् ।

सोमेश्वरको नेपाल विजय गरें भन्ने अभिलेखको कुरा निर्विवाद छैन । तथापि एउटा कुरामा शंका गर्नुपर्ने के छ भने नान्यदेवले शासन गरेको तिरहुँतको सिमरौनगढ त्यस बेलामा अवश्य नै नेपालकै भूभाग हुनुपर्छ । वैशाली र विदेह आदि ठाउँसँग पुर्ख्यौली सम्बन्ध भएकोले लिच्छविहरूको त्यस क्षेत्रसँग अवश्य नै मोह रहेको थियो । समुद्र गुप्तले सगौरव आफूलाई लिच्छवि दौहित्र भनेका छन् भने यो पनि बलशाली प्राचीन राजवंश भएको र गंगाभन्दा उत्तरका राज्याधिकारी लिच्छवि वंश सम्झेर नै भनेका हुन् ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सोमेश्वर प्रथमले पछिल्लो मल्लकालीन नेपाल भनिने पहाडी भागमा नआएता पनि मिथिला क्षेत्रको भाग विजय गरेको हुनाले नै नेपाल विजय गरेको अभिलेख राख्न सकेका हुन् भन्ने तर्क सजिलै गर्न सकिन्छ ।

यो बेला प्रभावशाली लिच्छवि कुल नेपालमा निस्तेज जस्तो थियो । तिरहुँतमा शासन गर्ने सामन्त विजित भएपछि पुनः फर्काउन नसकेको अनुमान हुन्छ । नान्यदेवले सिमरौगढ राज्य स्थापना गरेको बेलातिर उपत्यकामा उत्तर लिच्छवि वंशका हर्षदेव राजा भएको प्रमाण पाइन्छ [८] ।

हर्षबर्द्धनको साम्राज्यपछि अरुणाश्वलाई धूलो चटाउन चिनियाँ राजदूतको पक्षमा राजा नरेन्द्रदेवले घोडचढी सेना पठाएका थिए [९] । अरुणाश्वको पतनपछि संभवतः उत्तर भारतमा शक्तिशाली राजा नहुँदा तिरहुँत नेपालकै अन्तर्गत रहेर नान्यदेवपछि मात्र यो प्रभुत्त्व छुटेको हुनसक्छ ।

श्री सूर्यविक्रम ज्ञवालीज्यू पनि दाक्षिणात्य नान्यदेवको प्रसंगमा उल्लेख गर्दै भन्नुहुन्छ– "एघारौं शताब्दीमा सिमरौनगढको के स्थिति थियो त्यसको अनुमान गर्न गाऱ्हो परेता पनि नान्यदेवले सिमरौनगढ विजय गरी त्यहाँ आफ्नो राजधानी स्थापित गरेका समयमा पनि यो स्थान वर्तमान समयमा झैं नेपालभित्रै अवस्थित हुन संभव छ ।"

उपर्युक्त कुरा षष्ठ विक्रमादित्य (११२४-११२७ ई.) का अभिलेख र तृतीय सोमेश्वरको (११२८-३८ ई.), उनका मन्त्री विज्जल (११४५-११६७ ई.) को नेपालका राजाका शिरमा खुट्टा राखे भन्ने उक्तिलाई अविश्वासका दृष्टिले हेर्दै श्री ज्ञवालीज्यूले उत्तर भारतको साधारण विजय वा आफ्नै दक्षिणात्य कुलका बंगालका सेन र मिथिलाका नान्यदेवहरूको राज्यलाई लक्ष्य गर्दै उक्त कुरा लेखाएका हुन् भन्ने तर्क दिनुभएको छ । यो कुरा युक्तिसंगत नै मान्न सकिन्छ [१०] ।

वर्तमान अवस्थामा पनि सिमरौनगढ नेपालभित्रै पर्छ र त्यहाँ प्राप्त पुरातात्विक मृत्भाण्ड एवं पटरीहरूको अन्वेषण गर्दा पालिसदार र ग्रे रङ्का मौर्यकालीन सभ्यताको पुष्टि गर्ने हुँदा वैशालीका लिच्छविगणकै वस्ती वा दुर्ग रहेको ठाउँमा नान्यदेवले जीर्णोद्धार गरेका रहेछन् र राजधानी बनाएछन् भन्ने कुरा थाहा हुन्छ ।

सात इनारको धन प्राप्त भएको वंशावलीका कथाले पनि प्राचीन कालदेखिकै महत्वपूर्ण राजधानी वा गढ रहेको कुरालाई संकेत गर्छ ।

श्रीतलेजु भवानीको कुलपरम्परा :

श्रीतुलजा भन्ने देवीको शास्त्रीय नाउँ पाइँदैन । नेपालमा तलेज्यू वा तजेजुको नाउँले ख्यातिप्राप्त भएकी देवीको सम्बन्ध दक्षिण भारतसँग भएको हुँदा तेलगु भवानीको अपभ्रंश रूप तलेजु हो कि भन्ने पनि इतिहासका अन्वेषकहरूले

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शङ्का गरेका छन् । मैसुरको उत्तरी भाग र तेलगु (आन्ध्र) को पश्चिमी भागलाई नै कर्णाटक भनिन्छ र यसै क्षेत्रमा चालुक्यवंशी नरेशको शासन रहेको थियो । कर्णाटक र वर्तमान महाराष्ट्रको सीमा पनि जोडिएको छ र कुनै बेला यो क्षेत्रको एकछत्र सत्ता पनि रहेको थियो । आज पनि कर्णाटक तथा महाराष्ट्रका ब्राह्मण तथा क्षत्रिय कुलकी कुलदेवीको रूपमा तुलजा भवानी अद्यावधि पूजित छन् । छत्रपति शिवाजीकी आराध्यादेवी (कुलदेवी) को रूपमा यिनै तुलजाको प्रसिद्धि छ । यिनै तुलजा भवानीले महाराजा शिवाजीलाई प्रत्यक्ष दर्शन दिएर दिग्विजयको लागि खड्ग प्रदान गरेकी थिइन् भन्ने लोकोक्ति प्रसिद्ध छ ।

यी देवीको वास्तविक नाउँ त्वरिता (शीघ्र लाभ दिने) हो । त्वरिताकै अपभ्रंशरूप तुलजा भएको हो भन्ने कथन पाइन्छ ।

तुलजा भवानीको मन्दिर रहेको ठाउँलाई तुलजापुर भनिन्छ । दक्षिण भारतको प्रसिद्ध शोलापुर शहरबाट २४ मील टाढा तुलजापुर शहर पर्दछ । शोलापुरबाट मोटर बसको सवारीद्वारा त्यहाँ पुगिन्छ । कल्याणको तीर्थ विशेषाङ्कमा यसबारे निम्नस्थ कुरा लेखेको पाइन्छ:-

"मन्दिरको घेरा ठूलो छ । यो पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ र यो पहाडलाई यमुनाचल भन्दछन् । मन्दिरबाट तल झर्दा नारद ऋषिको दर्शन हुन्छ । त्योभन्दा तल कल्लोल तीर्थ नामक कुण्ड छ । यात्रीहरू यस कुण्डमा स्नान गरी देवीको दर्शन गर्दछन् । मन्दिर स्वर्णजडित छ र मूर्ति श्यामवर्णको छ । मन्दिरअगाडि पित्तलको सिंह छ । नजीकैको अर्को मन्दिरमा देवीको शैय्या छ । श्रीतुलजाको अगाडिका मन्दिरहरूमा श्रीभवानीशङ्कर, मन्दिरको नजीकै श्रीगणेश र दत्तात्रेय आदिका मूर्तिहरू छन् । मन्दिरको बाहिर दक्षिणटोलमा श्रीभैरव र उनको अगाडिको थुम्कोमा कालभैरव छन् । उत्तरपट्टि श्रीमानङ्गीको मन्दिर छ । त्यहाँ श्रीराम, हनुमानजीका साथै श्रीसोमेश्वर शिवलिङ्ग स्थापित छ ।"

मुद्‌गल तीर्थ, नृसिंह तीर्थ, नागझरी तीर्थ आदि कुण्डहरू छन् [११] । यस क्षेत्रमा कन्नड भाषा बोलिन्छ । यसकारण पनि कर्णाटकवासीकी आराध्यदेवी श्रीतुलजा नै नान्यदेवकी कुलदेवी अथवा इष्टदेवी थिइन् ।

श्रीतुलजादेवीको मन्दिर भारतको हैदराबाद क्षेत्रमा पर्ने तुलजापुरमा पनि छ भन्ने कुरा डा. डी. आर. रेग्मीले पनि उल्लेख गर्नुभएको छ [१२] । यसबाहेक भातरका अन्य क्षेत्रमा श्रीतुलजाको मन्दिर रहेको कुरा थाहा पाइएको छैन ।

काठमाडौं उपत्यकामा भने काठमाडौं, भक्तपुर, पाटन, फरपिङ् आदि ठाउँमा पनि प्रसिद्ध तुलजाका मन्दिरहरू छन् । मल्ल राजवंशकी कुलदेवीको रूपमा पूजित हुन थालेपछि मल्ल राजकुलका व्यक्तिहरू जहाँजहाँ सामन्त शासक हुन पुगे अथवा केही समय राजाकै रूपमा रहे, त्यहाँ उपास्य इष्टदेवीको रूपमा श्रीतुलजाको स्थापना गरियो । मध्यकालको तान्त्रिक साधना एवं पूजा उपासनाको

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

युगमा प्रसिद्ध तुलजा भवानीको यन्त्ररूपमा विभिन्न शहरमा पूजा गरिनु आश्चर्य पनि थिएन ।

देवीको आराधना गर्दा मूर्तिमा, यन्त्रमा, कलशमा आवाहन गरी पूजा गरिन्छ । मूर्ति अचल प्रतिमाको रूपमा स्थापना गरिने हुँदा व्यक्ति अन्य ठाउँमा जाँदा मूर्ति लैजानु संभव थिएन । यसकारण प्रतिदिन पूजा उपासना गरिने इष्टदेवीको चल प्रतिमा हुनु जरूरी थियो । यसको निम्ति यन्त्र नै सजिलो रूप हो । यन्त्र तुरुन्तै लेखेर धातु, पत्थर, रत्न, मणिहरूमा कुँदेर पनि बनाउन सकिन्छ र चल प्रतिमाको रूपमा बोकेर आफू गएको ठाउँमा लान पनि सकिन्छ ।

वंशाव़लीका कथाअनुसार तुलजा भवानीको आराधना गरिने विग्रह यन्त्र थियो । यन्त्रहरूमा पनि अत्युत्तम मानिएको 'श्रीयन्त्र' मा लक्ष्मी, दुर्गा, त्रिपुरासुन्दरी आदि देवीको उपासना गर्न सकिन्छ । यसैकारण सरयूमा प्राप्त गरेको बाकसमा तुलजाको प्रतीक श्रीयन्त्र नै थियो । यी इष्टदेवीको उपासना गर्दा तुलजा (त्वरिता) नाउँकी तुलजा नगरमा पूजित देवीकै भावनाले पूजा गरिएको हुनाले यन्त्रकी अधिष्ठात्री देवी तुलजा नाउँले नै प्रसिद्ध भइन् । तुलजाकै अपभ्रंशरूप तलेजु नाउँले नेपालमा प्रसिद्ध छन् ।

वंशावलीका उपाख्यानमा जे भनिएता पनि कर्णाटकका क्षत्रियले मानिएकी तुलजा कर्णाटकबाटै यन्त्ररूपमा आइन् अथवा सरयूमा नै फेला परेर कर्णाटककी देवीको नाउँले प्रसिद्ध भइन्, त्यो कुरा निश्चय भन्न सकिंदैन । तुलजानगरकी तुलजाको चाहिं मूर्ति नै स्थापना गरिएको छ । यहाँ चाहिं यन्त्ररूपमा नै पूजित छन् भन्ने कुरा थाहा पाइन्छ ।

नेपालमा श्रीतलेजुको आगमन र स्थापना :

गयासुद्दीन तुगलकले बंगाल विजय गरी दिल्ली फर्कंदा तिरहुँतको बाटो गरी आएका थिए । हरिसिंहदेवका सेनाले जिस्क्याइदिंदा उनले सिमरौनगढमा आक्रमण गरी ध्वस्त पारिदिए । हरिसिंहदेव सपरिवार चुरे उत्तरको जंगल पसे । भारतीय इतिहासको स्रोतअनुसार यो घटना १३२४ ई. पौष शुक्ल नवमी (वि. सं. १३८१) को हो । कर्णाटकवंशी सिमरौनगढमा आएर राज्य स्थापना गर्ने नान्यदेवका सातौं पुस्ताका हरिसिंहदेव हुन् । लगभग २२७ वर्षको सिमरौनगढको शासनपछि यो राज्य ध्वस्त भयो । राजा वाग्मतीको किनारबाट उत्तर लागेर मरिनखोलाको किनारै किनार पूर्व लागेर तीनपाटन (सिंधुलीमाढीबाट ४ कोश पूर्व) पुगे । शायद तीनपाटन कोट गाउँको किल्ला त्यसबेला यिनैको अधिकारमा थियो होला । रानी देवलदेवी र केही भाइभारदार यो उपत्यकाभित्र आई भक्तपुरको राज्याश्रयमा बसे । राजाको तीनपाटनमा नै निधन भयो । अरू छोरा मन्त्रीहरू दोलखा जान भनी हिंडेका तामाकोशीको किनार (वर्तमान रामेछाप जिल्ला) मा पर्ने राजगाउँको किल्लामा आएपछि त्यहाँका किल्लानायक माझीहरूले पक्री कैद गरे, धनमाल पनि

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लुटे । भक्तपुर आउने रानीले श्रीतुलजादेवीको यन्त्र साथमा ल्याएकी थिइन् । हालको दरवार क्षेत्रभित्र नै मन्दिर बनाई तुलजाको स्थापना गरियो । त्यसबेला उपत्यकाको मुख्य राजधानी भक्तपुर नै थियो र देवलदेवीले त्यहीं शरण लिएकी थिइन् ।

श्रीतुलजाको स्थापना सम्बन्धमा वंशावलीमा निम्नस्थ कुरा लेखिएको पाइन्छ:-

सपनामा तुलजा भवानीको आज्ञा भयो– "जुन ठाउँको माटो खनेर खाडल पुर्दा माटो बराबर हुन्छ त्यही ठाउँमा मेरो मन्दिर बनाउनू ।"

मन्दिर बनाउनको निम्ति दत्तात्रेय मन्दिरनजीक 'लायकु' भन्ने ठाउँमा माटो खनेर खाल्डो पुर्दा खाडल भरिएन । फेरि मेगजिन भन्ने वगैंचामा खनिहेर्दा खाडलमा माटो बढी भयो । फेरि क्वाछें भन्ने टोलमा पनि त्यस्तै भयो । अन्त्यमा एकजना अग्निहोत्री ब्राह्मणको घरनजीक खनिहेर्दा माटो खाडलमा बरावर भएको हुँदा त्यहीं मन्दिर बनाउने इच्छा गरी अरू ब्राह्मणलाई जग्गा सट्टाभर्ना दिई ठाउँ खाली गरियो । अग्निहोत्री ब्राह्मणले जग्गा सट्टाभर्ना लिन र पैसा लिन समेत मानेनन् । जवर्जस्तीसँग निजलाई हटाउँदा चित्त दुखाई त्यहीं नजीकको शिवमन्दिरमा गई आत्महत्या गरी प्रेतरूप लिएर उनले धेरै दुःख दिए । त्यसपछि उनले साधना गर्ने ढुङ्गाको खाट टुक्रा टुक्रा पारी फ्याँकियो । आत्महत्या गरेको ठाउँको मन्दिर पनि तोडी शान्तिस्वस्ति गराई पासाचन्हे (घोडेजात्राको चतुर्दशी) को दिन त्यहाँ वलि दिनको लागि गुठी पनि राखियो । ब्राह्मणले आत्महत्या गरेको ठाउँलाई यमद्वार चोकको नाउँले आजसम्म पुकारिदैछ ।

यी उपर्युक्त कथन पनि वंशावलीकै हो । सपनामा देवीले भनिन्– ती ब्राह्मण गणेशका अवतार हुँदा उनको पहिले नै शिरच्छेदन भएको छ । त्यसकारण ब्रह्महत्या लाग्दैन । उनको सम्झनामा गणेशमूर्ति बनाई स्थापना गरिदिनू भनी आज्ञा भएकोले तलेजु मन्दिरको ढोकामा गणेशको मूर्ति स्थापना गरिएको छ भन्ने कुरा पनि वंशावलीमा लेखिएको छ । स्थापनाको मिति निश्चित छैन तथापि १३२६ ई. माघमा हरिसिंहदेव मरेपछि नै तुलजा भक्तपुरमा ल्याइइन् [१३] ।

यसरी तुलजाको स्थापना भएकोले त्यसपछिका मल्ल राजाहरूले तुलजा भवानीको मन्त्र सुन्ने, पूजा गर्ने परम्परा चल्यो ।

देवलदेवी भक्तपुरमा शरण लिन आउँदा रुद्र मल्ल राजा थिए । सिमरौनगढ ध्वस्त भएको दुई वर्षपछि १३२६ ई. मा रुद्र मल्लको निधन भयो । उनका छोरा थिएनन् र एउटी छोरी नायकदेवी बालकै भएकीले बज्यै यदुमल्लदेवीले पालेर राखिन् । उनको विवाह हरिश्चन्द्र भन्ने काशीनरेशका वंशका राजपुतसँग भयो । नायकदेवी बालक छँदै हरिश्चन्द्र मारिएकाले उनको दोस्रो विवाह हरिसिंहदेवका

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

छोरा जगतसिंहसँग भयो । यताबाट राजल्लदेवी नाउँकी एक कन्या जन्मिन् र सुत्केरी भएको दशौं दिनमा नायकदेवीको मृत्यु भयो [१४] ।

राजा रुद्र मल्लकी छोरी भएको नाताले नायकदेवी राज्यको हकदार मानिन्थिन् । उनीसँग दोस्रो विवाह गर्ने जगतसिंहले पनि केही वर्ष राज्य चलाएका थिए । उनी पनि षड्यन्त्रद्वारा बन्दी भएका र नायकदेवीको निधन भइसकेकोले अब राज्यको हकदार राजल्लदेवी मानिन थालिन् । उनलाई साथमा राखेर केही भारदारका सहयोगले देवलदेवीले पनि राज्यशासन चलाइन् ।

हिन्दूहरूको धर्मशास्त्रमा वैदिककालदेखि नै एउटा परम्परा चलेको पाइन्छ । कसैका छोरा नभए छोरी मात्रै भए भने छोरीको कन्यादान गर्ने बेलामा जुवाइँसँग यसबाट जन्मेको छोरो वंश चलाउन मलाई दिनुपर्छ भनी शर्त राखेर विवाह भएको छ भने त्यस कन्याबाट जन्मेको छोरो 'पुत्रिकापुत्र' नाउँको हुन्छ र मावलीपट्टिकै कुलगोत्रमा रहेर पूरा अंशभाग खाने बिहाइते छोरासरहकै हुन्छ [१५] । त्यस्ता छोरालाई 'दौहित्र' नभनेर पुत्रिकापुत्र भनिन्थ्यो । यसरी छोरीपट्टीको छोरो लिएपछि आफ्नो छोरो जन्म्यो भने पनि छोरासरहकै अंशभाग खाने छोरीको छोरो हुन्छ भनेर मनुले भनेका छन् [१६] । उपर्युक्त धर्मशास्त्रकै आधार मानेर राज्यको उत्तराधिकारिणी मानिएकी राजल्लदेवीका पति भएका नाताले अर्कै कुल गोत्रका जयस्थिति मल्लले राज्यको उपभोग गर्ने (रानीको नाउँमा राज्य गर्ने) अधिकार पाएको देखिन्छ । राजल्लदेवीसँग विवाह भएपछि शक्तिशाली हुन पुगेका स्थिति मल्लले गर्वसाथ राजल्लदेवीको पति भनेर आफ्नो परिचय शिलापत्रमा लेखाएका छन् ।

नायकदेवी पुरानो मल्लवंशको उत्तराधिकारिणी थिइन् । त्यसकारण उत्तम कुलको केटा हरिश्चन्द्रलाई ल्याएर कन्यादान गरिएको थियो । उनबाट छोरो जन्मेको भए पुत्रिकापुत्रको नाताले रुद्र मल्लकै कुल गोत्रको हुन्थ्यो । नायकदेवीको उमेर नपुग्दै हरिश्चन्द्रको मृत्यु भएकोले जगतसिंहले पुनर्विवाह गरे । अक्षतयोनि विधवालाई पुनर्विवाहको आज्ञा शास्त्रले पनि दिएको छ र उच्च कुलसँगै दोस्रो विवाह हुँदा समाजलाई पनि त्यति आपत्ति परेन होला । उत्तराधिकारिणीकै एक मात्र छोरी राजल्लदेवी भएकीले राज्यको हकको डोरी चुँडिएन । किन्तु अब यिनको पुत्रिकापुत्रको शर्तमा विवाह हुँदा भने रुद्र मल्लको गद्दीमा हकदार भए पनि कुलगोत्र चाहिं कर्णाटकवंशीतिर जोडिएर रुद्र मल्लपट्टिको सम्बन्ध टुट्यो । तथापि रुद्र मल्लकै छोरीपट्टिकी नातिनी भएकीले गद्दीको हकदार होइनन् भन्न चाहिं मिलेन ।

यद्यपि यहाँ तलेजुको ऐतिहासिक पक्षको उल्लेखमा नेपालको राजवंशसम्बन्धी इतिहासको त्यति आवश्यक देखिँदैन । तथापि तुलजा कसरी मल्लहरूकी इष्टदेवी भइन् भन्ने कुराका साथै नेपालका प्राचीन मल्ल राजवंशका सिंहासनासीन उत्तरकालीन मल्ल राजाहरू एक्कासि कसरी कर्णाटकवंशी भनेर

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आफ्नो इतिहास लेख्न पुगे भन्ने कुरा पनि कम महत्त्वको छैन र यो विषयलाई लिएर वंशावलीकारहरूले विभिन्न तर्क प्रस्तुत गरेका छन् । कुनै वंशावलीकारले हरिसिंहदेवका सन्तान श्यामसिंहदेवकी छोरी जयभद्र मल्ललाई दिएको र उनका सातौं पुस्तामा स्थिति मल्ल भएको वर्णन पाइन्छ (राइट पृ. १८१)

· स्थिति मल्लकै सन्तान ज्योति मल्लले लेखेको 'मुदित कुवलयाश्व' नाटकमा हरिसिंहकै छोरा बल्लारसिंहका पाँचौं पुस्ताका व्यक्ति स्थिति मल्ललाई देखाइएको छ । स्थिति मल्लकै अन्तिम समयतिर लेखिएको गोपाल वंशावलीमा चाहिं हरिसिंहदेवका छोरा जगतसिंहकी छोरी राजल्लदेवीसँग विवाह गर्ने स्थिति मल्ल दक्षिणबाट आएका छुट्टै क्षत्रिय देखिन्छन् १६ ।

यी सबै उपर्युक्त मन्तव्य केलाउँदा सबैभन्दा पुरानो गोपालवंशावलीकै कथन तथ्यपूर्ण छ । राजा स्थिति मल्ल कर्णाटकवंशका भए राजल्लदेवीसँग विवाह हुन सक्तैनथ्यो । श्यामसिंहका छोरीका सन्तान भए हरिसिंहदेवदेखि आठौं पुस्तामा पर्ने स्थिति मल्ल ने. सं. ४४६ सम्म जीवित हरिसिंहदेवभन्दा २८ वर्ष नै पछि ने. सं. ४७४ मा युवक भइसकेका हुँदैनथे । ४७४ ने. सं. मा राजल्लदेवीसँग उनको विवाह भइसकेको प्रमाणित हुन्छ । साथै जयस्थिति मल्लको प्रशस्ति पढ्दा पनि उनी कर्णाटककुल तथा प्राचीन मल्लकुलसँग कुनै सम्बन्ध नभएको थाहा पाइन्छ । स्थिति मल्लको गोत्र र असुरनारायण वा दैत्यनारायण आदि प्रशस्ति भने जुम्लाका मल्ल राजवंशसँग सम्बन्ध राख्ने देखिन्छ । तर उनी दक्षिणबाट यहाँ आएका थिए भनिएको छ ।

जे होस् तापनि स्थिति मल्ल उच्च क्षत्रियकुलकै व्यक्ति थिए भन्ने कुरामा शङ्का रहँदैन । यिनको आगमन दक्षिणबाट भएको कुरा उल्लेख भएकोले कर्णाटक कुलकी रानी श्री देवलदेवीसँग चाहिं यिनको नाता थियो कि भन्ने अनुमान हुन्छ ।

नायकदेवीबाट एउटी छोरी जन्मनेवित्तिकै नायकदेवीको मृत्यु भएको र नेपालको तत्कालको राजनीतिक उथलपुथलमा जगतसिंहको पनि अस्त भइसकेकोले नातिनी राजल्लदेवीको भरणपोषण गरी हुर्काउने काम देवलदेवीले गरिन् । समयअनुसारको प्रशासन गर्न कुशल देखिएकी देवलदेवी आफ्नै रक्तको अस्तित्वभित्र उपत्यकाको गद्दी पार्न चाहन्थिन् ।

आनन्द मल्लले आफ्नो सहायक उपराजको स्थानमा नियुक्त गरिएका रुद्र मल्लको निधन भइसकेकोले राजाको रूपमा स्थापित भत्ता मात्रै खाने राजा अरि मल्ललाई हर्ताकर्ता मानेता पनि त्यस बेलाको राजनीतिक अस्तव्यस्ततालाई नियन्त्रण गर्ने क्षमता उनीमा नभएको बुझिन्छ । एकातिरको राजकुललाई जयारिदेवले प्रतिनिधित्व गरेपनि 'यूथनिमम्' राजकुल खाली थियो र त्यसको प्रतिनिधित्व रुद्र मल्लकी आमा यदुमलदेवी र हरिसिंहदेवकी रानी देवलदेवीले गरेका थिए । हालै प्राप्त एउटा वंशावली अनुसार देवलदेवी रुद्र मल्लकी बहिनी हुन् भन्ने कुरा खुल्न आएको छ र यो हो भने देवलदेवीले भक्तपुर (माइती) मा

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शरण लिने कुरा र भक्तपुरे जनताले उनको प्रभुत्त्व मान्नुपर्ने कारण स्वाभाविक हुनजान्छ । साथै हरिसिंहदेवका जेठान भएका नाताले रुद्र मल्ल राजा बनेका रहेछन् भन्ने पनि थाहा हुन्छ । भक्तपुरको एउटा राजगद्दी हत्याउन हरिश्चन्द्र मारिएपछि नायकदेवीको आफ्नो छोरासँग पुन:र्विवाह गराउन सफल भइन् । तथापि उनको इच्छालाई भाग्यले साथ दिएन । जगतसिंह भारदारहरूको कुचक्रमा परे भने उनीबाट नायकदेवीमा रहेको गर्भ पनि छोरो नभएर छोरी भइदियो । तैपनि आफ्नै रक्तसम्बन्धको व्यक्ति सत्तासीन बनून् भन्ने इच्छा पुऱ्याउन एउटा सवल र योग्य क्षत्रिय कुलको व्यक्ति खोज्नु परेता पनि इच्छाको केही अंश तुलजाले पुऱ्याइदिइन् । राजल्लदेवीका पति सुयोग्य भएमा उपत्यकाको शासन उनैको हातमा जान्छ भन्ने कुरा केही भारदारले पनि बुझेका थिए । गद्दीनसीन राजा अरि मल्लका सन्तान थिएनन् । अत: राजवंशको अधिकारवाला मल्लहरूको हाँगामा राजल्लदेवी नै कुलीन राजकन्या पर्दथिन् । अन्य बाँकी मल्लवंशका व्यक्ति मठ्याहापट्टि मात्रैका थिए । देवलदेवीले नायकदेवीको संरक्षिका भएर शासन गरिरहेको बेला ने. सं.४६७ पुसमा एउटी छोरी जन्माएर १० दिनपछि नायकदेवी दिवंगत भएकी र त्यसभन्दा अगाडि नै अरि मल्लदेवको निधन भएकोले अब दुवै राजगद्धी खाली हनआयो । अब राजगद्धी खाली राख्न उचित नसम्झी दुवै राजकुलका भाइभारदारका सम्मतिले राजा आनन्द मल्लका ल्याइतेपट्टिका छोरा जयराजदेवलाई त्रिपुराको गद्दीमा राखियो ।

किन्तु आफ्नो रक्तसम्बन्ध भएको कुल नै सत्तासीन गराउने आकांक्षा देवलदेवीको बाँकी नै थियो । अत: उनले भाइभारदार मिलाएर राख्ने र यूथनिमम्बाट गरिने शासनमा कमजोरी देखाइनन् ।

आफ्नो आन्तरिक भावनाको परितृप्तिका लागि जयस्थिति मल्ल बाहिरबाट झिकाई राम्रो परीक्षण गरेपछि शास्त्रअनुसार पुत्रिकापुत्र बनाउने परिपाटीअनुसार सात वर्षकी नातिनी राजल्लदेवीको कन्यादान गरिन् ।

मावलीपट्टिको कुल चलाउन यस कन्याबाट जन्मेको पुत्र एउटा वा सबै मलाई दिनुपर्छ भनी शर्तसाथ कन्यादान दिएको छ र त्यसबाट छोरो जन्म्यो भने त्यो पुत्रिकापुत्र हुन्छ र मावलीपट्टिको कुलगोत्रमा जान्छ । स्पष्टरूपमा शर्त नराखी मनले मात्रै सोचेर दिएको छ भने पनि त्यस्ती कन्याबाट जन्मेको छोरा पुत्रिकापुत्र हुन्छ र विवाहिता पत्नीबाट जन्मेकै छोरासरह अंशभाग पाउने, पिण्डपानी चलाउने हुन्छ [१८] । त्यस्ता पुत्रले मावलीपट्टिकै कुलगोत्र चलाउने हुन्छ भन्ने कुरा स्मृतिकार मनु, गौतम, वसिष्ठ, वृहस्पति आदि धर्मशास्त्रकारको कथन छ । यस्तो शर्त मन्जूर गर्न जयस्थिति मल्ल चुकेनन् होला । यसै नाताले जयस्थिति मल्लका सन्तानले उपत्यकाको राज्य हात लगायो । यसै कारणले होला इतिहासप्रसिद्ध राजा जयस्थिति मल्ललाई राजल्लदेवीका पति भए पनि पछिका राजाहरूले आफ्नो वंश वर्णन गर्दा यक्ष मल्लबाट सोझै हरिसिंहदेव कर्णाटकसँग पुस्ता जोड्न पुऱ्याए ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिहासशिरोमणि बाबुराम आचार्य भने आफ्नो डोलाजी विवाह भन्ने लेखमा खस संस्कृतिको अनुकरणमा भएको मान्नुहुन्छ । जुम्लाको राजवंशको छोरा उत्तराधिकारी नभएपछि पालवंशी राजकुमारलाई छोरी दिई राज्य सुम्पेका थिए र पालबाट जुवाइँ नै मल्ल बनेका थिए । आचार्यको तर्कलाई पनि कतिपय कारणले गर्दा नकार्न सकिदैन ।

स्थिति मल्लका नाति यक्ष मल्लका ६ भाइ छोरामध्ये जेठा राय मल्ल, माइला रत्न मल्ल र साइला रण मल्लको संयुक्त शासन चलेको कुरा प्राप्त अभिलेखबाट थाहा पाइन्छ । तीन भाइ र भानिज भीम मल्ल समेत मिली शासन गरेको देखिए तापनि जेठा राय मल्ल भक्तपुरको मूल गद्दीमा बस्तथे । रत्न मल्लले धेरै अघिदेखि सशक्त सामन्त भारदारका रूपमा काठमाडौंका वैश्य ठकुरीहरूलाई समाप्त गरेर आफ्नो हातमा पूर्णरूपले राजसत्ता पारेका कुरा अन्वेषणबाट थाहा हुन्छ ।

ने. सं. ६०२ मा यक्ष मल्लको निधनपछि [१९] भाइहरूको संयुक्त शासन चलाएका राय मल्ल, रत्न मल्ल, रण मल्लमध्ये काठमाडौंमा ६०४ ने. सं. मा रत्न मल्लले एकाधिकार जमाए । रण मल्लले बनेपाको सत्ता समालेको कुरा अभिलेखबाट थाहा हुन्छ [२०] ।

लगभग ने. सं. ४३५ सम्म संयुक्त शासन गरेपछि राय मल्लको निधन भएको कारणले होला त्यसपछि उपत्यका तीन राज्यमा स्वतन्त्ररूपले विभक्त भएको पाइन्छ । ४३५ पछि सशक्त महापात्रहरूले नाउँ मात्रको सत्ता स्वीकार गरी एकछत्र शासन गरिरहेको पाटन पनि भक्तपुरको छत्रछायाँबाट हटेर एकलौटी रत्न मल्लको सत्ता मात्र स्वीकार गर्न लागेको थाहा हुन्छ ।

बाबुका शेषपछि काठमाडौंका टोलैपिच्छे शासक भएर रहेका वैश्यकुललाई पन्छाई सत्ता हस्तगत गर्न रत्न मल्ल श्रीहरसिद्धिको उपासना एवं शक्तिसाधना गर्न पाटनमा बसेका थिए भन्ने कुरा केही अभिलेखहरूले संकेत गर्दछन् [२१] । स्वतन्त्र रूपमा काठमाडौंको गद्दी प्राप्त गरेर नुवाकोटसम्म विजय गरी काठमाडौंमा मिलाउने रत्न मल्लले पुरानो राजगद्दीको सहभागी भएर पनि रहने जुन कार्य गरे, त्यो काठमाडौंको सत्ता बलियो बनाउने शक्ति र साधन आर्जन गर्नलाई गरेको हो भन्ने कुरा थाहा हुन्छ ।

राजा रत्न मल्लले ८ जना ठकुजुजुलाई सिध्याएर वर्तमान हनुमानढोका दरबारको हिटीचोकमा बस्न थालेपछि उनलाई इष्टदेवीको दैनिक पूजा उपासना गर्ने आवश्यक पऱ्यो होला । शक्तिशाली सामन्त शासक पन्छाउनेबित्तिकै काठमाडौं छोड्न सक्ने अवस्था थिएन र छाडेनन् पनि । संयुक्त शासकको नाताले भक्तपुरमा स्थापना गरिएकी श्रीतुलजाको दर्शन र पूजामा कहिलेकाहीं उपस्थित हुन्थे होलान् । किन्तु भक्तपुरकी तुलजादेवीका प्राचीन गहनामा खोजी गर्दा नरेन्द्र मल्ल, लक्ष्मीनरसिंह मल्लका अभिलेखयुक्त आभूषणभन्दा पहिलेका काठमाडौंका

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजाले चढाएको सामान पाइँदैन । यसकारण अभिलेखद्वारा देखिने संयुक्त शासनको स्थिति देखौवा मात्र थियो भन्नुपर्छ ।

रत्न मल्लले ६०४ वैशाख शुक्ल एकादशीमा सत्ता हस्तगत गरेपछि तत्कालीन गुनपोदरबार, (गुणकामदेवले बनाएको) जसलाई हनुमानढोका राजदरबार भन्ने नाउँले आजकल प्रसिद्धि पाएको छ, त्यसैको एउटा चोकमा श्रीतुलजा भवानीको पनि स्थापना गरेका थिए होलान् ।

एउटा वंशावलीको कथनअनुसार राजाले अन्तिम अवस्था भएपछि आफ्ना उत्तराधिकारीलाई मात्र श्रीतुलजाको गोप्यमन्त्र दिन्थे । यो मन्त्र भाइभारदारका सहयोगले जेठा दाजु राय मल्ललाई थाहै नदिई रत्न मल्लले लिए । यसैकारण दाजुभाइमा वैमनस्य बढ्यो । किन्तु भक्तपुरको गद्दी भने राय मल्लले नै भेट्टाए ।

उपर्युक्त वंशावलीको कथनमा कति सत्यता छ, त्यो त भन्न सकिदैन । परन्तु ऐतिहासिक विश्लेषण गर्दा पनि राय मल्लभन्दा रत्न मल्ल योग्य, भाइभारदारका मन परेका तथा बाबुले पनि योग्य ठहराएका व्यक्ति हुन् भन्ने बुझिन्छ ।

देवी-देवतामा बढी आस्था राख्ने त्यस युगमा हरसिद्धि आदि देवीका उपासक राजालाई नित्यार्चनको लागि अवश्य नै देवीको मन्दिरको आवश्यकता पऱ्यो । श्रीयन्त्रमा उपासना गरिने हुँदा कुनै कोठालाई पूजाकोठा बनाउन सकिन्थ्यो । किन्तु राजाले गरिने विशेष पर्व-पूजाहरूमा प्रशस्त सामान, विभिन्न बलि-उपायनहरू हुने र यस्ता पर्व संचालन गर्न पुजारी तान्त्रिक आचार्यहरू, सुसारे, रकमी तथा वाद्यवादन गर्ने व्यक्तिहरूको जमघट हुने हुँदा सानै भए पनि एउटा मन्दिर र फराकिलो ठाउँको आवश्यक पर्थ्यो । अत: कुनै ठोस प्रमाण नपाइए तापनि सत्ता समालेको केही दिनभित्रै सानोतिनो मन्दिरको व्यवस्था गरेर पूजाआजा चलाएको कुरामा विश्वास गर्न सकिन्छ [२२] ।

वर्तमानकालको श्रीतलेजु मन्दिर, काठमाडौं :

काठमाडौं नयाँ राज्यको रूपमा स्थापना भएको केही कालसम्म शासन-व्यवस्था बलियो पार्न, अड्डाखाना, फौजी व्यवस्था गढ-दुर्गको निर्माण र राज्य विस्तारमा नै समय गुमाउनुपरेकोले होला राजा रत्न मल्ल तथा सूर्य मल्लका पालामा बनेका कुनै कलाकृतिहरू पाइँदैनन् । नेपालका विभिन्न जात्राको चलन ल्याउने श्री अमर मल्ल (नरेन्द्र मल्ल) को नाउँ वंशावलीकारहरूले उल्लेख गरेका छन् तापनि नयाँ कलात्मक निर्माणका स्थायी कृतिहरू उनका पालामा पनि बनेनन् ।

श्री रत्न मल्लभन्दा चार पुस्तापछाडिका राजा श्री महेन्द्र मल्ल एक स्वतन्त्र र उत्साही राजाका रूपमा देखिन्छन् । यीभन्दा अगाडिका राजाले दाम,

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पैसा र सुकीसम्म प्रचलनमा ल्याएको कुरा पढ्न पाइन्छ । महेन्द्र मल्लले चाँदीका मोहर, रूपैयाँ टकमारी गरी व्यापार बढाएर धेरै धन कमाए । यिनैको नाउँबाट नेपाली रूपैयाँलाई 'महेन्द्रमल्ली' भन्ने चलन आज पनि देख्न सुन्न पाइन्छ ।

यिनै महेन्द्र मल्ल राजाले अरू मन्दिरका साथै तलेजुको यो कलात्मक भव्य मन्दिरको निर्माण गरी काठमाडौंको शोभा बढाए । काठमाडौंका अरू मन्दिर र महलहरूको दाँजोमा यो मन्दिर कलात्मक दृष्टिले अति नै उत्तम छ र उच्चतामा पनि सर्वोपरि छ ।

वंशावलीहरूको कथनअनुसार यो मन्दिरको निर्माण यन्त्राकार रूपमा भएको छ । आवरण देवताले सहित मन्दिर बनाउनू भन्ने श्रीतुलजा भवानीले स्वप्नमा आज्ञा भएको कुरा उल्लेख गरेका छन् । त्यस थानको गजूर यहाँको द्वार वना भन्ने स्वप्नअनुसार भक्तपुरकी श्रीतुलजाको गजूरजति अग्लो चौतारो उठाई मन्दिरको जग लगाएर ढोका राखेको संकेत भाषा वंशावलीकारले गरेका छन् ।

श्री महेन्द्र मल्लले यो मन्दिर वनाएका हुन् भन्ने कुरा वंशावलीले लेखे तापनि खास महेन्द्र मल्लकै यससम्वन्धी अभिलेख भने पाइएको छैन । किन्तु राजा प्रताप मल्लको स्तम्भ-अभिलेखद्वारा यो मन्दिर श्री महेन्द्र मल्लकै कृति रहेछ भन्ने थाहा हुन्छ । मन्दिरको खास जग उठाउन १२ तहको चौतारो वनाइएको छ र त्यसमाथि मन्दिरको गाऱ्हो उठाइएको छ ।

वि. सं. १६२० को माघ महीनामा यो मन्दिर राजा महेन्द्र मल्लले बनाएका हुन् भन्ने कुरा (पूर्णिमा वर्ष ३ अंक ४ को पृष्ठ ३०मा) लेखिएको छ र त्यसमा एउटा अप्रकाशित ठ्यासफुको प्रमाण प्रस्तुत गरिएको छ ।

श्री सूर्यविक्रम ज्ञवालीज्यूले "वंशावलीहरूमा ने. सं. ६२१ मा काठमाडौंमा यिनले तुजलाको ठूलो मन्दिर बनाएका कुराको पनि वर्णन छ" भनी लेख्नुभएको छ [२३] । परन्तु त्यो कुन वंशावलीको कुरा हो देख्न पाइएको छैन । उनले यदि ठूलै मन्दिर बनाइसकेका भए त्यसलाई तोडी महेन्द्र मल्लले मन्दिर बनाउने थिएनन् । यसकारण वंशावलीले वर्तमान मन्दिरलाई नै रत्न मल्लले बनाएको भन्ने सम्झेर लेखेका होलान् ।

श्री महेन्द्र मल्लद्वारा निर्मित यो तुलजाको मन्दिरको प्रतिष्ठा भएको दिन ने. सं. ६८४ माघवदी १० हो भन्ने कुरा एउटा अप्रकाशित ठ्यासफु (श्री ऐश्वर्यधर शर्मा) को उल्लेख पनि श्री गौतमवज्र बज्राचार्यले गरेका छन् [२४] । शहरका तत्कालीन भारदारहरू, साइत हेर्ने जोशी तथा पुरोहितहरूद्वारा टिपिएका यस्ता टिपोट वा ठ्यासफुहरू बढी प्रमाणित हुन्छन् । यसकारण रत्न मल्ल र उनका छोरा-नातिसम्मले सानै मन्दिरबाट पूजापर्व सम्पादन गरेर पनातिका पालामा मात्रै यो कलापूर्ण भव्य मन्दिर बन्यो भन्नुपर्छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हिन्दूहरूको वस्तुशास्त्रीय परम्परामा शहर बसाँउदा, घर वा देवालयहरूको निर्माण गर्दा यन्त्राकार, खड्गाकार, भद्रबन्ध, पद्मबन्ध आदि वेदकालीन शुभ प्रतीककै परिकल्पनामा बनाइने परम्परा पाइन्छ । लम्बाइ, चौडाइ परिधिको नाप पनि फाप अफाप मनिन्छ [२५] । यसकारण तुलजा मन्दिरको नक्सा यन्त्रकै रूपमा गरियो भन्न बाधा छैन ।

उपास्य श्रीतुलजादेवीको पूजा के कसरी हुन्छ भन्ने कुरा जानिराख्नुपर्ने आवश्यकता देखिएता पनि यो कुरा परम्परादेखि गोप्य राखिएको छ र तुलजाको मन्त्रदीक्षा नलिएका व्यक्तिले हेर्न, पढ्न र जान्न पाइँदैन ।

माथि वर्णन गरिएको कौशीरूपको अलि ठूलो चौताराभन्दा माथि पुन: तहतहको पेटी शुरू हुन्छ । मूल मन्दिरको ढोकामा पुग्ने सिंढीका दाँया-बायाँ पेटीका प्रत्येक तहमा सिंह, चुचे मुख भएका महापशुहरू एवं हातमा ढाल, तरबार लिएका भव्य द्वारपाल मूर्तिहरू लहरै देखिन्छन् ।

सिंढीबाट उक्लदै चौकाका विभिन्न तह नाघेर माथिल्लो चौतारामा पुगेपछि मन्दिरको मुख्य रूप उठाएको ठाउँमा पुगिन्छ । त्यहाँ मन्दिरको मुख्य ढोकाअगाडि दायाँ-बायाँ दुई प्रस्तर स्तम्भ छन् र त्यसमा धातुनिर्मित ध्वजाहरू पनि छन् । ती स्तम्भहरू राजा प्रताप मल्लका छोरा चक्रवर्तीन्द्र मल्लले तुलादान गरी त्यसको स्मारकको रूपमा राखेका हुन् [२६] । यी स्तम्भका सँगै अगलबगलमा दुइटा ठूला घण्ट छन् । तीमध्ये दायाँपट्टिको वि. सं. १७७० मार्गमा राजा जयप्रताप मल्लले राखेका हुन् र बायाँपट्टिको चाहिं राजा भास्कर मल्लदेवले १७७१ मा चढाएका हुन् [२७]।

मन्दिरको यही तहमा कुना कुनामा साना-साना प्रशस्त स्तम्भहरू गाडिएका छन् र ती स्तम्भमाथि हनुमान, गरूड, माछा, सिंहका धातुनिर्मित मूर्तिहरू राखिएका छन् ।

यी मूर्तिहरू मोहनचोकका मूर्तिहरू जस्तै भएकाले राजा प्रताप मल्लद्वारा नै राखिएका हुन् कि भन्ने शंका गौतमवज्रले गरेका छन् [२८] । उक्त मूर्तिसँगै धातुनिर्मित ध्वजा पनि छन् ।

तह-तह तला बनाएको चौतारामाथि मूल मन्दिर निर्मित छ । यसको माथिल्लो मन्दिरको पाटा ४३ फीटका छन्, तल्लो जग ७३ फीटको छ र मन्दिर चारपाटे सुन्दर शैलीमा बनेको छ । यस मन्दिरमा मन्दिरअनुसारकै सुहाउने गरी विशाल ढोका, झ्याल, टुँडाल र छाना राखिएका छन् र अन्य सामानहरू पनि जडिएका छन् ।

दुई तह गारो लगाई बनाएका मन्दिरलाई 'त: देवल' भन्ने नाउँले लोकभाषामा पुकारिन्छ । यो शिल्पविधा शास्त्रीय हो र ठूला मन्दिर निर्माण गर्दा नेपाली शैलीमा यो निर्माण विधिलाई अनिवार्य सम्झिइन्छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बाहिर मूल मन्दिरको गारो र त्यसभित्र भित्री प्रदक्षिणामार्ग राखेर अनि भित्रको गारो उठाएर बनाएको कोठालाई गर्भगृह भन्दछन् । कति हात लम्बाइ-चौडाइको गर्भगृह बनाइन्छ, त्यही नापअनुसारको मूर्ति, लिङ्ग स्थापना गर्नुपर्ने कुरा शिल्पशास्त्रहरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ [२९] । वास्तु निर्माणविधि केवल कला प्रदर्शनी मात्र नभएर शास्त्रीय मान्यता, धर्मसंस्कृतिका विशेष अवधारणाहरू एवं फलाफलको विचार गरेर मात्र गरिने विधा भएकोले शास्त्रीय मर्यादाको पालना गर्दै प्रस्तुत गरिएका शिल्पकारिताको सौन्दर्यमा कलाको सहजता पाइँदैन भन्ने विवेचकहरू पनि प्रशस्तै छन् । धार्मिक नियममा आबद्ध रहेर पनि कलासौष्ठवको जुन अद्‌भुत नमूना नेपाली कलाकारहरूले प्रस्तुत गरेका छन्, त्यो नै यस मन्दिरको निर्माण शैलीभित्र पनि पाइन्छ ।

यो मन्दिरका चारै दिशामा तीनमुखे चार प्रवेशद्वारहरू बनेका छन् । दक्षिणाभिमुखको मूल प्रवेशद्वार कलात्मक सुनका खापा र तोरणहरूले सजाइएको छ । वर्तमान अवस्थामा दरबारको घेराबाहिरबाट यो मन्दिरको भव्यता स्पष्ट देखिने हुनाले बाहिरको तोरणद्वार र मन्दिरको प्रवेशद्वार एवं टुँडालहरू समेत सुवर्णका पातालले मोरिएका छन् । अन्य भागमा चाहिं ढोकाका खापा र तोरणहरू मात्र धातुनिर्मित छन् । हरेक तोरणको बीचमा विभिन्न देवीदेवताका मूर्तिहरू अंकित छन् ।

दक्षिणाभिमुख मूल ढोकामाथिको तोरणमा श्रीतुलजा भवानीको ध्यानमा कल्पना गरिने मूर्ति अंकित छ । यसरी मूल ढोकामाथिको तोरणमा मूल देवताको मूर्ति अंकन गरिने परम्पराअनुसार मन्दिर निर्माण विधाको एक अङ्ग हो । किन्तु मूल देवताको प्रतीक मूर्ति, यन्त्र, कलश जे पनि भित्र हुनसक्छ । कुन रूप, वर्ण, आसन, मुद्रा र आयुधयुक्त, देवताको भावना गरिने यन्त्र कलशहरू स्थापना गरिएका छन् भन्ने कुरा चाहिं तोरणका मूर्तिबाट जान्न सकिन्छ । यस्तै अन्य बाँकी अरू ढोकाका तोरणहरूमा पनि महिषमर्दिनी दुर्गा, काली आदि भिन्नाभिन्नै देवीका मूर्तिहरू अंकित गरिएका छन् । प्राचीनकालमा देवायतन निर्माण गर्दा वाह्यकलाको सौन्दर्य केवल कलाको लागि मात्रै नभएर तन्त्रशास्त्रका वास्तुविधामा वर्णित तन्त्र, मन्त्र, यन्त्र, आवरण देवताहरूका प्रतीकहरू नै चित्ररूपमा अंकित गरिन्छन् । यिनै प्रतीकहरूबाट तन्त्र विशेषज्ञहरूले मन्त्रोद्धार र यन्त्रोद्धार गर्दछन् । यसकारण तान्त्रिक भावनाले उपासना गरिने देवीका मन्दिरहरूको मध्यकालीन वास्तुकला कलाको लागि मात्रै नभएर धार्मिक पक्षमा अर्थपूर्ण हुन्छ र वास्तुविन्यासमा नियमबद्धता पनि हुन्छ । यसले गर्दा कलाको अभिव्यक्ति मात्रै नभएर त्यसमा रहेका प्रत्येक वस्तु, चिन्ह, बुट्टा पनि अर्थयुक्त हुन्छन् ।

कति लम्बाइ चौडाइको मन्दिर बनाउने, टुँडाल कतिओटा राख्ने, कुन ठाउँको टुँडालको कुन रङ्ग हुनुपर्छ र कुन देवताको कुन आसन, मुद्रा हुनुपर्छ, कति हात भएको मूर्ति बनाउने र कुन कुन हातमा कुन कुन आयुध (हतियार) को अंकन गर्ने भन्ने कुरा शास्त्रसम्मत हुनुपर्छ । यसकारण नेपालका मन्दिरहरूमा

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बनेका चित्र, बुट्टा, रंग, विग्रह सबै नै कला प्रदर्शनको लागि मात्रै नभएर साधनापक्षमा पनि अर्थयुक्त र सारगर्भित छन् । मन्दिर निर्माण गर्दा एउटा मात्रै टुँडाल यताउति पार्न र शास्त्रीयक्रम नमिलाईकन जडान गर्न पाइँदैन ।

यसकारण तलेजु मन्दिरका प्रत्येक द्वार, खापा र चौकोसहरू तथा अन्य अवयवहरू उपर्युक्त कारणले कलात्मकको साथै अर्थयुक्त छन् । पूर्ण कलश, मकर, नाग, कमल आदि वैदिक प्रतीकहरू कलापूर्ण र आकर्षक ढङ्गले जडिएका छन् । तीनमुखे मूल द्वारहरूको खोल्न नहुने गरी दायाँ-बायाँ जडान गरिएका ढोकाहरू राजा प्रताप मल्लले वि. सं. १७२८ मा राख्न लगाएका हुन् भने कुरा त्यहाँ राखिएका ठूला सुवर्णपत्रका अभिलेखले थाहा हुन्छ [३०] । त्यसमा राजा प्रताप मल्लले आफैंले बनाएको तलेजुको स्तुति लेखिएको छ । बीचको ढोकामा प्रयोग भएका सुनका दुई खापा पनि राजा प्रताप मल्लले नै बनाएका हुन् । वि. सं. १७२७ मा निर्माण गरिएका ती दुई कलात्मक खापामा श्रीमहाकाल, गणेश, शिवपार्वती देवदेवताका स-साना मूर्तिहरू, श्मसानमा दाहसंस्कार गरिएको, यमदूत अगाडि उभिएको दृश्य प्रस्तुत गरिएको छ । विभिन्न शास्त्रको अध्ययन गरी त्यो खापामा दृश्य अंकित गरिएको कुरा त्यसै खापामा रहेको उनको अभिलेखबाट थाहा हुन्छ ।

मन्दिरको टुँडालमा श्रीतलेजु भवानीका आवरण देवताको रूपमा पूजा हुने देवीहरूका मूर्ति कुँदिएका छन् । कतैकतै दाम्पत्य प्रेमका सौम्य मूर्तिहरू पनि अंकित छन् ।

मन्दिरको पश्चिमोत्तर कुनामा रहेको एउटा कुँसलमा भने सर्वाङ्ग नांगी एउटी युवतीले कुंसलको लिङ्ग आलिङ्गन गरिएको दृश्य प्रस्तुत गरिएको छ ।

मन्दिरका छाना सबै ताँवाका छन् । छानाका किनारामा चारैतिर घण्ट झुण्ड्याएका छन् । हावाको लहरमा ती घण्टहरू हल्लेर आवाज गरिरहन्छन् ।

पहिलो तहको छानामुनि चारैतिर आँखिझ्यालको पर्दा जडिएको छ । दोस्रो र तेस्रो छानामुनि केवल टुँडाल मात्र छन् । पहिलो र दोस्रो तहको छानाका चार कुनामा धातुनिर्मित पताका लट्काइएका छन् । ती पताकामा पनि शिव, गणेश आदि देवमूर्ति अंकित छन् । सबैभन्दा माथिल्लो छानाका कुनामा चाहिं सुराही जस्तो देखिने लाम्चिला आकारका कलशहरू झुण्डयाइएका छन् ।

मन्दिरको टुप्पामा पाँचओटा सुनका गजूर छन् । चार कुनामा रहेका चार गजूर चाहिं केही साना छन् र बीचको गजूर चाहिं अरूभन्दा निकै ठूलो छ । बीचको गजूरमाथि सुनकै छत्र छ ।

वि. सं. १९९० सालको भूकम्पमा मन्दिरको माथिल्लो तला पूरा नै भत्केको र अन्य भाग पनि टुटफुट भएको थियो । १९९६ सालमा जीर्णोद्धार गरी यथावत् बनाउने प्रयास गरियो [३१] ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस मन्दिरको भित्री भागको परिचय् गोप्य नै रहेकोले यहाँ पनि उद्घाटन गर्ने प्रयास गरिएन।

पादटिप्पणी

१. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल - भारतीय कला पृ. ९०
२. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल - भारतीय कला पृ. ९०
३. डा. वासुदेवशरण अग्रवाल - भारतीय कला पृ. ९५
४. श्रीआद्यशंकराचार्य - सौन्दर्य लहरी स्तोत्र
५. महाकाल संहिता (गुह्यकाली खण्ड) भाग - १ पृ. २५
६. महाकाल संहिता (गुह्यकाली खण्ड) भाग - १ पृ. १२६
७. डी. पी. एस. मनराल- प्राचीन भारत का राजनैतिक तथा सांस्कृतिक इतिहास पृ. ५९६
८. प्रा. श्री ढुण्डिराज भण्डारी- नेपालको ऐतिहासिक विवेचना पृ. ६०
९. तत्वसद्भावतन्त्र-सूची भाग २ पृ. ११३, उद्धरण- सूर्यविक्रम ज्ञवाली, नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास पृ. २३ तथा हिष्ट्री अफ बंगाल, भाग १ पृ. ५-६
१०. सूर्यविक्रम ज्ञवाली, नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास पृ. ३० - ३१
११. कल्याण तीर्थाङ्क सं. १ वर्ष ३१ को पृ. ३६२ - ६३ (गीता प्रेस गोरखपुर) - १९५७ ई.
१२. डी.आर. रेग्मी - मेडियाभल नेपाल, भाग २ पृ. ५८
१३. गोपाल राजवंशावली तथा इतिहास संशोधनको प्रमाण प्रमेय, पृ.२३२ - ३६ (वि. सं. १३८२)
१४. गोपाल राजवंशावली, २८ पत्र ५ पंक्ति
१५. अपुत्रोकनेन विधिना सुतां कुर्वीत पुत्रिकाम्।
यदपत्यं भवेदस्यां तन्ममस्या स्वधाकरम्॥ मनु ९ अ. १२८ श्लोक।

(यसबाट जन्मेको छोरो मेरो स्वधा (श्राद्धकर्ता या वंशकर्ता) हुनेछ भनेर शर्त गरी अपुत्राले छोरी विवाह गरेर दिएको छ भने 'पुत्रिकापुत्र' मावलीपट्टिको वंशकर्ता हुन्छ।)

(क) अविद्यमानपुत्रो यदस्यामपत्यं जायते तन्मम श्राद्धाद्यौर्ध देहिककरं स्यादिति कन्यादानकाले जामात्रासह संप्रतिपत्ति रूपेण विधानेन दुहितरं पुत्रिकां कुर्यात् इति टीकाकारः कुलुक भट्टः॥

(छोरा नहुनेले यसबाट जन्मेको पुत्र मेरो क्रियाकर्म गर्ने होस् भनेर कन्यादान गर्ने बेलामा जुवाईँसँग भनेको छ भने यस विधानबाट छोरीको छोरो पुत्रिकापुत्र हुन्छ भन्ने कुरा टीकाकार कुलुक भट्टले भनेका छन्।)

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(ख) अभ्रातृकां प्रदास्यामि तुभ्यं कन्या भलङ्कृताम्
अस्यां जनिष्यते पुत्र स मे पुत्रो भवेदिति ॥ वसिष्ट स्मृति ।

(भाइ नभएकी सिंगारिएकी कन्या तपाईलाई दिएको छु। यसबाट जन्मेको छोरो मेरो छोरो हुनेछ भन्नू) भन्ने कुरा वसिष्टको वचन छ।

(ग) अकृता वा कृता वाकपि यं विन्देत् सदृशात् सुतम्।
पौत्री मातामहस्तेन दद्यात् पिण्डं हरेध्दनम् ॥ मनु ९।१३

"अकृता कृतावेति पुत्रिकाया या एव द्वैविध्यं तत्र यदपत्यं भवेदस्यां तत्ममस्यात् स्वधाकरम्" इत्यभिधाय कन्यादानकाले वरानुमत्या या क्रियते सा कृता। अकृता तु अभिसंधिमात्र कृताः, वाग्व्यवहारेण न कृता इति टीकाकारः।

(शर्त राखेर वा सोद्देश्य विश्वासले मात्रै भए पनि कन्यादान गरिएको भएमा/त्यस्ती छोरीको छोरो पुत्रिकापुत्र हुन्छ, क्रिया पनि गर्छ, धन पनि खान्छ।)

यसै कुराको विशेष व्याख्या गर्दै टीकाकार भन्छन्- शर्त राखेर होस् अभिसन्धि (विश्वास) राखेर मात्रै होस् छोरा नहुनेले कन्यादान गरेको छ भने पनि पुत्रिकापुत्र हुन्छ, वचन लिइरहनुपर्दैन।

यस्तै प्राचीन महर्षि गौतमको मत पनि छः- अभिसन्धिमात्रात् पुत्रिकेत्वेषाम् (गौतम धर्मसूत्र – ३।१०।१७)

यस्तो विधानले पहिलेको युगमा आफ्नो वंशवृद्धिको लागि पुत्रिकापुत्र अर्थात् छोरीको छोरालाई आफ्नो छोरो दक्षप्रजापतिले बनाएका थिए भनेर मनु भन्छन्-

अनेनतु विधानेन पुराचक्रेकथ पुत्रिका
विवृद्ध्यर्थं स्ववंशस्य स्वयं दक्षप्रजापतिः।

मनु मृ. ९।१२८ श्लोक

विवाहित पत्नीबाट जन्मेको छोरो र पुत्रिकापुत्र बराबर हुन्छन्। अरू छोरा चाहिं घिउको साटो तेलले काम चलाउनु जस्तै हो भनेर बृहस्पतिले भनेका छन्ः-

आज्यं विना यथा तैलं सद्भिः प्रतिनिधि स्मृतम्।
तथैकादश पुत्रास्तु पुत्रिकौरसयोर्विना ॥

१६. पुत्रिकायां कृतायांतु यदिपुत्रोनु जायते।
समस्तत्र विभागस्यात् ज्येष्टता नास्ति हि स्त्रियाः ॥ मनु

छोरीको छोरोलाई पुत्रिकापुत्र बनाइसकेपछि छोरो जन्म्यो भने बराबरै अंशको भागिदार हुन्छ। छोरी जेठी छ भने जेठा छोराले पाउने जेठाक (विशेष भाग) पाउँदिन।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१७. गोपाल राजवंशावली– ५३ पत्र – ४ पं. स ४७४ आश्विनि सुद्धि ९ श्री जयस्थिति राजमलस कोवनाम्विज्याङा ख्वपोन्दुम्बियां त्यंखो चोन ङालालिव विवाहजुव ॥

१८. दौहित्रो ह्याखिलं रिक्थं अपुत्रस्य पितुर्हरेत् ।
स एव दद्यात् द्वौ पिण्डौ पित्रे मातामहस्य च ॥ ९ १३७ – मनुस्मृति ।
(अर्थ – छोरीका छोराले अपुत्र मावलीपट्टिको र अरू बाबुपट्टि छोरा छैनन् भने बाबुपट्टिको पनि सबै सम्पत्ति पाउँछ । यस्ता दुवैपट्टिको धन खाने छोराले मातामह र बाबुलाई पिण्डदान गरोस् (अर्थात् दुवैपट्टिको क्रिया गरोस्) उपर्युक्त मनुको वचनअनुसार बाबुपट्टिको पनि काजक्रियामा सरीक भएको नाताले पुत्रिकापुत्र भएता पनि दुवै कुलका साझे सम्झेर होला, पछिका मल्ल राजाले यक्ष मल्लमा पुस्ता जोडी ज्योति मल्ल, जयस्थिति मल्लको उल्लेख नै नगरी सिधै कर्णाटकवंशी हरिसिंहदेवसँग पुस्ता जोडी आफ्नो वंश कर्णटकवंश हो भन्ने देखाए । राजाहरूको यही विचारसँग मेल गराई वंशावली पनि तयार गराएकाले इतिहासको यो पक्ष धूमिल र अविश्वसनीय भएको छ ।

१९. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ.९३ को टिप्पणी

२०. डी. आर. रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, भाग ३ को परिशिष्ट, ९९ पृष्ठ । सं. ६०४ वैशाख शुक्ल ॥ एकादशी ॥ श्रीरत्न मल्ल देवन ज्ञ देश तेल ॥
तथा – श्रीरत्न मल्ल राजान 'ज्ञ' देश त्यल ओअम्हं ८ थकु जुजु स्याङाओ हितिचुकस रायकुर हङाव च्वँ ॥

२०. (क) अमोघवज्र– कालक्रम, संस्कृत सन्देश १ वर्ष १०।१२ अंक पृ. ८१
गौतमवज्रद्वारा पनि हनुमानढोका राजदरबार भन्ने पुस्तकमा उधृत

२१. डी. आर. रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, भा. ३

२२. वर्तमान तुलजाको मन्दिर पनि पुरानै मन्दिर भएको ठाउँमा बनेको हो भन्ने अनुभुति छ । एउटा ठ्यासफुको उल्लेखद्वारा हिटीचोकमा रत्न मल्ल बस्न थालेको कुरा थाहा हुन्छ । यो चोक कहाँ थियो, त्यो कुरा आज थाहा छैन । १९१० सालमा विभिन्न चोकको नाम लेखिएको कागजमा हिटीचोकको नाउँ पाइन्छ । आजभोलि भने प्रताप मल्लको अभिलेखयुक्त हिटीअगाडिको चोकलाई नै हिटीचोक भनिन्छ ।

२३. श्री सूर्यविक्रम ज्ञवाली– नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ. ११५

२४. ऐश्वर्यधर शर्माद्वारा प्राप्त ठ्यासफु 'सम्वत् ६८४ माघवदी १० तव देवल प्रतिष्ठा दिन लुपोल गजुलि' –
उद्धरण – गौतमवज्र, हनुमानढोका राजदरबार

२४. (क) पूर्णिमा ३ वर्ष, ४ अङ्क – सम्वत् ६८४ माघकृष्ण ॥ दशमी कुन्हु तवदेवर प्रतिष्टा याङा दिन जुरो ॥
उद्धरण – गौतमवज्र, हनुमानढोका राजदरबार पृ. ११६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२५. श्रीराजाभोजकृत समराङ्गण सूत्रधार (सं. द्विजेन्द्रनाथ शुक्ल)
२६. गौतमबज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरबार परिशिष्ट नं. २७/२८ को स्तम्भलेख
२७. गौतमबज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरबार परिशिष्ट नं. ५९ को अभिलेख
२८. गौतमबज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरबार, पृ १२०
२९. रूपमण्डन (शिल्पशास्त्र), चौखम्बा प्रकाशन
३०. राजा प्रताप मल्लको अभिलेख (परिशिष्ट खण्डमा हेर्ने)
३१. गौतमबज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरबार, पृ. १२०
उधृत – मोहिनी विनोदको वंशावलीबाट टिप्पणीमा ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीतलेजुका जात्रापर्व र गुठी-व्यवस्था

श्रीतलेजु भवानीको ऐतिहासिक र धार्मिक मान्यतावारेमा संक्षेपरूपमा चर्चा गरियो । साथै काठमाडौंको मन्दिर निर्माण सम्बन्धी र कला पक्षमा पनि दिग्दर्शन गरियो ।

अब यसका केही सांस्कृतिक पक्षका मुख्य पर्वहरू र विभिन्न प्राचीन देवमन्दिरसँग रहेको सम्वन्ध एवं जात्राहरूको दिग्दर्शन गर्नु आवश्यक भएको छ ।

तलेजु भवानीको उपत्यकाभित्र कुन वर्ष महिनामा विधिवत् स्थापना गरियो, त्यसको विवरणात्मक इतिहास पाइएको छैन । वंशावलीले घटनाक्रमका कथाहरू बनाए तापनि अनुश्रुतिभन्दा वढी प्रामाणिक महत्त्व राख्दैनन् ।

श्रीतलेजुको नित्य पूजाको निम्ति चाहिने मासिक दरवन्दी वनेको छ । यस कामको लागि साढे बयालीस रोपनी जग्गा गुठी राखिएको थियो । यसको आम्दानी धान र गहुँ गरी कुत बाउन्न मुरी अठार पाथी आठ माना आउने गर्थ्यो । यो खेतको आम्दानी खाई वर्षभरिलाई चाहिने पूजापर्वका सामानहरू ठेकेदारले दिन्थे । जग्गाको हकभोगसम्वन्धी कागजपत्रहरू र ठेक्का चलाउन पाएका पट्टा बहाली ठेकेदारसँग नै रहने गरेको कुरा थाहा पाइन्छ ।

गुठी जग्गाको व्यवस्थित रूपमा लगत तर्जुमा हुन नसकेकोले र पुराना लालमोहर ताँवापत्रहरू हराउँदा गुठी नै लोप भई पूजापर्वमा विघ्न पर्ने स्थिति देखिएकोले र गुठी जग्गासम्वन्धी मोही र तलसिङ् (गुठियार-ठेकदार) बीच पनि झगडा परिरहने स्थिति देखिएकोले १९०३ सालतिर गुठी कचहरी भन्ने अड्डा खडा भई गुठी जग्गाको लगत बनाउने काम पनि सुम्पिएको हुँदा १९०९ सालमा प्रारम्भिक लगत खडा भएको पाइन्छ ।

लगत बनेपछि पनि पूजापर्वहरू ठेक्का बन्दोबस्तबाटै चल्यो । एकीकरणपछिको विशाल नेपालभित्रका गुठी जग्गा-जमीनहरूको व्यवस्थित लगत बनाउनुपर्ने भएकोले गुठी कचहरीले यो काम गर्दै रह्यो । जग्गा-जमीनको निश्चित नाप नभएका पुराना कागजपत्र, ताँवापत्र आदि अभिलेखहरूको संकलन पनि हुन नसकेकोले सबै काम सम्पन्न हुन सकेन । पाइएका कागजपत्रद्वारा पत्ता लागेका गुठी जग्गाको लगत चाहिं बन्दै गए तापनि बीचमा कारणवश यो कार्य नचलेको थाहा हुन्छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधिराज्यभरिका गुठीहरूको रेखदेख, पूजापर्वको प्रबन्ध र त्यसमा आइपर्ने बाधा-कठिनाइले गर्दा मुद्दा-मामिलापट्टि गुठी कचहरी व्यस्त रह्यो । तथापि यसैद्वारा काम चल्दै आएकोमा पुन: ठेकेदारहरूबाट गुठीको बाली उठाई पूजापर्व चलाउने काम ठीकसँग नहुँदा ठेक्का 'सिष्टम' तोडी गुठीसम्बन्धी सबै काम हेरी निकासा दिने-लिने काम र अमानत पूजापर्व चलाउने कामका लागि १९३५ तिर गुठी बन्दोबस्त अड्डा खडा गरिएको पाइन्छ । यसैबेलातिर पुन: ०९ सालमा बनेका लगत ठीक-बेठीक छुट्याई नयाँ लगत बनाउन र जग्गाको कम आय आउने ठाउँमा हेरी-जाँची आँठासरह कुत लिने व्यवस्थासमेत गरी १९४५ सालमा नयाँ लगतहरू बने ।

उक्त लगतमा पनि त्रुटि कम भएन । साथै आम्दानीले खर्च नपुग्ने ५।न भयो र गुठी बन्दोवस्तले मात्रै रेखदेख गरी असूल तहसिल गर्न र पूजापर्व संचालन गर्न नभ्याएकोले पुन: ठेक्का प्रथा लागू गरिएको थाहा पाइन्छ ।

यसपछि पनि ठीकसँग काम नचली अव्यवस्था हुँदा खर्च अड्डा खडा गरी ठेक्का प्रथा तोडियो । त्यसपछि पनि आम्दानी खर्च नमिली अव्यवस्था नै रहेकोले गुठी बन्दोवस्तको जाहेरीअनुसार १९६८ सालमा खड्ग निशाना सनद भई लगत अड्डा खडा गरी १९७३ सालमा १९०९ साल, १९~५ सालको लगत र ठेकेदारसँग भएको असूली लगत एवं अन्य कागजपत्रहरू हेरी खर्च अड्डासँग भएको लगतसँग भिडाई १९५८ सालपछिको दरभाउले रूपियाँ १। को धान पाथी ।५ र रु. १। को गहुँ पाथी ।३।४ तीन पाथी चार माना तोकी बजार भाउसँग मिलाई खर्च गरी बाँकी बचत रहने गरी लगत तयार गरिएको कुरा गुठी लगत तथा तहबील कार्यालयका लगत स्रेस्ताबाट थाहा पाइन्छ ।

यसरी लगत खडा गर्दा उत्पादन हुने वस्तु घिउ, तेल, गहुँ, बोका, राँगा, परालका कल्ली, दाउरा, पात आदि पूजापर्वमा चाहिने रकमहरू पनि जग्गाको कुत कम गरी अन्य रकम असूल गर्ने लगत व्यवस्था गरिएको छ । प्राचीन मल्ल राजाहरूले नै पूजापर्वको निम्ति जग्गा छुट्याई गुठी राखी आम्दानी खर्च मिलाएका थिए । परन्तु यस्तो गुठी जग्गाको यति आम्दानी र खर्च भन्ने कुरा लालमोहर, शिलापत्र, ताडपत्र, ताँवापत्र आदिमा उल्लेख गरी सम्वन्धित गुठियार, पुजारी, सुसारे, नाइके, द्वारे, अमालीहरूको जिम्मा दिएका थिए । यही परम्पराबाट चल्दै आएकोले सरकारी स्तरमा छुट्टै लगत राख्नुपर्ने आवश्यकता पनि थिएन । उपत्यकाभित्र नै तीन राज्य र छुट्टाछुट्टै इलाकाका सामन्त, भारदारहरू भएकाले हिनामिना हुने र राज्यको दृष्टि नपुग्ने स्थिति नै थिएन । साथै अन्य कुरामा झेलबखेडा गरे पनि देवस्वमा बदमासी गर्ने साहस नै गर्दैनथे । विशाल नेपालको निर्माणपछि उपर्युक्त कुरा संभव रहेन र राष्ट्रले व्यवस्थित रूपमा धर्मसंस्कृतिको संरक्षण गर्न नयाँ उपाय गर्नुपऱ्यो ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धार्मिक भावनाले प्रभावित समाज त छँदै थियो । साथै पुराना राजा-महाराजाहरूले चलाएको, दान दिएको धार्मिक सांस्कृतिक कुराको त्रुटि भएमा सामाजिक मर्यादामा विघ्न पर्नुको साथै नयाँ राजाप्रति आस्था-विश्वासमा आँच आउन सक्दथ्यो ।

यसकारण अगाडिका राजाले छाडेर गएका धार्मिक कृतिहरूको प्रमाण हेरी तदनुरूप थमौती गरिदिने, उनीहरूले चलाएका पर्व, पूजा, जात्रा, चाडपर्वका नृत्य, भोज, समारोहहरूलाई यथावत् जीवन्त राख्ने कामका साथै नयाँ पूजापर्वका लागि आफूले पनि नयाँ गुठीको व्यवस्था गरेकोले शाहवंशप्रति नेपाली जनताको श्रद्धा र विश्वास वढेको थाहा पाइन्छ ।

श्रीतलेजु भवानीको नित्य पूजा र विशेष पर्वमा गरिने विशिष्ट पूजाको लागि राजा रत्न मल्लका पालादेखि पछिका मल्ल राजाहरूले र शाह राजाहरूले पनि जग्गा गुठी राखी दरवन्दी कायम गरी व्यवस्थित ढंगबाट परम्पराको पालना गर्दै आएको देखिन्छ । साथै प्रत्येक गुठीलाई वर्गीकरण गरी आवश्यक पर्ने गुठी जग्गा छुट्याई दाताको नाउँ र गुठीको नाउँ यथावत् कायम राखी व्यवस्था बाँधिएको छ ।

यसरी गुठीको लेखा गर्दा काठमाडौं तलेजु भवानीको पर्व पूजा चलाउने जम्मा ६२ (बयसट्ठी) गुठी देखिन्छ र ७३ सालमा लगत खडा भएको कायमी जग्गा सोन्ह सय छयासी रोपनी छ आना तीन दाम देखिन आएको छ, जसको तेरिज यसकै परिशिष्टमा समावेश गरिएको छ ।

विशेष पर्व र था पूजा गुठी:-

(क) नित्य पूजा सधैं गर्नुपर्ने हुँदा कति दिनको महिना छ, त्यति नै दिनको हिसाबले पूजा खर्च बराबरी रूपमा दिइन्छ । साथै प्रत्येक महिनाको कृष्णपक्षको अष्टमी र चतुर्दशीको दिन बलिदान गर्न चार-चार वटा बोका दिने दरवन्दी छ ।

(ख) राजा-महाराजाहरूले विशेष दिनमा विशेष पूजा र गुप्त पूजा गर्नको निम्ति था पूजा गुठी भनेर जग्गा परसारेका छन् । यस्ता था पूजाहरू आफ्नो जन्मोत्सव पर्वका दिन, देवीको विशेष पर्व परेको दिन, विशेष प्रकारले पूजा गर्नको निम्ति 'था पूजा' भन्ने नामाकरण गरी गुठी राखिएको छ । था पूजाको विशेष अर्थ लगाउन त सकिएको छैन तथापि निर्देश गरिएको दिन स्थायी रूपले विशेष पूजा गर्नू भन्ने अर्थ गर्न उचित होला । संस्कृतमा भने था पूजाको अर्थ महापूजा गरिएको छ ।

(ग) लगतमा उल्लिखित था पूजा गुठी राख्नेहरूमा श्री महेन्द्र मल्ल (१) प्रताप मल्ल (२) नृपेन्द्र मल्ल (३) पार्थिवेन्द्र मल्ल (४) भूपालेन्द्र मल्ल (५) श्री ५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रणबहादुर शाह (६) ऐ को ६ ओटा अरु था पूजा गुठी देखिन्छ (७) जयप्रकाश (८) जगज्जय मल्लका पनि था पूजा छन् ।

उपर्युक्त था पूजाको निम्ति गुठी जग्गा राख्नेहरूमा सबैको भन्दा बढी श्री ५ रणबहादुर शाहकै देखिन्छ । उहाँबाट जन्मोत्सव पर्वमा १०० (सय) रोपनी र ६ ओटा अन्य था पूजाको लागि १९३ रोपनीजति गुठी जग्गा राखिएको देखिन्छ ।

(घ) लगतमा जग्गा नचढेको तर नगद खर्च, आम्दानी र बचत समेत लेखिएका आठवटा गुठी देखिन्छन् । शायद लगत बनाउन बाँकी रहेको काम बाँकी फाइलमा यसको आँकडा हुनुपर्छ । लगत नबनेको कारणले यसमा समावेश गर्न सकिएको छैन ।

वर्षवन्धन पर्व:-

देवताको स्थापना गरी पूजा शुरू गरेको दिनलाई वर्षबन्धन नाउँले विशेष पूजा गरिन्छ । वर्षबन्धन पर्वको लागि अठतीस रोपनी जग्गा गुठी राखिएको छ र यो पर्व फागुन कृष्ण दशमीको दिन पर्ने भएकोले श्रीतुलजा भवानीको काठमाडौंमा यसै दिन स्थापना भएको मान्नुपर्ने भएको छ ।

श्रीराजा महेन्द्र मल्लले वर्तमान तलेजुको मन्दिर ने. सं. ६८४ (वि. सं. १६२०) माघ कृष्ण दशमीका दिन सकी मन्दिरको प्रतिष्ठा गरेका थिए । त्यसको एक महिनापछि श्रीतलेजुको वर्षबन्धन पर्व पर्ने भएकोले श्रीतलेजुको रत्न मल्लले स्थापना गरेकै दिन यो वर्षबन्धन पर्व मान्ने गरेको बुझिन्छ ।

ने. सं. ४४६ (वि. सं. १३८२) को माघ महिनामा कर्णाटकवंशी सिमरौनगढका राजा हरिसिंहदेवको तीनपाटनमा मृत्यु भएको कुरामा इतिहासकारहरू सहमत भएकाले संभवत: उनी मरेपछि नै उनले सधैं पूजा गरिने इष्टदेवी तुलजाको यन्त्र लिएर देवलदेवी भक्तपुर आएकी हुनुपर्छ । यसो हो भने तुलजाको वर्षबन्धन, फाल्गुण कृष्ण दशमी पर्व, भक्तपुरमा स्थापना भएको दिन पनि हुनसक्छ ।

मातृका वर्षवन्धन गुठी:-

काठमाडौं तुलजा भवानीको मन्दिरसँग सम्बन्धित अष्टमातृका देवीहरूको वर्षबन्धन पर्व ज्येष्ठ शुक्ल पञ्चमीका दिन तोकिएको छ । यसकारण श्रीतुलजा भवानीको स्थापनापछि नै अष्टमातृकाको स्थापना गरी श्रीतलेजुसँगै पूजा गरिने व्यवस्था बाँधिएको थाहा पाइन्छ । सँगै स्थापना भएको भए तुलजासँगै मातृकाहरूको पनि वार्षिक पर्व पर्ने थियो । यससम्बन्धी अन्य प्रमाण प्राप्त नभएकोले मातृका-स्थापनासम्बन्धमा अरू कुरा भन्न सकिएन ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीमहालक्ष्मी था पूजा गुठीः-

प्राचीन समयदेखि नै श्रीमहालक्ष्मीको ब्रत गर्ने र विशेष पूजा गर्ने चलन थियो। श्रीरानी राजल्लदेवीका साथ राजा स्थिति मल्लले महालक्ष्मीको ब्रत गरेको कुरा गोपाल वंशावलीमा उल्लिखित छ। यो ब्रत १५ दिनको हुन्छ, भाद्र शुक्ल अष्टमीदेखि शुरु गरेर आश्विन कृष्ण अष्टमीको दिन ब्रतको समाप्ति हुन्छ।

राजदरवारमा लक्ष्मीको स्थापना गर्ने र पूजा गर्ने परम्परा पुरानो हो। आश्विन कृष्ण अष्टमी ब्रत समाप्तिको दिन भएकोले त्यसदिन श्रीतलेजु भवानीको मन्दिरमा श्रीमहालक्ष्मीको विशेष पूजा (था पूजा) गर्न गुठी राखिएको पाइन्छ। श्रीमहालक्ष्मीको यो था पूजा निमित्त ३८ रोपनी जग्गा गुठी रहेको लगतबाट देखिन्छ।

राजाको राज्यलक्ष्मी स्थिर रहोस् र धनधान्य वृद्धि होस् भनी इष्ट देवताको रूपमा महालक्ष्मी वा सिद्धिलक्ष्मीको उपासना गरिन्थ्यो। प्रायशः कुलदेवीको रूपमा पूजित देवी तान्त्रिक मतानुसार विभिन्न लक्ष्मीका रूपमध्ये सिद्धिलक्ष्मीकै उपासना हुन्थ्यो। यसबारे लेखकको शाक्त सम्प्रदाय र कुमारी भन्ने ग्रन्थमा विशेष चर्चा गरिएको छ।

यो भाद्र शुक्लमा शुरू भएर आश्विनमा ब्रत समाप्ति गरिने विधान चाहिं शास्त्रीय परम्परामा नै आधारित छ।

श्रीतलेजु भवानीका वार्षिक पर्वहरूको लेखा गर्दा साना-ठूला गरी ४७ ओटा पर्व पर्दछन्। यी पर्व कुनै एक दिनका, कुनै पाँच दिनका, कुनै नौ दिनका र कुनै महिना दिनका पनि छन्।

श्रीतलेजुका सांस्कृतिक पर्वहरू :

श्रीतुलजा भवानीका पूजापर्वहरूको विश्लेषण गर्दा प्रायशः दुई प्रकार पाइन्छन्– एक, शास्त्रीय पर्व र दोस्रो, व्यक्तिविशेषको विशेष दिनको पर्व। यस्ता पर्वहरूमध्ये शास्त्रीय महापर्वका दिन पनि था पूजा (महापूजा) गरिन्छ भने व्यक्तिविशेषको जन्मोत्सव आदि महत्वपूर्ण दिनमा पनि था पूजा गर्न गुठी राखिएको छ।

नेपालका मल्ल राजाहरूकी इष्टदेवीको रूपमा विशेष रूपले पूजित हुँदै आएकी श्रीतुलजालाई आफ्नो जन्मदिनको पर्वमा विशेष रूपमा पूजा गर्न गुठीको व्यवस्था गरिएको छ र यस्ता पर्वहरू सम्पादन गर्ने सामग्रीहरूको लेखाजोखा गर्दा करीब करीब सबै राजाका था पूजाहरूमा समान रूप नै देख्न पाइन्छ। यसबाट एउटा अर्को कुरा पनि के थाहा पाइन्छ भने कुन राजाको जन्मदिन कुन तिथिमा पर्दछ भन्ने जानिन्छ। यसको साथै ती विगत युगका मल्ल राजाहरूद्वारा जग्गा-

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जमीन गुठी राखिएको तथा पूजापर्व संचालन गर्ने दरबन्दीको ताँवापत्र वा लालमोहर पाउन सकेको भए राजनीतिक पक्षको एउटा गतिलो इतिहास लेख्न मद्दत पुग्दथ्यो होला । किन्तु त्यसबेला गुठी संचालन गर्ने कार्य राज्यस्तरबाट नभएर कुनै व्यक्तिविशेषको जिम्मा दिइन्थ्यो । यस्ता गुठी संचालन गर्ने व्यक्तिलाई गुठियार, द्वारे, बिसेट आदि नाउँले अभिहित गरिन्थ्यो र ताँवापत्र, लालमोहरहरू र अन्य अधिकारपत्रहरू पनि उनीहरूकै जिम्मामा रहन्थ्यो ।

यस्ता ताँवापत्रहरू, लालमोहर तथा द्वारे, अमालीहरूका पट्टा-वहालीहरू जुन राजाको पालामा भएको छ उनको शेषपछि नयाँ हुने राजाहरूले ती गुठी र विर्ता, वेख, छापहरूको समर्थन (थमौती) गरिदिनुपर्ने परम्परा थियो । यसो गर्दा कुनै राजाले पुरानो लालमोहरहरू खिची त्यो वेहोरा पारेर नयाँ थमौतीका ताँवापत्र तथा मोहरहरू गरिदिन्थे । यसकारण अधिकांश प्राचीन कागज तथा लालमोहर, ताँवापत्रहरू सम्वन्धित व्यक्तिसँग नहुन सक्थे । कुनै कारणवश व्यक्ति बदलिएमा पुराना कागजपत्र पुरानै व्यक्तिसँग रही नयाँ व्यक्तिलाई नयाँ ताँवापत्रहरू गरिदिएको पनि देख्न पाइन्छ । यस्तो कारण परी नयाँ भएकोमा पछिपछि नयाँ राजाका पालामा पुराना प्रमाण देखाई हक दावी गरेका र मुद्दा चलेका प्रशस्तै उदाहरण पनि नपाइने होइनन् । पुराना प्रमाण खिची नयाँ प्रमाणहरू दिइने परिपाटीले गर्दा प्राचीन कागज र ताँवापत्र आदि आज धेरै पाउन सकिँदैन । किन्तु विर्तावारहरूसँग भने केही अंशमा पटक-पटकका यस्ता कागजपत्रहरू पाउन सकिन्छ । गुठीसम्बन्धी कागजपत्र, ताँवापत्रहरू गुठी चलाउने व्यक्तिसँग नै हुन्थे र पछिपछि सजिलोको लागि गुठियार र पुजारीहरूले ठेक्का बन्दोवस्त गरी ठेकेदारलाई नै कागजपत्र जिम्मा दिई उनैद्वारा गुठी चलाउन लगाई बचत खाने गरिआएको देखिन्छ ।

नेपालको एकीकरणपछि पहिले तीन राज्यमा विभाजित उपत्यकाका मठ-मन्दिर र अन्य विजित पहाड तथा मधेशका राज्यमा रहेका मन्दिरहरूका गुठीहरूको लगत खडा गर्नुपर्ने र जग्गा-जमीनको व्यवस्थित ढङ्गमा नापजाँच गरी तत्कालीन अवस्थाको मुख्य आयस्रोत जमीन नै हुँदा आय बढ्ने गरी लगत बनाउनुपर्ने कुरा जरुरी महसूस गरी विभिन्न अड्डाहरू खडा गरिए । गुठीसम्बन्धी ठेक्का प्रथालाई नै कायम राखे तापनि जग्गाको लगत बनाउनु जरुरी थियो । यस्तै कामका लागि र गुठीसम्बन्धी वादविवाद उठेमा त्यसको निराकरण गर्न गुठी कचहरी नामक अड्डा खडा भएको देखिन्छ । गुठीका मुद्दा-मामिला हेर्नुको साथै गुठीका ताँवापत्र, लालमोहर, शिलापत्रहरूको अध्ययन गरी त्यसबाट लगत बनाउने काम १९०० सालको शुरुदेखि पनि गुठी कचहरीले गरेको देखिन्छ । एकीकरणपछिको नेपालका गुठी जग्गा-जमीनको ठीक-ठीक नापजाँच र अन्वेषण गरी लगत बनाउने काम सजिलो थिएन । १८२५ सालपछिका वर्षहरूमा पनि वडामहाराजाधिराज श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको पहिलो काम मुलुकको बृद्धि गर्नु नै थियों र यसमा नै दृष्टि दिनुपर्दा प्रशासन सुधारतिर दृष्टि पुऱ्याउन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सकिदैनथ्यो । साथै परम्परादेखि चलेको रीतिस्थिति, जात्रा, पर्व, जग्गा-जमीनको व्यवस्था, गुठी व्यवस्था आदिमा नयाँ काम कुराहरू गर्न निकै सोचविचार पुऱ्याउनुपर्ने थियो । साथै पहिलेदेखि खाइपाइआएका गुठियार, विर्तावार, उमराव, अमाली, द्वारे, पट्टादारहरूको नेपाल् एकीकरण गर्ने विजय अभियानमा पूरा सहयोग र समर्थन आवश्यक भएकोले पनि यस्ता विषयमा खलल पर्ने कामकुरा गर्नु उचित थिएन । यस्ता व्यक्तिहरूको सहयोग लिन विर्ताबिख थामिदिने, राम्रो सहयोग गरेमा अन्य शिरोपाउ (मानमर्यादा) दिने आश्वासनका साथ पत्रहरू लेखिए । नयाँ राजाबाट सांस्कृतिक जात्रा, पर्व र खाइपाइआएका कुरामा बाधा-विरोध नपरेकाले नेपाली जनताहरूले राजा बदलिएको कटु अनुभव नै गरेनन् । तथापि यसबीच आइपरेका प्रशासनिक न्याय-निसाफका काम कुराहरू भने राम्रोसँग हेरिन्थे र विवेकपूर्ण निर्णयहरू गरिन्थे ।

देशको भूभाग बढाउने कामका युद्धहरू श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहभन्दा पछि पनि पाँच पुस्तासम्म नै लगातार चलिरहेकोले तात्कालिक परेका कामकुरा बाहेक अन्य प्रशासनिक सुधार र व्यवस्था लगभग एक शताब्दीभरि नै हुनसकेन । सुगौली सन्धिपछि मात्र यसतर्फ दृष्टि दिइयो ।

युद्ध समाप्तिपछि पनि विभिन्न क्षेत्रमा प्रशासनिक र युद्धनेताको रूपमा प्रतिष्ठा पाएका भारदारहरू सबै काठमाडौंमा जम्मा भएकाले अधिकार प्राप्तिका लागि आपसी होडबाजी गर्दै दरबारका जेठी-कान्छी रानी र राजाको पक्ष-विपक्षमा गुटबाजी, उचाल-पछारको प्रतिफल, भीमसेन थापा समेतको पतन र थापा, पाँडेको षड्यन्त्र एवं अन्य पक्ष-विपक्ष भाइ-भारदारको अमेल र गुटबाजीले गर्दा थापापछि पाँडेको पतन भयो । गगनसिंहको हत्यापछि त कोतपर्वले राष्ट्रिय महत्वका सबै भाइ-भारदारको विनाश गऱ्यो ।

यसपछि शक्तिशाली भएका जङ्गबहादुरको उदयपछि नै राष्ट्रिय प्रशासनका विविध पक्षमा सनद, सवाल, ऐनको व्यवस्था र यसलाई प्रयोग गर्ने विविध निकायहरूको विशेष तर्जुमा गरिएको पाइन्छ ।

यसकारण गुठी राख्ने केही राजा महाराजाहरूको नाम र जग्गा-जमीन सम्बन्धी केही आँकडा प्राप्त भए पनि साल, मिति र कारण देखाउने प्राचीन प्रमाणहरू उपलब्ध छैनन् । तथापि मल्ल राजादेखि चलिआएको यो परम्परा अक्षुण्ण रूपमा चल्दै आएको पाइन्छ । उनीहरूका नाउँमा रहेका गुठी जग्गा पनि छँदैछन्, पर्वहरू पनि चलेकै छन् ।

सांस्कृतिक पर्वका आधारहरूः-

शास्त्रमा पर्वदिन भनेर प्रत्येक महिनाका शुक्ल-कृष्णपक्षका अष्टमीहरू, प्रत्येक शुक्ल-कृष्णपक्षका चतुर्दशीहरू र पूर्णिमा तथा औंसीलाई धर्मशास्त्रकारले

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पर्व भनेर उल्लेख गरेका छन् । साथै वैशाख संक्रान्ति अथवा आइतवार र संक्रान्तिलाई पनि पर्व नै भनिएको छ ।

चतुर्दश्यष्टमी चैव आमावास्या च पूर्णिमा ।
पर्वाण्येतानि राजेन्द्र ! रविसक्रान्तिरेव च ।

– महाभारत र स्कन्दपुराण

गृहस्थहरूले स्त्रीसंगम गर्दा पर्वदिन छाडेर मात्र गर्ने भएमा सधैं ब्रम्हचारी भन्न सकिन्छ भन्दै मनुले भनेका छन्:-

आमावास्याष्टमीश्चैव पौर्णामासीश्चतुर्दशीम्
ब्रम्हचारी भवेन्नित्यमफपृतौ स्नानको द्विज: ॥ मनु ४/१२८

यसकारण अष्टमी, चतुर्दशी, पूर्णिमा, औंसी प्राचीन कालदेखि नै पर्व मानिएको पाइन्छ । पछि वैष्णवहरूले आइतवार र एकादशीलाई पनि पर्व मान्न लागे ।

यहाँ शिवशक्तिको नै विशेष महत्त्व भएकोले एकादशी र रविवारको पर्वले त्यति महत्त्व राख्दैन । विशेष गरेर शुक्ल र कृष्ण दुवै पक्षका अष्टमी देवीका निम्ति र चतुर्दशी शिवका लागि पर्व मानिन्छ । तथापि चतुर्दशीमा पनि शिवरात्रि बाहेकका अन्य चतुर्दशी देवीका लागि नै पनि पर्व मानिन्छन् ।

चार नवरात्रि १ आश्विन शुक्लको, जसलाई हामी बडादशैं भन्दछौं, त्यस पर्वमा व्यापक रूपमा भगवती घरघरै पूजा-वन्दना हुन्छ र यो राष्ट्रिय पर्वका रूपमा नै मनाइन्छ । यो एउटा नवरात्रि भयो ।

त्यस्तै चैत्र शुक्ल प्रतिपदादेखि चैते दशैको नाउँले अर्को नवरात्र शुरु हुन्छ, जसमा राष्ट्रबाट ठाउँ-ठाउँका शक्तिपीठहरूमा पूजापर्व गरिन्छ र अष्टमी-नवमी छुट्टी मनाएर नै राष्ट्रियपर्वका रूपमा विशेष पूजा, बलिदान गरिन्छ । यो दोस्रो महत्त्वपूर्ण नवरात्र हो ।

यस्तै माघ शुक्ल नवरात्रको पनि तान्त्रिक ग्रन्थ र पुराणहरूमा वर्णन छ । साथै आषाढ शुक्ल प्रतिपदादेखि नवमीसम्मको नवरात्रिलाई पनि नवरात्र भनिएको छ । परन्तु पछिका दुई नवरात्रहरूको त्यति चल्ती. छैन ।

"कुलागत रहस्य" भन्ने ग्रन्थमा यी चार नवरात्रलाई भगवतीका चार विशेष पर्व बोधनम्, भोजनम्, शयनम् र परिवर्तनम् नामले वर्णन गरिएको छ । अर्थात् असोजमा जाग्ने, माघमा खाने, चैत्रमा सुत्ने र असारमा कोल्टे फर्कने भनिएको छ ।

उपर्युक्त चार महिनाका चार नवरात्रि बाहेकका अन्य पर्वहरूमा वीररात्रि (१) महारात्रि (२) कालरात्रि (३) सिद्धिरात्रि (४) घोररात्रि (५) क्रोधरात्रि (६) अचलारात्रि (७) तारारात्रि (८) शिवरात्रि (९) दिव्यरात्रि (१०) दारुणरात्रि (११) ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यसप्रकार एघार रात्रिको गणना गर्दै शक्तिसंगम तन्त्रमा त्यसको विस्तृत व्याख्या पनि गरिएको छ [२]।

त्यसमध्ये चतुर्दशी तिथिले आधा रात भेट्यो भने र मंगलवार अथवा शुक्रवार पनि परेको छ र जोर पर्ने नक्षत्रमध्येका कुनै नक्षत्र पऱ्यो भने अर्थात् यी बार र नक्षत्रलाई (कुल बार र नक्षत्र भनिन्छ) त्यस्तै द्वितीया, षष्ठी र दशमी तिथि बाहेकका जोर तिथिलाई अर्थात् चौथी, अष्टमी, द्वादशी र चतुर्दशीलाई कुल तिथि भनिएकोले र कुल तिथि, बार, नक्षत्र, शक्ति उपासना गर्ने पर्व मानिएकाले कुल 'बार' नक्षत्रयुक्त चतुर्दशी पऱ्यो भने 'वीररात्रि' भनिन्छ [३]।

असोज शुक्लको अष्टमीलाई महारात्रि भनिन्छ । चतुर्दशी उदय भएको कार्तिक कृष्ण औंसी (लक्ष्मीपूजा गर्ने दिन) लाई कालरात्रि भन्दछन्, जुन पर्वमा तारा कालीको विशेष उपासना गरिन्छ ।

भाद्र कृष्ण अष्टमी (कृष्ण जन्माष्टमी) को दिन योगमाया विन्ध्यवासिनीको पनि जन्मदिन भएकोले त्यो दिनलाई मोहरात्रि भनिएको छ [४]।

चैत्र शुक्ल नवमी (रामनवमी) मंगलवार युक्त छ भने क्रोधरात्रिको संज्ञा दिइन्छ [५] । यी चार रात्रिलाई चण्डिकाको रूप नै मानेर चण्डी सप्तशतीको पहिलो अध्यायमा ब्रह्माले निद्रारूपिणीको स्तुति गर्दै भन्दछन्- "कालरात्रि महारात्रि मोहरात्रिश्व दारुणा" [६]

यस्तै मंसीर महिनाका कृष्णपक्षको अष्टमी तिथि महाकाल स्वरूप हो, जसलाई घोररात्रि भनिन्छ [७]।

फागुनको कृष्ण एकादशीको दिन शुक्रवार अथवा मंगलवार पऱ्यो भने त्यो पर्वलाई अ॰न्नारात्रि भनिन्छ [८]।

ज्येष्ठ शुक्ल दशमी उदयदेखि मध्य रात भेट्टाउँछ र जोर नक्षत्रमध्येको नक्षत्र शुक्र वा मंगलवार परेको छ भने त्यसलाई तारारात्रि भनिन्छ [९]।

फागुन कृष्ण चतुर्दशीले आधा रात भेटेको छ भने शिवरात्रि हुन्छ र अझ त्यो दिन शुक्रवार पनि परेको छ भने सर्वसिद्धिदायक रात्रि हुन्छ [१०]।

चैत्र महिनाको अष्टमी संक्रान्तियुक्त छ भने त्यसलाई सिद्धिरात्रि भनिन्छ [११]।

त्यस्तै, वैशाख शुक्ल तृतीया (अक्षय तृतीया) शुद्ध छ र जोर नक्षत्रमध्ये एक तथा मंगल वा शुक्रवार युक्त छ भने दारुणरात्रि भनिन्छ र त्यो दिन देवी-सेवा गर्दा सर्वसिद्धि पाइन्छ [१२]।

त्यसैगरी प्रत्येक महिनाको कृष्णपक्षको अष्टमी तिथि मंगलवार युक्त होस् अथवा नहोस् तापनि 'देवी-रात्रि' भनिन्छ [१३]।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उपर्युक्त पर्वहरू शक्तिसंगम तन्त्र आदि प्रमुख तन्त्रशास्त्रमा वर्णित छन् । यसबाहेकका देवीजयन्ती (जन्मतिथि) को वर्णन तन्त्रशास्त्रमा वर्णन गरिएको छ, त्यसको छोटो दिग्दर्शन गरिन्छ ।

वैशाख पूर्णिमा (चण्डी-पूर्णिमा) चण्डिकाजयन्ती [१४], मंसीर कृष्ण चतुर्दशी बाला (शोडषी) जयन्ती [१५], वैशाख कृष्ण चतुर्दशीको अर्धरात्रि सिद्धिलक्ष्मीजयन्ती [१६], माघ शुक्ल पंचमी (श्रीपंचमी) सरस्वतीजयन्ती [१७], मंसीर पूर्णिमाको मध्यान्ह अन्नपूर्णाजयन्ती [१८], श्रावण पूर्णिमा गायत्रीजयन्ती [१९], आषाढ शुक्ल नवमी पार्वतीजयन्ती [२०], विजयादशमी अपराजिताजयन्ती [२१] आदि भगवतीका विशेष जयन्ती र अन्य पर्वको संक्षिप्त चर्चा गरियो ।

तांत्रिका पूजा-आजा गरिने देवीका मन्दिरहरूमा माथि उल्लिखित पर्वहरूमा साधारण पूजा त नित्यपूजाभित्रै परिहाल्छन् । त्यसबाहेक आफ्नो इष्टसिद्धिको लागि विशेष पूजा तथा था पूजा (महापूजा) को व्यवस्था पनि गरिएको पाइन्छ [२२] ।

नेपालमा वैदिक धर्मको प्रभाव त शुरुदेखि नै छँदै थियो । किराँतभन्दा पनि पहिले प्रवेश गर्ने गोपालक जाति शैव भइदिएका र पशुपति शिवका उनीहरू उपासक भएकोले त्यसपछि पशुचारक जातिकै रूपमा घुम्दै उपत्यकामा आउने किराँत जाति पनि शैव गोपाल जातिको प्रभावले कट्टर शैव नै भए । लिच्छविहरू प्रवेश गर्दा पशुपति त प्रसिद्ध नै थिए तापनि समकालिक भारतका गुप्त सम्राटहरु वैष्णव धर्मका विशेष अनुयायी भएकोले र गुप्त लिच्छविको सामाजिक सम्बन्ध पछि नै भए तापनि भारतमा वैष्णव धर्मको अभ्युदय मात्रै होइन कि प्रशस्त प्रभाव पनि ईशापूर्व नै जमिसकेकोले र सुरक्षा निम्ति नेपाललाई विशेष राजधानी बनाए पनि वैशालीसम्मकै प्रशासन गर्ने राजा जयदेव प्रथमले अथवा तीभन्दा पनि अघिकै राजाले यहाँ वैष्णव धर्मको चतुर्व्यूहको प्रतिरूप चार नारायणको स्थापना गरेको थाहा पाइन्छ ।

ईशाको प्रथम शतीमा यहाँ मूर्तिकलाको शुरु भएको र मथुरा शैलीको प्रभाव परेको देखिएकोले मथुरा क्षेत्रमा नै जन्मेको वैष्णव सम्प्रदायको यहाँ प्रवेश भएको मान्न बाधा पर्दैन । साथै एउटै नारायणको स्थापनाले पुग्नेमा चार नारायण- बलराम, कृष्ण, प्रद्युम्न, अनिरुद्धहरू, (चतुर्व्यूह) को प्रतीकको स्थापनालाई बल मिल्छ । त्यसमध्ये शेषनारायण फर्पिङ् (बलराम), गरुडनारायण (कृष्ण) चाँगु हुन् भने इचंगु र विचङ्गुमध्ये अरू दुई व्यूह हुन् भन्ने थाहा पाइन्छ ।

लिच्छविकालमा शक्तिपीठहरुको त्यति लामो सूची हामी यहाँ पाउँदैनौं तापनि सम्राट गृहपतिकी पत्नी विजयस्वामिनीले विजयेश्वरी भगवती (जो आज पलाञ्चोक भगवतीको नाउँले प्रसिद्ध छन्) स्थापना गरिन् । यो लिच्छवि राजा मानदेव प्रथमकै पालामा हो । त्यसपछि दरबारभित्रै श्रीदेवी (लक्ष्मी) को नाउँमा

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अंशुवर्माले रकम छुट्याएको शिलापत्र पाइन्छ । त्यसबेला राजदरबारभित्र लक्ष्मीको स्थापना र पूजाको परम्परा चलेको कुरा हर्षचरितबाट पनि थाहा पाइन्छ । त्यसपछि नै शक्ति उपासना गर्ने परम्परा नेपालमा व्यापक रूपमा चल्यो र मध्यकालमा तान्त्रिक विधि-विधानको उपासना र साधना-पद्धतिकै बढी मान्यता भएकोले लक्ष्मी, तारा, काली आदि देवीहरू नै राजाहरूका कुलदेवी र आशुफल दिने देवीका रूपमा सर्वत्र पुजिन थाले ।

आयु, धन, यश, राज्यवृद्धिका निम्ति उपास्य देवी पीठहरू नै भएकोले राज्यमा विघ्नबाधा आइपर्दा देवीहरूलाई नै भाकल गरी विशेष पूजा गर्ने चलन चलेको थाहा पाइन्छ ।

कर्णाटककी कुलदेवी तुलजाको दैनिक पूजाआजा र बलिदान गर्ने राजा हरिसिंहदेव तीनपाटन कोटमा आइबसेको बेला परलोक भएपछि नै नित्यपूजा गरिने उक्त तुलजाको यन्त्र सीधा सुरक्षाको दृष्टिले काठमाडौं ल्याइयो । कान्छी रानी देवलदेवीले यो काम गरिन् । योभन्दा अगाडि दोलखातिर जान लागेका अन्य परिवारका व्यक्ति र धनमाल रजगाउँका माझीले लुटिसकेको र जेलमा थुनेको खबर देवलदेवीले पाइसकेकी थिइन् भन्ने अनुमान हुन्छ ।

हरिसिंहदेवको निधनको निश्चित मिति थाहा नपाइएता पनि १३२४ ई. तदनुसार वि. सं. १३८१ पौषमा सिमरौनगढ ध्वस्त भएको र त्यसको लगभग एक वर्षपछि १३८२ को माघ महिनाको कुनै दिन हरिसिंहदेवको तीनपाटन कोटगाउँमा मृत्यु भयो । काजक्रिया सकेर नै देवलदेवी उपत्यकामा आइन् । यो आगमन फागुनको शुरूमा भयो होला र फागुन शुक्ल दशमीसम्म सानो मन्दिर तयार गरी तुलजाको स्थापना गरियो होला ।

उपर्युक्त तर्क प्रस्तुत गर्नुपर्ने कारण यहाँ किन पऱ्यो भने काठमाडौं तलेजुको मन्दिर ने. सं. ६८४ (१६२०) माघ कृष्ण दशमीका दिन श्री महेन्द्र मल्लले तलेज्यूको ठूलो मन्दिर बनाई स्वर्ण गजूर राखे भन्ने र त्यसै दिन मन्दिरको प्रतिष्ठा भयो भन्ने स्पष्ट उल्लेख भएका ठ्यासफुहरू प्राप्त छन् । किन्तु श्रीतलेज्यूको वर्ष-बन्धन पर्व भने फाल्गुण कृष्ण दशमीका दिन एक महिनापछि मात्र गरिन्छ ।

देवीका जन्मजयन्ती र विशेष पर्वहरूको उल्लेख गर्दा फागुन कृष्ण दशमीको विशेषता पाइँदैन । मन्दिरको गजूर राखेर प्रतिष्ठा गर्ने काम माघ कृष्ण दशमीमै सम्पन्न भइसकेको छ । प्रतिष्ठा गर्ने विधिमा गजूर राख्ने ठाउँबाट छिराई देवताको स्थापना गरी त्यसपछि मात्रै गजूर राख्नुपर्छ । यसकारण तुलजाको नयाँ मन्दिर प्रवेश र मन्दिरको प्रतिष्ठा उक्त दिन नै भइसकेपछि एक महिना बितेपछि मात्र वर्षबन्धन पर्व किन ?

श्रीतुलजाको यो भव्य मन्दिर बनेपछि स्वयं तुलजा आकाशमार्गबाट यहाँ बस्न आइन् भन्ने किम्बदन्ती छ । हुनत यस्तै कुरा पाटनकी तुलजाको निम्ति पनि

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुनिन्छ । तथापि काठमाडौंको मन्दिर प्रतिष्ठा र वर्षबन्धन पर्व, जो आजसम्म पनि परम्परागत रूपमा सम्पादन गरिदैछ, यो अन्तरले श्रीतुलजाको नेपाल उपत्यका प्रवेश र यहाँ पहिलो स्थापना-पूजा फागुन कृष्ण दशमीका दिन भएको ऐतिहासिक तथ्यलाई अम्ल्याउँछ । यो दिन रत्न मल्लले काठमाडौंमा शुरू गरेको दिन भन्न पनि मिल्दैन । किनकि तुलजा उनका लागि पनि नयाँ देवी होइनन् र तुरुन्तै मन्दिर बनेन । मन्दिर बनेको भए पनि नयाँ भव्य मन्दिर बनाई प्रतिष्ठा गरी तुलजाको स्थापना भएपछि त्यसै दिन मन्दिर वा देवीको वर्षबन्धन हुनुपर्थ्यो । यसो नभएको कारणले नेपाल प्रवेशको दिन नै फागुन बदी दशमी (वि. सं. १३८३) हो भन्ने निष्कर्षमा पुगिन्छ ।

तीनपाटन कोटगाउँ यो लेखकको घरबाट ५/६ कोश टाढा पर्दछ र त्यहाँ तीनपाटन कोटदेवीको नाउँमा एउटी देवीको पूजाआजा हुन्छ । परन्तु ऐतिहासिक दृष्टिले अध्ययन नगरिएको हुँदा तत्सम्बन्धी विशेष कुरा भन्न सकिएन ।

श्री महेन्द्र मल्लले आफ्नो जन्मदिन पारेर यो पर्व राखे भन्न पनि मिल्दैन । उनको जन्मदिनको था पूजा (महापूजा) आश्विन कृष्ण त्रयोदशीमा पर्दछ ।

श्रीतलेजुको पूजा-पर्वका दिनहरू :

श्रीतलेज्यूको नित्यपूजाको प्रवन्ध राजा रत्न मल्लको पालादेखि नै चलेको हुनुपर्छ । परन्तु सधैंजसो युद्धरत र दह्रो प्रशासनिक व्यवस्था मिलाउँदैमा समय गएको र ठूलो आयस्रोत पनि नबनेकोले रत्न मल्लबाट स्थायी कीर्तिको रूपमा देखिने मठमन्दिर आदि पाइँदैन । त्यसपछिका सूर्य मल्ल र अमर मल्लबाट पनि उल्लेखनीय कीर्ति रहेको पाइँदैन । अमर मल्ल मनोरञ्जनपट्टि बढी चाख राख्ने हुँदा उनका पालामा भोजभतेर खाने जात्राहरू निकै चलेको कुरा वंशावलीबाट थाहा हुन्छ । त्यसपछि महेन्द्र मल्लले टक छापी भोटसँगको व्यापार बढाएको हुँदा निकै कोष जम्मा भएकोले नयाँ भव्य मन्दिरहरू बनाई अमर कीर्ति राखे ।

नित्यपूजाः-

श्रीतलेजुको नित्यपूजा गर्न साढे बयालीस रोपनी जग्गा राखिएको देखिन्छ । यो स्थायी गुठी राख्ने पनि महेन्द्र मल्ल नै देखिन्छन् । उनीभन्दा अगाडिका राजाहरूद्वारा गुठी राखिएको नदेखिएकोले र पुराना गुठीको अनुसन्धान गर्दा यक्ष मल्लकै पालादेखिका प्रमाणहरू पाइएको तथा पछिका कागजपत्रहरूमा प्राचीन राजाका गुठीको व्यवस्था उल्लेख गरी यथास्थितिमा राखिएको पाइनुले पनि महेन्द्र मल्लभन्दा अघिका राजाले गुठी राखेनन् ।

पर्वहरूः-

(१) प्रत्येक महिनाका अष्टमी पर्वहरू (शास्त्रीय)

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(२) प्रत्येक महिनाका चतुर्दशी पर्वहरू (शास्त्रीय)
(३) प्रत्येक महिनाका पूर्णिमा पर्व (शास्त्रीय)
(४) मेष संक्रान्ति पर्व (दीपमाला गुठीबाट खर्च हुने (प्रताप मल्ल)
(५) वैशाख कृष्ण अष्टमी दमनारोहण पर्व (दमनारोहण गुठी)
(६) वैशाख शुक्ल चौथी पर्व (ड्वागला गुठी)
(७) वैशाख शुक्ल पूर्णिमा (चण्डी-पूर्णिमा) जगज्जय मल्ल स्था पूजा गुठी
(८) ज्येष्ठ शुक्ल पञ्चमी पर्व (मातृका वर्षबन्धन), यी मातृकाहरू तुलजा मन्दिरभित्र नै स्थापना गरिएका छन्)
(९) दशहरा ज्येष्ठ शुक्ल दशमी पर्व (शास्त्रीय पक्षमा ताराराात्रि) ५१ रोपनी गुठी छ
(१०) ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा– जयप्रकाश मल्ल था पूजा (जन्मजयन्ती)
(११) आषाढ कृष्ण दशमी- श्री ५ रणबहादुर शाह था पूजा (जन्मोत्सव पर्व)
(१२) आषाढ शुक्ल षष्ठी- श्री राजा नृपेन्द्र मल्ल था पूजा (जन्मोत्सव पर्व)
(१३) आषाढ शुक्ल नवमी– श्री पार्थिवेन्द्र मल्ल राजाको था पूजा (जन्मोत्सव पर्व)
(१४) आषाढ शुक्ल पूर्णिमा- श्री भूपालेन्द्र मल्ल था पूजा गुठी (जन्मोत्सव पर्व)
(१५) श्रावण कृष्ण चतुर्दशी– पवित्रारोहण पर्व गुठी (शास्त्रीय पर्व)
(१६) श्रावण शुक्ल द्वादशी- गुम्फो गुठी (विशेष फूल चढाउने पर्व)
(१७) भाद्र कृष्ण अष्टमी पर्व, ६ था पूजा गुठी (श्री ५ गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाह)
(१८) भाद्र शुक्ल चौथी, ड्वागला गुठी था पूजा (श्रीगणेशजयन्ती पर्व)
(१९) भाद्र शुक्ल अष्टमी (कागे अष्टमी पर्व) लक्ष्मी व्रतारम्भ
(२०) भाद्र शुक्ल नवमी पर्व (६ था पूजा गुठीबाट) - श्री ५ गीर्वाण
(२१) भाद्र शुक्ल द्वादशी पर्व, तलेज्यू दुका गुठी पर्व (इन्द्रजात्राको शुरु)
(२२) आषाढ शुक्ल त्रयोदशी पर्व, ठूलो नीर (ल) कमल गुठी
(२३) भाद्र शुक्ल १३ त्रयोदशी पर्व, ठूलो नीर (ल) कमल गुठी
(२४) भाद्र शुक्ल १३ त्रयोदशी पर्व, सानु नीर (ल) कमल गुठी
(२५) भाद्र शुक्ल पूर्णिमा पर्व (पोशाक फेर्ने गुठीबाट खर्च हुने)
(२६) आश्विन कृष्ण त्रयोदशी पर्व (श्रीराजा महेन्द्र मल्ल था पूजा जन्मोत्सव गुठी)
(२७) आश्विन कृष्ण अष्टमी पर्व- श्री महालक्ष्मी था पूजा गुठी (तलेजुभित्र नै आवाहन गरिने र १५ दिनको लक्ष्मी व्रत समाप्ति पूजा)
(२८) आश्विन शुक्ल परेवा (घटस्थापना) देखि दशमी (टीका) तक दीपमालिका गर्ने श्रीराजा प्रताप मल्ल दीपमालिका गुठी ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(२९) आश्विन शुक्ल पूर्णिमादेखि कार्तिक पूर्णिमातक (कार्तिक स्नान) दीपमाला गुठी श्रीराजा प्रताप मल्ल
(३०) कार्तिक कृष्ण औंसी (लक्ष्मीपूजा) पर्व, तीन तिहार गुठीबाट
(३१) मार्ग कृष्ण परेवादेखि पञ्चमीसम्म पाँच दिनको पर्व, लाथों था पूजा गुठी
(३२) मार्ग कृष्ण अष्टमी पर्व, ६ था पूजा गुठीबाट (भैरवाष्टमी)
(३३) मार्ग कृष्ण दशमी, दीपमाला (प्रताप मल्ल) गुह्येश्वरी जात्रा पर्व
(३४) मार्ग कृष्ण चतुर्दशी (बालाचतुर्दशी पर्व, ऐ गुठीबाट) (श्री बाला त्रिपुरासुन्दरीजयन्ती पर्वको था पूजा)
(३५) मार्ग शुक्ल पंचमी पर्व, ६ था पूजा गुठी (श्री ५ गीर्वाण)
(३६) मार्ग शुक्ल द्वादशी पर्व ६ था पूजा गुठी (श्री ५ गीर्वाण)
(३७) मार्ग शुक्ल पूर्णिमा पर्व हुलकुल गुठीबाट था पूजा पर्व (धान्यपूर्णिमा)
(३८) पौष कृष्ण चतुर्दशी पर्व, गुँगुर गुठीबाट
(३९) पौष शुक्ल पूर्णिमाको पर्व, पुष्प गुठीबाट
(४०) माघ कृष्ण अष्टमी पर्व
(४१) माघ बदी चतुर्दशी पर्व
(४२) माघ औसी पर्व श्री प्रताप मल्ल था पूजा गुठी
(४३) माघ शुक्ल पंचमी (श्रीपंचमी) सरस्वतीजयन्ती
(४४) फागुन कृष्ण षष्ठी खम्बा गुठीको पर्व, ६ था पूजा गुठीबाट पनि खर्च हुने
(४५) फागुन कृष्ण चतुर्दशी पर्व, शिवरात्रि पर्व, बालाचतुर्दशीबाट पनि खर्च जाने पर्व र ६ था पूजा गुठीबाट पनि खर्च हुने
(४६) चैत्र कृष्ण चतुर्दशी पर्व, (पिशाच चतुर्दशी) भद्रकाली जात्रा, घोडे जात्रा (विशेष रूपले देवी पूजा पर्व)
(४७) चैत्र शुक्ल अष्टमी पर्व- हुलकुल गुठीबाट हुने पूजा (ताराजयन्ती) नवमी पर्छ ।

उपर्युक्त पर्वपूजाको तालिकाबाट हामीलाई दुई किसिमको पूजापर्वको ज्ञान हुन्छ । एउटा देवीहरूको जन्मजयन्ती आदि पर्व र राजा महाराजाहरूको जन्मोत्सव पर्वमा चिरायु र निरोगिताको निम्ति गरिएको महापूजाहरू । यही महापूजालाई स्थानीय भाषामा था पूजा भनिन्छ । 'था' को शब्दार्थ स्थायी पनि हुन सक्छ, नेवारी भाषामा अन्त्याक्षर लोप गरी सजिलो र छोटो उच्चारण गर्ने परिपाटी चलेको छ । यसैकारण नै प्राचीन नेवारी भाषा अन्त्यका वर्णलोप र कठिन उच्चारणलाई सरल गराउन खोज्दा भएका प्रयोगले आज उनीहरूलाई नै बुझ्न दुरूह भएका छन् ।

प्रायश: रत्न मल्लका पालामा नै प्रारम्भिक रूपमा पूजा चलेको अनुमान गरे तापनि वर्तमानमा खडा रहेको भव्य मन्दिर राजा महेन्द्र मल्लले खडा गरेका

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

र त्यसपछि था पूजाको गुठी व्यवस्था गर्नेहरुमा राजा महेन्द्र मल्ल (१) राजा प्रताप मल्ल (२) राजा नृपेन्द्र मल्ल (३) राजा पार्थिवेन्द्र मल्ल (४) राजा भूपालेन्द्र मल्ल (५) राजा जगज्जय मल्ल (६) राजा जयप्रकाश मल्ल (७) श्री ५ रणबहादुर शाह (८) श्री ५ गीर्वाणवाट रहेको ६ वटा गुठी (९) को परम्परा देखिन्छ ।

किन्तु श्रीतुलजा भवानीको लागि रहेका गुठीको संख्या ६४ छन् । यी गुठीहरू बेला-बेलामा गरिने था पूजा र विशेष पर्वका लागि एवं बत्ती बाल्ने तेल, घिउ, भोगको लागि खीर चढाउने, विशेष पूजामा सिन्दूर चढाउने, बोका चढाउनको लागि, पवित्रारोहण, दमनारोहण आदि शास्त्रीय पर्व चलाउनका लागि राखिएका देखिन्छन् । यसबाहेक बजी (चिउरा) स्याबजी (स्म्य बजी) आदि तुलजाका पूजारी, सुसारे, जोशी, विसेटहरूलाई भोज खान खुवाउन छुट्टै गुठी जग्गा राखिएको देखिन्छ ।

खीर, ठूलो लड्डु, सौरी रोटी, (सूर्य जस्तो बाटुलो आकारको हुन्छ र जो प्रसाद पनि भनिन्छ) आदि नैवेद्य चढाउन पनि बेला-बेलामा छुट्टै गुठी राखिएको देखिन्छ र यस्ता गुठीको अलग्गै लालमोहर गरी जग्गा पर सारिएको कारणले गुठी जग्गाको संख्या अलग नै राखी लगत बनेको छ ।

पुराना लालमोहर, ताँवापत्र, शिलापत्रहरूका आधारमा लगत व्यवस्था गर्न गुठी कचहरी अड्डा खडा भई १९०९ सालसम्म जम्मा हुन सकेका कागजहरूबाट लगत बनाउने काम भयो । यसमा त्यति व्यवस्थित रूप नआई आवश्यक आम्दानीमा पनि एकरूपता नआएको कारणबाट यो काममा प्रगति नभएको थाहा हुन्छ ।

त्यसपछि पुन: १९४५ सालतिर ठेकेदारसँग भएका लालमोहर, सनद, ताँवापत्रहरू र उसले बाली असूल गर्ने गरेको लगत हेरी त्योभन्दा केही अगाडि सनद, लालमोहरका आधारमा गुठी खर्च अड्डा खडा भई केही पर्वपूजा चलाउने गरेको स्रेस्ता समेत जम्मा गरी लगत बनाउने काम भयो । त्यस लगतमा पनि कुत निर्धारण गर्दा जग्गा हेरी हुनुपर्ने आयस्ता नआएको अनुभव गरी १९५२ सालपछिका बजार भाउले अन्नको भाउ कायम गरी १९७३ सालमा सबै पुराना लगत र ठेकेदारहरूबाट समेत लगत लिई नयाँ लगतहरू बनाउने काम भएको देखिन्छ । त्यसमध्ये पनि कतिपय जग्गा पत्ता लगाउने काम नभएको र अन्य पनि कतिपय कारणले लगत बनाउन बाँकी रही काम बाँकी फाइलको नाउँमा थुप्रै पोकाहरू आज पनि गुठी लगत अड्डामा राखिएका छन् । परन्तु लगत तयारी रूपमा बनिनसके तापनि लगत बनाउनुपर्ने स्थितिका प्रामाणिक कागज सामग्री सकलन चाहिं भइसकेकोले आम्दानी असूल हुने व्यवस्था भइसकेको देखिन्छ । नयाँ नापीमा गम्ना जग्गा पनि दर्ता भएको नयाँ लगतबाट देखिन आएको छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१९७३ सालमा गुठीका लगतहरू तर्जुमा गर्दा आँठा सरह अवल, द्वयम हेरी धान र गहुँ रकम लिने कुनै गुठी छन् भने धान, गहुँ, रकम कम गरी पूजालाई चाहिने बोका, राँगा, तेल, घिउ, रकम पनि लागेको लगतबाट देखिन्छ ।

साल १९७३ को लगत बनाउँदा धान रु. १। को ।५ पाँच पाथी र गहुँ रु. १। को ।३।४ तीन पाथी चार माना कायम गरी त्यसबाट हुने नगदले तात्कालिक बजार भाउमा सामान खरीद गर्दा बढी हुन आएको रकम जम्काबाट पुनः जग्गा नै खरीद गरी गुठीको स्थायी सम्पत्तिको वृद्धि गर्ने व्यवस्था थियो । त्यसबखत नगद राख्ने बैंकहरू नभएका र अन्य सरकारी रकमका ढुकुटीमा देवस्व नमिसाउने परम्परागत नियम हुँदा बढी रकम जम्मा हुन आएमा जग्गा नै खरीद गरी राखिदिनु भन्दा अर्को विकल्प पनि थिएन ।

यस्तै चोरी, जारी, हत्या आदि पंचपातकमा गनिएका अपराध गर्ने व्यक्तिहरुबाट आएको दण्ड, कुण्ड एवं .सर्वस्व गरिएको रकम पनि राजस्वमा नमिसाएर देवस्वमा नै खर्च गर्न दिइन्थ्यो, अर्थात् यस्ता रकमहरू गुठीमा नै जान्थ्यो । आम्दानीबाट खर्च नपुग्ने गरी न गुठी जग्गा नै राखिएका थिए, न अपुग हुने गरी खर्च गर्ने, खर्चको लगत नै तयार हुन्थे । वचत धेरै हुने गुठीका रकमबाट र नपुग हुने ठाउँमा राजा-महाराजाहरूले अरू जग्गा पनि थप गरी पाठशाला, अस्पताल, पुल, पाटी पौवा, धर्मशाला बनाउने काममा नै खर्च गर्ने गरेको पाइन्छ । अविकसित अवस्थाका सामाजिक कार्यहरू पनि थोरै नै हुन्थे र यस्ता कार्यहरू सम्पादन गर्न गुठीकै धन खर्च गरिन्थ्यो तथा मर्मत संभारको निम्ति पनि गुठी जग्गा नै पर सारिएका हुन्थे । धर्म गर्ने भावनामा पाटी, पौवा, हिटी, धर्मशाला, चौतारा, बाटो, पुल, घाट र देवालयहरू निजी सम्पत्ति खर्च गरेर व्यक्तिहरूले नै बनाउँथे र आफ्नै पसीनाबाट आर्जेको स्थायी सम्पत्ति मर्मत संभारको लागि गुठी राखी संरक्षण गर्ने दायित्व सरकारलाई सुम्पन्थे ।

यसरी गुठी राख्नेमध्ये एक-दुईले बाबु, आमा, आफ्नो उद्धार होस् भन्ने हेतुले राखेको भनेका छन् भने धेरैजसो व्यक्तिले मन्दिर, पाटी, पौवा बनाई शिलापत्र, ताँवापत्रहरू राख्दा भनेका छन्:-

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी तस्य शालिनी
देशोऽयं क्षोभरहितः ब्राहमणा सन्तु निर्भयाः ॥

(ठीक ठीक बेलामा वर्षा होस्, पृथ्वी धनधान्यले पूर्ण हुन् । देश दुःख, क्लेश, चिन्ताले रहित होस्, ब्राम्हणहरू निर्भय भएर आफ्नो कर्म-धर्म गर्न पाऊन्)

यस्तै राजा सधैं धर्मात्मा हून्, जनता सुखी हुन् र निरोगी हुन् भन्ने उद्देश्यले मैले यो मन्दिर बनाएँ भनेका शिलापत्रहरू पनि पाइन्छन् ।

✡

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पादटिप्पणी

१. नवशक्ति समायुक्तं नवरात्रं तदुच्यते
एकैव देवदेवेशि ! नवधा परिनिष्टिता ॥
वो धनं भोजनं चैव शयनं परिवर्तनम्
चतुर्धा नवरात्रं तु भोग मोक्ष प्रदोभवेत् ॥
इषे प्रवोधनं चैव माघमासेकय भोजनम्
चैत्रेतु शयनं प्रोक्तं आषाडे परिवर्तनम् ॥
दुर्गा भगवती मेतच्चतुर्विध महोत्सवे
जानताकजानता वापि दृढ भक्ति परायणः ॥
नीराहारी फलाहारी त्वेक भक्तो जल व्रत
नक्तभोजी हविष्याशी यया शक्त्या समर्चयेत् ॥

–कुलागम रहस्य तन्त्र

(नौ ओटी देवीको उपासना गर्ने दिन हुनाले नवरात्र भनिन्छ । एउटै नै छन् तापनि नौ किसिमकी देवीको रूप पाइन्छ । उठ्ने, खाने, सुत्ने र कोल्टो फिर्ने, यी चार नवरात्रि मानिन्छन् । यो नवरात्रमा देवीको सेवा व्रत गर्नाले यो लोकको सुख र पछि मोक्ष पद पाइन्छ ।

असोज (दशैं) को नवरात्रि जागा हुने, माघ शुक्लको नवरात्रिमा भोजन गर्ने, चैत्र नवरात्रि (दशैं) मा सुकला हुने र असारको नवरात्रिमा कोल्टे फर्कने कुरा तन्त्रशास्त्रमा लेखिएको छ । यी चार नवरात्रिमा कही नखाएर अथवा फलाहारी भएर वा एक छाक मात्रै खाएर, पानी मात्रै खाएर राति मात्रै खाने तथा हविष्यान्न मात्रै खाएर दृढ भक्तिवान् भएर यथाशक्ति देवीको पूजा गरोस्)

२. वीररात्रिर्महारात्री क्रोधरात्रिस्तथैवच,
तथैव चाककचलारात्रिस्तारारात्रि तथैवच ।
शिवरात्रिर्दिव्यरात्रिर्दारुणा च यथाक्रमात्
कथ्यते परमेशानि ! शृणु सावहिता भव ॥

–शक्तिसंगम तन्त्र

३. चतुर्दश्यां संक्रमेच कुलर्क्षे (जोर नक्षत्र) कुल बासरे (मंगल शुक्रबार)
अर्धरात्रे तदा योगो वीररात्रिः प्रकीर्तिताः ॥

–शक्तिसंगम तन्त्र

४. शुक्लाष्टमी चाश्विनस्य नवरात्रं तु तस्य वै
'महारात्रि' महेशानि ! कालरात्रि शृणुप्रिये ॥
दीपोत्सव चतुर्दश्यां त्वमायां योग एव तु
"कालरात्रि" महेशानि ! तारा काली प्रियङ्करी ॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जन्माष्टमी महेशानि । मोहरात्रिः प्रकीर्तित
कृष्णवतार पर्यन्तं ताराया शाप ईरितः ॥
जाते कृष्णा वतारेतु निर्मुक्ता तारिणी परा
उत्पत्तौ विन्ध्यवासिन्या विद्युत्रूपे समागते ॥
श्रीमहातारिणी विद्या महारण्य परायणाः
स्मरणादेव संसिद्धा मतिपुष्टिकरी परा ॥

५. चैत्रमासे नवम्यां च शुक्लपक्षे च भूसुते [1]
क्रोधरात्रिर्महेशानि । तारारूपा भविष्यति ॥

६. कालरात्रि, महारात्रि, मोहरात्रिश्व दारुणा ॥

– सप्तशती १।

७. मासि मार्गशिरे प्राप्ते कृष्णाष्टम्यां महेश्वरी
महाकाल स्वरूपा च 'घोररात्रि' प्रकीर्तिताः ॥

८. प्राप्ते फाल्गुनके मासं कृष्णैकादशिका तु या
भृगु भौमयुक्ता चेत् स्यात् "अचलारात्रि" ईरिताः ॥

९. ज्येष्टीया दशमीयुक्ता दशयोग समन्विता
कुल ऋक्ष समायुक्ता ग्रहणं यदिचेद् भवेत्
"तारारात्रिस्तु" संप्रोक्ता भाग्यादेव तु लभ्यते ॥

१०. फाल्गुने कृष्णपक्षे तु ह्यर्धरात्रौ भृगौ शिवे
शिवरात्रिस्तु सञ्जाता सर्वसिद्धिः प्रदायिनी ॥

११. अष्टमी चैत्रमासीया संक्रमेण समन्विता
सिद्धिरात्रिरितिख्याता तारा काली समाकुला ॥

१२. तृतीया माधवे शुद्धाः कुलवारर्क्ष संयुता
दारुणा कीर्तितादेवि । सर्वसिद्धीश्वरी परा ॥

१३. अष्टमी प्रतिमासस्य कृष्णपक्षस्य पार्वती
भौमयुक्ता तथा ऋक्षयुक्ता वा केवला च या
देवरात्रिरितिख्याता सर्वसिद्धि प्रदायिका ॥

– शक्तिसंगम तन्त्रे

१४. वैशाख शुक्ले शुभ पूर्णिमायां
श्रीचण्डिका प्रेय समुद् भवासीत् ।
तस्मिन्दिने श्रीजगदम्बिकाया
मान्या जयन्ती किल शाक्त वर्गौः ॥

---

[1] कुलवार- मंगल र शुक्रवार । कुल नक्षत्र- जोर नक्षत्र कुल नक्षत्र हुन् । चौथी, अष्टमी, द्वादशी, चतुर्दशी तिथि कुल तिथि भनिएको छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१५. मार्गेकृष्णे चतुर्दश्यां श्रीबाला सुन्दरी परा
प्रादुर्भूता तदा मान्या श्रीबालाया महोत्सवः ॥

१६. वैशाखस्य सितेपक्षे ह्यर्धरात्रौ महेश्वरी
'सिद्धिलक्ष्मी' समुत्पन्ना नृसिंहस्य समीपतः
तस्मिन् काले चतुर्दश्यां जयन्ती मान्यतां बुधैः ॥

१७. माघे शुक्ले च पञ्चम्यां प्रादुरासीत् सरस्वती ॥

१८. शुक्ल पक्षे पूर्णिमायां मध्यान्ने मार्गशीर्षके
समुत्पन्ना महामाया ह्यन्नपूर्णा स्वरूपिणी ॥
तद्दिने चान्न कूटाद्यैर्मान्यस्तज्जन्मनोत्सवः ॥

१९. शुक्ल पक्षे पूर्णिमायां श्रावणे ह्यरूणोदये
समुत्पन्ना चादि विद्या गायत्री सूर्यमण्डलात् ।
तस्याजयन्ती तत्काले मान्या स्नानादि तर्पणैः ॥

२०. आषाढे नवमी शुक्ले पार्वती परमेश्वरी
मेनका गर्भतो जाता तदा चक्रार्थनादिभिः
साधकै सर्वदा मान्य पार्वती जननोत्सवः ॥

२१. इषेशुक्ले दशम्यांतु दिवसे चापराजिता
प्रादुरासीत् राघवस्य यात्रा विजयकारिणी ॥
तस्या तद्दिवसे मान्यः सर्वैस्तज्जननोत्सवः ॥

२२. भाद्र कृष्णाष्टमी रात्रौ विन्ध्याचल निवासिनी
प्रादुरासीत्तदा तस्या जयन्ती मान्यतां बुधैः ॥

– तन्त्रसंग्रहे

यसरी विभिन्न महिना, पक्ष र तिथिहरू भगवतीको जन्मजयन्तीका रूपमा तन्त्रशास्त्रहरूले विशेष पर्व मनाई पूजा-वन्दना गर्न निर्देशन गरेको पाइन्छ, जुन पर्वदिनहरू शक्तिको विशेष रूपले मान्यता गर्ने नेपाल देशका हिन्दूहरूले आजसम्म मान्दै आएका छन् ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदिगुतलेजु : काठमाडौं

काठमाडौं शहरको प्राचीन दरबारलाई आजभोलि हनुमानढोका राजदरबारको नाउँले जान्न सकिन्छ। यसको प्राचीन नाउँ गुन (ण) पो थियो। स्थानीय भाषामा 'पो' को अर्थ दरबार हुन्छ र गुन (ण) चाहिं राजा गुणकामदेवले वनाएको भन्ने होला।

हनुमानको मूर्ति ढोकामा स्थापना गर्ने राजा प्रताप मल्ल हुन्। यसपछि नै यो दरवारको नाउँ हनुमानढोकाको नाउँले प्रसिद्ध भएको हो।

उपर्युक्त दरबारकै पश्चिमपट्टिको लङमा बाहिरबाटै देखिने गरी श्री देगुलि तलेजुको मन्दिर बनेको छ। उचाइको परिमाणले दरबार विभिन्न बुर्जाहरू र त्यस क्षेत्रभित्रका मन्दिरहरूमध्येमा श्रीतुलजा मन्दिरपछि यो दोस्रोमा गनिन्छ। पुरानो नाप लेखिएको कागजमा यो दिगुलि तलेजुको उचाइ ६२ हात लेखिएको छ।

दरबारकै एउटा महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा निर्मित यो मन्दिरको जग चाहिं छुट्टै उठाइएको छ। पुरातन वास्तुशास्त्रानुसार दरवारको निर्माण गर्दा वरिपरि परखालले घेरेर बीच-बीचमा बाहिर-भित्रको गतिविधिमा सुरक्षात्मक दृष्टि दिन्थे।

दिगुलि तलेजुको निर्माणविधिको अवलोकन गर्दा यस्तै कोट्ट-अट्टालिका (बुर्जा) को रूपमा जग लगाइएको अनुमान हुन्छ। मजबूत, ठूलो गाहारो लगाएर चौकोर कोटा हुने गरी यसको निर्माण गरिएको छ र तल्लो तलामा राखिएको झ्यालसमेत पुरिने गरी पछि माटाले भरिएको छ। त्यसमाथि दलिन राखेर तलो छापिएको छ र त्यसभन्दा माथि पुनः गाहारो उठाएर दोस्रो तला छापिएको छ।

यो दोस्रो तलाका कक्षहरूमा प्रवेश गर्ने ढोका पनि घुमाउरो पाराले राखिएको छ र भित्रका कोठाहरूमा दुर्गरक्षाको निम्ति रहने प्राचीन हतियार धनुष, वाण, भाला, वर्छीहरू राखिएका छन्। यसबाट पनि यो बुर्जाकै रूपमा निर्माण गरिएको रहेछ कि भन्नुपर्छ।

पहिलेको जस्तै दलिन छापेर वनाएका तलामाथि मुख्य मन्दिरको जग उठाइएको छ र तीनतले छाना भएको मन्दिरको निर्माण भएको छ।

जुनबेला तीनतलामाथिको बुर्जा सुरक्षाको निम्ति मात्र प्रयोग हुन्थ्यो त्यसबेला माथि चढ्ने काठको भरेङ लागेको हुँदो हो। त्यस बुर्जालाई नै मन्दिरको रूप दिएपछि त्यसमा दैनिक पूजाआजाको लागि जान सजिलो भरेङको आवश्यक पर्‍यो तथा पूजाका सामान, भाँडाबर्तन राख्ने ठाउँ र आवश्यक जात्रापर्व चलाउने

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वेला अस्थायीरूपमा पुजारी पनि वस्न हुने गरी त्यही मन्दिरको जगलाई सहायक हुने गरेर भित्रपट्टिको चोकबाट अर्कै चौकोर घर उठाइएको पाइन्छ ।

हाल मन्दिर भएको तलामा पुग्न यही सहायक घरको रूपमा पछि निर्माण गरिएको ठाउँबाट काठको भऱ्याङ् चढेर जानुपर्छ ।

तेस्रा तलामाथि नेपाली शैलीको यो भव्य मन्दिर निर्माण गर्न जग कमजोर नहुने किसिमले तलैदेखि गाहारो उठाइएको हुनाले नै यस ठाउँमा उक्त मन्दिरको रचना हुनसकेको हो ।

तेस्रो तलालाई मन्दिरको जगको रूपमा राखेर त्यसको पूर्वपट्टिको भागमा वास्तविक मन्दिरको जग लगाइएको छ । अगाडि (पश्चिमी) भागमा फराकिलो ठाउँ छाडिएको छ । नागरशैलीका मन्दिरहरू निर्माण गर्दा मन्दिरको अग्रभागमा सभामण्डप वा आस्थानमण्डपहरू बनाउने कुरा वास्तुशास्त्रमा उल्लेख भएको पाइन्छ । जुन मण्डपहरूमा भक्तजनहरू वसून् भन्ने र मूल देवताका सहचारी अन्य देवताको स्थापना गर्नुपर्ने भएमा पनि ठाउँ पुगोस् भन्ने हेतुले मन्दिरसँगै जोडेर मण्डप बनाउने परम्परा विकसित भएको थियो ।

यो मन्दिर दरवारभित्रकै भएकोले सार्वजनिक रूपमा यसको स्थिति थिएन । साथै मल्ल राजाहरूको देवाली गर्ने (कुलदेवता) एवं इष्टदेवताको यो मन्दिर भएकोले राजकुल बाहेक अरूले दर्शन गर्न पाउने परम्परा पनि थिएन । तथापि यस मन्दिरको पश्चिमाभिमुखको प्राङ्गण भने तीस-चालीस मान्छे अटाउने गरी बनाइएको छ ।

मन्दिरको निर्माणशैली:-

मन्दिर निर्माण गर्ने विभिन्न शैली र विधाहरू हाम्रा प्राचीन वास्तुशास्त्र, पुराण, आगमशास्त्र र तन्त्रहरूमा प्रशस्त वर्णन गरिएको पाइन्छ तापनि मध्यकालिक मन्दिर-निर्माण-कलामा नेपाली शैलीले नयाँ विधाको जन्म दिएको छ । दुई, तीन, पाँचतले छानाको निर्माणशैलीलाई विद्वान्हरूले छत्रे शैली (प्यागोडा) को नाउँ दिएका छन् । किन्तु न छाता जस्तो गोल छाना नै यहाँ छ, र न यो शैलीको रूप हुबहु चीन-जापानका प्यागोडासँग मिल्छ ।

मण्डपशैलीको विकसित रूप नेपालका मन्दिरको निर्माणशैलीलाई नेपाली शैली नै भन्नु उपयुक्त होला जुन वैदिककालदेखिकै परम्परा छ ।

नेपालका विशिष्ट देवमन्दिरहरू श्रीपशुपतिनाथ, तुलजा भवानी, पाटन तथा काठमाडौंका मत्स्येन्द्रनाथ, मीननाथ आदि मन्दिरहरू यस्तै नेपाली शैलीको विशेषता बोकेर निर्माण भएका छन् ।

वास्तुशास्त्रको मन्दिर-निर्माण प्रविधिमा, जग (भुइँबाट माथि उठाइएको चौतारो) माथि हुन्छ । मन्दिरको बाहिरी गाहारो र त्यसभित्र वरिपरि प्रदक्षिणापथ.

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्यसभित्र चारै दिशामा चार ढोका राखेर उठाइएको भित्री गाहारो र त्यसभित्रको चौकोर कोठाको बीच भाग पारेर मूल देवता स्थापना गर्ने कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ। यस्तो भित्री कोठालाई गर्भगृह भन्दछन्।

मूर्ति, लिङ्ग, कति लम्बाइ-चौडाइको नाप राखेर बनाइन्छ, त्यसअनुसार नै गर्भगृहको लम्बाइ-चौडाइ पनि हुनुपर्छ। खास गरेर शिवलिङ्ग स्थापना गर्दा गर्भगृहको मध्यभाग पारेर गरिने हुँदा लिङ्गको नापअनुसार नै मन्दिरको गर्भगृह हुनुपर्ने शास्त्रीय विधान छ।

देगुलि तलेजु, तलेजु, श्रीपशुपतिनाथ, श्रीमच्छिन्द्रनाथ आदिको मन्दिर-रचनाशैली एकै किसिमको भए पनि के फरक पाइन्छ भने श्रीपशुपति, श्रीमत्स्येन्द्रको दर्शन गर्दा बाहिरका ढोकाबाट भित्र पसेपछि वरिपरि घुम्न हुने गरी बनाइएको प्रदक्षिणापथमा उभिएर गर्भगृहमा विराजमान मुख्य देवताको दर्शन पाइन्छ। तलेजु, दिगुतलेजु आदि दुई-चार मन्दिरमा भने प्रदक्षिणापथमा पुगेर पनि मुख्यदेवताको दर्शनबाट वञ्चित रहनुपर्छ।

तान्त्रिक साधनाबाट विशेषरूपले उग्र उपासना गरिने देवीपीठहरूमा दीक्षा प्राप्त नगरेका व्यक्तिहरूलाई दर्शन-स्पर्शन गर्न नदिने परम्परा रहेको छ। शाक्तसम्प्रदायका देवीहरूको विग्रह निर्माण गर्दा पनि भयावह वा यौन उत्तेजनायुक्त उन्मुक्त शैलीहरूमा रचना गरिने कारणले पनि गोपनीयता राखिएको हुन्छ। तान्त्रिक साधनाद्वारा अभिचारक्रिया (मारण, मोहन, उच्चाटन, वशीकरण) आदि उग्र क्रिया सम्पादन गर्ने ठाउँमा राखिने देवताहरू पनि उग्ररूप प्रतिविम्वित हुने गरी निर्माण गरिएका हुनाले आगमघरभित्र रहेका यस्ता देवमूर्तिको पनि दर्शन सुलभ हुँदैन।

कुलदेवताको पूजा गर्ने परम्परा प्रायशः सबै जाति र वर्गमा पाइन्छ। ब्राह्मण वा क्षत्रियका कुलदेवता भएको ठाउँमा पनि अरूले जान पाउँदैनन्। कुनै वर्गविशेषका कुलपूजामा त त्यसै कुलका स्त्री र बालकहरूलाई पनि दर्शन र प्रसादग्रहण गर्न निषेध गरिएको पाइन्छ।

दिगुलि तलेजु मल्ल राजाहरूकी कुलदेवी हुन्। यिनको पूजा दीक्षा प्राप्त गरेका राजोपाध्यायद्वारा सम्पादन हुन्थ्यो र दैनिक उपासना पूजामा राजाहरू स्वयं पनि उपस्थित हुन्थे। कुलदेवीको रूपमा उपास्य दिगुलि तलेज्यूको दैनिक उपासनामा सम्मिलित हुने गरी दरवारभित्रैबाट जाने-आउने सुविधायुक्त ठाउँमा मन्दिर निर्माण गरिएको पाइन्छ। यसबाट राजा र राजपरिवारको दैनिक पूजामा सम्मिलित हुने कुरा अनुमान हुन्छ।

साधारण परिवारहरूको पनि कुलदेवता राख्ने प्रायशः घरकै अलग कोठाहरू हुन्छन्, जहाँ सबैको प्रवेश संभव हुँदैन। बाहिर ठाउँ बनाई दिवाली पूजा गर्ने समाजको पनि कुलदेवताको दीयो, घण्ट, चमर आदि विशेष प्रतीक

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राखेको कोठामा मात्रै पनि पस्न नदिने चलन छ । प्रायश: धेरै जातिको कुलपूजा गर्दा गुप्तरूपमा नै सम्पादन गरिन्छ ।

उपर्युक्त परम्पराभित्रै सबैले दर्शन गर्न नपाइने गरी स्थापना गरिएकी मल्ल राजाकी इष्टदेवी दिगुलि तलेजुको यहाँ चर्चित मन्दिर माथि उल्लेख गरिएको नेपाली शैलीमा वनेको छ र यस्ता मन्दिरहरूलाई यहाँको स्थानीय भाषा (नेवारी) मा तब देवल वा त: देवर भन्ने चलन छ । तव देवल या त: देवलको अर्थ ठूलो मन्दिर भन्ने हुन्छ र गर्भगृहयुक्त मन्दिरलाई नै ठूलो मन्दिरको लेखामा राखिएको पाइन्छ ।

मल्लवंशको राज्य उन्मूलन भए तापनि उनीहरूकी इष्टदेवी तथा कुलदेवीको पूजापर्व, जात्रा-उत्सवमा कुनै पनि विघ्नवाधा परेन । पूर्वकालका राजाहरूको धार्मिक आस्था र सांस्कृतिक मान्यतामा आधारित चाडपर्व र उत्सवहरूलाई पूर्ण स्वीकार गरी शाहवंशी राजाहरूले आफ्ना तर्फबाट पनि झन् विशेष योगदान गरेको कुरा अध्ययनबाट थाहा हुन्छ ।

आजभोलि श्री दिगुतलेजुको पूजाआजा राजा प्रताप मल्लका पालादेखि राजगुरुपुरोहित हुँदै आएका रिमाल थर हुने र राजोपाध्याय भनिने ब्राह्मणहरूबाट चलेको छ र वर्तमान अवस्थाका पुजारी वयोवृद्ध पं. रमेशानन्द राजोपाध्याय हुनुहुन्छ । किन्तु यिनीहरूभन्दा अगाडि आचाजु (तान्त्रिक विधिकर्तावर्ग) ले पूजा गर्दै आएको कुरा अनुश्रुतिबाट थाहा हुन्छ । कारणवश यो परम्परा टुट्यो । यसपछि नै राजोपाध्याय पुजारी भए ।

मल्ल राजाहरूकी कुलदेवीको रूपमा पूजित हुने देवीको कस्तो रूपको मूर्ति छ भन्ने कुरा देख्न नपाइने हुनाले भन्न सकिदैन । दरबारभित्रकै एक भागमा वनेको मन्दिर भएकोले राजकुलसँग अन्तरङ्ग सम्वन्ध रहेको कुरामा भने विवाद छैन ।

मल्ल राजाहरूको प्रशस्तिमा 'श्री मन्मानेश्वरीष्ट देवता वरलब्धप्रसाद' भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । यी मानेश्वरी भनिएकी कुलदेवी हुन् र राजकुलकी यति सम्मान्य देवीको मन्दिर कहाँ छ भन्ने कुरा खोजीकै विषय रहेको छ । देगुलि तलेजु भन्ने शब्दबाट त कुनै देवताको नाउँ बुझ्न सकिदैन र देवीको कुन नामको कस्तो आसन, मुद्रा, कति हात, के के आयुध र बाहन छन्, त्यो कुरा थाहा नपाईकन कुन रूपकी देवी हुन् भन्ने कुरा पनि जानिदैन । देगुली शब्दबाट दिवाली गरिने देवताको मात्र बोध हुन्छ ।

त्यस्तै मल्लकालकी इष्टदेवी मानेश्वरीको बारेमा पनि सप्रमाण जान्न सक्ने स्थिति छैन । अनुमानकै आधारमा भन्नु निरर्थक हुन्छ ।

वर्तमान अवस्थामा मानेश्वरी नामकी देवीको प्रसिद्धि टङ्गाल ठाउँमा पर्ने र मानेश्वरी नभएर मानेश्वरको मन्दिर हो भन्ने इतिहासका अन्वेषकहरूको कथन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

छ । यदि मानेश्वरी त्यो देवता नभएर मानेश्वर (शिव) को मन्दिर हो भने मानेश्वरीको रूपमा मल्लहरूकी इष्टदेवी श्री देगुलि तलेजु नै हुन् कि त भने शङ्का उठ्नु अस्वाभाविक हुँदैन । किन्तु यससम्बन्धी अवधारणालाई टेवा दिने अभिलेखहरू आजसम्म उपलब्ध नभएकाले यो पक्षलाई अहिले अघि बढाउन सकिएन ।

मानेश्वरको मन्दिरभित्र पनि गुप्त रूपमा मानेश्वरीको स्थापना गरिएको छ ।

मन्दिरको निर्माणकाल:-

मल्ल राजाहरूकी इष्टदेवी भएकीले यिनको स्थापना र पूजा कमसेकम रत्न मल्लको पालादेखि नै भएको मान्नुपर्छ । बान्ह टोलका वैश्य-ठकुरीको प्रशासन रहेको काठमाडौंमा ती सामन्तवर्गको विनाश गरी राज्य कायम गर्दा सधैं सतर्क स्थितिमा रहनुपर्ने र भक्तपुर राजकुलको अधीनस्थ रहेका पाटन, काठमाडौंका सामन्त र उनीहरूका समर्थक बसेका शहरमा आफ्नो प्रभुत्त्व जमाई एउटा स्थिर राज्य कायम गर्ने उद्देश्यमा नै रत्न मल्लको समय गएको अनुमान हुन्छ, जुन कारणले गर्दा नयाँ कलाकृति जन्मन सकेनन् ।

नयाँ राज्यव्यवस्थाको छुट्टै कोष, सेना, अड्डाखाना, मन्त्री, भारदारहरूको व्यवस्था र सुरक्षा एवं किल्लानिर्माण आदिको काम-कार्यवाही गर्दागर्दै रत्न मल्लका उत्तराधिकारीको समय पनि व्यतीत भएको अनुमान हुन्छ । रत्न मल्लका नाति अमर मल्लका पालामा विभिन्न जात्रा, नाचहरूको प्रवन्ध गरिएको ग वंशावलीले बताउँछन् तापनि स्थिर कीर्तिको लागि मन्दिर, प्रासादहरू बनेको भने पाइदैन ।

यसपछि चाँदीको टक छापी भोटसँग व्यापार गरी धनोपार्जन गर्नेमा राजा महेन्द्र मल्लको नाउँ आउँछ, जसका पालमा तलेजु मन्दिर, महेन्द्रेश्वर, चतुर्मुखी विष्णु, (हाल जगन्नाथ मन्दिरका नाउँले प्रसिद्ध) र कोटिलिङ्गेश्वरको मन्दिरहरू निर्माण गरिए, जुन मन्दिरहरू भव्य र कलात्मक छन् ।

उपर्युक्त सुन्दर एवं गरिमायुक्त कलाकृति भएका मन्दिरबाहेक दरबारका अन्य आवश्यक भागहरू पनि उनले अवश्यै बनाएका होलान् । किन्तु त्यसको विवरण जान्ने साधन पाइएको छैन ।

राजा महेन्द्र मल्लपछिका राजा सदाशिव मल्ल उद्दण्ड स्वभावका थिए भनेर इतिहासकारले उल्लेख गर्छन् । उनलाई हटाई उनका भाइ शिवसिंह मल्ल राजा भए ।

महेन्द्र मल्लकै समयमा तलेजु जस्ता भव्य मन्दिर बनेका हुँदा उनको समयमा पनि बाबुको जस्तै स्थायी कीर्ति रहने कलाकृति सिर्जने भावना जाग्रत

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भयो होला, जसको फल तलेजु मन्दिरकै उचाइसँग सादृश्य राख्न खोज्ने देगुतलेजुको मन्दिर निर्माण गरे ।

भाषा वंशावली (पृ.६९.) मा यो मन्दिर शिवसिंह मल्लले बनाए भनी लेखिएको छ र देगुतलेजु गुठी सम्बन्धी श्री ५ प्रताप सिंहले राखेको भन्ने एउटा कागजको प्रमाण श्री गौतमवज्रले पनि उल्लेख गरेका छन् । राजा शिवसिंह मल्लले नित्यपूजाको निमित्त गुठी राखेको र त्यसपछि राजारानीहरूले गुठी राखेकोलाई समर्थन गर्दै गुठी व्यवस्थित गरिएका लालमोहर एवं जग्गाका लगतहरू गुठी लगत तथा तहवील कार्यालयमा पनि सुरक्षित छन् । यसबाट वंशावलीका कुराको समर्थन हुन्छ ।

पहिले दरबारको यसै भागको कुनै कोठामा कुलदेवी 'देगुतले' को स्थापना गरिएको अनुमान हुन्छ । शायद पहिले सानो मन्दिरको रूपमा रहेको हुँदो हो । पछि त्यसै ठाउँमा यो मन्दिर बन्यो होला ।

दरबारक्षेत्र सुरक्षाको दृष्टिले आबादीको बीच भागमा बनाइन्थे । प्राचीनकालमा काठमाडौं शहर दक्षिण कोलीग्राम र उत्तर कोलीग्रामको नाउँले विभक्त रहेको प्रमाण पाइन्छ । आज पनि नेवारी भाषामा दक्षिणक्षेत्र यंगाल र उत्तरीक्षेत्र यम्बुको नाउँले पुकारिन्छ र यसको विभाजन यही दरबार क्षेत्रको सीमा बाँधिएर नै भएको छ ।

वर्तमान हनुमानढोकासम्बन्धी अनुसन्धान गर्ने गौतमवज्र वज्राचार्यले यो दरबारलाई लिच्छविकालीन दरबार हो भन्ने तर्क दिनुभएको छ । त्यसो भनिहाल्ने ठोस प्रमाणको अझै अभाव नै छ ।

तथापि हनुमानको मूर्ति स्थापनाले हनुमानढोका नामकरण हुनुभन्दा अगाडि यो दरबारलाई 'गुन पो' भनेर पुकारिने गरिन्थ्यो भन्ने प्रमाण चाहिं प्रशस्त पाइएका छन् ।

वंशावलीअनुसार राजा गुणकामदेवले खड्गाकार कान्तिपुर शहर बसाली बीच भागको खाली ठाउँमा यो दरबार बसाइएको हुनुपर्छ भन्ने कुरा मैले पहिले नै उल्लेख गरिसकेको छु (इन्द्रजात्रा) । यस कुरामा अब तर्क बाँकी रहदैन । संभव छ त्योभन्दा अगाडि पनि यहाँ कुनै राजकुलको दरबार भएर भग्नावशेष भएकै ठाउँमा पछिल्लो दरबार बनेको होस् । परन्तु नाउँले उपर्युक्त कुराको नै पुष्टि हुन्छ तापनि लिच्छविकालको अभिलेखको प्राप्तिले गर्दा पुरानो दरबारकै ठाउँ हो भन्ने शङ्का पनि नहुने होइन ।

मन्दिरको निर्माणविधा:-

चारपाटे आकारमा चारैतिर ढोका राखी यो मन्दिर बनेको छ । ती द्वारहरू भने तीनमुखे छन् । तीनमुखे द्वार बनाउने कुरा पनि शास्त्रीय विधाअनुसार नै

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बुझिन्छ । शक्तिको आराधना गर्ने यन्त्रहरू प्राय: तीनकुने हुन्छन् । हवनकुण्ड पनि देवीको लागि योन्याकार नै बनाइन्छ ।

द्वारहरूमा अनेकन् फूलबुट्टा, मुण्डमाला, नाग, पूर्णकलश, देवदेवीका प्रतिमा आदि कलात्मकरूपमा कुँदिएका छन् । यसको मूल प्रवेशद्वार दक्षिण फर्केको भए तापनि मन्दिरमा जोरिएर बनेको घरले छोपिएको छ । उत्तरपट्टिको प्रवेशद्वार बाहिरको सडकबाट देखिन्छ । त्यस द्वारमा अङ्कित अभिलेखद्वारा त्यो ढोका चाँदीको पाताले मोरेर सुन्दर बनाएको चाहिं श्री ५ गीर्वाणयुद्धविक्रम शाहदेवले हो भन्ने कुरा जान्न सकिन्छ ।

यस मन्दिरको तल्लो छानामुनिका कुँसलहरू विशेष प्रकारका देखिन्छन् । दुइटा सिंहका टाउकामाथि टेकेर एउटा हिंस्रक जन्तु बसेको देखिन्छ, जसका मोटा मोटा ठूला भेडाकै जस्ता सिङ पनि छन् । त्यसका पनि टाउकामाथि टेकेर कुँसल उभिएको छ ।

प्रत्येक टुँडालमा कमलका फूलमाथि उभिएका शिवपार्वती कुँदिएका छन् । कमलका फूलमुनि पशुपंक्षीका जस्ता शिर भएका देवताहरू विभिन्न मुद्रामा अंकित छन् ।

प्रत्येक तलामा ग: झ्याल र याकु झ्याल जडिएका छन् । छानाको किनारमा, जसलाई प्रचलित भाषामा 'मोहमत' भन्ने चलन छ, त्यसमा लहरै घण्टहरू झुण्डयाइएका छन् । काठमाडौंमा मोहमतलाई तोरण भन्ने चलन छ ।

छानाका चारै कुनामा धातुनिर्मित पताकाहरू लर्काइएका छन् । बीचको भाग खाली देखिन्छ । सबैभन्दा माथिल्लो छानामा पताकाका सट्टा लाम्चिला देखिने कलशहरू झुण्ड्याइएका छन् ।

छानाको उपरिभागमा सुनका गजूर छन् । प्रायश: गजूरहरू एक, तीन, पाँच, सात, एघार अर्थात् बिजोर पारेर राखिएका हुन्छन् । गजूरबाट मूल देवताको कति रूपमा उपासना गरिन्छ भन्ने कुरा पनि थाहा पाउन सकिन्छ ।

यहाँ प्रताप मल्लको अभिलेखमा छ गजूर छन् भन्ने कुरा लेखिएको छ भनेर गौतमवज्रले उल्लेख गरेका छन् । तर चार कुनामा चार र बीचको ठूलो गजूर समेत पाँचवटा मात्र हालमा देखिन्छन् ।

शिवसिंह मल्लले यसको निर्माण गरेपछि यसलाई विशेष सजाउने कारू प्रताप मल्लले गरे । त्यसपछि पनि यसको बेला-बेलामा मर्मत संभार भयो होला ।

हाल २०४०/०४१ सालमा पनि श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट हुकुम बक्सेबमोजिम यस मन्दिरको तलैदेखि काठ, इँटा आदि फेर्दै मन्दिरको छानासम्म मर्मत गर्ने काम गुठी संस्थानबाट भएको छ ।

बाहिरको कलात्मक अभिव्यक्ति रचनाशैली, यसमा भएका अभिलेख, यी देवतालाई चण्डिका, भवानी, कालिका आदि नामले सम्वोधन गरी बनाइएको

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्तुतिहरूबाट शक्तिमन्दिर भन्ने कुरा स्पष्टै थाहा हुन्छ । नाउँ भने देगुलितले भनिएकोले दिवाली गरिने कुलदेवी भन्ने अर्थ मात्रै जानिन्छ र 'जु' भन्ने सम्मानवाचक शब्द जोडिएकोले विशिष्ट देवीको रूपमा मान्यता गरिएको पनि ज्ञात हुन्छ ।

यिनै देगुतले भवानीपट्टि हात जोरेर परिवारसहित बसेका प्रताप मल्लको ठूलो शिलास्तम्भ उत्तरपट्टिको डबलीमा ठडिएको छ । यसबाट प्रताप मल्लको विशेष भक्तिभाव देगुतलेजुप्रति रहेको पनि थाहा हुन्छ ।

देगुतलेजुबारे वंशावलीको कथन साथै किम्वदन्ती पनि छः-

श्रीतलेजु भवानीको मूलमन्त्रको दीक्षा गद्दीका हकदार राजाले मात्र लिन पाउँथे । यो दीक्षा उत्तराधिकारीलाई अन्तिम समयमा मात्र दिइन्थ्यो । राजा हुने रहरमा बाबु लक्ष्मीनरसिंह मल्ललाई बन्दी बनाई प्रताप मल्ल राजा भए । लाजले उनी कहिल्यै बाबुअगाडि परेनन् ।

अन्तिम समयमा तुलजाको दीक्षामन्त्र दिन प्रताप मल्ललाई बाबुले बोलाए । किन्तु भारदारहरूले अनेकन् तर्क गरी जान दिएनन् । यो थाहा पाएपछि एउटा गोल्फु मगाई त्यसैमा दीक्षामन्त्र फुकी लक्ष्मीनरसिंह दिवंगत भए । दुर्भाग्यवश तलेजुको दीक्षा लिने मौका प्रताप मल्लले पाएनन् । त्यो मन्त्र फुकेको गोल्फु पनि पाटन पुग्यो । तुलजाको सक्कली यन्त्र पनि सिद्धिनरसिंहकी आमाले पहिले नै उडाइसकेकी थिइन् । पछि गुरुबाट मूलमन्त्रको दीक्षा लिएर पाटनमा तुलजाको स्थापना गरियो । काठमाडौंका राजाहरू यो परम्परागत दीक्षाविधानबाट वञ्चित रहे । अनुश्रुतिमा भने तुलजाको मन्त्र फुकेको गोल्फु इनारमा फालियो, त्यहीं प्रताप मल्लले दिगुतलेजु मन्दिर बनाए भन्ने कुरा पनि चलेको पाइन्छ ।

उपर्युक्त अनुश्रुति तथा वंशावलीका कथनमा कति सत्यता छ, त्यो निर्णय गर्ने साधन पाइँदैन । पाटनको राजगद्धीको स्थिरता एवं तुलजाको विशेषरूपले पाटनमा पनि मान्यता होस् भन्ने उद्देश्यले यो कथा रचिएको पनि हुनसक्छ । यस्तै कथा रत्न मल्लको बारेमा पनि प्रचलित छ । यक्ष मल्लसँग भाइभारदारका जोडले गर्दा राय मल्लले पाउनुपर्ने दीक्षा रत्न मल्लले लिए । यसैकारण भाइभाइमा फूट भयो । रत्न मल्ल दीक्षाको प्रभावले गर्दा काठमाडौंका राजा भए इत्यादि ।

परन्तु काठमाडौंका राजाहरूको काठमाडौंमा तलेजुको स्थापना र पूजा एवं दीक्षाको परम्परा रहेको भएता पनि भक्तपुरकी तुलजालाई पनि विशेष सम्मान गर्थे भन्ने कुरा काठमाडौंका राजा नरेन्द्र मल्ल, लक्ष्मीनरसिंह मल्ल आदिले रत्नजटित ताटंक (कर्णफूल) भक्तपुरकी तुलजालाई चढाएका थिए भन्ने कुरा त्यसै गहनामा भएको अभिलेखबाट थाहा पाइन्छ । त्यस्तै प्रताप मल्लभन्दा ४ पुस्ताअगाडिका शिवसिंह मल्लले नै देगुतलेजुको भव्य मन्दिर बनाएको र प्रत्येक राजाले गुठी राखेको कुराबाट तलेजुभन्दा देगुतलेजुको मान्यता पनि कम थिएन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भन्ने थाहा हुन्छ । खेत, पाखो जग्गा, गुठीको संख्या र पूजापर्वको तुलना गरी हेरेमा पनि देगुलितेलजुको मान्यता र महत्त्व थाहा पाइन्छ ।

वास्तवमा तुलजा र देगुलितले देवीको आप्त प्रमाणहरूको अनुशीलन गर्दा के चाहिं बुझिन्छ भने देगुलितले परम्परागत कुलदेवीको रूपमा उपासित हुँदै आइन् । साधनापक्षको विश्लेषण गर्दा तुलजा भवानीको उपासनामा प्रयोगपक्ष बढी रहेको र अभिचार क्रियाहरू तुलजाको सान्निध्यमा सम्पन्न ठूला ठूला कार्यसिद्धि गरिएको थाहा पाइन्छ ।

तन्त्रविधान र यसको साधनापक्ष अत्यन्त नै जटिल छ । लिखित विषयवस्तुको अध्ययन र तदनुरूप प्रयोगले मात्रै यसमा पार पाउन सकिंदैन । तान्त्रिक साधनामा गुरुको अत्यन्त नै महत्त्व छ । केवल दीक्षामन्त्र दिने र साधारण बाह्य अर्चनापद्धति सिकाउने गुरु अझै पनि पाउन सकिएला, परन्तु साधनापक्षको गूढ रहस्य दिने साधकहरूलाई सिद्धिदान गर्न सक्ने सिद्ध गुरुहरूको चाहिं नितान्त अभाव भइसकेको छ ।

साधानाक्रममा साधनासिद्ध गुरु भएनन् भने ठूलो विघ्न पर्न सक्छ र उल्टो प्रतिक्रियाले उपासक नै नष्ट हुन पनि सक्छ । यस्ता घटनाहरू विगतका इतिहासमा घटेका थिए भन्ने अनुश्रुति प्रशस्तै सुन्न पाइन्छ ।

असीम श्रद्धा लिएर निर्भयरूपमा योग्य गुरुहरूको निर्देशनमा एकनिष्ठ भएर गरिएको साधनाद्वारा अमोघ सिद्धिलाभ गरी देवत्त्वमा पुग्ने गोरक्षनाथ, मत्सेन्द्रनाथ, जालन्धरनाथ आदि ८४ सिद्धको वर्णन र मान्यता सुन्न पाइन्छ । आजभोलिका युगमा श्रद्धा, आस्था, विश्वासको त अभाव छँदैछ, साथै यस्ता पक्षमा निरन्तर लाग्ने धैर्य पनि असम्भव नै भइसकेको छ ।

विगत युगदेखि नै साधक र साधनापक्षको कमी हुँदै आए तापनि देवी-देवताको राष्ट्रिय मान्यता एवं परम्परागत बाह्य अर्चनाविधि र दीक्षापरम्परा चाहिं आजसम्म पनि जीवित छ । यसमा प्रमुख कारण अतीतका राजाहरूले पूजापर्वका निम्ति बाँधेको व्यवस्था र जग्गा-जमीनका आयस्रोत नै मुख्य हुन् । किन्तु धार्मिक आस्थामा बाँचेका गुठीका जग्गा-जमीनप्रति नयाँ समाजको हेय दृष्टि र अति लोलुपताले गर्दा आयस्रोत घट्तै गएको र रकमी पुजारीहरूको खानदान पनि समयसापेक्ष हुन नसकेकोले देवमन्दिरका पूजापर्वको भविष्य निराशाजनक नै देखिएको छ तापनि देशको सांस्कृतिक धरोहरको समुचित युगानुसारको व्यवस्था मिलाई रक्षा गर्न गुठी संस्थान प्रत्यनशील रहेको छ ।

श्रीदिगुतलेजुका सांस्कृतिक पर्वहरू :

मल्ल राजाहरूका पालामा विभिन्न देवीदेवताहरूलाई विभिन्न पूजापर्व र जात्राको खर्च गर्न दरवन्दीको व्यवस्था गरी ताँवापत्र, लालमोहर खडा गरिएता पनि यस्तो पर्वपूजा, जात्रा चलाउने काम राज्यका तर्फबाट व्यक्तिविशेषलाई

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुम्पिएको हुन्थ्यो । ती गुठी जग्गाको आम्दानी जम्मा गरी काम गर्ने व्यक्ति गुठियार (थकाली) कहिन्थे । कुनै कुनै ठाउँमा जात्रापर्व चलाउने दायित्त्व द्वारे, अमालीहरूको हुन्थ्यो । अमालीद्वारा गुठी जग्गाको रेखदेख गर्ने, त्यस क्षेत्रको प्रशासन गर्ने र ठेकिएका पर्वपूजा गरी जात्रा चलाउने तथा जिम्मा लिएको कार्य सम्पादन गर्ने अड्डा 'अमालकोट कचहरी' नाउँले श्रीपशुपतिनाथको लागि आजसम्म पनि रहेकै छ । उक्त अड्डाका कर्मचारीको दर्जा, काम, कर्तव्यहरूको अध्ययनबाट नेपालको प्राचीन प्रशासनको एक झलक पाइन्छ ।

तुलजा र 'दिगुलितले' आदि विशिष्ट मान्यताप्राप्त देवताको निम्ति पनि गुठियार (ठेकदार) हरूबाटै पर्वपूजा चलाउने गरेको थाहा पाइन्छ ।

नेपालको एकीकरणपछि पनि एक्कासि परिवर्तन गर्नु सम्भव थिएन र देशको आयस्रोत बढाउन र विशाल नेपालमा मिलेको विभिन्न राज्यको भूमिव्यवस्थामा एकरूपता ल्याउन केही नापजाँच गर्नु तथा लगत व्यवस्थित गर्नु आवश्यक थियो । विजीत राज्यहरूमा यथासम्भव प्रशासनिक व्यवस्था मिलाउँदै गएता पनि विशाल साम्राज्यको निर्माणमा संलग्न रहेका नेपालीले सबै प्रबन्ध गर्न सकेका थिएनन् ।

साम्राज्य विस्तारमा ठूलो योगदान गर्ने ब्राह्मण, क्षत्रिय र अन्य जातिलाई विर्ता, वेष, मानाचामल, मरओट, छाप आदि दिएकोले राज्यलाई चोखो आम्दानी रैकर जग्गा कम हुँदै गएको थियो । उत्पादनयोग्य जमीन विर्ता र गुठीमा लागेको र आयस्ता नभई राष्ट्रको कोष खाली भएकोले १८६२ मा देशभरिका विर्ता वेष (वेष वा वेश) तथा गुठीहरू हरण गरिए । यो अपहरणमा पर्ने विशेष व्यक्तिहरूको माग सरकारसमक्ष पुगेमा सट्टाभर्नाको रूपमा अन्यत्रको कालाबञ्जर (जङ्गल र पर्ती) जमीन सट्टाभर्ना दिइयो ।

विर्ता र वेषको लागि यस किसिमको व्यवस्था मिलाइएता पनि धर्मप्राण हिन्दूराज्यमा देवताको गुठी अपहरण हुनु उचित मानिएन र श्रीस्वामी महाराजको निधनपछि नै गुठी जग्गाहरूको सम्पूर्ण लेखा राखी वर्षभरिका पर्वपूजा, जात्रा र विशेष उत्सवका लागि दरबन्दी बनाई ढडडा लालमोहरहरू खडा गरिए तथा र्तावापत्र, लालमोहर हेरी लगत बनाउने कार्य पनि शुरू गरियो । यसै सन्दर्भमा श्रीपशुपतिनाथको र जयवागीश्वरीको दरबन्दीसहितको जग्गाको लगतको १८६७ सालमा लालमोहर गरी पशुपतिका मूल भट्टलाई जिम्मा दिइएको अनुशीलनबाट थाहा पाइन्छ । यस्तै पुरानो लालमोहर ताँवापत्रका गुठी जग्गाहरूको उल्लेख गरी नयाँ ताँवापत्र, लालमोहर खडा गर्ने र नयाँ पर्वपूजाको निम्ति गुठी जग्गाको व्यवस्था गरी ताँवापत्र र लालमोहर गर्ने कार्य पनि श्री ५ गीर्वाणयुद्धविक्रम शाहदेवका पालामा भएको पाइन्छ ।

योभन्दा अगाडि विभिन्न गुठीको व्यवस्था गरी ठेकदार, गुठियार, अमालीबाट चलाइएका पर्वपूजाहरूको ठीक ठीक व्यवस्था हुन नसकेको र नियमित

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

व्यवस्था निम्ति पर्वपूजाको ठीक-ठीक दरवन्दी खडा गरी पूजापर्व रोकिएमा दरबारमा पुगी जाहेर गर्नुपर्ने र पूजापर्व भङ्ग गराउने व्यक्तिप्रति कडा कार्यवाही गर्ने ताँवापत्र र लालमोहरहरू भएका छन्।

वैशाख शुक्ल तृतीया :

वैशाख शुक्ल तृतीया (अक्षय तृतीया) को पर्व शास्त्रीय पर्व हो। यस पर्वमा श्रीदिगुतलेको वर्षबन्धन (वार्षिकोत्सव) को महापूजा सम्पादन गरिन्छ। विभिन्न सामग्रीका साथै पाँच राँगा र चौवीस बोका वलि दिनुपर्ने र रोटी पकाउने सामानको लागि रू. १२९२।- अन्य नगदी रू. १८७७।- तथा भेटी ५८५।- रू. खर्च हुने दरवन्दी भएकोले यो अरूभन्दा विशेष पर्व भएको देखिन्छ। यो दिन मंगल र शुक्रबार तथा जोर संख्याका नक्षत्रयुक्त भयो भने दारुणरात्रि भन्ने सर्वसिद्धि दिने योग पर्दछ र यो पर्वकालमा नै यहाँ यी देवताको स्थापना भएको थाहा हुन्छ।

वैशाख पूर्णिमा :

प्रत्येक महीनाका अष्टमी, चतुर्दशी, पूर्णिमाहरू सधैं पर्वदिन मानिने शास्त्रीय वचन भएकोले विशेष पूजाको व्यवस्था गरिएको छ। परन्तु वैशाख पूर्णिमा चण्डिकाको जन्मजयन्ती (चण्डी-पूर्णिमा) भएकोले विशेष पूजाको व्यवस्था भएको पाइन्छ।

ज्येष्ठ शुक्ल षष्टी (सिठी नख:) :

ज्येष्ठ शुक्ल षष्टीलाई कुमारषष्ठी भनिन्छ छ र यो पर्व उपत्यकावासी नेवार-समाजको विशेष चाडको रूपमा मनाइने पर्व भएकोले पूजाखर्च र भोजका लागि विशेष व्यवस्था गरिएको छ। कुमार कार्तिकेय र षष्टिकादेवीको विशेष पूजा हुने पर्व हुँदा देवीकै पर्वको रूपमा यसको मान्यता रहेको छ। सिठी पर्व नेवारी समाजमा ठूलै चाडको रूपमा मनाइने परम्परा अद्यावधि पनि छ।

आषाढ पूर्णिमा :

आषाढ पूर्णिमालई गुरुपूर्णिमा भनिन्छ र श्री वेदव्यासको पूजा, गुरुहरूको पूजा र श्रीशिवको गुरुरूप दक्षिणामूर्तिको पूजा हुने विशेष पर्व भएकाले र श्रीदिगुलितले शिवशक्त्यात्मकरूपमा पूजा गरिने देवता भएकोले विशेष पर्वको रूपमा व्यवस्था भएको पाइन्छ।

श्रावण शुक्ल १५ को पर्व :

चतुर्दशी पर्व देवीको निम्ति सधैं उपयुक्त पर्व भएको र श्रावण पूर्णिमा श्रावणी कर्म गरिने तथा उपत्यकाको परम्परामा क्वाँटी चढाउने र खाने पर्व

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भएकोले विशेष पर्वको दरबन्दी गरिएको छ । दिगुतलेमा जस्तै तलेजु र अन्य शक्तिपीठमा क्वाँटी चढाउने व्यवस्था छ र यसको दरबन्दी गरिएको पाइन्छ ।

भाद्र कृष्ण अष्टमी पर्व :

भाद्र अष्टमीलाई 'मोहरात्रि' भन्ने शास्त्रीय नामकरण भएको छ । यो दिन भगवान् श्रीकृष्णको जन्मदिन भएकोले वैष्णवहरूको मान्यपर्व हो भने कृष्णकी योगमाया भगवतीको यशोदाको गर्भबाट यसै दिन जन्म भएको र कंसको हातबाट फुत्केर विन्ध्याचल पर्वतमा विन्ध्यवासिनीको रूपमा रहेकी हुन् भन्ने पौराणिक कथानुसार भगवतीको पनि ठूलो पर्व मानिन्छ । विन्ध्यवासिनीरूपी अष्टादशभुजा भगवतीको जन्मजयन्तीको रूपमा यस दिनको उल्लेख भएको पाइन्छ ।

भाद्र कृष्ण त्रयोदशी :

वौद्ध तांत्रिक परंपरामा यो त्रयोदशीको दिन 'पञ्चदानपर्व' को रूपमा मनाउने उल्लेख भएको छ । नेपालका शाक्त सम्प्रदायमा वौद्ध र शैव दुवै तान्त्रिक ग्रन्थबाट मान्यताप्राप्त पर्व दिनहरूलाई उत्तिकै महत्त्व दिएर मनाउने परम्परा भएकोले विशेष पूजाको व्यवस्था गरिएको देखिन्छ ।

इन्द्रजात्रा (ध्वजोत्सव पर्व) अष्टमीदेखि आ.कृ.पंचमी :

इन्द्रजात्राको ध्वजा भाद्र शुक्ल द्वादशीका दिन खडा गरिन्छ । द्वादशीदेखि आश्विन कृष्ण पञ्चमीतक इन्द्रजात्रा पर्वको समारोह रहने र यस पर्वमा देवीनाच, कुमारीजात्रा, दशावतार नृत्य आदि विभिन्न रमाइलो उत्सव गरिने हुँदा राष्ट्रिय पर्वकै रूपमा यसको महत्त्व छ । विशेष पर्वहरूमा देवदेवीको पूजाआजा, नाचगान, भोजभात र दीपमालिकाहरू गरेर धार्मिक उत्सवका साथै मनोरञ्जन गर्ने प्राचीन परम्परा भएकोले विशेष व्यवस्था गरिएको देखिन्छ ।

भाद्र शुक्ल अष्टमी (कागेअष्टमी) देवीको निम्ति विशेष पूजाआजा गरिने पर्व हो । इन्द्रध्वजा खडा गर्ने लिङ्गको नगरप्रवेश र विशेष पूजा पनि यसै दिन हुन्छ भने धन, ऐश्वर्य दिने राज्यलक्ष्मीको प्रारम्भ पनि यसै दिन शुरू हुन्छ र १५ दिनपछि आश्विन कृष्ण अष्टमीका दिन व्रतसमाप्ति गरिन्छ ।

भाद्र शुक्ल पूर्णिमा :

चतुर्दशीको दिन इन्द्रजात्रा महोत्सव र कुमारीजात्राको शुरू हुन्छ र पूर्णिमाको पर्वमा इन्द्रदहस्नान गर्ने पर्व पर्दछ । इन्द्रजात्राको परम्परागत समारोहको बीचमा पर्ने यो शास्त्रीय पर्वको दिनमा विशेष पूजाको व्यवस्था गरिएको छ ।

आश्विन कृष्ण चतुर्थी :

आश्विन कृष्ण चौथीको पर्व विशेष शास्त्रीय पर्वको रूपमा देखिदैन ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदेगुलि तलेजुको विशेष पूजा गर्ने यो पर्व कुनै मल्लराजाको जन्मोत्सवपर्व हुनुपर्छ ।

दशैं (नवरात्र पर्व) :

आश्विन शुक्ल परेवा (घटस्थापना) देखि विजयादशमीसम्म नेपालीहरूको सबैभन्दा ठूलो चाड दशैं पर्व पर्दछ । यो दशै दिन भगवतीको पूजा, उपासना, बलिदान आदि गर्ने र राष्ट्रिय पर्वको रूपमा मनाइने पर्व भएको हुँदा उक्त दश दिनको निम्ति विशेष पूजा, बलिदान गर्ने र पूजारी सुसारेहरू, गुठीयार, नाइकेहरूलाई भोज, दशैंको दस्तुर (खर्च) दिने दरवन्दीको व्यवस्था गरिएको छ ।

कार्तिक महीनाभरिको पर्व :

कार्तिक महीनाभरि वत्ती बाल्ने, कार्तिक स्नान, तुलसी-विष्णुको पूजा गर्ने शास्त्रीय पर्व भएकोले वत्ती बाल्ने दरवन्दीको व्यवस्था भएको छ ।

कार्तिक कृष्ण औंसी :

कार्तिक कृष्ण औंसीलाई देवीको महारात्रिको रूपमा विशेष पर्व मानिएको छ । तिहारको लक्ष्मीपूजा गर्ने, दीपमालिका गरी धूमधामसँग लक्ष्मीको आव्हान गर्ने र नेपालका पुरानो परम्परामा सम्वत् (वर्ष) को अन्तिम दिन पनि भएकोले विशेष पर्वको रूपमा पूजा गर्ने दरवन्दी भएको पाइन्छ । यसै दिन समुद्रवाट लक्ष्मी उत्पन्न भएकोले लक्ष्मीजयन्तीको रूपमा विशेष पूजा गर्ने शास्त्रीय परम्परा चलेको छ ।

कार्तिक शुक्ल त्रयोदशी पर्व :

कार्तिक शुक्ल त्रयोदशीको दिनको पूजामा शास्त्रीय पक्ष प्राप्त छैन । यसकारण मल्लवंशी राजाहरूको जन्मोत्सव आदि विशेष पर्व यो दिनमा पर्ने भएको कारणबाट विशेष पूजाको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्छ ।

कार्तिक पूर्णिमा :

यो पर्वमा चार्तुमास्य व्रत तथा कार्तिक महिनाको व्रत समाप्त हुने र कार्तिक महिनाभरि दीपदान गरेको पर्वको पनि यसै दिन समाप्त हुने हुँदा विशेष पूजाआजाको निम्ति व्यवस्था गरेको पाइन्छ । यसै दिन त्रिपुरोत्सव शास्त्रीय पर्व पनि पर्ने भएकोले यो पर्वमा विशेष दरवन्दी गरेको देखिन्छ ।

मार्ग कृष्ण अष्टमी पर्व :

सबै महीनाका अष्टमी तिथि शास्त्रले पर्व मानिएको छ । कृष्णपक्षको अष्टमी तिथिमा मंगलबार पनि पऱ्यो भने अथवा नपरे पनि 'देवीरात्रि' भनिने विशेष पर्व मानिन्छ । त्यसमा पनि मार्ग कृष्ण अष्टमीलाई भैरवाष्टमी भनिन्छ र

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भैरवको जन्मजयन्तीको रूपमा मनाइने पर्व भएको र दिगुतलेज्यूको पूजामा शिवरूप भैरवको पूजा हुने भएकोले विशेष पर्वको उल्लेख भएको छ।

माघ शुक्ल ५ (श्रीपञ्चमी) पर्व :

श्रीपञ्चमी सरस्वती (भगवती) को जन्मजयन्ती भएकोले यो पर्वको दिन वाक्रूपा सरस्वतीको घरघरमा र विद्यालयहरूमा पूजाआजा हुने विशेष पर्व भएकोले यस दिनको पूजालाई दरबन्दी बनाएको देखिन्छ।

माघे संक्रान्ति :

मकर संक्रान्तिको पर्व नेपाली समाजमा घिउ, चाकु, तीलको लड्डु आदि खाने र विशेष चाडको रूपमा मनाउने दिन भएकोले चाडबाडमा प्रयोग गरिने खाद्यसामग्री देवार्पण गर्ने दरबन्दी वनाइएको थाहा पाइन्छ।

माघ शुक्ल त्रयोदशी :

यो दिन पनि शास्त्रीय पर्वको रूपमा नै उल्लेख भएकोले विशेष पूजाको दरवन्दी कायम भएको देखिन्छ।

माघ शुक्ल १५ (पूर्णिमा पर्व) :

पूर्णिमा सवै नै शास्त्रीय पर्वभित्र पर्दछन् र यो पर्व नेपालीहरूको निम्ति माघ स्नानको समाप्ति र श्रीस्वस्थानी भगवतीको विशेष पूजा हुने दिन भएकोले पर्वपूजाको व्यवस्था भएको देखिन्छ।

फागुन कृष्ण अष्टमी :

अष्टमी तिथिहरू सवै पर्व मानिन्छन् तथापि फागुन कृष्ण अष्टमी पर्वको निम्ति विशेष दरवन्दीको व्यवस्था गरेको देखिनाले कुनै राजाको जन्मोत्सव पर्व परेको छ कि भन्ने शंका हुन्छ। परन्तु प्रमाण प्राप्त नभईकन निश्चय गर्न सकिएन।

फागुन कृष्ण चर्तुदशी पर्व (शिवरात्रि) :

शिव र शक्तिको अभेद सम्वन्ध छ। जुन शिव हुन् तिनै शक्ति पनि हुन् भनेर तान्त्रिक साहित्यको दर्शनपक्षले मानेकोले शिवरात्रि शिवको साथै भगवतीको पनि महान् पर्वको रूपमा नै मान्न सकिन्छ। देगुलितलेमा श्रीमन्मानेश्वर र मानेश्वरीको पनि पूजा सम्पादन हुने भएकोले शिवरात्रिको दिन पूजापर्वको विशेष व्यवस्था भएको पाइन्छ।

फागुन शुक्ल १५ (पूर्णिमा) पर्व :

प्रत्येक महीनाका पूर्णिमा तिथि पर्व मानिन्छन्। त्यसमा पनि फाल्गुन शुक्ल पूर्णिमा फागुपूर्णिमाको नाउँले हिन्दूजातिमा प्रसिद्ध चाडको मान्यता छ। होली महोत्सवको यो पर्वको दिनमा विशेष पूजाको व्यवस्था गरिएको छ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चैत्र शुक्ल प्रतिपदादेखि दशमीतकको दशैं पर्व :

शास्त्रमा भगवतीको उपासना गरिने वर्षभरिमा चार नवरात्रिहरू छन् । त्यसमध्ये चैत्र महीनामा पर्ने यो नवरात्रलाई चैते दशैको नाउँले विशेष उपासना र बलि गरिने पर्वको रूपमा नेपालीहरूले परम्परादेखि मान्दै आएका छन् । प्रतिपदादेखि नवमीसम्म प्रतिदिन विशेष पूजापाठ र अष्टमी र नवमीमा विशेषरूपले बलिदिने परम्परा आजसम्म पनि जीवन्त छ ।

तुलजा भवानीको मन्दिरमा प्रत्येक पर्व अष्टमी, चतुर्दशी, पूर्णिमाहरूमा विशेष पूजाको दरबन्दी भएको देखिन्छ र त्यस बाहेक अन्य तिथिहरूमा पनि महापूजाको व्यवस्था छ । परन्तु तुलजाको पर्वपूजाको तुलनामा दिगुलितलेको कम नै देखिन्छ ।

नेपालका मल्ल राजाहरूको परम्परामा देघुरि वा देगुलि नाउँले कुलदेवताको पूजा हुने गर्दथ्यो भन्ने कुरा अनुसन्धानबाट थाहा हुन्छ । परन्तु रुद्र मल्लको निधनपछि पुरानो मल्लवंश टुटेको र स्थिति मल्लदेखि पछिका राजाहरूले आफूलाई पुत्रिकापुत्रको रूपमा कर्णाटकवंशका सन्तान संझेकोले तथा कर्णाटककुलकी इष्टदेवी तुलजा भएकीले तुलजा भवानीको विशेष उपासना गर्न लागे । तान्त्रिक परम्पराका अभिचारक्रिया एवं उग्रसाधना पुरश्चरणहरू प्रयोगात्मक रूपमा तुलजा मन्दिरमा नै सम्पादन हुने गरेको कुरा अनुशीलनबाट थाहा हुन्छ ।

दिवाली (कुलपूजा) गरिने देवी 'दिगुलितले' पनि परम्परागत रूपमा पूजित हुँदै आइन् तापनि तान्त्रिकसाधना र अभिचारक्रियामा तलेजुकै विशेषता रह्यो ।

तुलजा मैथिल क्षेत्रबाट यहाँ आइन् । मैथिल तान्त्रिकहरू, जो तुलजालाई नै मुख्य पीठ मानेर साधना गर्थे, तिनीहरू पनि उपत्यकामा प्रवेश गरेकाले र राज्यका शुभचिन्तकमा तुलजापीठमा नै प्रयोगात्मक पूजा उपासना गर्न उनीहरूले रुचाउने कारणले पनि तुलजाको पर्वपूजा महापूजा (था पूजा) हरूले विशेष ठाउँ ओगटेको अनुमान हुन्छ ।

तुलजाको विशेष अनुष्ठानद्वारा कार्यसिद्धिको चर्चाले गर्दा उपत्यकाका तीनओटै राज्य र बाहिरका सामन्तशासित प्रदेश दोलखा, फर्पिङ्ग आदिमा पनि तुलजाको पूजापरम्परा चलेको छ । दिगुलितलेजुको भने कतिपय ठाउँमा भएका मन्दिर पनि हाल ध्वस्त भइसकेका छन् ।

✡

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदिगुतलेजु : पाटन

नेपाल उपत्यकाभित्र मल्ल राजाहरूका तीन राज्य खडा भएपछि मल्ल राजाहरूले कुलदेवता र इष्टदेवताको रूपमा मानिएका देवताको तीनै शहरमा स्थापना गरिनु अनिवार्य भयो । राज्यको भोग गर्न पाइने नपाइने कुरा धार्मिक आस्था र विश्वासमा नै निर्भर मानिने त्यस युगमा इष्टदेवताको पूजा-वन्दनाभन्दा अलग्गै बस्न सक्ने कुरा संभव थिएन । अत: दैनिक पूजाआजा गरिने इष्टदेवताहरू दरबारको क्षेत्रभित्र नै स्थापना गरिन्थे ।

भक्तपुर राज्यभन्दा कतिपय कारणले उत्तम मानिएको काष्ठमण्डप शहर र त्यत्तिकै प्रसिद्ध ललितपुर शहरको राजा बन्न पुगेका रत्न मल्लको ख्याति यसै कारणले अरूको भन्दा बढी भयो र उनले तुलजा भवानीको मन्त्र बाबुबाट प्राप्त गरेको कुरा पनि रत्न मल्लको विशेष बलबुद्धिलाई इङ्गित गर्न चलेको अनुश्रुति हुनसक्छ [१] ।

टोल-टोलकै मालिक भएका वैश्य-ठकुरी सामन्तहरूको सामूहिक बलका अगाडि भक्तपुरका राजाको बल कमजोर थियो भने पाटनको सामन्तकुल पनि त्यत्तिकै प्रभावशाली थियो । काठमाडौंका सामन्तहरू समाप्त गरी त्यसपछि भक्तपुरको राजगद्दीलाई माने तापनि स्वयंको शक्तिले भने बलशाली ठहरिएका पाटनका सामन्त भारदारलाई पनि वश गरी आफ्नो प्रभुत्व रत्न मल्लले जमाएका थिए [२] । यो निकै महत्त्वपूर्ण कुरा थियो ।

रत्न मल्लपछि काष्ठमण्डपकै राजगद्दीलाई माने तापनि स्वतन्त्र राज्यकै जस्तो हर्ताकर्ता बनेका पाटनका वैश्य-ठकुरी भनिने प्रधानहरूको प्रभुत्त्वलाई कुल्चिएर पुन: रत्न मल्लका पाँच पुस्तापछि हुने राजा शिवसिंह मल्लले पाटनका सामन्तहरूलाई पूर्ण विजय गरी पाटनलाई आफ्नो अधीन गरे र छोरा ठाकुर सिंह र उनीपछि अर्का छोरा हरिहरसिंह मल्ललाई त्यहाँको शासक बनाए, जुन पछि छुट्टै राज्य नै बन्यो । हरिहरसिंहका लक्ष्मीनरसिंह मल्ल, सिद्धिनरसिंह मल्ल र ऋद्धिनरसिंह मल्ल तीन भाइ छोरा थिए । जेठा लक्ष्मीनरसिंह काठमाडौंको गद्दीका हकदार हुँदा उनका भाइ सिद्धिनरसिंहलाई पाटनको सामन्त (शासक) को रूपमा शिवसिंह मल्लले नै नियुक्त गरेका थिए । सिद्धिनरसिंहकी आमा लालमती पनि आफ्नो छोरा सिद्धिनरसिंहका साथमा पाटनमा नै बस्दथिन् ।

शिवसिंह मल्ल परलोक भएपछि काठमाडौको गद्दीमा नेपाल सं. ७५१ तिर लक्ष्मीनरसिंह बसे । परन्तु वंशावलीको कथनअनुसार सिद्धिनरसिंह मल्ल ७४० मा

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नै पाटनको राजा भइसकेका थिए । इतिहासकार ज्ञवालीको कथनअनुसार भने, नें. सं. ७६१ मा लक्ष्मीनरसिंह मल्ललाई जेल हाली प्रताप मल्ल काठमाडौंको गद्दीमा बसेपछि मात्र सिद्धिनरसिंह मल्ल पाटनमा स्वतन्त्र राजा भएको कुरा ज्ञात हुन्छ[३]। तर लक्ष्मीनरसिंह र सिद्धिनरसिंहको बीच ७४१ मा स्वतन्त्र राजाको रूपमा सन्धि भएको देखिनाले ज्ञावालीजीको तर्कमा बल छैन [४]।

पाटनका सामन्तलाई पराजित गरी राज्य हस्तगत गर्दा आफ्ना जेठा छोरा ठाकुर सिंहलाई शासक नियुक्त गरेका थिए [५] । त्यसै बेलातिर नै मल्लहरूले इष्टदेवताको रूपमा पूजा गरिने देगुलितलेज्यूको नाउँले प्रसिद्ध देवताको पूजा-उपासना गर्नु आवश्यक भएकोले वंशावलीको कथनअनुसार दक्षिण भारतबाट आएका लम्बकर्ण भट्ट (लक्ष्मीनारायण भट्ट) गुरु थापी देगुतलेज्यूको पाटनमा मन्दिर बनाई नेपाल सं. ७०४ तिर नै तन्त्रोक्त विधानद्वारा प्रतिष्ठाकर्म गरी स्थापना गरेका थिए [६]। परन्तु यो कथनमा पनि मिति चाहिं अशुद्ध छ ।

ठाकुरसिंह परलोक भएपछि अर्का छोरा हरिहरसिंह मल्ललाई राजा बनाई पाटनको गद्दीमा आसीन गराए । यिनी काठमाडौंको गद्दीको पनि हकदार थिए तापनि पिता शिवसिंह मल्ल जीवित रहेकै बेलामा हरिहरसिंह परलोक भए ।

वंशावलीहरूको कथनअनुसार हरिहरसिंह मल्लकी जेठी रानीपट्टिका छोरा लक्ष्मीनरसिंह मल्ल थिए । माहिंली अर्की रानी लालमतीतिर सन्तान भइसकेका थिएनन् । हरिहरसिंह मल्लसँग सती जान तयार भएकी लालमतीलाई गर्भिणी भएको थाहा पाएर उनबाट छोरा, छोरी जे जन्मे तापनि पाटनको राजा बनाउने वचन दिएर शिवसिंह मल्लले सती जानबाट रोके [७]। पछि उनबाट सिद्धिनरसिंह मल्लको जन्म भयो र उनी समर्थ भएपछि पाटनको प्रशासक राजाको रूपमा बस्न थाले ।

वंशावलीको उपर्युक्त कथनलाई इतिहासकारहरूले पनि साँचो हुनुपर्छ भनेका छन् [८]। देवमाला वंशावलीको कथनअनुसार ने. सं. ७०४ (१६४० वि. सं.) मा गुरु लम्बकर्ण भट्टसँग सहमति लिई तन्त्रोक्त विधानले मन्दिर बनाई दिगुतलेज्यूको स्थापना गरेको कुरा उल्लेख गरेको छ [९] भने ज्ञवालीज्यू ने. सं. ७०५ मा मात्र शिवसिंह मल्ल राजा भएको कुरा उल्लेख गर्नुहुन्छ [१०]। परन्तु काठमाडौंको ने. सं. ६९९ को अभिलेखमा शिवसिंह राजा भइसकेका छन् [११] ।

यही मन्दिरलाई पछि ७४७ ने. सं. मा श्री शिवसिंह मल्लका नाति श्री सिद्धिनरसिंह मल्लले ठूलो देवल बनाई पाँच तला भएको सुवर्ण-लेपित छाना हाली ज्येष्ठ महिनामा प्रतिष्ठा गरेका थिए । पछि ने. सं.७८३ (१७२० वि. सं.) को कार्तिक शुक्ल दशमीका दिनमा आगलागी भई समाप्त भएकोले तत्कालीन राजा श्रीनिवास मल्लले ६ महीनाभित्र मन्दिर तयार गरी चार तलाको माथिल्लो छाना चाहिं सुवर्णमोलम्वा गरी तयार गरे भन्ने कुरा पनि केही वंशावलीले लेखेका छन् [१२] ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री वालचन्द्र शर्माद्वारा सम्पादित एउटा वंशावलीमा भने लम्वकर्ण भट्ट आई कुलेश्वरमा बसी कुलेश्वरी जगाउँदा काठमाडौंका काजीहरूले थाहा पाई उनलाई लगी श्री शिवसिंह मल्लसँग भेट गराइदिएकोले उनलाई राजाले गुरु थापी उनैका सम्मतले काठमाडौं र पाटनमा दिगुतलेज्यूको मन्दिर बनाई स्थापना गरेको कुरा लेखिएको छ । परन्तु यो वंशावलीमा सम्वत् भने उल्लेख छैन १३ ।

यस्तै नेपाल देशको इतिहास संग्रह भन्ने अर्को वंशावलीमा पनि लक्ष्मीनारायण नामका लम्वकर्ण भन्ने अर्को नाउँले प्रसिद्ध महाराष्ट्री भट्ट ब्राह्मण नेपाल आएका र कुलेश्वरमा बसेको थाहा पाई शिवसिंह मल्लले ल्याई गुरु बनाएको र उनकै मन्त्रका प्रभावले पाटनका वैश्य सामन्तहरूलाई बश गरी शिवसिंहका छोरा हरिहरसिंह मल्ललाई पाटनको राजगद्दी दिएको तथा उनले २१ वर्ष पाटनको राजा भई राज्य गरेको कुरा लेखिएको छ र उनैको सम्मतिमा काठमाडौं तथा पाटनका देगुतलेज्यू मन्दिर निर्माण गरेको कुरा पनि छ १४ ।

भाषा वंशावली भाग २ मा श्रीदिगुतलेज्यूको ७६७ साल ज्येष्ठ कृष्ण द्वितीया उत्तरषाडा नक्षत्र बुधवारका दिन गजूर चढाएको कुरा लेखिएको छ । यसबेला राजा सिद्धिनरसिंह थिए १५ ।

उपर्युक्त विभिन्न वंशावलीका कथनअनुसार श्री शिवसिंह मल्लकै पालामा दिगुलितलेज्यूको पाटन तथा काठमाडौंमा पहिलो मन्दिर बनेको र देवताको स्थापना भएको कुरा मिले तापनि समय भने मिलेको पाइँदैन १६ । त्यस्तै सानो मन्दिरको सट्टा पाँच तला भएको भव्य मन्दिर चाहिं राजा सिद्धिनरसिंह मल्लले बनाएको कुरा वंशावलीले लेखेका छन् ।

पाटनका शासक भएर रहेका पुरन्दरसिंहको अस्तित्त्व ज्ञवालीज्यूको कथनअनुसार ने. सं. ७१७ जेठसम्म पाइन्छ १७ । यस्तै स्वयम्भू चैत्यमा रहेको ने. सं. ७२५ को अभिलेखमा जीर्ण भएको चैत्यको मर्मत गर्नको लागि मुनिवज्र नामक कुनै आचार्यले राजा श्री शिवसिंहमा विन्ती गरी उनको आज्ञाले स्तूपयष्टि विधिपूर्वक खडा गरी सुन्दर स्तूप निर्माण गरी ने. सं. ७१५ वैशाखको कृष्णपक्षको पञ्चमीमा प्रतिष्ठा गरिएको कुरा उल्लेख छ १८ । साथै त्यही पुण्यका प्रतापले पाटन जितेको कुरा पनि उक्त शिलापत्रमा लेखिएकोले ७१५ भन्दा अगाडि पाटन विजय भएको थिएन भन्ने कुरा थाहा पाइन्छ ।

पूर्णिमा पूर्णाङ्क १२ पृ. २० मा श्री शङ्करमान राजवंशीबाट संकलन गरिएका पाटनका ताडपत्रका तमसुकमा ने. सं. ७१९ मा पाटनका राजा भनी शिवसिंह मल्लको उल्लेख भएको र ७२२ को तमसुकमा पनि शिवसिंहकै नाउँ देखिएकोले ने. सं. ७१७ पछि ७१९ अघिको कुनै समयमा शिवसिंहले पाटनको राज्य हात लगाए भन्ने कुरा थाहा हुन्छ १९ । राज्य आफ्नै रेखदेखमा राखी पाटनको हाकिम मात्र त्यो बेला उनले छोरा ठाकुरसिंहलाई बनाएको अनुमान

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हुन्छ । ठाकुरसिंह चाँडै परलोक भएकोले दोस्रो शासक युवराज हरिहरसिंह भएका देखिन्छन् ।

स्वयम्भूको ७२५ को शिलालेखमा ७१५ मा जीर्णोद्धार गरी प्रतिष्ठा भएका स्वयम्भू चैत्य वज्र परेर ध्वस्त भएकोले पुन: राजाज्ञा प्राप्त गरी शहरका धेरै व्यक्ति, विहारका गुभाजुहरू मिलेर पुनर्निर्माण गरिएको कुरा पनि उक्त शिलापत्रमा उल्लेख भएको छ । दोस्रो पटक ७२४ ने. सं. माघ शुक्ल पञ्चमीमा जीर्णोद्धारको काम शुरु गरेर ७२५ ने. सं. माघ शुक्ल पञ्चमीका दिन दोस्रो पटक प्रतिष्ठा गरिएको थियो [२०] । दोस्रो पटकको जीर्णोद्धार कार्य युवराज हरिहरसिंहको प्रयत्नले धेरै धनी परिवार जुटाएर जीर्णोद्धार गर्न लगाइएको कुरा त्यस शिलापत्रमा परेकोले त्यस बेलासम्म हरिहरसिंह काठमाडौमा नै देखिन्छन् र उनलाई युवराज भनिएकोले ठाकुरसिंह हरिहरसिंहका भाइ हुनुपर्ने कुरा पनि अनुमान हुन्छ । ने. सं. ७२५ सम्म ठाकुरसिंह जीवित नै भएको कुरा यस अभिलेखले अनुमान गर्न सकिन्छ [२१] ।

आप्त प्रमाणबाट ने. सं. ७१७ र ७१९ को बीच कुनै समयमा पाटनको राज्य हात लगाएपछि त्यस ठाउँको सुरक्षानिम्ति अङ्गरक्षक भाइभारदारको साथ लगाएर छोरा ठाकुरसिंहलाई त्यहाँको शासक बनाए । इष्टदेवताको रूपमा मल्ल राजवंशले दैनिक पूजा-उपासना गरिने दिगुलितलेज्यूको राजदरबारकै कुनै भागमा त्यसबेला आवाहन गरी पूजा गर्ने व्यवस्था मिलाइएको हुँदो हो । किनकि देवताको मान्यता, पूजाआजा राजाहरूको निम्ति अनिवार्य नै थियो । सम्पूर्ण देवता र विभिन्न धार्मिक सम्प्रदायमाथि राजाको हैसियतले समान वर्ताब राखे तापनि आफ्ना कुलदेवता एवं इष्टदेवता परम्परागत नै आएका हुन्थे, जसको नित्य नैमित्यिक पूजापर्व गर्नु अनिवार्य हुन्थ्यो । अत: तलेजु नभए पनि दिगुलि तलेज्यूको पूजाआजा पाटनको विजयपछि तुरुन्तै चलेको मान्न सकिन्छ । मन्दिर निर्माण भने तुरून्तै हुन सकेन होला र पहिले सानो रूपमा नै मन्दिर बनाइयो होला ।

ठाकुरसिंह चाँडै परलोक भएपछि ने. सं. ७२८ (वि. सं १६६४) तिर हरिहरसिंहलाई पाटनको गद्दीमा राजा थापेको कुरा ज्ञवालीले उल्लेख गर्नुभएको छ [२२] । पछि काठमाडौंको गद्दीको पनि हकदार यिनै भएकाले ठाकुरसिंहलाई पाटनको राजा घोषित गर्न कुनै बाधा थिएन । यसकारण बाबुको जीवितावस्थामा नै स्वतन्त्र राजाको रूपमा हरिहरसिंहको अस्तित्त्व वंशावलीकारले उल्लेख गरेका हुनन् [२३] ।

वंशावलीले हरिहर सिंहले २१ वर्ष राज्य गरेको कुरा उल्लेख गरेका छन् । सिद्धिनरसिंह मल्लको राज्य प्राप्ति ७४० ने. सं. हो भन्ने कुरा पनि वंशावलीहरूले उल्लेख गरेका छन् [२४] । ७२८ ने. सं हरिहरसिंहको पाटनमा सिंहासनारोहण मान्ने हो भने हरिहरको राज्यकाल १२ वर्षको मात्र ठहर्छ । किन्तु ठाकुरसिंहको समय समेत गाभ्ने हो भने २१ वर्ष हुन्छ र यसबाट ७१९ को

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मध्यतिर मात्रै शिवसिंहले पाटन विजय गरेको अनुमान हुन्छ । वंशावलीले ठाकुरसिंहको नामोल्लेख नगरेको र हरिहरसिंह नै सम्पूर्ण राज्यको उत्तराधिकारी भएकोले पाटन विजयदेखिकै समय हरिहरसिंहका निम्ति वंशावलीमा जोडिएको हुनुपर्छ ।

नेपाल देशको इतिहास संग्रह भनी प्रकाशित वंशावलीमा ७४० आश्विन शुक्ल दशमीका दिन सिद्धिनरसिंहले राज्यारोहण गरेको कुरा लेखिएको छ [२५] र ने. सं. ७४१ माघबदी चतुर्दशी शनिवारका दिन काठमाडौं तलेजुमा राजा लक्ष्मीनरसिंह मल्ल र राजा सिद्धिनरसिंह मल्लले एकानी शत्रु एकानी मित्र भनेर दुई स्वतन्त्र राजाको अस्तित्त्वलाई स्वीकार गरी धर्मपत्र लेखी तामापत्र तलेजुमा चढाएका छन् [२६] । यसबाट उपर्युक्त मितिमा सिद्धिनरसिंह मल्ल पाटनको स्वतन्त्र राजा भएको कुराको समर्थन हुन्छ ।

वंशावलीअनुसार ७४१ ने. सं. (वि. सं.१६७७) मा श्रीमत्स्येन्द्रनाथको मन्दिरमा एउटा सुवर्णलेपित छाना बढाई सुनको गजूर चढाएको उल्लेख छ भने दरबार बढाई दायाँ-बायाँ नृसिंह, पञ्चमुखी हनुमान, गणेशको मूर्ति स्थापना गरेको तथा देगुलि तलेज्यूको मन्दिर पनि पाँच तलाको बनाई ७४७ ज्येष्ठ कृष्ण द्वितीया उत्तरा नक्षत्रमा सुनको छाना छाएर गजूर राखेको कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ [२७] ।

राजा महेन्द्र मल्लद्वारा भव्य र कलात्मक तुलजाको मन्दिर काठमाडौंमा बनेको थियो । श्री शिवसिंह मल्लले दिगुलि तलेज्यूको मन्दिर बनाएको कुरा भाषा वंशावलीमा उल्लेख भएकोले र त्यसलाई गुठी राख्ने पहिला राजा शिवसिंह मल्ल हुन् भन्ने कुरा अन्य अभिलेखद्वारा पनि प्रमाणित भएकोले वंशावलीको कुरा मान्नुपर्ने भएको छ [२८] । स्वतन्त्र राजसत्ता कायम भएपछि काठमाडौंको प्रतिस्पर्धामा पाटनमा पनि तजेज्यू, दिगुलि तलेज्यू, नृसिंह, हनुमान, गणेश आदिको मूर्तिस्थापना गर्नु, दरबारका अङ्गप्रत्यङ्गको पनि वृद्धि गरेर तदनुरूप नै बनाउनु वा अन्य विशिष्टताले युक्त गर्नु स्वाभाविक थियो र यस्ता कार्यहरू भए पनि ।

काठमाडौंको देगुतले मन्दिरको उँचाइ ६२ हात लेखिएको छ भने उक्त कागजमा पाटन देगुलि तलेज्यूको उँचाइ ६४ हात लेखिएको छ [२९] । यसबाट राजाहरूको प्रतिस्पर्धामा मन्दिर निर्माण भएको कुरा पनि जान्न सकिन्छ र पाटनको कलात्मक कृष्णमन्दिरको निर्माण गर्दा ईर्ष्यावश राजा प्रताप मल्लद्वारा विघ्न पार्न खोजिएको कुरा किम्बदन्ती एवं वंशावलीबाट पनि थाहा हुन्छ [३०] । यसरी अनेक सुखदु:ख, युद्ध, अशान्तिका बाधा-विरोधहरू झेल्नुपरे पनि मठ-मन्दिरको कलात्मक प्रतिस्पर्धाले राजधानीको शोभा बढाएर राज्य-गौरव कायम गर्ने मल्ल राजाहरूको यशस्वी कार्यले नै नेपालको पुरातात्त्विक मूल्यले विश्वलाई आज पनि प्रभावित गर्न सकेको छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजा सिद्धिनरसिंह मल्लको जन्म ने. सं. ७२६ आषाढ (वि .सं. १६६२) मा भएको थियो [३१]। उनी १४ वर्षको उमेरमा पाटनका राजा भएका देखिन्छन्। माथि वंशावलीमा भनिएअनुसार ७४७ मा दिगुतले समेतका मन्दिर बनाएको चर्चा भएता पनि समय मिलेको देखिंदैन। भाषा वंशावली भाग २ मा देगुतले मन्दिर बनेको ७६७ ज्येष्ठ कृष्ण द्वितीया भन्ने उल्लेख भएको छ। परन्तु पाटन दरवारको नासलचोकमा रहेको शिलापत्रद्वारा मन्दिर बनाएर प्रतिष्ठा गरेको मिति ७६१ (वि. सं. १६९७) फाल्गुन कृष्ण द्वितीया भएको ज्ञात हुन्छ [३२]।

कोटीहोम समेत गरी यो पाँचतले मन्दिरको गजूर राखी प्रतिष्ठा गर्दा दुइटा इनार, विष्णुको एउटा ढुङ्गाको मन्दिर समेत निर्माण गरेर सँगै प्रतिष्ठा गरेका थिए भन्ने कुरा पनि उक्त शिलापत्रबाट ज्ञात हुन्छ [३३]।

यस्तै भाषा वंशावलीमा गणेश, नृसिंह, हनुमानको मूर्ति बनाई स्थापत्ता गरेको दिन पनि ७६७ वैशाख कृष्ण भनेर लेखिएको छ [३४]। शिलापत्रमा भने यी विषय परेका छैनन्। संभवत: निर्माण कार्य सकी एकै पटक कोटचाहुति र प्रतिष्ठाकर्म गरेको होला भन्न सकिन्छ।

दरवारबाहिरको पटाङ्गिनी मंगलबजारमा काशीका विश्वनाथकै प्रतिमूर्ति भावना गरी कृष्णमन्दिरसँगै बायाँपट्टि बनेको विश्वेश्वर मन्दिरमा रहेको शिलालेखबाट विश्वेश्वर मन्दिर बनाई ने. सं. ७४७ माघ शुक्ल पञ्चमीका दिन प्रतिष्ठा गरेको कुरा थाहा पाइन्छ [३५]। यही ७४७ को प्रतिष्ठाको भ्रममा दिगुतले पनि प्रतिष्ठा गरेको कुरा केही वंशावलीले उल्लेख गरेका हुन्। प्रत्येक वर्ष केही न केही धार्मिक कार्य एवं कलात्मक विकास गर्दै जाने प्रवृत्ति तत्कालीन राजाहरूको देखिन्छ। देवमाला वंशावलीको कथन उक्त देगुतलेज्यूको पाँचतले मन्दिर ७८३ साल कार्तिकमा आगलागी भएकोले ६ महीनाभित्र राजा श्रीनिवास मल्लले मर्मत गरी चार तलामाथिको छाना चाहिं सुवर्णमोलम्वा गरी बनाएको कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ [३६]। दिगुतले मन्दिरमा आगलागी भएको किम्वदन्ती पनि त्यस भेगमा प्रशस्तै चलेको पाइनुले उक्त वंशावलीको कथनमा सत्यताको आभास पाइन्छ। परन्तु यसका अन्य ठोस प्रमाण भने खोजीकै विषय भएको छ।

प्राचीनकालमा बनेका कतिपय मन्दिरहरू कालक्रमले जीर्ण हुनु, पुनरूद्धार हुन नसक्नु आदिले गर्दा आज तिनको अस्तित्त्व पाइँदैन। परन्तु दरवारका क्षेत्रभित्र पर्ने मन्दिरहरू चाहिं समयले जीर्ण भए पनि, प्राकृतिक कारणले ध्वंस भए पनि पुनरूद्धार गरिएर सकेसम्म साबिककै अवस्थामा राखिने प्रयासहरू भए। साथै साना मन्दिरलाई ठूला बनाउने र ठूला मन्दिरलाई पनि कलात्मक झ्यालढोका एवं स्वर्णिम छानाहरू लगाई सुन्दर र मूल्यवान् बनाएको देख्न पाइन्छ [३७]। महेन्द्र मल्लले बनाएको तुलजा मन्दिर र शिवसिंह मल्लद्वारा निर्मित देगुलितलेज्यू मन्दिर, काठमाडौंलाई राजा प्रताप मल्ल र अरू पछिका राजाले विभिन्न वस्तुले सिंगार्ने काम गरे [३८]।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

काठमाडौं उपत्यका क्षेत्र बराबर भूकम्पले पीडित रहने गरेका कुरा प्राचीन वंशावलीद्वारा थाहा पाइन्छ । यस कारणले पनि ज्यादै पुराना मन्दिरहरूको तात्कालिक रूप आज देख्न पाइन्न । १८९० सालको भूकम्प पनि निकै ठूलो थियो भन्ने कुरा थाहा पाइएको छ र १९९० सालको भूकम्पद्वारा निकै ठूलो विनाश भयो । यसपछि सानाको ठूलो बन्नुको सट्टा ठूलाको सानो रूप, कलात्मकको साधा रूप र कहीं शैलीको परिवर्तन पनि देख्न पाइन्छ । तर भूकम्पका ८/१० वर्षभित्रमा जीर्णोद्धार भने भइसकेको कुरा अनुसन्धानबाट थाहा पाइन्छ । १८९० मा पाटनका मन्दिरहरू के भए, त्यो कुरा खोजीकै विषय छ । १९९० सालमा भने ठूला मन्दिरहरूका केही भाग ध्वस्त भएको कुरा थाहा हुन्छ [३९] ।

काठमाडौं दिगुलि तलेज्यूको मन्दिर माथिल्लो छाना तला भत्कियो भने पाटन दिगुतलेको मन्दिरको माथिका तीन तला देवल भत्क्यो र देवता समेत पुरिएको कुरा वंशावलीले लेखेको छ । यो मन्दिर १९९५ सालमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री ३ महाराज जुद्धशम्शेरले जीर्णोद्धार गरे । जगैदेखि मन्दिरको नवनिर्माण नै गरी ९५ साल ज्येष्ठ १९ गते बुधबार प्रतिष्ठा गरेको कुरा देवमाला वंशावलीमा उल्लेख छ [४०]। यसरी जगैदेखि पुनर्निर्माण गर्दा प्राचीन शिल्पविधामा के कति अन्तर परेको छ, त्यो अनुसन्धानकै विषय हो । किन्तु राजदरबारभित्रको विशेष मन्दिर भएकोले पहिलेकै आकार-प्रकारमा निर्माण गर्ने प्रयत्न भएको हुनुपर्छ ।

✡

पादटिप्पणी

१. पं. देवीप्रसादद्वारा सम्पादित भाषा वंशावली, भाग २ पृ. ५१
,, नेपाल देशको इतिहास संग्रह, प्राचीन नेपाल पृ. ५ अंक १७
,, बालचन्द्र शर्माद्वारा सम्पादित काठमाडौं उपत्यकाको राजवंशावली, प्राचीन नेपाल अंक ५ पृष्ठ ५
२. बालचन्द्र शर्माद्वारा सम्पादित काठमाडौं उपत्यकाको राजवंशावली, प्राचीन नेपाल पृ. ५ सं. ५ पुरातत्त्व विभाग
,, सं. रमेशजङ्ग थापा, प्राचीन नेपाल (नेपालको इतिहास संग्रह अं. १७ पृ. ५) पं. देवीप्रसादद्वारा सम्पादित भाषा वंशावली, भाग २ पृ. ५१ पुरातत्त्व विभाग
३. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ.१३३
४. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल भाग ४ को पृ. ५६
५. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ. १३२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ. ५५ गोरक्ष ग्रन्थमाला ८८ पुष्प
,, सं. बालचन्द्र शर्मा – राजवंशावली पृ.१०
,, सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २ पृ. ५९ पुरातत्त्व विभाग
७. सं. बालचन्द्र शर्मा – राजवंशावली पृ. १०–११
,, सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ.१३२
८. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, १३२
९. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ.५५ गोरक्ष ग्रन्थमाला
१०. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ. १३०
११. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल भाग ४ पृ. ३३
१२. सं. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली, पृ.५५
१३. सं. बालचन्द्र शर्मा – राजवंशावली पृ. १०–११
१४. सं. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ. ५५
,, सं. बालचन्द्र शर्मा – राजवंशावली
,, सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २ पृ. ५९
१५. सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २ पृष्ठ ६२
१६. सं- रामजी तेवारी, धनवज्र र अरू, अभिलेख संग्रह भाग ६ को अभिलेख, पृ. १० को पाटन नासलचोकको अभिलेख
१७. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास,
१८. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, भाग ४ को पृ. ४६ को स्वयम्भूको अभिलेख
१९. शङ्करमान राजवंशी – पूर्णिमा, पूर्णाङ्क १२ को पृ. २०
२०. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, पृ. ४६ भा. ४ स्वयम्भूको अभिलेख
२१. ऐ ऐ अभिलेखको १७ पंक्ति, हरिहर युवराजा स्कंदरूपा
२२. सूर्यविक्रम ज्ञवाली – नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास, पृ. १३१
२३. नेपाल देशको इतिहास संग्रह, प्राचीन नेपाल सं. १७ पृ. ९
२४. नेपाल देशको इतिहास संग्रह, प्राचीन नेपाल सं. १७ पृ .९
२५. नेपाल देशको इतिहास संग्रह, प्राचीन नेपाल सं. १७ पृ. ९
,, सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २, पृ. ६१.
२६. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, भाग ४ पृ.५६–५७
,, योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ. ५५
२८. गौतमवज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरवार पृ. ७२ को टिप्पणी
२९. गौतमवज्र वज्राचार्य – हनुमानढोका राजदरवारको परिशिष्ट नं. ८० पृ. १७३
३०. नेपाल देशको इतिहास पृ.१ ० प्राचीन नेपाल सं १७
,, सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २ पृ. १०, ६२–६३
,, सं. बालचन्द्र शर्मा – राजवंशावली पृ. १३
३१. डा. डिल्लीरमण रेग्मी – मेडियाभल नेपाल, भाग ३ को पृ.१२५ ठ्यासफू

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३२. ऐ. ऐ. भाग ४ पृ. ७१ – ७२ पाटन दरबार भण्डारखाल अभिलेख
३२. (क) सम्पादक – रामजी तेवारी, धनवज्र वज्राचार्य र अरू, अभिलेख संग्रह भाग ६, पृ. १० नासलचोक पाटन दरबार
३३. ऐ. ऐ. पृ. १०
३४. सं. देवीप्रसाद लम्साल – भाषा वंशावली भाग २ पृ ६२
३५. सम्पादक – रामजी तेवारी, धनवज्र वज्राचार्य र अरू, अभिलेख संग्रह भाग ६ पृ ९
३६. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ ५५
३७. राजा प्रताप मल्लद्वारा शिंगारिएका काठमाण्डौं तलेजु र देगुतलेज्यू
३८. राजा नृपेन्द्र, पार्थिवेन्द्र आदि
३९. ब्रह्मशमशेर ज. ब. रा. – ९० सालको भूकम्प (दोस्रो संस्करण)
४०. योगी नरहरिनाथ – देवमाला वंशावली पृ. ५५ गोरक्षमाला प्रकाशन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिशिष्ट खण्ड क

श्रीतलेजु भवानीको वार्षिक पर्व-पूजा खर्चको लगत विवरण

काठमाडौंकी श्रीतलेजु भवानीको वर्ष दिनभरिको पर्वपूजा खर्च

	महिनाबारी नित्यपूजा के –	महीना १ को	गते २९	गते ३०	गते ३१	गते ३२	जग्गा रोपनीमा
१.	असल पश्चिमा घिउ एक धार्नी	१९					४२-८-X खेत
२	असल पश्चिमा घिउ एक धार्नी	९२					२ X
३	असल पश्चिमा घिउ एक सेर	९१					
	श्री पार्थिवेन्द्र मल्ल गुठी						
४	असल पश्चिमा घिउ एक धार्नी	१९					२-X-X रो.
	श्री कुमुदिनी रानी						
५	असल पश्चिमा घिउ एकसेर	१९					
	प्र. म.						
६	असल पश्चिमा भिउ एक धार्नी	१९					
७	तोरीको तेल चार माना	॥ ४					
८	गोकुल धूप रोजको ३ तोला	–	८७	९०	९३	९६	
९	कपुर रोजको ॥ तोलाले	–	१४॥	१५	१५।	१६	
१०	सिंदूर रोजको ३ तोलाले	–	८७	९०	९३	९६	
११	सिङ्गो सुपारी रोजको २ ले	–	५८	६०	६२	६४	
	सानु लदु गुठी						
१२	चामलको मठ रोटी धा.		१९१ ।।	१९१ ।।।२	१९। ॥२	–१ ९२	
१३	चामलको लड्डु धार्नी		१९॥	–	–	–	
	सौरी रोटी		।	१९१ ॥२	१९१ ।।।२	१९ २	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४	सौरी रोटी दिनको ९२ ले		१९॥ २	१९॥ ।	- १९। ॥२	- १९१	

महीनावारी नित्य प्रत्येक वदी ८ र वदी १४ रोजको लागि

१	चोखा (कालो रंग निखुनी) ४ बोत्रा						
२	तलेजुको घोडाको दानाप्रति दिन चना ॥४ मानाले	-	।१४। ८	- ।१५	- ।१५ ।४	।१६	

नित्य पूजातर्फ

काठमाडौं तलेजुको बजीगुठी - महीना पुजारीतर्फको खर्च

			२९	३०	३१	३२	
१	चिउरारोजको ॥३ मानाले	-					पुजारी तर्फ
१	चिउरारोजको ॥१५ ले	-	।५।३। ५	- १५। ५	- १५ ।६	-।६	भडेलतर्फ
१	फलुवा चामल महीना १ को	-	।३।५				मैंचातर्फ

काठमाडौं तलेजुका सबातौ सुसारेतर्फ

१	केराउको दाल रोजको १ मुठीले	-	॥३।९	-॥३	-॥३।१	-॥३।२
२	मुंगीको दालरोजको १ मुठी		॥३।९	॥३	-॥३।१	-॥३।२
३	मासको दाल १ मुठीले		॥३।९	॥३	-॥३।१	-॥३।२
४	फलुवा चामल रोजको ।।४ मानाले		।१४।४	-।१५	-।१५।४	-।१६

स्वावजी गुठी

१	स्वावजी रोजको ।.।३ ले	११०।७	-।११।२	-११।२	-।१२।

प्रत्येक शुक्ल पूर्णिमाके नित्य पूजातर्फ

१ भैंसीको दुध दुइमाना ॥२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	फलुवा चामल पांचमुठी	।।।५ - - - -	(बजी गुठी तर्फबाट)
३	प्रत्येक ८ X १४ रोजको		

महीनावारी पर्व

१	चिउरा पाथी ६	।६

काठमाडौ तलेजुको माघबदी अष्टमीको पर्व

			काठमाडौ तलेजुका गुँगुर कपुरगुठी पुजारीतर्फको खर्च
१	म झौला हांस एक	१	
२	सिंधुर तोला चार	४	
३	सिंगा सपारी	१०	
४	तोरीको तेल एक माना	।।१	
५	असल पश्चिमा घिउ चारतोला	४	

माघ बदी चतुर्दशीको पर्व

१	मझ्यौला हाँस एक	१
२	सिंङ्गा सुपारि दश	१०
३	सिदूर चारतोला	४
४	तोरीको तेल १ माना	।।१
५	असल प. घिउ चार तोला	४

माघवदी ३० (औसी) को पर्व

श्री प्रताप मल्लको थापूजा (जन्मोत्सव) (पुलाछेंतर्फ)

१.	कालो भटमास पाँच मुठी	।।।५
२.	तोरीको तेल १ माना	।।१
३.	माटाका सालीपाला चालीस	४०
४.	असल प. घिउ आठतोला	८
५.	अदुवा चारतोला	४
६.	सुकेका माछा चारतोला	४
७.	स्यावजी ६ माना	।।६
८:	सखर आठ तोला	८
९.	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।१
१०.	सरूवा चामल एक माना पाँच मुठी	।।१।५

राजा प्रताप मल्लद्वारा स्थापित था पूजा गुठी

१.	सखर आठ तोला	८	स्यापूजा गुठी (भडेलतर्फ)
२.	असल पश्चिमा घिउ आठ तोला	८	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३.	चिउरा एकपाथी एक माना	।१।१	
	ऐ. को ऐ. पर्व		
१.	चामलको पीठो एकपाथी चारमाना	।१।४	प्र. मल्ल था पूजा (सुसारेतर्फ) को खर्च
२	सिंदुर चार तोला	४	
३.	गोटा १० को भोटे धूप मुठा एक	१	
४.	नङ्ले छोडाएको अक्षता दुइ मुठी	२	
५.	लावा दुइ मुठी	२	
६.	असल प. घिउ चार तोला	४	
७.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	
८.	चिउरा ६ माना	।।६	

ऐ. ऐ थापूजा (हलुवाईतर्फबाट खर्च हुने)

१.	असल प. घिउ दुइ धार्नी	२
२	गहुँको मैदा पीठो आठ धार्नी	८
३.	अलैंची ९ चोला	९
४.	चिनी ६ पाउ	।१।।
५.	मरीच नौ तोला	९
६.	सखर दुइ धार्नी	२
७.	११ धार्नीको दाउरा भारी १	१

ऐ. माघवदी ३० को पर्व

ऐ. थापूजाको

१.	तोरीको तेल ६ पाथी दुइ माना	।६।२	(पुजारीतर्फको खर्च)
२	बेसार दुइ माना	।।२	
३.	चामलको पीठो पाच मुठी	।।।५	
४.	तमाखु तीन पाउ	ऽ।।।	
५.	सुकेका माछा एक पाउ	ऽ।	
६.	खुर्सानी दुइमाना	।।२	पुजारीतर्फ
७.	चोखा बोका गोटा छ	६	
८.	मेथी माना दुइ	।।२	
९.	गोटा १०० को बोटको धूप मुठा एक	१	
१०.	सखर तोला आठ	८	
११.	३६॥ धार्नीको चोखा राँगो	१	
१२.	बेचोखा बोका एक	१	
१३.	मझ्यौला हाँस गोटा ६	६	
१४.	अदुवाल जोर चौध	१४	
१५.	ने. बत्ती चिरा धागो दुइ तोला	२	
१६.	नङ छो. अक्षता पाँच मुठी	।।।५	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१७.	चाँदीको सानु दृष्टि जोर चौध	१४	
१८.	अदुवा तीन पाउ	ऽ।।।	
१९.	रायो एक माना	।१	
२०.	कपुर एक तोला	१	
२१.	सिङ्गा सुपारी एकसय बीस	१२०	
२२.	जीरा चार तोला	४	
२३.	पञ्चपता जोर चौध	१४	
२४.	नून आठ तोला	८	
२५.	हाँसको फुल गोटा ६	६	
२६.	एक करूवाका दही कहतारा तेन्ह	१३	
२७.	सखर ६ पाउ	६१।।	
२८.	मासको दाल चारमाना	।।४	
२९.	हिङ एक तोला	१	
३०.	११ धार्नीको दाउरा भारी ६	६	
३१.	गोकुल धूप आठ तोला	८	
३२.	सेतो बोडी चार तोला	।।४	
३३.	लाजा दुइ माना	।।२	
३४	फर्सी गोटा दुइ	२	
३५	आलू दुइधार्नी	२६	
३६	असल प. घिउ आठ तोला	८	
३७	मरीच नौतोला	९	
३८	सिंदुर आठतोला	८	
३९	सानु केराउ ६ माना	।।६	
४०	कर्णपता जोर चौध	१४	
४१	चिउरा पाँच पाथी पाच माना	।५।५	
४२	सरुवा चामल एक पाथी चार माना	।१।४	
४३	फलुवा ची. चारपाथी	।४।	- (भोजके)
४४	चिउरा एक मुरी दशपाथी	१।१०	- (भोजके)

माघ शुल्क पंचमीको पर्व (श्रीपंचमी)

श्रीपंचमी गुठी

१	नङ्छोडा अक्षता अढाइमुठी	।।।२।।	सुसारेतर्फको खर्च
२	लाजा अठाइ मुठी-	।।। २।।	
३	असल पश्चिमा घिउ चारतो.	४	
४	सिदुर चारतोला -	४	
५	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना -	।१।४	
६	फलुवा चामल ६ माना -	।।६	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐ. गुठी पुजारीतर्फको खर्च

(पुजारीतर्फको पूजाखर्च)

१	कर्णापता जोर चौध	१४
२	पञ्चपता जोर चौध	१४
३	अदुवाल जोर चौध	१४
४	तोरीको तेल दुइमाना	।।२
५	अएल प. घिउ आठतोला	८
६	चोखा बोका दुइ -	२
७	मझ्यौला हांस एक	१
८	गोकुल धूप आठतोला	८
९	कपुर एक तोला	१
१०	सिङ्गा सुपारी गोटा पचास	५०
११	सखर आठतोला	८
१२	नून आठतोला	८
१३	सिदुर आठतोला	८
१४	लाजा पांच मुठी	।।।५
१५	नङ छोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५
१६	रेखीको पीटो पाँचमुठी	।।।५
१७	एकमाने दही कहतारा एक	१
१८	चिउरा पांच पाथी पांचमाना	।५।५

काठमाडौ तलेजुको फाल्गुन कृष्ण ६ को पर्व

(पुजारीतर्फको खर्च)
(काठमाडौ तलेजु खम्बा गुठी)

१	मझ्यौला हाँस गोटा	१
२	चोखा बोका गोटा दुइ	२
३	असल १. घिउ आठतोला	८
४	तोरीको तेल दुइमाना	२
५	लावा पाच मुठी-	।।।५
६	नङ छोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५
७	पंचपता जोर चौध	१४
८	कर्णापत्ता जोर चौध	१४
९	सिंदुर आठतोला	८
१०	गोकुल धूप आठतोला	८
११	सिंगो सुपारी पचास	५०
१२	एक कुरूवाका दही कतहरा एक	१
१३	सखर आठतोला	८
१४	चिउरा पाँच पाथी पाँचमाना	।५।५
१५	फलुवा चामल ६ माना	।।६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐ. खम्बागुठीको हलुवाईतर्फको खर्च

१	असल पश्चिमा घिउ दुइसेर	९२
२	सखर डेढधार्नी -	१९१ ।।
३	चिनी दुइसेर -	९२
४	गहुँको पीठो ६ धार्नी -	६९
५	११ धार्नीको दाउरा भारीएक	१९

फागुन बदी ६ रोजको पर्व

का. त.६ पा पूजा गुठी

१	चिउरा पाँचपाथी पाँच माना	।५।५	- (पुजारीतर्फ)

ऐ

१	फलुवा चामल ६ माना -	।।६	ऐ. पूजा - (सुसारेतर्फ)

फागुन बदी ६ रोजको खम्बा गुठी पर्व

१	चामलको पीठो एकपाथी चारमा	।१।४	
२	असल प. घिउ चारतोला	४	
३	सिंदुर चारतोला -	४	(सुसारेतर्फको खर्च)
४	रेखीको पीठो पांच मुठी	।।।५	
६	नं. छो. अक्षता -	।।।५	
७	लावा पांच मुठी -	।।।५	

फागुन बदी ८ (अष्टमी) कों पर्व

१	मझ्यौला हांस एक -	१	
२	सिङ्गा सुपारी दश	१०	
३	सिंदुर चारतोला	४	(पुजारीतर्फको खर्च)
४	अ.प. घिउ चारतोला	४	
५	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	

काठमाडौं तलेजुको वर्षबन्धन गुठी

फाल्गुन कृष्ण १० दशमी पर्व (पुजारीतर्फमा खर्च हुने)

१	मुलम गोटा सात	७
२	९ X १० धानीएको बे चोखा रांगा एक -	१
३	चोखा बोका ६ गोटा	६
४	साधारण बोका एक -	१
५	हांसको फूल गोटा ६	६
६	रायो माना एक -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७	एक पाथी जाने ग़ाटाका हाडी गोटा ६ -	६	
८	चिउरा सातपाथी चारमाना	।७।४	
९	सरूवा चामल एक पाथी चारमाना -	।१।४	
१०	फलुवा चामल चारपाटी	।४	भोजके
११	चिउरा एक मुरी -	१।	भोजके

ऐ सुसारेतर्फको खर्च

१	नङ छोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५	
२	फलुवा चामल तीनमाना	।।।३	
३	चिउरा छ माना	।।६	
४	स.चा. पांच पाथी	।५	

ऐ पर्वको पुलाछेंतर्फको खर्च

१	चिउरा एक पाथी एकमाना	।१।१	
२	सरूवा चामल एकमाना पांच मुठी -	।।१।५	

ऐ. बर्षबन्धन गुठीको भंडेलतर्फको खर्च

१	चिउरा एकपाथी चारमाना	।१।४	- (भडेल)

ऐ. हलुवाईतर्फको खर्च

१	असल पश्चिमा घिउ दुइधार्नी	२९	
२	गहुंको मैदा पीठो ६ धार्नी	६९	- (हलुवाईतर्फ)
३	धुलो सखर एक धार्नी ६ पाउ	१९१।।	
४	११ धार्नीको दाउरा भारी दुइ	२	
५	चिनी सेर एक -	९१	

फागुन बदी १४ रोजको पर्व तलेजु वालाचतुर्दशी गुठीबाट खर्च हुने-

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	(सुसारेतर्फको)
२	एक कुरूवाको दही कतहरा चार-	४	
३	फलुवा चामल ६ माना	।।६	

फागुन बदी १४ को पर्व तलेजु शिवरात्री गुठीबाट खर्च हुने

१	चोखा बोका दुइ -	२	(पूजारीतर्फ)
२	मझ्यौला हांस एक	१	
३	सिंगा सुपारी पचास	५०	
४	कर्णपता जोर चौध	१४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५	पञ्चपता जोर चौध	१४	
६	सरूवा चामल तीन पाथी ६ माना	। ३ । ६	
७	चिउरा आठ पाथी पांचमाना	। ८ । ५	

फाल्गुन सुदी १४ (शु.चतुर्दशी) को तलेजुको ६ था पूजा गुठीबाट खर्च हुने पर्व

१	चोखा बोका ६ गोटा	६	
२	साधारण बोका गोटा	१	
३	मझ्यौला हांस गोटा ६	६	
४	१०८ गोटाको भोटे धूप मुठाएक	१	
५	तोरिको तेल तीन पाथी चार माना -	। ३ । ४	(पुजारीतर्फको)
६	असल पश्चिमा घिउ बाहूधार्नी	१२९	
७	गहुँ पन्ध्रपाथी-	। १५	
८	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना -	। १ । ४	
९	फ. चा दुइपाथी पांचमुठी	। २ । ५	
१०	चिउरा दशपाथी -	। १०	
११	चिउरा चारमुरी -	४ ।	

ऐ. पर्वमा ६ था पूजा गुठीबाट सुसारेतर्फ खर्च जाने-

१	फ. चा. दुइपाथी -	। २

ऐ. ६ था पूजा गुठीबाट पुलार्छेतर्फ

१	तोरीको तेल एक माना -	। । १	
२	फ. चा. दुइमाना -	। । २	
३	चिउरा एक पार्थी चारमाना	। १ । ४	
१.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	। । । ५	(सुसारेतर्फको)

ऐ पर्वको ऐ गुठीबाट खर्च हुने

१	तोरीको तेल दुयमाना	। । २	(भंडेलतर्फ खर्च हुने)
२	चिउरा एक पाथी चारमाना	। १ । ४	

फागुन सुदी १५ को पर्व

का. तलेजुका फागुपूर्णिमा गुठी (पूजारीतर्फ खर्च जाने)

१	चोखा बोका दुइ -	२
२	तोरीको तेल दुइमाना	॥२
३	असल प. घिउ आठतोला	८

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४	मझ्यौला हांस एक	१
५	नङ्छोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५
६	सिंदुर आठतोला	८
७	गोकुल धूप आठ तोला	८
८	नून आठतोला -	८
९	एक कुरूवा जाने दही कतारा एक -	१
१०	लावा पांच मुठी -	।।।५
११	रेखीको पीठो पांचमुठी	।।।५
१२	सिंगा सुपारी पचास	५०
१३	कर्णापता जोर चौध	१४
१४	पंचपता जोर चौध	१४
१५	चिउरा आठपाथी पाँचमा.	।८।५

ऐ. बर्षको ऐ गुठीबाट खर्च हुने

१	सिंदुर चारतोला -	४	
२	अ.प.घिउ चार तोला	४	(सुसारेतर्फ)
३	चामलको पीठो एकपाथी चारमाना -	।१।४	
४	नङ छोडा अक्षता अडाइ मुठी	।।।२।।	
५	रेखीको पीठो अडाइ मुठी	।।।२।।	
६	लावा पांच मुठी	।।।५	
७	फलुवा चामल ६ माना -	।।६	

चैत्र कृष्ण चतुर्दशी (पिशाच चतुर्दशी) को पर्व

१	सखर ६ पाउ -	९१।।	—
२	सखर आठतोला -	८	पिशाच चतुर्दशी गुठीबाट
३	मेथी ३ माना -	।।३	(पुजारीतर्फ खर्च जाने)
४	११ धार्नीको दाउरा भारी ६ -	६	
५	गोकुल धूप आठतोला	८	
६	सिंगा सुपारी एकसय वीस	१२०	
७	सिंदुर आठ तोला	८	
८	चोखा बोका सात	७	
९	साधारण बोका एक	१	
१०	३६॥ धार्नीको चोखा रांगाएक	१	
११	मझ्यौला हांस ६ -	६	
१२	तोरीको तेल तीन पाथी दुइ माना -	।३।२	
१३	अ.प.घिउ आठ तोला	८	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४	सानु केराउ ६ माना -	।।६	
१५	केराउको दाल दुइमाना -	।।२	
१६	मासको दाल चारमाना	।।४	
१७	नून पांचमाना -	।।५	
१८	नून आठतोला -	८	
१९	हासको फूल गोटा ६	६	
२०	सुकेको माछा एक पाउ -	९१	
२१	नङ छोडा अक्षता पांच मुठी	।।।५	
२२	लावा दुइमाना-	।।२	
२३	बेसार दुइमाना -	।।२	
२४	सेतो बोडी चार माना -	।।४	
२५	मकैको पीठो दुइमाना	।।२	
२६	चांदीको सानु दृष्टि सोह्र जोर -	१६	
२७	सली पाला तीनसय	३००	
२८	तमानु तीन पाउ -	९।।।	
२९	रायो एकमाना -	।।१	
३०	खुर्सानी दुइमाना -	।।२	
३१	चामलको पीठो एकमाना	।।१	
३२	पाकेको फर्सी गोटा दुइ	२	पुजारीतर्फ
३३	आलु धार्नी दुइ -	२९	
३४	मुलाका चाना एकसेर	९१	
३५	अदुवा ६ पाउ -	९१।।	
३६	एक कुरूवाको दही कताहरा चौध -	१४	
३७	मुलम गोटा सात -	७	
३८	११ इन्ची रातो च्यूली खगाम एक -	१	
३९	पंचपता जोर चौध	१४	
४०	कर्णापता जोर चौध	१४	
४१	चिउरा आठपाथी पांचमा.	।८।५	
४२	सरूवा चामल दुइ पाथी	।२	
४३	फलुवा चामल चारपाथी	।४	
४४	चिउरा एक मुरी दशपाथी	१।१०	

ऐ. पर्वको ऐ गुठीबाट जाने खर्च -

१	चामलको पीठो एक पाथी चार माना -	।१।४	(सुमारेतर्फ)
२	रेखीको पीठो पांच मुठी -	॥।५	
३	असल पश्चिमा घिउ चार तो.	४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४ लावा एकमाना - ।।१
५ नङ छोडा अक्षतापांच मुठी ।।।५
६ दाउरा मुठा ६ - ६
७ सिंदुर चार तोला - ४
८ फलुवा चामल एक पाथी तीन माना - ।१।३
९ फलुवा चामल तीन माना ।।३ - दिगुंछेतर्फ जाने
१० सरूवा चामल चारपाथी ।४
११ स.चा. दुइपाथी - ।२ – दिगुंछेतर्फ के
१२ चिउरा ६ माना - ।।६ - दस्तुर के।

ऐ. पर्वमा ऐ. गुठीबाट खर्च जाने

१ तोरीको तेल तीनमाना ।।३ - पुलाछेंतर्फ खर्च जाने -
२ असल प. घिउ चारतोला ४
३ माटाका सलीपाला चालीस ४०
४ स्या बजी एक पाथी - ।१
५ सुकेका माछा दुइतोला - २
६ सिंगा सुपारी दश - १०
७ सखर आठतोला - ८
८ चादीका दृष्टि दुइजो्र २
९ चिउरा नौ माना - ।१।१

ऐ. चतुर्दशी पर्वमा ऐ. गुठीबाट खर्च जाने

१. सरूवा चामल सात माना पाँच मुठी ।।७।५ - महास्नानतर्फ
ऐ. गुठीको ऐ पर्वमा खर्च जाने
१. मास दुइमाना ।।२
२ असल प. घिउ दुइ मानी २ ऽ
३. गहुँको पीठो आठ धार्नी ८ ऽ
४. ११ धार्नीको दाउरा भारी दुइ २
५. चिनी एक सेर तीन पाउ दुइ कनुवा ऽ १ ॥। २
६. धुलो सखर दुइ धार्नी २ ऽ
७. चामलको पीठो एक धार्नी १ ऽ

चैत्र शुक्ल ८ अष्टमीको पर्व

१. चोखा बोका दुइ २ का. तलेजुको हुलकुल गुठी
२ मझ्यौला हाँस एक १
३. तोरीको तेल दुइ माना ॥ २

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४.	असल प. घिउ आठ तोला	८	
५.	लावा पाँच मुठी	॥। ५	
६.	नून आठ तोला	८	
७.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	॥। ५	
८.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	॥। ५	(पुजारीतर्फ खर्च हुने)
९.	सखर आठ तोला	८	
१०.	सिंगा सुपारी पचास	५०	
११.	गोकुल धूप आठ तोला	८	
१२.	सिंदुर आठ तोला	८	
१३.	एक करूवाको दही कहतारा एक	१	
१४.	कर्णपता जोर चौध	१४	
१५.	पञ्चपता जोर चौध	१४	
१६.	सरूवा चामल तीन पाथी	। ३	
१७.	चिउरा पाँच पाथी पाँच माना	। ५।५	

ऐ. पर्वके ऐ. गुठीबाट खर्च हुने

१.	असल पश्चिमा घिउ चार तोला	४	(सुसारेतर्फ)
२	चामलको पीठो बाह्र माना	।१।४	
३.	सिंदुर चार तोला	४	
४.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	॥। ५	
५.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	

वैशाख १ गते मेष संक्रान्ति पर्व

का. तलेजु दीपमाला गुठी

१.	तोरीको तेल एक पाथी दुइ माना	।१।२	(सुसारेतर्फ)
२	९ इन्ची ८ गः पिता थाना आधा	॥	

वेशाख बदी (कृष्ण अष्टमी) ८ को पर्व

काठमाडौं तलेजु दमनारोहण गुठीबाट खर्च हुने

१.	असल प. घिउ आठ तोला	८	(पुजारीतर्फ)
२	तोरीको तेल तीन पाथी दुइ माना	।३।२	
३.	मकैको पीठो दुइ माना	।।२	
४.	सेतो बोडी चार माना	।।४	
५.	मासको दाल चार माना	।।४	
६.	केराउको दाल २ माना	।।२	
७.	सानु केराउ ६ माना	।।६	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

८.	नून पाँच माना	।।५
९.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५
१०.	हाँसको फूल ६ गोटा	६
११.	लावा एक माना	।।१
१२.	बेसार दुइ माना	।।२
१३.	तमाखु तीन पाउ	s।।।
१४.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५
१५.	एक पाथी जाने माटाको हाडी ६	६
१६.	खुर्सानी दुइ माना	।।२
१७.	रायो एक माना	।।१
१८.	आलु दुइ धार्नी	२ s
१९.	मुलाको चाना एक सेर	s १
२०.	अदुवा ६ पाउ	s १।।
२१.	दमनाको फूल तीन सय साठी	३६०
२२.	पाकेको फर्सी गोटा दुइ	२
२३.	..... (११ इञ्ची) रातो ज्युली खगाम एक	१
२४.	कर्णापता जोर चौध	१४
२५.	पञ्चपता जोर चौध	१४
२६.	मुलम गोटा सात	७
२७.	अदुवाल जोर चौध	१४
२८.	११ धार्नीको दाउरा भारी ६	६
२९.	माटाको सलीयाला तीन सय	३००
३०.	धुलो सखर ६ पाउ	s १।।
३१.	गोकुल धूप आठ तोला	८
३२.	सिंदुर आठ तोला	८
३३.	चादीको सानु दृष्टि जोर सोन्ह	१६
३४.	३६॥ धार्नीको चोखा राँगा	१
३५.	वेचोखा (साधारण) बोका एक	१
३६.	चोखा बोका गोटा ६	६
३७.	मझ्यौला हाँस ६	६
३८.	मेथी तीन माना	।।३
३९.	सखर आठ तोला	८
४०.	मुन आठ तोला	८
४१.	एक करूवाको दही कहतरारा पन्ध्र	१५
४२.	चिउरा सात पाथी चार माना	।७।४
४३.	सरूवा चामल दुइ पाथी	।२
४४.	फलुवा चामल चार पाथी	।४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४५. चिउरा एकमुरी तेन्ह पाथी १। १३

ऐ. दमनारोहण गुठीको ऐ. पर्वमा हुने खर्च

१.	मास दुइ माना	।। २	
२	असल प. घिउ तीन धार्नी	३ ऽ	(हलुवाईतर्फ खर्च हुने)
३.	गहुँको मैदा पीठो आठ धार्नी ६ पाउ	८ ऽ १ ।।	
४.	चामलको पीठो ६ पाउ	ऽ १ ।।	
५.	चिनी दुइ सेर	ऽ २	
६.	सखर तीन धार्नी	३ ऽ	
७.	११ धार्नीको दाउरा भारी एक	१	

ऐ. पर्वमा ऐ. गुठीबाट खर्च हुने

१.	स्यावजी १ पाथी	। १	
२	तोरीको तेल दुइ माना	।। २	(पुलोछेंतर्फको खर्च)
३.	फलुवा चामल एक माना पाँच मुठी	।। १ । ५	
४.	चिउरा एक पाथी एक माना	। १ । १	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वमा खर्च हुने

१.	चिउरा एक पाथी चार माना	। १ । ४	भडेलतर्फको खर्च

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वमा खर्च हुने

१.	चामलको पीठो एक पाथी चार माना	। १ । ४	सुसारेतर्फ खर्च हुने
२	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।। ५	
३.	लावा एक माना	।। १	
४.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।। ५	
५.	असल प. घिउ आठ तोला	८	
६.	सिंदुर चार तोला	४	
७.	फलुवा चामल एक पाथी सात माना	। १ । ७	
८.	चिउरा ६ माना	।। ६	

काठमाडौं तलेजु ह्वागला गुठी वैशाख शुदी ४ (चौथीको पर्व)

१.	चामलको पीठो एक पाथी चार माना	। १ । ४	सुसारेतर्फ खर्च हुने
२	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।। ५	
३.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।। ५	
४.	लावा पाँच मुठी	।।। ५	
५.	असल प. घिउ चार तोला	४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६.	सिंदुर चार तोला	४	
७.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वमा खर्च हुने

१.	अदुवा ६ पाउ	s १।।	जोशी नाइकेतर्फ
२	पाकेको फर्सी गोटा दुइ	२	
३.	आलु धार्नी दुइ	२ s	
४.	मुलाको चाना एक सेर	s १	
५.	केराउको दाल दुइ माना	।।२	
६.	नून आठ तोला	८	
७.	बेसार दुइ माना	।।२	
८.	सानु केराउ ६ माना	।।६	तलेजुका जोशी नाइकेतर्फ
९.	साबरी नुन पाँच माना	।।५	खर्च जाने
१०.	मकैको पीठो दुइ माना	।।२	
११.	अ. प. घिउ आठ तोला	८	
१२.	हाँसको फुल गोटा ६	६	
१३.	तोरीको तेल एक पाथी	।१	
१४.	सेतो बोडी चार माना	।।४	
१५.	मासको दाल चार माना	।।४	
१६.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
१७.	लावा एक माना	।।१	
१८.	रायो एकमाना	।।१	
१९.	माटाको सलीपाला तीन सय	३००	
२०.	खुर्सानी दुइ माना	।।२	
२१.	तमाखु तीन पाउ	s ।।।	
२२.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	
२३.	सखर ६ पाउ	s १।।	
२४.	सखर आठ तोला	८	
२५.	मेथी तीन माना	।।३	
२६.	११ धार्नीको दाउरा भारी ५	६	
२७.	सिंदुर आठ तोला	८	
२८.	सिंगा सुपाडी बयालीस	४२	
२९.	गोकुल धूप आठ तोला	८	
३०.	एक कुरूवाको दही कहतारा चौध	१४	
३१.	चोखा बोका दुइ	२	
३२.	मझ्यौला हाँस एक	१	
३३.	फलुवा चामल चार पाथी	।४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३४.	चिउरा पाँच पाथी पाँच माना	।५।५	
३५.	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०	भोजके

श्री जगज्जय मल्लको थापूजा गुठी

वैशाख शुदी १५ (पूर्णिमा) को पर्व

१.	चामलको पीठो एक पाथी चार माना	।१।४	
२	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
३.	लावा पाँच मुठी	।।।५	
४	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	ससारेतर्फ खर्च हुने
५.	असल प. घिउ चार तोला	४	
६.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	
७.	चिउरा ६ माना	।।६	

वर्ष एकमा खर्च हुने

१. धान पन्ध्र पाथी ।१५ का. ज. का वलिजा पूजा गुठी (सुसारेतर्फ)

वर्ष एकमा जाने

१. धान एक मुरी १ ऐ. ऐ. होम गुठी (पुजारी नाइकेहस्ते जाने)

वर्ष एकमा जाने

१. धान नौ पाथी ।९ ऐ. का दु. का गुठी पुजारी नाइकेहस्ते जाने

वैशाखशुदी १५ को थापूजा गुठी (जगज्जय मल्ल)

१.	चाकु एक धार्नी	१ S	
२	असल प. घिउ ६ धार्नी	६ S	हलुवाईतर्फ खर्च हुने
३.	तोरीको तेल एक माना	।।१	
४.	चामलको पीठो दुइ धार्नी	२ S	
५.	गहुँको पीठो मैदा चौध धार्नी	१४ S	
६.	व्यसन एक धार्नी दुइ सेर	१ S २	
७.	धुलो सखर चार धार्नी	४ S	
८.	चिनी दुइ धार्नी दुइ पाउ	२ S ।।	
९.	११ धार्नीका दाउरा भारी तीन	३	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वमा हुने खर्च

(जोशी नाइकेतर्फको)

१. लावा एक माना ।।१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	केराउको दाल दुइ माना	।।२	
३.	बेसार दुइ माना	।।२	
४.	सेतो बोडी चार माना	।।४	
५.	मकैको पीठो तीन माना	।।३	
६.	नून पाँच माना	।।५	
७.	नुन आठ तोला	८	
८.	सानु केराउ ६ माना	।।६	
९.	हाँसको फुल गोटा ६	६	
१०.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
११.	असल प. घिउ आठ तोला	८	
१२.	तोरीको तेल तीन पाथी दुइ माना	।३।२	
१३.	मासको दाल चार माना	।।४	
१४.	पाकेको फर्सी गोटा दुइ	२	
१५.	मुलाका चाना एक सेर	ऽ१	
१६.	आलु धार्नी दुइ	२ऽ	
१७.	अदुवा ६ पाउ	ऽ१।।	
१८.	रायो माना एक	।।१	
१९.	माटाका सलीपाला तीन सय	३००	
२०.	खुर्सानी दुइ माना	।।२	
२१.	तमाखु तीन पाउ	ऽ।।।	
२२.	एक करूवा जाने दही कहतारा चौध	१४	
२३.	३६ ।। धार्नीको चोखा राँगो एक	१	
२४.	चोखा बोका ६ गोटा	६	
२५.	वेचोखा बोका एक	१	
२६.	मझ्यौला हाँस एक	१	
२७.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	
२८.	सखर ६ पाउ	क१।।	
२९.	सिंगा सुपारी एक सय बीस	१२०	
३०.	सखर आठ तोला	८	
३१.	सिंदुर आठ तोला	८	
३२.	गोकुल धूप आठ तोला	८	
३३.	मेथी तीन माना	।।३	
३४.	११ धार्नीका दाउरा भारी ६	६	
३५.	श्रीखण्ड आठ तोला	८	
३६.	चिउरा पाँच पाथी पाँच माना	।५।५	
३७.	सरूवा चामल दुइ पाथी	।२	
३८.	फलुवा चामल चार पाथी	।४	भोजके

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९.	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०	

तलेजु मात्रिका वर्षवन्धन गुठी

जेष्ट शुदी ५ पंचमीको पर्व

१.	चामलको पीठो एक पाथी चार माना	।१।४	सुसारेतर्फ जाने खर्च
२.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	
३.	अ. प. घिउ चार तोला ४		
४.	लावा एक माना	।।१	
५.	नङ छोडा अक्षता दुइ मुठी	।।।२	
६.	सिंदुर चार तोला	४	
७.	फलुवा चामल एक पाथी	।१	
८.	सरूवा चामल पाँच पाथी	।५	
९.	फलुवा चाम तीन माना	।।३	दिगुँछेतर्फ जाने
१०.	चिउरा ६ माना	।।६	" "

ऐ. गुठी ऐ. पर्वको खर्च

१.	तोरीको तेल दुइ माना	।।२	
२	स्यावजी ६ माना	।।६	पुलाछेंतर्फ जाने खर्च
३.	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।	
४.	सरूवा चामल एक माना पाँच मुठी	।।१।५	

ऐ. ऐ. गुठी ऐ. पर्वके

१.	चिउरा एक पाथी चार माना	।१।४	भंडेलतर्फ खर्च जाने

मात्रिका वर्षवन्धन गुठी

			ऐ. गुठी को ऐ. पर्वमा हुने खर्च
१.	असल प. घिउ दुइ धार्नी	२ S	(हलुवाईतर्फको खर्च)
२	गहुँको मैदा पीठो आठ धार्नी	८ S	
३.	चामलको पीठो ६ पाउ	S १।।	
४.	धुलो सखर दुइ धार्नी	२ S	
५.	चिनी एकसेर तीन पाउ दुइ कनुवा	S १ ।॥ २	
६.	११ धार्नीको दाउरा भारी दुइ	२	

ऐ. गुठीको ऐ. ज्येष्ट शुक्ल ५ को पर्व के

१.	गोकुल धूप आठ तोला	८	का. न. पा. मात्रिका
२	सखर आठ तोला	८	वर्षवन्धन गुठीको जोशी
३.	मेथी तीन माना	।।३	नाइकेतर्फको खर्च

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४.	सिंगा सुपारी एकसय बीस	१२०	
५.	सिंदुर आठ तोला	८	
६.	सखर दइसेर	s २	
७.	११ धार्नीको दाउरा भारी सात	७	
८.	तोरीको तेल तेन्ह कुरूवा	। ३ । २	
९.	असुल प. घिउ दुइपाउ	s ।।	
१०.	मकैको पीठो दुइ माना	।। २	
११.	मासको दाल चार माना	।। ४	
१२.	सानो केराउ ६ माना	।। ६	
१३.	नुन पाँच माना	।। ५	
१४.	सेतो बोडी चारमाना	।। ४	
१५.	हाँसको फूल गोटा ६	६	
१६.	असल घिउ आठ तोला	८	
१७.	सुकेको माछा एक पाउ	s १	
१८.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।। ५	
१९.	वेसार दुइ माना	।। २	
२०.	लावा एक माना	।। २	
२१.	केराउको दाल दुइ माना	।। २	
२२.	काँचो इँटा बत्तीस	३२	
२३.	एक पाथी जाने माटाको हांडी छ	६	
२४.	रेखीको पीठो एक माना	।। १	
२५.	माटाको सलीपाला तीन सय	३००	जोशी नाइकेतर्फ खर्च
२६.	एकमाने माटाका पाला बत्तीस	३२	लेखिई जाने
२७.	तमाखु तीन पाउ	s ।।।	
२८.	रायो माना एक	।। १	
२९.	आलु धार्नी दुइ	२ s	
३०.	मुलाका चाना एकसेर	s १	
३१.	अदुवा ६ पाउ	s १ ।।	
३२.	पाकेको फर्सी दुइ	२	
३३.	२६ ई. तुल एक पाउ	s ।	
३४.	३६ ई नैन सुत २ गज	२	
३५.	खुर्सानी दुइ माना	।। २	
३६.	मुलम गोटा सात	७	
३७.	अदुवाल जोर चौध	१४	
३८.	॥ ई. रातो च्युरी (ली) खगाम एक	१	
३९.	चादीका सानु दुष्टि चौध जोर	१४	
४०.	पंच पता जोर चौध	१४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४१.	कर्णपता जोर चौध	१४
४२.	वेचोखा बोक एक	१
४३.	चोखा बोका सात	७
४४.	मझ्यौला हाँस ६	६
४५.	३६॥ साढे छत्तिस धार्नीको चोखा राँगा एक	१
४६.	एक कुरूवाका दही कहतारा पन्ध्र	१५
४७.	फलुवा चामल एक पाथी दुइमाना	।१।२
४८.	चिउरा सात पाथी चार माना	।७।४
४९.	सरूवा चामल दुइ पाथी	।२
५०.	धान एक पाथी	।१
५१.	फलुवा चामल चार पाथी	।४
५२.	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०

काठमाडौं तलेजुको दशहरा था पूजा गुठी

जेष्ट शुक्ल १० (दशमी) को पर्व

१.	चामलको पीठो एक पाथी चार	।१।४	
२	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	
३.	नङ छोडा अक्षता एक माना	।।१	सुसारेतर्फ खर्च लेखी जाने
४.	लावा एक माना	।।१	
५.	असल प. घिउ चार तोला	।।१	
६.	सिंदुर चार तोला	४	
७.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	
८.	चिउरा ६ माना	।।६	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वको खर्च

१.	चिउरा एक पाथी चारमाना	।१।४	भंडेलतर्फ

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वको खर्च

१.	सिंदुर आठ तोला	८
२	गोकुल धूप आठ तोला	८
३.	सिंगा सुपारी एक सय बीस	१२०
४.	सखर ६ पाउ	६
५.	११ धार्नीका दाउरा भारी छ	६
६.	असल प. घिउ आठ तोला	८

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७.	तोरीको तेल तीन पाथी दुइ माना	। ३ । २
८.	मेथी एक माना	। । १
९.	हाँसको फुल ६ गोटा	६
१०.	सेतो बोडी चार माना	। । ४
११.	सा. नुन पाँच माना	। । ५
१२.	नुन आठ तोल	८
१३.	लावा एक माना	। । १
१४.	केराउको दाल दुइ माना	। । २
१५.	मासको दाल चार माना	। । ४
१६.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	। । । ५
१७.	बेसार दुइ माना	। । २
१८.	सानु केराउ ६ माना	। । ६
१९.	रेखीको पीठो एक माना	। । १
२०.	तमाखु तीन पाउ	ऽ । । ।
२१.	माटाका सली पाला तीन सय	३००
२२.	रायो माना एक	। । १
२३.	एक कुरूवाको दही कहतारा चौध	१४
२४.	मुलाका चाना एकसेर	ऽ १
२५.	पाकेका फर्सी गोटा दुइ	२
२६.	आलु धार्नी दुइ	२ ऽ
२७.	३६ । । धार्नीको चोखा राँगा	१
२८.	चोखा बोका ६	६
२९.	वेचोखा बोका एक	१
३०.	चिउरा पाँच पाथी पाँच माना	। ५ । ५
३१.	स. चा. एक पाथी चारमाना	। १ । ४
	भोजके	
३२.	फ. चा. चार पाथी	। ४
३३.	चिउरा एकमुरी सत्र पाथी	१ । १७

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वके

दशहरा गुठी

पुलाछेंतर्फको खर्च

१.	स्याबजी ६ माना	। । ६
२	सखर आठ तोला	८
३.	अ.. प. घिउ आठ तोला	८
४.	चिउरा एक पाथी एक माना	। १ । १
५.	सरूवा चामल एक माना पाँच मुठी	। । १ । ५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐ. पर्वके ऐ. गुठीको खर्च

१.	११ धार्नीको दाउरा भारी तीन	३	हलुवाईतर्फको खर्च
२	धुलो सखर दुइ धार्नी	२ ऽ	
३.	चिनी पाउ	ऽ १ ।।	
४.	असल प. घिउ दुइ धार्नी	२ ऽ	
५.	गहुँको मैदा पीठो ८ धार्नी	८	

काठमाडौं तलेजुको जयप्रकाश मल्लको था पूजा गुठी

जेष्ट शुदी १५ (पूर्णिमा) पर्व

१.	असल प. घिउ आठ तोला	८	
२	लावा पाँच मुठी	।।।५	सुसारेतर्फ खर्च लेखिने
३.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
४.	सिंदुर चार तोला	४	
५.	चामलको पीठो एक पाथी चार माना	।१।४	
६.	फलुवा चामल ६ माना	।।६	
७.	चिउरा ६ माना	।।६	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्व

१.	असल प. घिउ तीन धार्नी	३ ऽ	
२	गहुँको मैदा पीठो बाऱ्ह धार्नी	१२ ऽ	हलुवाईतर्फ खर्च हुने
३.	चिनी दुइ सेर एक पाउ	ऽ २।	
४.	धुलो सखर तीन धार्नी	३ ऽ	
५.	११ धार्नीको दाउरा भारी दुइ	२	

ऐ. ज्येष्ट शु. १५ को ऐ. गुठीको खर्च

१.	कपुर एक तोला	१
२	११ धार्नीको दाउरा भारी ६	६
३.	सखर आठ तोला	८
४.	मेथी तीन माना	।।३
५.	सखर ६ पाउ	ऽ १।।
६.	सिंगा सुपारी एक शय बीस	१२०
७.	सिंदुर आठ तोला	८
८.	अदुवा एक सेर	ऽ १
९.	आलु धार्नी दुइ	२ ऽ

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१०.	मुलाका चाना एक सेर	ऽ १	
११.	पाकेका फर्सी गोटा दुइ	२	
१२.	सुकेका माछा एक पाउ	ऽ।	
१३.	नुन आठ तोला	८	
१४.	नङ छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
१५.	लावा दुइ माना	।।२	
१६.	हाँसको फुल गोटा ६	६	
१७.	नुन पाँच माना	।।५	
१८.	केराउको दाल दुइ माना	।।२	
१९.	मासको दाल चार माना	।।४	
२०.	सानु केराउ ६ माना	।।६	
२१.	सेतो बोडी चार माना	।।४	
२२.	मकैको पीठो दुइ माना	।।२	
२३.	तोरीको तेल एक पाथी	।१	
२४.	असल पश्चिमा घिउ पाँच धार्नी	५ ऽ	
२५.	,, ,, ,, आठ तोला	८	
२६.	बेसार दुइ माना	।।२	
२७.	तमाखु तीन पाउ	ऽ।।।	
२८.	खुसार्नी दुइ माना	।।२	
२९.	रायो एक माना	।।१	पुजारीतर्फके
३०.	माटाको सलीपाला तीन सय	३००	
३१.	एक कुरूवाको दही कहतारा चौध	१४	
३२.	रेखीको पीठो पाँच मुठी	।।।५	
३३.	चाँदीका साना दृष्टि चौध जोर	१४	
३४.	१० नं. को धागो दुइ सेर	ऽ २	
३५.	कर्णपता सात जोर	७	
३६.	पंचपता सात जोर	७	
३७.	अदुवाल जोर सात	७	
३८.	मझ्यौला हाँस गोटा पाँच	५	
३९.	३६।। धार्नीको चोखा राँगा एक	१	
४०.	चोखा वोका गोटा ६	६	
४१.	वेचोखा वोका एक	१	
४२.	गोकुल धूप आठ तोला	८	
४३.	फलुवा चामल चार पाथी	।४	
४४.	चिउरा एक मुरी पन्ध्र पाथी पाँच	१।१५।५	
४५.	सरूवा चामल एक पाथी चार माना	।१।४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जेष्ट शुदी १५ रोजको पर्व

			श्री जयप्रकाश मल्ल था पूजा गुठी
१.	सखर चोर तोला	४	
२	११ धार्नीका दाउरा भारी एक	१	
३.	अदुवा एक सेर	ऽ·१	भंडेलतर्फ खर्च लेखिने
४.	माटाका सलीपाला चालीस	४०	
५.	केराउको दाल दुइ माना	।।२	
६.	हाँसका फुल सोन्ह	१६	
७.	वेसार पाँच मुठी	।।।५	
८.	सुकेका माछा दुइ पाउ	ऽ।।	
९.	मासको दाल दुइ माना	।।२	
१०.	तोरीको तेल दुइ माना	।।२	
११.	सानु केराउ दुइ माना	।।२	
१२.	असल पश्चिमा घिउ आठ तोला	८	
१३.	नून दुइ माना	।।२	
१४.	स्यावजी पाँच पाथी पाँच माना	।५।५	
१५.	वोडी दुइ माना	।।२	
१६.	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।१	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्वके खर्च

१.	माटाका सलीपाला चालीस	४०	
२	असल पश्चिमा घिउ आठ तोला	८	पुलाछेंतर्फको खर्च
३.	तोरीको तेल एक माना	।।१	
४.	सखर आठ तोला	८	
५.	स्यावजी ६ माना	।।६	
६.	सुकेका माछा चार तोला	४	
७.	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।१	
८.	सरूवा चामल एक माना पाँच मुठी	।।१।५	

श्री ५ रणबहादुर शाहको जन्मोत्सव पर्वमा श्रीतलेजु था पूजा गुठी

आषाढ वदी दशमी पर्व

			का. त. थापूजा गुठी
१.	सिङ्गा सुपारी दुइसय	२००	पुजारी नाइकेहस्ते
२	चिनी एक पाउ -	ऽ।	खर्च लेखिई जाने

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३.	मरीच एक पाउ दुइ कनु.	ऽ । २
४.	हिंङ डेढ तोला	१ । ।
५.	सानु पगरी दुइ थान	२
६.	जटा नरिवल दुइ	२
७.	गोटा १०० को भोटे धूप मूठा एक -	१
८.	११ धार्नीको दाउराभारी दश-	१०
९.	जीरा आठ मुटी-	। । । ८
१०	कपुर सात तोला	७
११.	सिंदूर तीन पाउ-	ऽ । । ।
१२	गोकुल धूप १ पाउा	ऽ ।
१३	नुन एक पार्थी तीन माना पांच मुठी -	। १ । ३ ।५
१४.	गुराँस (रातोमास) ६ माना	। । ६
१५.	ठूलो केराउ दुइमाना	। । २
१६.	सेतो भटमास दुइ पाथी	। २
१७	सेतो बोडी ६ माना	। । ६
१८	मासकोदाल एकपाथी ६ मा	। १ । ६
१९.	सुकेको माछा साढे तीन पाउ	ऽ । । । २
२०	कालो भटमास दुइ पाथी पांच माना	। २ । ५
२१	स्यावजी एकमुरी पांच पाथी -	१ । ५
२२	सानु केराउ एक पाथी -	। १
२३	बीरेनून एक पाउ -	ऽ १
२४	हांसको फूल नब्बे गोटा-	९०
२५	असल पश्चिमा घिउ चौवीस धार्नी एक पाउ -	२४ ऽ
२६	तोरीको तेल पौने सात कुरूवा-	६ । । ।
२७	चाँदीको सानुदृष्टि जोर तेह्र-	१३
२८	सुन चारतोला तीन मासा-	४ । ३
२९	कैबेतील दुइमाना -	। । २
३०	चाँदी एक तोला ६ मासा -	१ । ६
३१	एक कुरूवाको दही कहतारा दुइ	२
३२	गाइको दूध एक माना	। । १
३३	गाईको दही एक माना -	। । १
३४	मह एक पाउ -	ऽ ।
३५	३६ ई. कुसुमीरंगको कपडा ॥ गज	। ।
३६	१० नं को लाल धागो दुइ धार्नी	२ ऽ
३७	४४ ई. गजको जा. अधर्सायानएक	१
३८	३५ ई. रंगरगको कपडा आधागज	। ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९	९ ई. ८ गज पगरी·थान दुइ	२
४०	३५ ई. पहेंलो कपडा ॥ आधागज	।।
४१	३६ ई. रातो १॥ हातको कपडा आधा गज-	।।
४२	गजंका जोर साटी -	६०
४३	अदुवाल जोर साटी -	६०
४४	२६ ई. खापी कपडा आधागज	।।
४५	३६ ॥ धार्नीको चोखा राँगा एक	१
४६	चोखा बोका गोटा ६ -	६
४७	बेचोखा बोका एक -	१
४८	मझ्यौला हांस गोटा	६
४९	आलुतीन धार्नी	३९
५०	आलामाछा दुइ सेर दुइ पाउ -	ऽ २ ।।
५१	अदुवा एक धार्नी दुइसेर एक पाउ दुइ कनवा	१ऽ२।
५२	फलुवा चामल आठ पाथी -	। ८
५३	चिउरा सात पाथी	।·७
५४	फलुवा चामल पन्ध्र पाथी चारमाना -	। १५ । ४ - भोजके.
५५	च्यूराएक मुरी नौपाथी दुइमाना -	१ । ९ । २

ऐ गुठीको ऐ पर्वके खर्च -

श्री ५ रणबहादुर शाह या पूजा गुठी सुसारेतर्फको खर्च

१	सेतो भटमास दुइमाना	।। २
२	रक्त चन्दन आठतो.	८
३	सक्कली काश्मीरी केशर दुइमाना -	। २
४	सिंदूर दुइकनवा -	ऽ २
५	श्री खण्ड आठ तोला	८
६	गोरोचन केशर एक तो	१
७	कपुर एकतोला	१
८	कस्तुरी एक मासा	। १
९	फ. चामल ६ माना	।। ६
१०	चिउरा ६ माना -	।। ६

ऐ.गुठी को ऐ पर्वको खर्च

१	स्यावजी तीनपाथी -	। ३
२	मासको दाल दुइ माना	।। २

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	नुन एक माना -	।।१
४	कालो भटमास दुइमाना	।।२
५	हांसको फुल गोटा दश	१०
६	तोरीको तेल एक मानापाँच मुठी	।।१।५
७	हिङपाँच तोला -	५
८	सकेको माछा ६ तोला -	६
९	अदुवा दुइपाउ -	ऽ।।
१०	जीरा दुइमुठी -	।।।२
११	मरीच दुइ कनुवा -	ऽ २
१२	आलो माछा दुइ पाउ -	ऽ।।
१३	चिउरा दुइ पाथी -	।२

ऐ गुठीको ऐ. पर्वको खर्च

पुलाछेंतर्फको खर्च

१	तोरीको तेल एकमाना	।।१
२	स्याबजी दुइपाथी -	।२
३	कालो भटमास बाँचमुठी	।।।५
४	सुकेको माछा तीन तोला	३
५	अदुवा दुइकनुवा	ऽ २
६	फलुवा चामल चारमाना	।।४
७	चिउरा एक पाथी -	।१

आषाढ शुक्ल षष्ठीको पर्व

श्री नृपेन्द्र मल्लका षापूजा गुठीबाट खर्च हुने

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना -	।१।४	(सुसारेतर्फ)
२	रेखीको पीठो पाँच मुठी -	।।।५	
३	नँग छोडा अक्षता पाँच मुठी	।।।५	
४	लावा पाच मुठी -	।।।५	
५	असल प.घिउ चारतोला	४	
६	सिंदूर चार तोला -	४	
७	फलुवा चामल ६ माना	।।६	
८	चिउरा ६ माना -	।।६	

आषाढ शुक्ल ६ को पर्व

जोशी नाइक्तेर्फ खर्च लेखिई जाने

१	सखर ६ पाउ -	।।३
२	मेथी तीन माना -	।।३

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	सिंगा सुपारी एक शय वीस	१२०
४	सखर आठ तोला -	८
५	गोकुल धूप आठतोला -	८
६	११ धार्नीका दाउराभारी	६
७	अदुवाल चोर चौध -	१४
८	पञ्चपति जोर चौध -	१४
९	कर्णापति जोर चौध -	१४
१०	चांदीका सानु दृष्टि सोह्र	१६
११	आलू दुइ धार्नी-	२ ऽ
१२	पाकेका फसी गोटा दुइ -	२
१३	मुलाका चाना १ सेर -	ऽ १
१४	अदुवा ६ पाउ-	ऽ १ । ।
१५	माटाका सलिपाला तीनसय	३००
१६	खुर्सानी दुइमाना -	। । २
१७	रायो माना एक -	। । १
१८	एकपाथी जाने माटाका हांडी बाउन्न -	५२
१९	एक कुरुवाको दही कतहरा चौध	१४
२०	मकैको पीठो दुइमाना -	। । २
२१	तमाखुतीन पाउ -	ऽ । । ।
२२	बेसार दुइमाना -	। । २
२३	नून आठ तोला -	८
२४	नुन पाँचमाना -	। । ५
२५	सेतो बोडी चार माना -	। । ४
२६	मासको दाल चार माना -	। । ४
२७	हांसको फूल गोटा ६ -	६
२८	सानु केराउको दाल दुइमाना	। । २
२९	सानु केराउ ६ माना -	। । ६
३०	नँग छोडा अक्षती पाच मुटी	। । । ५
३१	लावा एक माना -	। । १
३२	असल पश्चिमा घिउ आठतो.	८
३३	तोरीको तेल तेह्र कुरूवा -	। ३ । २
३४	मझ्यौला हाँस गोटा ६ -	६
३५	चोखा बोका गोटा ६ -	६
३६	बेचोखा बोका एक -	१
३७	३६ । । धार्नीको चोखा रांगा	१
३८	सिंदूर आठ तोला -	८
३९	चिउरा पांचपाथी पांचमाना	। ५ । ५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४०	स. चामल एक पाथी ४ माना	।१।४	
४१	फू. चामल चारपाथी -	।४	भोजके
४२	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०	"

आषाढ शु ६ रोजको ऐं पर्व ऐ. गुठीबाट

नृपेन्द्र मल्ल थापूजा हलुवाईतर्फ खर्च हुने

१	असल प. घिउ ६ धार्नी -	६ S
२	तोरीको तेल एक माना -	।।१
३	मास एकपाथी -	।१
४	वेसन एक धार्नी -	।१
५	चाकु एक धार्नी ६ पाउ	१ S १।।
६	चिनी दुइधार्नी दुइपाउ -	२ S ।।
७	११ धा. का दाउरा भारी चार -	४
८	धुलो सखर दुइधार्नी -	२ S
९	गहुंको मैदा पीठो चौध धार्नी	१४ S
१०	चामलको पीठो दुइ धार्नी ६ पाउ	२S १ ॥

आषाढ शुल्क नवमीको पर्व — **का. त. श्री पार्थिवेन्द्र मल्लको**

१	नग छोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	थापूजा गुठी
२	लावा पांच मुठी -	।।।५	(सुसारेतर्फको खर्च)
३	सिंदूर चारतोला -	४	
४	असल प. घिउ चारतोला	४	
५	फ. चामल दुइपाथी -	।२	
६	सदवा चामल दुइपाटी	।२	

ऐं पर्वके ऐं गुठीबाट हुने खर्च

१	असल प. घिउ दुइधार्नी	२ S	हलुवाईतर्फ
२	गहुंको मैदा पीठो आठधार्नी	८ S	खर्च लेखिने
३	अलैची नोतोला -	९	
४	मरीच ९ तोला -	९	
५	चिनी ६ पाउ -	S १।।	
६	सखर दुईधार्नी -	S १।।	
७	११ धार्नीका दाउराभारी दुइ	२	

श्री पार्थिवेन्द्र मल्ल थापूजा आषाढ शुक्ल नवमी पर्व

१	हिङ एक तोला -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	मरीच नौ तोला -	९	
३	जीरा चारतोला -	४	
४	गोकुल धूप आठ तोला -	८	
५	सखर आठतोला -	८	
६	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।।	
७	सिंदूर आठतोला -	८	
८	मेथी दुइमाना -	।।२	
९	११ धार्नीको दाउरा भारी ६ -	६	
१०	सिंगा सुपारी एकसय बीस -	१२०	पुजारीतर्फ खर्च हुने
११	नंग छोडा अक्षता पाच मुठी -	।।।५	
१२	नुन आठतोला -	८	
१३	सानु केराउ ६ माना -	।।६	
१४	हांसको फूल ६ गोटा -	६	
१५	सुकेका माछा एक पाउ -	ऽ।	
१६	सेतो बोडी चार माना -	।।४	
१७	वेसार दुइमाना -	।।२	
१८	तोरीको तेल तीनपाथी -	।३	
१९	असल प. घिउ आठतोला -	८	
२०	एक कुरूवा जाने दही कहतारा तेह्र -	१३	
२१	ने. बत्ती चिरा धागो दुइतोल -	२	
२२	पंचपता जोर चौध -	१४	
२३	कर्णापता जोर चौध -	१४	
२४	ने. बत्ती चिरा धागो दुइपाउ	ऽ।।	
२५	लावा दुइमाना -	।।२	
२६	मासको दाल चारमाना -	।।४	
२७	नुन पांचमाना -	।।५	
२८	केराउको दाल दुइमाना -	।।२	
२९	खुर्सानी दुइमाना -	।।२	
३०	तमाखु तीनपाउ -	ऽ।।।	
३१	रेखी पीठो पांच मुठी -	।।।५	
३२	माटाका सलिपाला तीनसय	३००	
३३	रायो एकमाना -	।।१	
३४	चांदीका सानु दृष्टि साह्रेजोर	१६	
३५	आलु तीन धार्नी -	३ऽ	
३६	मुलाचाना एकसेर -	ऽ१	
३७	अदुवा तीन पाउ -	ऽ।।।	
३८	पाकेको फर्सी दुइ -	२	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९	मझ्यौला हांस गोटा ५	६	
४०	३६ ।। धार्नीको चोखा रांगा एक	१	
४१	वेचोखा बोका एक -	१	
४२	चोखा बोका गोटा ६	६	
४३	फलुवा चामल चारपाथी	।४	भोजके
४४	चिउरा पाँच पाथी पाच माना	।५।५	
४५	सरूवा चामल एक पाथी चारमाना	।१।४	
४६	चिउरा एक मुर दश पाथी -	१।१०	भोजके
४७	चिउरा ५ माना -	।।५	

ऐं गुठीको ऐ पर्वको खर्च

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	ऐ. गुठीको
२	स्यावजी ६ माना -	।।६	पुलाछेंतर्फ खर्च हुने
३	कर्णापता एक जोर -	१	
४	पंचपता एक जोर -	१	
५	सखर आठतोला -	८	
६	चिउरा एक पाथी एकमाना	।१।१	
७	सरूवा चामल एक माना पाँच मुंठी	।।१।५	

ऐ. गुठीको ऐ. पर्व के

१	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।१	श्री पार्थिवेन्द्र थापूजा गुठी भंडेलतर्फ के

आषाढ शुक्ल १५ (पूर्णिमा) को पर्व

श्री भूपालेन्द्र मल्ल गुठी

१	सखर आठतोला -	८	भूपालेन्द्र मल्ल थापूजा
२	असल प. घिउ आठतोला	८	भंडेलतर्फ हुने खर्च
३	चिउरा एक पाथी एकमाना	।१।१	

श्री भुपालेन्द्र मल्ल गुठी थापूजा

का.त.का भूपालेन्द्र गुठी

१	चामलको पीठो एकपाथी चारमाना	।१।४
२	लावा पांच मुठी -	।।।५
३	असल पश्चिमा घिउ चारतोला	४
४	सिंदूर चारतोला -	४
५	चामल ६ माना -	।।६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६	चिउरा ६ माना -	।।६

ऐ गुठीको ऐं आषाढ शु. १५ को पर्व के

जोशी नाइकेतर्फ खर्च हुने

१	मेथी तीन माना -	।।३
२	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।
३	गोकुल धूप आठतोला -	८
४	सिंगा सुपारी एक सौ बीस	१२०
५	११ धार्नीको दाउरा भारी ६ -	६
६	कपुर एकतोला -	१
७	सखर आठतोला -	८
८	सिन्दूर आठतोला -	८
९	खुर्सानी दुइमाना -	।।२
१०	रायो माना एक -	।।१
११	रेखीको पीठो चारमाना -	।।४
१२	माटाका सलीपाला तीन सय	३००
१३	चाँदीको सानु दृष्टिजोर सात	७
१४	पाकेका फर्सी गोटा दुइ -	२
१५	अदुवा एक सेर -	ऽ१
१६	आलु दुईधार्नी -	२ऽ
१७	मुलाका चाना एकसेर -	ऽ१
१८	अदुवाल जोर सात -	७
१९	एक कुरूवाको दही कहतारा चौध	१४
२०	मकैको पीठो दुइमाना -	।।२
२१	वेसार दुइमाना -	।।२
२२	नंग छोडा अक्षता पांचमुठी	।।५
२३	केराउको दाल दुइमाना -	।।२
२४	हाँसको फुल गोटा ६	६
२५	मासको दाल चारमाना -	।।४
२६	लावा दुइमाना -	।।२
२७	नुन आठतोला -	८
२८	नून पांचमाना -	।।५
२९	सानो केराउ ६ माना -	।।६
३०	सेतो बोडी चारमाना -	।।४
३१	सुकेको माछा एक पाउ -	ऽ१
३२	असल पश्चिमा घिउ आठतोला	८
३३	तोरीको तेल चारकुरूवा -	४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३४	३६ ।। धार्नीको चोखा रांगा एक -	१	
३५	चोखा बोका गोटा ६	६	
३६	मझ्यौला हांस ६ -	६	
३७	चिउरा पांचपाथी पाच माना -	।५।५	
३८	सरूवा चामल एकपाथी चारमाना	।१।४	
३९	चिउरा एक मुरी दर्शपाथी -	१।१०	भोजके
४०	बेचोखो बोका गोटा एक -	१	
४१	फलुवा चामल चार पाथी -	।४	भोजके

ऐ गुठीको ऐं पर्वको खर्च

१	गहुँको मैदा पीठो सात धार्नी -	७ क	ऐ. गुठीको
२	असल प. घिउ दुइधार्नी -	२ क	हजुवाईतर्फ खर्च जाने
३	११ धार्नीका दाउरा भारी एक	१	
४	चिनी ६ पाउ -	क १।।	
५	धुलो सखर दुइधार्नी -	२ क	

ऐं गुठीको ऐ. पर्व के

१	माटाका सली पाला चालीस	४०	
२	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	
३	असल प. घिउ आठ तोला -	८	
४	कर्सापता जोर एक -	१	
५	पंचपता जोर एक -	१	
६	सखर आठ तोला -	८	
७	स्यावजी ६ माना -	।।६	
८	सुकेका माछा चारतोला -	४	
९	सरूवा चामल एक माना पाचमुठी	।१।५	पुलाछेंतर्फको खर्च
१०	चिउरा एक पाथी एक माना	।१।१	

श्री काठमाडौ तलेजुको पवित्रारोहण पर्वको गुठी

श्रावण कृष्ण १४ (चतुर्दशी पर्व)

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	सुसारेतर्फ खर्च हुने -
२	रेखीको पीठो पाच मुठी -	।।।५	
३	लावा एक माना -	।।१	
४	नंगछोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५	
५	सिंदुर चारतोला -	४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६	असल प. घिउ चारतोला	४	
७	चिउरा ६ माना	।।६	दस्तुरके
८	फ. चा. एकपाथी तीनमाना	।१।३	सुवालको
९	स. चा. पांचपाथी -	।।४	तर्फ तर्फके दुस्तुर
१०	फलुवा चामल ४ माना	।।४	

श्रावण बढी १४ को पवित्रारोहण के

पवित्रारोहण गुठीको जोशी नाइकेतर्फको खर्च

१	दुइमाने ढकी बत्तीस	३२	
२	सिन्दूर चौबीस तोला -	२४	
३	मेथी तीन माना -	।।३	
४	नाङ्ला दुइ थान -	२	
५	दुइपाथी जाने पीचा दुइ -	२	
६	गोकुल धूप आठतोला -	८	
७	११ धार्नीको दाउरा भारी सात -	७	
८	अमृसाका कुचा दुइ -	२	
९	सखर एक धार्नी -	१ S	
१०	ठूलो मान्द्रो एक -	१	
११	सुपारी एकसय बीसगोटा -	१२०	
१२	कालो तील दुइमाना -	।।२	
१३	एक कुरूवा जाने माटाका गोल्फु दुइ	२	
१४	रायो एकमाना -	।।१	
१५	रेखीको पीठो पांच मुठी -	।।।५	
१६	माटाका गाग्री दुइ -	२	
१७	एक पाथी जाने माटाका हांडी ६	६	
१८	माटाका सलीपाला तीनसय -	३००	
१९	खुर्सानी दुइमाना	।।२	
२०	तमाखु तीन पाउ -	S-।।।	
२१	तोरीको तेल तीन पाथी दुइमाना	।३।२	पवित्रारोहण गुठी
२२	असल पश्चिमा घिउएक धार्नी एकसेर एक पाउ -	१ S १।	
२३	नङ छोडा अक्षता एक माना पांच मुठी	।।१।५	जोशी नाइकेतर्फ
२४	हांसका फुल बाह्रगोटा -	१२	
२५	सानो केराउ ६ माना -	।।६	
२६	सेतो बोडी चारमाना -	।।४	
२७	सानो केराउको दाल दुइमाना -	।।२	
२८	मकैको पीठो दुइमाना -	।।२	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२९	लावा अडाइ मुठी -	।।।२।।	
३०	मासको दाल चारमाना -	।।४	
३१	नुन आठतोला -	८	
३२	नुन पांचमाना -	।।५	
३३	बेसार दुइमाना -	।।२	
३४	गाईको दही दुइमाना -	।।२	
३५	गाईको दूध दुइमाना -	।।२	
३६	भैंसीको दुध ६ माना -	।।६	
३७	एक कुरूवा जाने दही कहतारा पन्द्र	१५	
३८	२६ ई. कुसुमीरङ्गको कपडा आधा गज	।।	
३९	मुलम गोटा सात -	७	
४०	।। म ई. रातो च्युलीखगाम एक	१	
४१	२६ ई. खापी दशगज -	१०	
४२	पंचपता दुइ जोर -	२	
४३	फर्सी गोटा दुइ -	२	
४४	खरबुजा गोटा एक -	१	
४५	आलु धार्नी दुइ -	२ S	
४६	अदुआ ६ पाउ -	S १।।	
४७	हरियो कांक्रो एक -	१	
४८	मुलाका चाना एक सेर -	S १	
४९	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
५०	बे चोखा बोका एक -	१	
५१	३६।। धार्नीको चोखा राँगो -	१	
५२	मझ्यौला हांस गोटा ६	६	
५३	१४ ह १५ धार्नीको बदेल एक	१	
५४	फलुवा चामल एक पाथी चारमाना -	।१।४	
५५	चिउरा आठपाथी दुइमाना सातमुठी -	।८।२।७	
५६	सरूवा चामल दुइपाथी -	।२	
५७	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०	भोजके
५८	फ. चामल चारपाथी -	।४	"
५९	फ. चामल एकमाना	।।१	प्रत्यारंभ पूजाके
६०	चिउरा तीन पाथी -	।३	प्रत्यारंभ पूजाके

<u>ऐ. पवित्रारोहण पर्वके</u>

१	१६ नं को धागो पाँच धार्नी एक सेर	४ S १	पुजारीतर्फ

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐ. पर्वके ऐ गुठीबाट

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	पवित्रारोहण गुठी
२	स्या वेसी ६ माना -	।।६	(पुलछिंतर्फको)
३	चिउरा एक पाथी एकमाना -	।१।१	
४	सरूवा चामल एकमाना पाच मुठी -	।।१।५	

ऐ. ऐ. के ऐ. गुठीबाट

१	असल घिउ तीन धार्नी -	३ऽ	पवित्रारोहण गुठी -
२	चाकु एक धार्नी -	१ऽ	[illegible] खर्च हुने
३	मास एक माना -	।।१	
४	गहुंका मैदा पीठो आठ धार्नी ६ पाउ -	८ऽ १॥	
५	चामलको पीठो एक धार्नी ६ पाउ	१ऽ १।।	
६	धुलो सखर दुइधार्नी -	२ऽ	
७	११ धा. दाउरा भारी एक -	१	
८	चिनी दुइसेर -	ऽ२	

श्रावण शुक्ल १२ (द्वादशी) को पर्व

काठमाडौ तलेजुको गुम्फो गुठी

१	सिंगा सुपारी पचास -	५०	
२	कपुर एकतोला -	१	
३	सिंदुर आठ तोला -	८	
४	सखर आठतोला -	८	
५	गोकुल धूप आठतोला -	८	
६	रेखी पीठो पांच मुठी -	।।।५	
७	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	
८	असल प. घिउ आठतोला	८	
९	नँग छोडा अक्षता पांच मुठी	।।।५	
१०	लावा एक माना -	।।।१	पुजारीतर्फ खर्च हुने
११	नुन आठ तोला -	८	
१२	कर्णपता जोर चौध -	१४	
१३	पंचपता चौध जोर -	१४	
१४	एक कुरूवाको दही कहतारा एक	१	
१५	चोखा बोका दुइ -	२	
१६	मझ्यौला हांस एक -	१	
१७	चिउरा पांच पाथी पांचमाना	।५।५	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐ गुम्फो गुठीको ऐ पर्व के

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	ऐ को. सुसारेतर्फ
२	अ . प घिउ चार तोला -	४	
३	सिन्दूर चारतोला -	४	
४	लावा पाच मुठी -	।।।५	
५	फ. चामल ६ माना -	।।६	

भाद्र कृष्ण अष्टमीको पर्व

का. त . का ६ थापूजा गुठी

१	तोरीको तेल तीन पाथी ४ माना	।३।४	
२	असल प. घिउ बाह्र धार्नी	१२ s	
३	१०८ को भोटे धूप मुठा एक -	१	पुजारीतर्फको खर्च
४	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	
५	चोखा बोका ६ गोटा -	६	
६	वेचोखा वोका एक -	१	
७	मझ्यौला हांस ६ गोटा	६	(पुजारीतर्फ)
८	गहुँ पन्द्र पाथी -	।१५	
९	फ. चामल दुइपाथी पांच मुठी	।२।।५	
१०	चिउरा चार मुरी दश पाथी	४।१०	भोजके

ऐ ६ थापूजा गुठीके ऐ पर्व

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	६ थापूजा गुठी
२	फ. चामल दुइमाना -	।।२	(पुलाछेंतर्फ)
३	चिउरा एकपाथी चारमाना	।१।४	

ऐ गुठीको ऐ पर्व

१	नँग छोडा अक्षतापांचमुठी	।।।५	(सुसारेतर्फ)
२	फ. चामल चारमाना -	।।४	
३	फ. चामल एकपाथी चारमाना	।१।४	सुवालके

ऐं गुठीको ऐं पर्व के

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	
२	चिउरा एक पाथी चारमाना	।१।४	भंडेलतर्फको खर्च

भाद्र शुक्ल ८ (कागे अष्टमी) गुठीको पर्व

भाद्र शु. ८ कागेअष्टमी गुठी

१	सिंगा सुपारी एकसय बीस -	१२०	
२	मेथी एकमाना -	।।१	विशेट नाइकेतर्फ

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	सखर आठतोला -	८	खर्च हुने
४	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।	
५	सिंदूर आठतोला -	८	
६	गोकुल धूप आठतोला -	८	
७	११ धा. दाउरा भारी ६	६	
८	बल बारा लड्डु सात धार्नी दुइ सेर दुइ पाउ दुइ कनुवा -	७ऽ२॥२	
९	तोरीको तेल तीन पाथी दुइमाना	। ३ । २	
१०	असल प. घिउ आठतोला -	८	
११	सुकेका माछा एक पाउ -	ऽ।	(कागेअष्टमी गुठी)
१२	मासको दाल चारमाना -	।। ४	
१३	सावरी नुन पाँच माना -	।। ५	
१४	लावा एक माना -	।। १	
१५	बेसार दुइमाना -	।। २	
१६	नुन आठतोला -	८	
१७	हांसका फूल गोटा ६ -	६	(विशेट नाइकेतर्फको)
१८	नँग छोडा अक्षता पाँचमुठी	।।। ५	
१९	सेतो बोडी चारमाना -	।। ४	
२०	सानु केराउ ६ माना -	।। ६	
२१	एक कुरूवा जाने दही कहतारा चौध	। १४	
२२	कर्णापता जोर चौध	१४	
२३	पंचपता जोर चौध	१४	
२४	आलु दुइधार्नी-	२ ऽ	
२५	मुलाका चाना एक सेर	ऽ१	
२६	पाकेका फर्सी गोटा दुइ	२	
२७	तमाखु तीनपाउ -	ऽ।।।	
२८	रायो एक माना -	।। १	
२९	रेखीको पीठो एक माना -	।। १	
३०	माटाका सलीपाला तीनसय	३००	
३१	सानु केराउको दाल दुइमाना	।। २	
३२	३६ ।। धार्नीको चोखा रांगा एक	१	
३३	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
३४	बेचोखा बोका एक -	१	
३५	भझ्यौला हाँस गोटा ६	६	
३६	फ. चामल दुइपाथी पांच मुठी	। २ ।। ५	
३७	चिउरा दश पाथी -	। १०	
३८	चिउरा चार मुरी -	४ ।	भोजके

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९	चिउरा पांच पाथी पांच माना	।५।५	
४०	स. चा. एकपाथी चारमाना	।१।४	
४१	चिउरा एक मुरी दश पाथी -	१।१०	भोगके
४२	फ. चामल चार पाथी-	।४	भोगके

काठमाडौं तलेजुको प्रत्येक इन्द्रजात्रा र बडादशैं पर्वमा जवान ८ ले पाउने कपडाको फाँटवारी

१	३६ ई ५ गजा छिट थान दुइ	२	
२	३६ ई. नैनकी नाथ तीनगज	३	
३	३६ ई ५. गजा छिट थान दुइ	२	
४	३६ ई नैना धिनाथ तीन गज	३	
५	३६ ई . ५ गजा छिटथान दुई	२	श्रीका सुसारे मैचाहरू-
६	३६ ई. नैन किनाथ तीनगज	३	तर्फ खर्च हुने
७	३६ ई .५ गजा छिट थान दुइ	२	
८	३६ ई नैनकी नाथ गज तीन	३	
९	३६ ई. ५ गजा छिट थान दुइ	२	
१०	३६ ई नैन की नाथ तीनगज	३	
११	३६ ई. ५ गजा छिट थान दुई	२	
१२	३६ ई. नैनकीनाथ तीन गजा	३	
१३	३६ ई. ५ गजा छिट थानदुइ	२	
१४	३६ ई. नैनकी नाथ तीनगज	३	
१५	३६ ई ५ गजा छिट थान दुइ	२	
१६	३६ ई नैनकी नाथ तीनगज	३	

श्रीतलेजुको भाद्र शुक्ल ४ चौथीको पर्व

इ्वागलागुठी - भाद्र शुक्ल ४ (पुजारीतर्फको खर्च)

१	सिंगासुपाडी पचार गोटा	५०
२	गोकुल धूप आठ तोला -	८
३	सिन्दूर आठतोला -	८
४	सखर आठतोला -	८
५	नुन आठतोला -	८
६	लाखा एकमाना -	।।१
७	नंग छोडा अक्षता पांचमुठी -	।।५
८	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२
९	असल प घिउ आठ तोला	८

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१०	एक कुरूवाका दही कहतारा एक	१
११	रेखी पीठो पाँच मुठी -	।।।५
१२	कर्णापता जोर चौध -	१४
१३	पँच पत्ताजा्र चौध	१४
१४	चोखा बोका गोटा दुइ -	२
१५	मझ्यौला हांस एक -	१

ऐ को ऐ पर्वमा हुने खर्च

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	भाद्र शु. चौथी
२	रेखीको पीठो पांच मुठी-	।।।५	
३	मंगछोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	
४	लावा पाच मुठी -	।।।५	सुसारेतर्फको खर्च
५	दाउरा चारमुठा -	४	
६	सिन्दूर चारतोला -	४	
७	असल प घिउ चारतोला -	४	

भाद्र शुक्ल अष्टमीमा हुने पर्व

तलेजुको ६ था पूजा गुठीबाट

१	तोरीको तेल तीन पाथी चारमाना	।३।४	(जोशी नाइकेतर्फ)
२	असल प. घिउ बाह्र धार्नी -	१२ ऽ	
३	गहुँ पन्द्र पाथी -	।१५	
४	१०८ को भाटेधूप मुठा एक -	१	
५	बेचोखा बोका एक -	१	
६	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
७	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६	
८	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	

भाद्र शुक्ल अष्टमी पर्व

तलेजुको कागेअष्टमी गुठीबाट

१	गहुंको मैदा पीठो आठधार्नी	८ ऽ	हलुवाईतर्फको
२	अ. प घिउ दुइ धार्नी -	२ ऽ	
३	चिनी ६ पाउ -	ऽ १।।	
४	धुलो सखर दुइ धार्नी-	२ ऽ	
५	११ धार्नीको दाउरा भारी एक	१	

ऐ पर्वको कागेअष्टमी गुठी

(कागेअष्टमी गुठी)

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमा	।१।४	सुसारेतर्फ खर्च हुने

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	रेखी पीठो पाचमुठी -	।।।५
३	नंग छोडा अक्षता पाचमुठी	।।।५
४	अ. प . घिउ चार तोला	४
५	सिन्दूर चार तोला -	४
६	फ.चा. एक पाथी चारमाना	।१।४
७	फ. चा. ६ माना -	।।६
८	चिउरा ६ माना -	।।६

भाद्र शुक्ल अष्टमीको पर्व

काठमाडौ तलेजु कागेनष्टमी गुठीबाट खर्च हुने

१	असल प. घिउ आठतोला	८	(पुलाछेंतर्फ)
२	माटाका सली पाला चालीस	४०	
३	स्याबजी ६ माना -	१।६	
४	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	
५	चिउरा एक पाथी एकमाना -	।१।१	
६	स. चा. एकमाना पांच मुठी -	।।१।५	

ऐ पर्वमा ५ था पूजा गुठीबाट खर्च हुने

(६ था पूजा गुठी)

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	(पुलाछेंतर्फको खर्च)
२	सखर आठतोला -	८	
३	फ. चामल दुइमाना -	।।२	
४	चिउरा एक पाथी चारमाना -	।१।४	

ऐ गुठीबाट ऐ पर्वमा खर्च हुने

(६ थापूजा गुठी) भंडेलतर्फ खर्च जाने

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२
२	चिउरा एक पाथी चारमाना	।१।४

भाद्रशुक्ल ९ (नवमी) को पर्व

का. त. ६ थापूजा गुठी

१	नंग छोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	सुसारेतर्फ खर्च हुने
२	फ. चामल चारमाना -	।।४	(दिगुछें)

भाद्र शुक्ल १२ (द्वादशी) को पर्व

श्रीतलेजुको दीपमाला गुठी

१	तोरीको तेल दशपाथी -	।१०	सुसारेतर्फ
२	९ ई. ८ गजा पितायान दुइ -	२	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भाद्र शुक्ल १२ द्वादशी पर्व

श्रीतलेजुका दुका गुठी (पुजारीतर्फ जाने)

१	९ X १० धार्नीको चोखा रागा एक	१	
२	बेचोखा बोका एक -	१	
३	मझ्यौला हांस एक -	१	

आषाढ रोज शुक्ल १३ (त्रयोदशी) को पर्व

ठूलो नीरकमल गुठी

१	असल पश्चिमा घिउ दुइ धार्नी -	२ ऽ	हलुवाईतर्फ
२	गहुंको मैदा पीठो आठधार्नी -	८ ऽ	
३	सखर दुइ धार्नी -	२ ऽ	
४	चिनी दुइपाउ -	ऽ ५	
५	११ धार्नी दाउरा भारी एक	१	

ऐ. गुठीको ऐं पर्वमा

१	सिन्दूर आठ तोला -	८	
२	११ धार्नीको दाउरा भारी ६	६	नीरकमल गुठी
३	सिङ्गा सुपारी एक सय बीस	१२०	पुजारीतर्फ
४	सखर ६ पाउ -	ऽ १।।	
५	मेथी एक माना -	।।१	
६	गोकुल धूप आठ तोला	८	
७	सखर आठ तोला -	८	
८	पंचपत्ता जोर चौध -	१४	
९	कर्ण वर्ती जोर चौध -	१४	
१०	अदुवाल जोर चौध -	१४	
११	नीर (.ल) कमल तीन सायसाठी	३६०	
१२	पाकेका फर्सी गोटा दुइ -	२	
१३	मुलाका चाना एक सेर -	ऽ १	
१४	अदुवा तीन पाउ -	ऽ।।	
१५	आलु दुइधार्नी -	२ ऽ	
१६	तमाखु तीन पाउ -	ऽ।।।	
१७	रायो एक मान -	।।१	
१८	खुर्सानी दुइ माना -	।।२	
१९	माटाका सली पाला तीन सय	३००	
२०	एक कुरुवाका दही कहतारा चौध	१४	
२१	सुकेका माछा एक पाउ -	ऽ १	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२२	वेसार दुइमाना -	।।२	
२३	हांसको फूल गोटा छ -	६	
२४	मासको दाल चार माना -	।।४	
२५	सानु केराउ ६ माना -	।।६	
२६	सेतो बोडी चार माना -	।।४	
२७	नुन आठ तोला -	८	
२८	रेखीको पीठो दुइमाना -	।।२	पुजारीतर्फ
२९	चादीको सानु दृष्टि चौधजोर	१४	
३०	नग छोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	
३१	लावा पांच मुठी -	।।।५	
३२	तोरीको तेल ६ पाथी दुइमाना	।६।२	
३३	साबरी नुन पाच माना	।।५	
३४	असल प. घिउ आठ तोला ८		
३५	३६।। धार्नीको तोखा रांगा एक	१	
३६	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
३७	बेचोखा बोका एक -	१	
३८	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६	
३९	चिउरा पांच पाथी पांचमाना	।५।५	
४०	सरूवा चामल एक पाथी चारमाना	।१।४	
४१	फा चामल चरा पाथी -	।४	भोजके
४२	चिउरा एक मुरी दशपाथी	१।१०	भोजके

ऐ गुठीको ऐ. पर्वमा खर्च

ठूलो नीरकमल गुठी

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	सुसारेतर्फको खर्च
२	लावा पाच मुठी -	।।।५	
३	अ.प.घिउ चरा तोला -	४	
४	सिंधुर चारतोला -	४	
५	फ. चा. ६ माना -	।।६	
६	चिउरा ६ माना -	।।६	

भाद्र शुदी १३ रोजको पर्व

ठूलो नीरकमल गुठी

१	स्याबजी ५ माना -	।।६	
२	तोरीको तेल एक माना -	।।१	(पुलाछेंतर्फ)
३	अ.प.घिउ आठतोला -	८.	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४	चिउरा एक पाथी एक माना -	।१।१।	
५	स. चामल एकमाना पांचमुठी -	।।१।५	

भाद्र शुदी १३ को पर्व

१	चिउरा एक पाथी एकमाना -	।१।१	भंडेलतर्फ

भाद्र शुदी १३ को पर्व

१	एक कुरूवाको दही कहतार तीन	३	सानु नीरकमल गुठी (पुजारीतर्फ़)

भाद्र शुक्ल १५ को पर्व

१	तीनपाथी अटाउने माटाका गाग्री दुइ	२	सालिन्दा पोशाक फेर्ने गुठी
२	एक कुरूवा अटाउने माटाको गोल्फु एक	१	
३	दुइमाना जाने माटाका गोल्फु अठार	१८	पुजारीतर्फ खर्च जाने
४	चारमाना जाने माटाका भिउट चार	४	
५	असल प. घिउ दुइमाना -	।।२	
६	मह दुइमाना -	।।२	
७	नगछो. अक्षता पांचमुठी -	।।।५	
८	कारा सेना एक -	१	
९	रेशमी चुरा दुइ -	२	
१०	जटा नरिवल तीन -	३	
११	सिन्दूर आठ तोला -	८	
१२	चिनी दुइमाना -	।।२	
१३	सानु पगरी तीन -	३	
१४	सिंगा सुपारी अठार -	१८	
१५	टीका एक -	१	
१६	काटको बट्टा एक -	१	
१७	गाईको दूध दुइमाना -	।।२	
१८	गाईको दही दुइमाना -	।।२	
१९	केतकी पत्रके चांदी १५ तोला -	१५	
२०	१७ ई. लाल अधर्ण पांच हात -	५	
२१	५७ ई. शागजा दोपट्टा थान एक -	१	
२२	३. ई. १८ गजा सेतो बिहारी एक गज	१	
२३	२७ ई. रातो साटन खगाम एक -	१	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२४	२३ ई. $४\frac{१}{२}$ गजा पावता किनखाप	
	थान आधा -	।।
२५	फलुवा चामल पाचमाना -	।।५

भाद्र शु. १५ को पर्व

पोशाक फेराउने ऐ गुठी

१	नगछोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	
२	सिन्दूर चार तोला -	४	(सुसारेतर्फ)

आश्विन कृष्ण १३ को पर्व

महीन्द्र मल्ल थापूजा गुठी

१	सिंगा सुपारी एक सय वीस -	१२०	
२	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।	विशेट नाइकेतर्फ
३	सखर आठतोला -	८	
४	सिन्दूर आठतोल -	८	
५	मेथी तीनमाना -	।।३	
६	श्री खण्ड आट तोला -	८	
७	११ धार्नीका दाउरा भारी ६ -	६	
८	गोकुल धूप आठतोला -	८	
९	बल बारारोटी लड्डु समेत सातधार्नी	७ऽ २।	
	दुइ सेर दुइपाउ दुइकनवा -	।२	
१०	एक कुरूवा जाने दही कहतारा चौध	१४	
११	रेखीको पीठो पांच मुठी -	।।।५	
१२	रायो एकमाना -	।।१	
१३	माटाका सली पाला तीनसय	३००	
१४	खुर्सानी दुइमाना -	।।२	
१५	तमाखु तीन पाउ -	ऽ।।।	
१६	मुलाका चाना एकसेर -	ऽ१	(महेन्द्र मल्ल थापूजा)
१७	अदुवा ६ पाउ -	ऽ१।।	
१८	आलु दुइ धार्नी -	२ऽ	
१९	पाकेका फर्सी गोटा दुइ -	२ऽ	
२०	सेतो बोडी चारमाना -	।।४	
२१	तोरीको तेल दुइपाथी -	।।२	
२२	मासको दाल चारमाना -	।।४	
२३	सानु केराउ ६ माना -	।।६	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२४	केराउको दाल दुइमाना -	।।२	
२५	नुन आठतोला -	८	
२६	मकैको पीठो दुइमाना -	।।२	
२७	नंग छोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	
२८	नुन पांच माना -	।।५	
२९	वेसार दुइमाना -	।।२	
३०	लावा एक माना -	।।१	
३१	हांसको फुल गोटा ६ -	६	
३२	३६।।धार्नीका चोखा रांगा एक -	१	
३३	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
३४	वेचोखा बोका एक -	१	
३५	असल प. घिउ आठ तोला -	८	
३६	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६	
३७	चिउरा पाचपाथी पाचमाना -	।५।५	
३८	स. चामल दुइपाथी -	।२	
३९	फ. चामल चारपाथी -	।४	भोज
४०	चिउरा एक मुरी दश पाथी	१।१०	"

आश्विन वदी १३ को पर्व

महीन्द्र मल्ल गुठी

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना -	।१।४	(सुसारेतर्फ)
२	अ.प.घिउ चारतोला -	४	
३	नंगछोडा अक्षता पांचमुठी -	।।।५	
४	लावा पांच मुठी -	।।।५	
५	रेखीको पीठो पांच मुठी -	।।।५	
६	सिन्दूर चार तोला -	४	
७	फ. चा. ६ माना -	।।६	
८	चिउरा ६ माना -	।।६	

आश्विन वदी १३ को पर्व

महीन्द्र मल्ल थापूजा गुठी

१	सखर दुइधार्नी -	२ऽ	
२	चिनी ६ पाउ -	ऽ१।।	(हजुवाईतर्फ)
३	११ धार्नीके दाउरा भारी एक -	१	
४	अ.प. घिउ दुइ धार्नी -	२	
५	गहुँको मैदा पीठो आठधार्नी -	८ऽ	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आश्विन वदी ८ रोजको पर्व

तलेजु महालक्ष्मी थापूजा गुठी

जोशी नाइकेतर्फ

१	असल प. घिउ आठतोला -	८
२	केराउको दाल दुइ माना -	।।२
३	बेसार दुइमाना -	।।२
४	लावा एक माना -	।।१
५	नंग छोडा अक्षता पांचमुठी -	।।।५
६	मासको दाल चार माना -	।।४
७	सिद्रा आठतोला -	८
८	सावरी नुन पांच माना -	।।५
९	तोरीको तेल तीन पाथी -	।३
१०	नुन आठ तोला -	८
११	हांसका फुल तोला -	६
१२	सेतो बोडी चारमाना -	।।४
१३	सानो केराउ ६ माना -	।।६
१४	कर्णापता जोर चौध -	१४
१५	पंचपत्ता जोर चौध -	१४
१६	सिन्दूर आठतोला -	८
१७	सखर आठतोला -	८
१८	सिंगा सुपारी एकसय वीस -	१२०
१९	मेथी तीन माना -	ऽ१।।
२०	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।
२१	११ धार्नीका दाउराभारी ६ -	६
२२	गोकुल धूप आठतोला -	८
२३	माटाका सलीपाला तीनसय	३००
२४	खुर्सानी दुइमाना -	।।२
२५	तमाखु तीन पाउ -	ऽ।।।
२६	रेखीको पीठो पाच मुठी -	।।।५
२७	रायो एक माना -	।।१
२८	आलु दुइधार्नी -	२ऽ
२९	मुलाका चाना एक सेर -	ऽ१
३०	पाकेका फर्सीगोटा दुइ -	२
३१	अदुवा ५ पाउ -	ऽ१।।
३२	एक कुरूवा जानो दही कहतारा चौध	१४
३३	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६
३४	चोखा बोका गोटा ६ -	६
३५	बेचोखा बोका एक -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३६	३६।। धार्नीका रांगा चोखा एक	१
३७	चिउरा पांच पाथी पांच माना -	।५।५
३८	स. चामल दुइ पाथी -	।२
३९	फ. चामल चार पाथी -	।४
४०	चिउरा एक मुरी दश पाथी -	१।१०

आश्विन वदी ८ रोजको पर्व

महालक्ष्मी पापूजा गुठी
हलुवाईतर्फके

१	असल प. भिउ दुइधार्नी -	२ s
२	गहुँको मैदा पीठो आठधार्नी -	८ s
३	चिनी ६ पाउ -	s १।।
४	धुलो सखर दुइ धार्नी -	२ s
५	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१

आश्विन वदी ८ रोज पर्व

महालक्ष्मी पापूजा गुठी
(पुलाछेतर्फ)

१	सरूवा चामल एक माना पांच मुठी -	।१।१।५

ऐ. ८ को पर्व

सुसारेतर्फ

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४.
२	अ. प. घिउ चारतोला -	४
३	सिन्दूर चार तोला -	४
४	लावा पाच मुठी -	।।।५
५	नगछो अक्षता पाचमुठी -	।।।५
६	फ. चा. ६ माना -	।।६
७	चिउरा ६ माना -	।।६
८	चिउरा तीन पाथी -	।३

चन्द्र, सूर्य ग्रहण परेमा
पुजारी नाइकेहरुले जाने

आश्विन शु. १ देखि नौरथाभर बत्ती बाल्ने पर्व के

दीपमाला गुठी
(सुसारेतर्फ खर्च हुने)

१	९ ई. ८ गजा पितायान तीन	३
२	तोरीको तेल दशपाथी -	।१०

प्रत्येक बडा दशैमा सुसारे जवान १ ले पाउने

१	रागाको मासु चार धार्नी-	४ क

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	२६ ई. खापी थान एक -	१	
३	३२ ई १८ गजा मलमलथान एक	१	सुसारे जवान १ के
४	३६ ई . १० गजा छिटथान एक	१	

प्रत्येक बडा दशैमा सुसारे जवान १ ले पाउने

१	राँगा मासु चार धार्नी -	४ क	
२	३६ ई. खापी थान एक -	१	सुसारे जवान १ के
३	३२ ई १८ गजा मलमल थान एक	१	
४	३६ ई १० गजा छिट थान एक	१	

आश्विन शुक्ल पूर्णिमादेखि कार्तिक शुक्ल पूर्णिमातक महीना एक के

दीपमाला गुठी

१	तोरीको तेल दुइमुरी पांचपाथी	२।५	सुसारेमार्फत् खर्च लेखिने
२	९ ई. ८ गजा पिता थान एघार	११।	बजी गुठी (पुजारीतर्फ)

कार्तिक महीनाभर नित्य चढाउना के

१	चिउरा दुइमुरी पांच पाथी -	२ । ५	- जोशी हस्ते जाने
२	चिउरा तीनपाथी -	। ३	- गुप्तपूजाके

कार्तिक बदी ३० (औंसी) को पर्व

तलेजु तीन तीहार गुठी

१	तोरीको तेल एक पाथी	।१	
२	अ.प.घिउ एकपाउ -	ऽ।	
३	गोकुल धूप आठ तोला -	८	
४	कपुर दुइतोला -	२	
५	सिन्दुर आठतोला -	८	
६	नेबत्ती चिरा धागो एक पाउ	क १	जोशी नाइकेतर्फ जाने
७	नंगछो. अक्षता पन्द्र मुठी -	।।१।५	
८	तावा एक माना -	।।१	
९	एक कुरूवा जाने दहीकहतारा सात	७	
१०	सानुमाटाका थापत्तिचा बाह्र -	१२	
११	रेखीको पीठो पाँचमुठी -	।।।५	
१२	८ x ९ कोशाको केराका काइंया दुइ	२	

मार्गबदी १ देखि ५ रोज तकको पर्व

लाखौं थापूजा गुठी

१	सिन्दूर आठतोला -	८	(पुजारीतर्फ)

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	गोकुल धूप आठतोला -	८	
३	सिंगा सुपारी एक सय वीस	१२०	
४	११ धार्नीका दाउरा भारी ६ -	६	
५	सखर ६ पाउ -	ऽ १ । ।	
६	सखर आठतोला -	८	
७	मेथी तीनमाना -	। । ३	
८	एक कुरुवाका दही कहतारा पन्ध्र	१५	
९	केराउको दाल दुइमाना -	। । २	
१०	नंगछोडा अक्षता पांच मुठी -	। । । ५	
११	हांसको फूल गोटा ६ -	६	
१२	सानुकेराउ माना ६ -	। । ६	लार्थो थापूजा गुठी
१३	लावा एकमाना -	। । १	पुजारीतर्फ खर्च जाने
१४	सा. नुन आठ तोला -	८	
१५	साबरी नून पाँच माना -	। । ५	
१६.	मकैको पीठो दुइमाना -	। । २	
१७	वेसार दुइमाना -	। । २	
१८	डोला मास चारमाना -	। । ४	
१९	सेतो बोडी चारमाना -	। । ४	
२०	तमाखु तीन पाउ -	ऽ । । ।	
२१	माटाका सलीपाला दुइसय -	२००	
२२	सेखीको पीठो एकमाना -	। । १	
२३	रायो माना एक -	। । १	
२४	खुर्सानी दुइमाना -	। । २	
२५	पाकेका फर्सी गोटा दुई -	२	
२६	अदुवा ६ पाउ -	ऽ १ । ।	
२७	आलु दुइधार्नी -	२ ऽ	
२८	मुलाका चाना एक सेर	ऽ १	
२९	अड्वाल चोर चौध -	१४	
३०	कर्णपता जोर चौध -	१४	
३१	पंचपता जोर चौध -	१४	
३२	चोखा बोका गोटा ६ -	६	
३३	बेचोखा बोका एक -	१	
३४	३६ । । धार्नीको चोखा रांगाएक	१	
३५	मझ्यौला हास गोटा ६ -	६	
३६	अ.प. घिउ आठतोला -	८	
३७	तोरीको तेल तीन पाथी दुइामना	। ३ । २	
३८	चांदीका सानु दृष्टि जोर सोह्र	१६	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९	चिउरा पाच पाथी पाचमाना	।५।५	
४०	स. चामल एकपाथी चारमाना		
४१	फ. चामल चारपाथी -	।४.	भोजके
४२	चिउरा एक मुरी दशपाथी	१।१०	"

मार्ग वदी १ देखि ऐ ५ रोजतकको पर्व

			लायों थापूजा गुठी
१	असल प. घिउ दुइधार्नी -	२ ऽ	
२	गहुको मैदा पीठो आठ धार्नी	८ ऽ	हलुवाईतर्फके
३	चिनी ५ पाउ -	ऽ १।।	
४	धुलो सखर दुइधार्नी -	२ ऽ	
५	१२ धा. दाउरा भारी दुइ -	२	

मार्गवदी १ देखि ऐ ५ तकको पर्व

			लायों थापूजा गुठी
१	सृ.चा. एक माना पाचमुठी -	।।१।५	(पुलाछेंतर्फ)

मार्गवदी १ देखि ऐ ५ रोजतकको पर्व

१	लावापांच मुठी -	।।।५	लायों गुठी
२	चामलको पीठो एकपाथी चारमाना	।१।४	
३	अ.प घिउ चारतोला -	४	(सुसारेतर्फ)
४	रेखीको पीठो पांचमुठी -	।।।५	
५	नग छोडा अक्षता पांच मुठी	।।।५	
६	सिन्दूर चारतोला -	४	
७	फ. चामलं ६ माना -	।।६	
८	चिउरा ६ माना -	।।६	

मार्गवदी अष्टमीको पर्व

		६ थापूजा गुठीबाट खर्च जाने	
१	नगछोडा अक्षता पाचमुठी	।।।५	सुसारेतर्फ
२	फ. चामल दुइपाथी	।२	
३	फ. चामल चारमाना	।।४	दिगुछेंतर्फ

मार्गवदी १० (दशमी) को पर्व

			दीपमाला गुठीबाट
१	तोरीको तेल एकपाथी दुइमाना	।१।२	(सुसारेतर्फ)
२	९ ई. (गजा पिता थान ।। आधा ।।		

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मार्गवदी ८ (अष्टमी) को पर्व

तलेजुको ६ थापूजा गुठीबाट

१	गहुँ पन्ध्र पाथी-	।१५	
२	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना -	।१।४	(पुजारीतर्फ)
३	गोटा १०८ को भोटे धुपमुटा एक -	१	
४	असल पश्चिमा घिउ बाहृ धार्नी -	१२९	
५	तोरीको तेल तीनपाथी चारमाना -	।३।४	
६	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६	
७	चोखाबोका गोटा ६ -	६	
८	बेचोखा बोका एक -	१	
९	फ. चा. दुइपाथी पांच मुठी -	।२।५	
१०	चिउरा दशपाथी -	।१०	
११	चिउरा चारमुरी -	४।	भोजके

ऐ मार्गवदी अष्टमी पर्व

६ थापूजा गुठी पुलाछेतर्फ

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	
२	फ. चामल दुइमाना -	।।२	
३	चियरा एक पाथी चारमाना -	।१।४	

ऐ. अष्टमी पर्व

६ थापूजा गुठी भँडेलतर्फ

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	भँडेलतर्फ
२	चिउरा एक पाथी चारमाना -	।१।४	

मार्ग शुक्ल पञ्चमीको पर्व

६ था पूजा गुठी

१	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२	(भँडेलतर्फ)
२	चिउरा एकपाथी चारमाना -	१।४	

ऐ. शुक्ल पञ्चमी पर्व

६ थापूजा गुठी

१	असल प. घिउ बाहृ धार्नी -	१२ऽ	जोशी नाइकेतर्फ खर्च
२	गहुं पन्ध्र पाथी -	।१५	
३	१०८ को भोटे धुप मुठा एक -	१	
४	तोरीको तेल तीनपाथी चारमाना	।३।४	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४
६	मझ्यौला हांस गोटा ६ -	६
७	चोखा बोका गोटा ६ -	६
८.	बेचोखा बोका एक -	१
९	फ. चा. दुइपाथी पाचमुठी -	।२।।५
१०	चिउरा दश पाथी -	।१०
११	चिउरा चार मुरी -	४।

मार्गवदी १४ रोजको पर्व

का. तलेजु बालाचतुर्दशी गुठी

१	सिन्दुर सखर ६ पाउ -	ऽ१।
२	धुलो सखर ६ पाउ -	ऽ१।
३	११ धार्नीको दाउरा भारी ६ -	६
४	मेथी तीनमाना -	।।३
५	सिंगा सुपारी बयालीस	४२
६	एक कुरूवा जाने दही कहतारा	१५
७	गोकुल धूप आठतोला -	८
८	अदूवा ६ पाउ -	ऽ१।।
९	पाकेका फर्सी दुइ -	२
१०	आलु दुइधार्नी -	२ऽ
११	मुलाका चाना एक सेर -	ऽ१
१२	रायो एकमाना -	।।१
१३	तमाखु तीन पाउ -	ऽ।।।
१४	खुर्सानी दुइमाना -	।।२
१५.	चामलको पीठो पांचमुठी -	।।।५
१६	माटाको सलीपाला तीनसय	३००
१७	अदुवाल जोर चौध -	१४
१८	कर्णपता जोर चौध -	१४
१९	पञ्चपता जोर चौध -	१४
२०	।।३ ई. रातो च्युली खगाम	१
२१	मुलम गोटा सगा -	७
२२	मासको दाल चारमाना	।।४
२३	सानु केराउ ६ माना	।।६
२४	सानुकेराउको दाल दुइमाना	।।२
२५	बेसार दुइमाना -	।।२
२६	नून पांच माना -	।।५
२७	नुन आठतोला -	८

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२८	लावा एकमाना -	।।१
२९	नंग छोडा अक्षता पांचमुठी	।।।५
३०	मकैको पीठो दुइमाना -	।।२
३१	सेतो बोडी चारमाना -	।।४
३२	हांसको फूल गोटा ६ -	६
३३	तोरीको तेल एक पाथी -	।१।
३४	असल प. घिउ आठतोला	८
३५	मझ्यौला हांस गोठा एक -	१
३६	चोखा बोका दुइ -	२
३७	चिउरा सात पाथी चारमाना -	।१।४
३८	सरूवा चामल एक पाथी चारमाना	।१।४
३९	फ. चामल चारपाथी -	।४
४०	चिउरा एक मुरी दशपाथी -	१।१०

मार्ग वदी १४ बाला चतुर्दशी पर्व — **बालाचतुर्दशी गुठी**

सुसारेतर्फ

१	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४
२	रेखीको पीठो पांचमुठी -	।।।५
३	सिन्दूर चारतोला -	४
४	असल पश्चिमा घिउ चारतोला	४
६	फ. चामल एक पाथी दुइमाना	।१।२

मार्ग शूल्क पञ्चमीको पर्व

६ थापूजा गुठी

(सुसारेतर्फ)

१	नंगछोडा अक्षता पांचमुठी -	।।।५
२	फलुवा चामल दुइपाथी	।२

मार्ग शुक्ल पञ्चमी पर्व

६ थापूजा गुठी

पुलाछेंतर्फ

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१
२	फचा दुइमाना -	।।२
३	चिउरा एक पाथी चारमाना -	।१।४

मार्ग शुक्ल द्वादशीको पर्व

६ थापूजा गुठी

पुलाछेतर्फ

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१
२	फ. चामल दुइमाना -	।।२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	चिउरा एकपाथी चारमाना -	।१।४	

मार्ग शुक्ल द्वादशीको पर्व

६ थापूजा गुठी

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	
२	फ. चामल दुइमाना -	।।२	पुलाछेंतर्फ
३	चिउरा एकपाथी चारमाना -	।१।४	

ऐ द्वादशी पर्व

६ थापूजा गुठी

१.	नगछोडा अक्षता पाँच मुठी -	।।।५	सुसारेतर्फ
२	फ. चामल दुइपाथी -	।२	

ऐ. मार्ग शु. १२ को पर्व

६ थापूजा गुठी

१	चोखा बोका गोटा ६ -	६	पुजारीतर्फ
२	बेचोखा बोका एक -	१	

मार्ग शुदी १२ रोजको पर्व (द्वादशी)

काठमाडौं ६ थापूजा गुठी

१	मझ्यौला हांस छ -	६	
२	१०८ को भोटे धूप मुठा एक	१	
३	अं.प.घिउ बाह्र धार्नी -	१२ S	
४	तोरीको तेल तीन पाथी चारमाना	।३।४	
५	गहुँ पन्द्र पाथी -	।१५	
६	चामलको पीठो एकपाथी चारमाना	।१।४	
७	फ. चामल दुइपाथी -	।२	
८	चिउरा चार पाथी -	।४	
९	चिउरा चारमुरी -	४।	भोजके

मार्ग शुक्ल १५ (पूर्णिमा) को पर्व

श्रीतलेजु हुलकुल गुठी

१	नग छोडा अक्षता पाच मुठी -	।।।५	
२	चामलको पीठो एक पाथी चारमाना	।१।४	सुसारेतर्फ
३	सिन्दुर चारतोला -	४	
४	रेखीको पीठो पाँच मुठी -	।।।५	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५	अ. प. घिउ चारतोला -	४
६	लावा एकमाना -	।।१
७	फ. चामल ६ माना -	।।६

मार्ग शुक्ल १५ रोजको पर्व

का. त. हुलकुल गुठी

१	हुलकुल रोटी पाँच धार्नी -	५ऽ	
२	एक कुरूवाको दही कहतारा चौध	१४	
३	लावा पाच मुठी -	।।।५	
४	हासकोफुल गोटा ६ -	६	
५	मकैको पीठो दुइमाना -	।।२	
६	सुकेका माछा एक पाउ -	ऽ१	
७	बेसार दुइमाना -	।।२	
८	सेतो बोडी चारमाना -	।।४	
९	नुन पाँचमाना -	।।५	
१०	मासको दाल चारमाना -	।।४	पुजारीतर्फको खर्च
११	केराउको दाल दुइमाना -	।।२	
१२	नंङ छोडा अक्षता पांच मुठी -	।।।५	
१३	असल प. घिउ आठतोला -	८	
१४	तोरीको तेल एक पाथी -	।१	
१५	तमाखु तीन पाउ -	ऽ।।।	
१६	खुर्सानी दुइमाना -	।।२	
१७	रायो एक माना -	।।१	
१८	माटाका सलीपाला तीनसय -	३००	
१९	पाकेका फर्सी दुइ -	२	
२०	अदुवा तीन पाउ -	ऽ।।।	
२१	मुलाका चाना एकसेर -	ऽ१	
२२	आलु दुइ धार्नी -	२ऽ	
२३	कर्णपता जोर चौध -	१४	
२४	पंचपता जोर चौध -	१४	
२५	सिंगा सुपारी पचास -	५०	
२६	मेथी दुइमाना -	।।२	
२७	मरीच नौतोला -	९	
२८	सिन्दूर आठतोला -	८	
२९	सखर आठतोला -	८	
३०	११ धार्नीका दाउरा भारी ६	६	
३१	सखर ६ पाउ -	ऽ१।।	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३२	हिङ एक तोला -	१
३३	जीरा चारतोला -	४
३४	चोखो बोका दुइ -	२
३५	मझ्यौला हांस एक -	१
३६	गोकुल धूप आठ तोला -	८
३७	चिउरा पाचपाथी पाच माना -	।५।५
३८	फ. चा. चारपाथी -	।४
३९	चिउरा एक मुरी दशपाथी	१।१०

पौष वदी १४ (चतुर्दशी) को पर्व

का. त. गुंगुर गुठी

१	तोरीको तेल एकमाना -	।।१	
२	असल. प. घिउ चारतोला -	४	पुजारीतर्फ
३	भझ्यौला हांस एक =	१	
४	सिंगा सुपारी दश -	१०	
५	सिन्दूर चारतोला -	४	

पौष शुदी १५ (पूर्णिमा) को पर्व

का. त. का पुष्पगुठी

१	तोरीको तेल चारमाना -	।।४	
२	चोखा बोका दुई -	२	पुजारीतर्फ के
३	एक कुरूवाको दही कहतारा दुई	२	

उपर्युक्त एक वर्षभरिका पर्वहरूमा गरिने खर्चको फाँटवारी लगत हो श्री काठमाडौ तलेजु भवानीको । यी विभिन्न पर्वका पूजा सम्पादन गर्न राखिएका गुठी जगाको लगत कसिएको जम्मा जगा रोपनी १६८६-६-०३। । जगा वेपत्ता भइरहेकोले लगत कस्न बाँकी अन्दाजी रोपनी- २०० ।

कपुर गुठी ८	पार्थिवेन्द्र २९
दुका गुठी २२६ ॥	प्रताप मल्ल २८
दमनारोहण २२ ॥	जगज्जय २८
जयप्रकाश ३५	नुगल छाप २४

श्री काठमाडौं तलेजुको वार्षिक पूजापर्वको खर्चको तेरिज

१	असल पश्चिमा घिउ एकसय पचपन्न धार्नी एक सेर एक पाउ -	१५५ ऽ १ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	असल पश्चिमा घिउ तीन सय अठासी तोला के हुने एक धार्नी एक सेर तीन पाउ एक कनुवा तीनतोला -	१ S १ । । । । । ।
३	असल पश्चिमा घिउ दुइमाना -	। । २
४	तोरीको तेल सात मुरी उण्डाइसपाथी ६ माना -	७ । १९ । ६
५	गोकुल धूप १३०३ तोलाके हुने पाँच धार्नी एकसेर एक पाउ तीन तोला	५ S १ । । । । । ।
६	गोकुल धूप एक पाउ -	S १
७	कपुर एक सय साढे सन्तानब्बे तोला	१९७ । ।
८	सिन्दुर तीन पाउ दुइकनु वा -	S । । । २
९	सिन्दु चौध सय पैतीस तोलाके पाँच धार्नी दुइसेर तीन पाउ तीन कनुवा -	५ S २ । । । ३
१०	सिंगा सुपारी गोटा बत्तीस सये बयासी -	३२८२
११	चामलको मठ रोटी अठार धार्नी एकसेर दुइपाउ -	१८ S १ । ।
१२	चामलको लड्ड् अठार धार्नी एक सेर दुइपाउ -	१८ S १ । ।
१३	सौरीरोटी पन्ध्र धार्नी -	१५ S
१४	चोखा बोका गोटा दुइसय सोह्र	२१६
१५	बेचोखा बोका गोटा पच्चीस -	२५
१६	साढे तत्तीसधार्नीका चोखा राँगागोटा सत्र -	१७
१७	चिउरा ५यासी मुरी एघार पाथी चार माना आठ मुठी	८६। ११। ४। ८
१८	फलुवा चामल सत्रमुरी सात पाथी चारमाना -	१७ । ७ । ४
१९	केराउको दाल नौपाथी पाँचमुठी -	। ९ । . । ५
२०	मुगीको दाल चारपाथी चारमाना पांच मुठी -	। ४ । ४ । ५
२१	मासको दाल पन्ध्र पाथी६ माना पांचमुठी	। १५ । ६ । ५
२२	स्याबजी आठ मुरी उन्नाइसपाथी ६ माना -	८ । १९ । ६
२३	भैसीको दूध तीनपाथी ६ माना -	। ३ । ६
२४	मझ्यौला हांस गोटा एक सय छयालीस -	१४६
२५	कालो भटमास तीन पाथी पांच मुठी -	। ३ । ५
२६	माटाका सलीपाला पांच हजार पांच सय चालीस -	५५४०
२७	अदुवा नौ धार्नी एक सेर चार तोला	९ S १ . । । । ।
२८	सुकेका माछा जम्मा एक धार्नी दुइपाउ दुइ कनुवा तीन तोला	१ S । । २ । । ।
२९	सखर जम्मा एघार धार्नी दुइपाउ चारचोला -	११ S । । . ॥ । ।
३०	सरूवा चामल तीन मुरी तीन पाथी एक माना पांचमुठी -	३ । ३ । १ । ५
३१	चामलको पीठो दुइमुरी पांत्रपाथी दुइमाना -	२ । ५ । । २
३२	गोटा १० को भोटे धूप मुठा एक -	१
३३	गोटा १०० को भोटे धूप मुठा -	२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३४	गोटा १०८ को भोटे धूपमुटा -	६
३५	नङ्ले छोडाएका अक्षता तीनपाथी चारमाना चारमुठी	।३।४।४
३६	लावा (लाजा) पाँच पाथी सातमुठी	।५।.।७
३७	बेसार चारपाथी ५ माना पां मुठी -	।४।६।५
३८	तमाखु चार धार्नी एकसेर दुइपाउ -	४ऽ१।।
३९	अदुवाल चोर एकसय छयासी -	१८६
४०	चांदीका सानुदृष्टि जोर एकसय अन्ठाउन्न	१५८
४१	पंचपता जोर दुइसये सतहत्तर -	२७७
४२	कर्णपता जुर दुइसये पचहत्तर -	२७५
४३	खुर्सानी चारपाथी दुइमाना -	।४।२
४४	मेथी ६ पाथी -	।६
४५	ने . बत्ती चीरा धागो चारतोला -	४
४६	ने. वत्ती चिराधागो तीन पाउ -	ऽ।।।
४७	रायो दुईपाथी चारमाना -	।२।४
४८	जीरा बाह्रतोला -	१२
४९	जीरा एक माना -	।।१
५०	नुन एक सय ६हत्तर तोला को हुने दुई सेर तीन कनुवा एक तोला	ऽ २३
५१	नुन तेह्रपाथी पांच माना पाच मुठी -	।१३।५।
५२	हांसको फूल गोटा दुइसय बयालीस -	२४२
५३	एक कुरुवा जाने दही कहतारा दुइसय बयान्नब्बे	२९२
५४	हिङ तोला सढेनौ -	९।।
५५.	एघार धार्नीका दाउरा भारी एक सय सत्ताइस	१२७
५६	सेतो बोडी दशपाथी चारमाना -	।१०।४
५७	फर्सी पाकेका गोटा अठतीस -	३८
५८	आलु धार्नी बयालीस -	४२ ऽ
५९	मरीच तोला सत्ताइस -	२७
६०	मरीच दुइपाउ -	ऽ।।
६१	सानु केराउ चौध पाथी ६ माना -	।१४।६
६२	रेखीको पीठो दुइपाथी सातमाना अढाइमुठी -	।२।७।२।।
६३	एक माने दही कहतारा एक -	१
६४	मुलम गो्टा बयालीस -	४२
६५	नौ वा दश धार्नीका चोखा रागा एक -	१
६६	नौ दश धार्नीका बेचोखा रांगा एक -	१
६७	एक पाथी अटाउने माटाका हाडी गोटा छयहत्तर	७६
६८	गहुँ चारमुरी दशपाथी-	
६९	मकैको पीठो तीनपाथी तीन माना -	।३।३

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७०	मुलाका चाना (सुकेका) ६ धार्नी -	६ ऽ
७१	।। ३ इन्ची रातो च्युली खगाम थान सात -	७
७२	दाउरा मुठा दश -	१०
७३	दमनाको फूल तीनसय साठी -	३६०
७४	धान दुइमुरी चारपाथी -	२ । ४
७५	श्रीखण्ड तोला चौवीस -	२४
७६	काँचो ईँट बत्तीस -	३२
७७	एक माने माटाको पाला गोटा बतीस -	३२
७८	२६ ई. जज तुल एकपाउ -	ऽ १
७९	३६ ई नैनसुत गज दुइ -	२
८०	१० नं को धागो चार धार्नी -	४ ऽ
८१	चिनी एक पाउ -	ऽ १
८२	चिनी एक माना -	।।१
८३	सानु पगरी गोटा पाँच -	५
८४	जटा नरिवल गोटा पाँच -	५
८५	गुनास (गुराँस) रातो मास ६ माना -	।। ६
८६	ठूलो केराउ दुइमाना -	।। २
८७	सेतो भटमास तीन पाथी -	। ३ ।
८८	बीरेनुन एक पाउ -	ऽ १
८९	सुन चारतोला तीन मासा -	४ । ३
९०	कैलो तिल दुइमाना -	।। २
९१	चांदी तोला सोह्र र मासा ६ -	१६ । ६
९२	गाईको दुध पाच माना -	।। ५
९३	गाईको दही पांच माना-	।। ५
९४	मह एक पाउ -	ऽ १
९५	मह दुइमाना -	।। २
९६	३६ ई. कुसुमी रंगको कपडा गज आधा	॥
९७	४४ ई. १० गज अधर्सा थान आधा -	।।
९८	३४ ई. रंगरंगका कपडा गज आधा -	।।
९९	९ ई. ८ गजा पथरी थान दुइ -	२
१००	३५ ई पहेंलो कपडा गज आधा -	।।
१०१	२६ ई. रातो डेढ हातको कपडा गज आधा	।।
१०२	जजम्का जोर साठी -	६०
१०३	२६ ई. साढे बाह्रगज -	१२ ।।
१०४	आलो माछा एक धार्नी -	१ ऽ
१०५	रक्त चन्दन आठतोला -	८
१०६	सक्कली काश्मीरी केशर मासा दुइ -	। २

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१०७	गोरोचन केशर तोला एक -	१
१०८	कस्तुरीमासा एक -	।१
१०९	दुइमाना जाने ढकी बत्तीस -	३२
११०	नाङ्ला दुइ -	२
१११	दुइपाथी अटाउने पीचा दुइ -	२
११२	अमृसाका कुचा दुइ -	२
११३	ठूलो मान्द्रा गोटा एक -	१
११४	कालो तीन माना दुइ -	।।२
११५	एक कुरूवा जाने माटाका गोल्फुतीन -	३
११६	तीन पाथी जाने माटाका गाग्री चार -	४
११७	२६ ई. कुसुमी रंग कपडा आधागज -	।।
११८	खरबुजो गोटा एक -	१
११९	हरिये काँक्रो गोटा एक -	१
१२०	चौध पन्ध्र धार्नीको बँदेल एक -	१
१२१	१६ नं. को धागो धार्नी पाँच -	५ ऽ
१२२	बलवारा लड्ड् पन्ध धार्नी दुइसेर एकपाउ	१५ ऽ २।
१२३	३६ इन्ची ५ गजाछिट धान सोह्र -	१६
१२४	३६ इं नैनकीनाथ गज चौवीस -	२४
१२५	नील कमल फूल तीनशय साठी -	३६०
१२६	दुइमाना जाने माटाका गोल्फु अठार -	१८
१२७	चारमाना अटाउने माटाका भिउँटघार	४
१२८	कारा ऐना एक -	१
१२९	रेशमी चुरा दुइ -	२
१३०	टीका गोटा एक -	१
१३१	काठको बट्टा एक -	१
१३२	१७ ई. लाला अधर्सा हात पाच -	२।। गज
१३३	५७ ई १८ गजा सेतो बिहारी गर्ज एक	१
१३४	३० ई १८ गजा सेतो बिहारी गज एक	१
१३५	२७ ई. रातो साटन खगाम -	१
१३६	२३ ई ४$\frac{१}{२}$ ग.जा बापता किनखाप थान	।।
१३७	सिद्रा आठतोला -	८
१३८	राँगाको मासु आठ धार्नी -	८ ऽ
१३९	३२ ई. १८ गजा मल मल थानदुइ	२
१४०	३६ ई. १० गजा छिट थान दुइ -	२
१४१	माटाका सानु थापनि चा बाह्र -	२
१४२	८ ह ९ कोशाका केराका काइँया दुइ -	२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४३	डोलो मास चारमाना -	।।४
१४४	हुलकुल रोटी पाँच धार्नी -	५ S
१४५	मह दुइमाना -	।।२
१४६	घोडाको दानाको चना नौमुरी दुइपाथी चारमाना -	९।२।४

काठमाडौं तलेजु गुठीको हलुवाईतर्फको वार्षिक खर्चको तेरिज

१	असल पश्चिमा भिउ सत चालीस धा. दुइपाउ -	४७ S।।
२	गहुँको मैदा पीठो एक सय छपन्न धार्नी -	१५६ S
३	अलैची तोला अठार -	१८
४	चिनी धार्नी तेह्र पाउ दुइ -	१३ S।।
५	मरीच तोला अठार -	१८
६	सखर आठ धार्नी एकसेर दुइपाउ -	८ S १।।
७	११ धार्नीका दाउरा भारी एकतीस -	३१
८	धुलो (बुकुनी) सखर वीस धार्नी एकसेर दुइपाउ -	२० S १।।
९	मास एक पाथी पांच माना -	।१।५
१०	चामलको पीठो आठ धार्नी -	८ S
११	चाकु तीन धार्नी एकसेर दुइपाउ -	३ S १।।
१२	तोरीको तेल दुइमाना -	।।२
१३	बेसनको पीठो दुइधार्नी दुइसेर -	२ S २

श्रीतलेजुभवानीका रकमी जवान २७ समेतका गुठी

			वर्ष १ को धान
१	पुजारी नाइके	केशवमान कर्माचार्य -	५।
२	"	तीर्थमान कर्माचार्य -	४।
३	"	जुजुमान कर्माचार्य -	४।
४	जोशी नाइके	चण्डीमान ध्वज जोशी	२।
५	"	सिद्धि विक्रम ध्वज जोशी	२।
६	"	खाली	२।
७	विसेट नाइके	गोविन्दलाल राज वंशी	८।४।४
८	"	भवानी शंकर राजवंशी -	४।
९	सुसारे	आशालाल कर्माचार्य	३।-
१०	"	केदारलाल कर्माचार्य	३।-
११	"	रामनारायण कर्माचार्य	३।
१२	भण्डारे	कृष्णगोपाल राजभण्डारी	१।१०
१३	-	लम्बोदर राजोपाध्याय	१४।
१४	सुसारे	मथुरा मल्ल -	३।-

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१५	"	राजवंशी -	३ । -
१६	"	हिरादेवी राजवंशी -	३ । -
१७	"	सिद्धिरत्न बज्राचार्य -	१ । १० -
१८	"	चन्द्र माया वर्जार्चा -	१ । १० .
१९	"	कृष्णमाया महर्जन -	३ ।
२०	"	मैया महर्जन -	३ ।
२१	"	लक्ष्मी पंकज -	३ ।
२२	सुसारे	देशमाया महर्जन -	३ ।
२३	"	धनकुरमारी डंगोल -	३ ।
२४	"	दानमायाको वा वसुमाया महर्जन	३ ।
२५	"	जीतमाया महर्जन -	३ ।
२६	"	पूर्णानन्द बज्राचार्य -	१ । १
२७	नकर्मी	केदार नकर्मी -	१ । १
२८	नगर्ची	नरबहादुर -	१ । १
			२३ । २
			१०८ । १६ । ४

श्रीतलेजु भवानीका विशेष व्यक्ति तथा रकमीहरू

१	मूल पुरोहित (तालुकवाला)	श्री रमेशप्रसाद पाण्डे -	१५ ।	X	
२	भण्डारे	जगतबहादुर प्रधान -	१० । ८	X	
३	चिताइदार	धर्मनारायण महर्जन -	१२ ।	X	तलेजु घोडाको

श्रीतलेजु भवानीको बडादशै पर्वमा देवता बोक्ने रकमी जवान २६ को मूल पुरोहित मार्फत रिपोर्ट पास भई खानकी खानेलाई खर्च हुने धान उन्नाईस मुरी बाह पाथी चार माना — १९। १२। ४ —

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिशिष्ट खण्ड ख

श्रीदेगुलितलेजु काठमाडौंको वार्षिक पर्वपूजा खर्चको लगत विवरण

श्री काठमाडौं दिगुतलेजु गुठीको नित्य पर्वपूजा
नैवेद्यको निम्ति रोटी पकाउनेतर्फ

१	गहुँको पीठो मैदा सात धार्नी दुइसेर तीन पाउ	७ऽ२।।।
२	चामलको पीठो दुइसेर दुइपाउ	ऽ २।।
३	मासको दाल एक माना पाँच मुठी	।।१।५
४	असल पश्चिमा घिउ चार धार्नी	४ऽ
५	११ धार्नीका दाउराका भारी दुइ	२
६	भैंसीको दुध दुइमाना	।।२
७	सखर ६ पाउ	ऽ १ ।।
८	चिनी एक धार्नी दुइसेर	१ ऽ२

पूजातर्फको नित्य खर्च

१	असल पश्चिमा घिउ दुइ धार्नी एक सेर	२ऽ१
२	तोरीको तेल एक पाथी दुइमाना पाँच मुठी	१।२।५
३	एघार धार्नीका दाउरा भारी चार	४
४	सातहाते लखाखी दुइ	२
५	अमृसाका कुचा चार	४
६	ने बत्ती चिराधागो दुइपाउ	ऽ ।।
७	मह चार माना	।।४

दिगुलितलेजु नित्य पूजा

		महिनाको दिनको हिसाब			महिना एकके
		२९	३०	३१	३२
१.	असल प. घिउ रोजको ऽ । पाउले	२ ऽ१।।	२ऽ१।।	२ऽ१।।।	२ऽ२
२	भोटे नुन रोजको दुइमुठी आधाले	।।७।२।।	।।७।५	।।७।७।।	।१
३	कपुर तोला ।। ले	१४।।	१५	१५।।	१६
४	सिंगासुपारी रोजको दुइले	५८	६०	६२	६४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५	गोकुल धूप रोजको एक तोलाले	२९	३०	३१	३२	
६	गाईको दूध रोजको १ मानाले	।३।५	।३।६	।३।७	।४	
७	दुइमुठीका दही कहतारा रोजको एकले	२९	३०	३१	३२	
८	सखर रोजको एक कनुवाले	ऽ १।।।	ऽ १।।।	ऽ १।।।	ऽ २	
९	अदुवा रोज एकको कनुवाले	ऽ १।।।	ऽ १।।।	ऽ १।।।	ऽ २	
१०	धान रोजको एक पाथीले	१।९	१।१०	१।११	१।१२	
११	फलुवा चामल रोज १ को माना पाँचमुठीले	।५।३।५	।५।५	।५।६।५	।६	
१२	फलुवा चामल ६ पाथी ६ माना	-	-	-	-	।६।६गुप्त पूजा
१३	चिउरा रोज १ को एक पाथी एक मानाले	१।१२।५	१।१३।६	१।१४।७	१।१६	
१४	नगदी महीनाके रू	।७२	।७५	।७७	।८०	
१५	प्रत्येक महिनाको शुक्ल त्रयोदशी पर्वको नगद चार रू सोन्ह पैसा	-	-	-	-	४।१६
१६	प्रत्येक अष्टमीको रू चौसठ्ठी पैसा	-	-	-	-	६४
१७	प्रत्येक संक्रान्ति पर्वके रू दुइ रू चालीस पैसा	-	-	-	-	२।४०

काठमाडौ देगुलितलेजु गुठी वैशाख शुक्ल ३ (तृतीया) पर्व

१	नौ दश धार्नीका रांगा पाच -	५
२	बोका गोटा चौबीस -	२४
३	नगदी रु अठार सये सतहत्तर -	१८७७१
४	रोटी पकाउने सामान खरीदलाई रू बाह्रसय बयान्नब्बे -	१२९२।
५	भेटी के पाँचसय पचासी -	५८५।

वैशाख शुक्ल १५ (पूर्णिमा पर्व)

१	असल प. घिउ दुइ धार्नी ६ पाउ -	२ ऽ १।।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	चिनी दुइधार्नी ६ पाउ -	२ ऽ १ । ।
३	चिउरा सातपाथी चारमाना	। ७ । ४

ज्येष्ठ शुक्ल ६ (षष्टीपर्व)

१	सिंगा सुपारी चार गोटा -	४
२	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१
३	२४इञ्च १२गजा चौबीसा साढे चारगजा	४ । ।
४	कुराउनी एक पाउ -	ऽ ।
५	अदुवा एकपाउ –	ऽ ।
६	एकमुठी जाने दही कहतारा एक -	१
७	असल पश्चिमा घिउ एकसेर -	ऽ १
८	तोरीको तेल एकमाना साढेसात मुठी	। । १ ।७ । ।
९	भोटेनुन अढाई मुठी -	। । । २ । ।
१०	चिनी एक पाउ -	ऽ ।
११	नगदी दुइरूपैया अठासी पैसा	२ । ८८
१२	चिउरा पांच पाथी -	। ५

आषाढ शुक्ल १५ (पूर्णिमा पर्व)

१	सखर एक सेर -	ऽ १
२	चिनीएक धार्नी एकपाउ दुइकनुवा	१ ऽ । २
३	११ धार्नीके दाउरा भारी एक -	१
४	असल पश्चिमा घिउ तीन धार्नी -	३ ऽ
५	मासको दाल एकमाना पाँच मुठी -	। । १ । ५
६	भैसीको दूध एक कुरूवा -	१
७	चामलको पीठो दुइ सेर दुइ पाउ दुइ कनुवा	ऽ २ । । २
८	गहुको मैदा पीठो ६ धार्नी -	६ ऽ
९	नगदीरू उन्नाइस पैसा -	। १९
१०	फलुवा चामल दुइ पाथी एक माना पांच मुठी -	। २ । १ । ५
११	चिउरा ६ पाथी एकमाना -	। ६ । १

ऐं गुठीको ऐ. आषाढ शुक्ल १५ को पर्व

१	कागजी बदाम चारतोला -	४
२	जटा नरिवल गोटापाँच -	५
३	अलैची चारतोला -	४
५	कालफी मिश्री तारतोला -	४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६	रक्त चन्दन तीन तोला -	३
७	कपुर दुइ तोला -	२
८	चिनी एक पाउ -	ऽ।
९	सानुदाख (किसमिस) चार तोला	४
१०	सिंदूर दुइतोला -	२
११	ल्वाङ दुइतोला -	२
१२	गोकुल धूप चारतोला -	४
१३	१०० को बाटेको धूप मुठाएक -	१
१४	आधा फकि सुपारी चार तोला -	४
१५	छोहोरा तीन तोला -	३
१६	दाल चिनी दुइतोला -	२
१७	१० को भोटे धूप मूठाएक -	१
१८	श्री खण्ड तीन तोला -	३
१९	११ धार्नीका दाउरा भारी चार -	४
२०	एक पाथी जाने माटाका हांडी चार-	४
२१	केरा सोह्र कोशा -	१६
२२	अदुवा एक पाउ -	ऽ१
२३	भिजाएको केराउ एक माना -	।।१
२४	गाइको दूध दुइमाना -	।।२
२५	एक कुरूवाको दही कहतारा एक -	१
२६	दुइ मुठीको दही कहतारा एक -	१
२७	चांदीको जनै १ के चांदी आधा तोला-	।।
२८	खावा डेढ पाउ -	ऽ।२
२९	२४ ईन्ची १,२ गजा चौवीसा थान एक	१
३०	दुई पूजा सरही पगरी थान पाँच	५
३१	२७ ई. साटन खगाम एक- -	१
३२	२४ ई. माल दही साढेपाँच हात -	२।।। गज
३३	३५ ई. श्रीखण्डपुरी चौवीसा चौथाई-	।.
३४	असल पश्चिमा घिउ तीन पाउ -	ऽ।।।
३५	तोरीको तेल साढे तीन कुरूवा ३ -	३।।
३६	भोटेनुन २।। मुठी (अढाई) -	।।।२।।
३७	लावा एकमाना -	।।१
३८	चोखा बोका गोटा दुई -	२
३९	नगद सात रूपैया एक तीस पैसा	७।३१

श्रीदिगुतलेजु श्रावण शुक्ल रोज १५ (पूर्णिमा) पर्व

१	जुआजु एक माना -	।१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	सेतो भटमास तीन माना -	.।.।३
३	सानु केराउ तीनमाना -	.।.।३
४	वेसार एक माना -	.।.।१
५	नुन एक माना -	.।.।१
६	मास तीन माना -	।।३
७	एक पाथी जाने माटाको हांडीएक	१
८	अदुवा एकसेर -	ऽ१
९	गहुंको आटा (पीठो) पांचपाथी	।५
१०	श्रावण वदी १४ रोजको पर्वके नगद	।६४
११	श्रावण सुद्धि १४ रोजके पर्वक नगद	।.४
१२	श्रावण १५ रोज पर्वके नगदी रू	।६४
१३	श्रावण „ के नगदी -	।४

श्रीदिगुलितलेजु गुठी भाद्रकृष्ण ८ (अष्टमीको) पर्व

१	अलैंची चरातोला -	४
२	११ धार्नीका दाउरा भारी दुइ	२
३	रक्त चन्दन तीन तोला -	३
४	नरिवल तीन तोला -	३
५	मरीच तीन तोला -	३
६	चिनी एक पाउ -	ऽ।
७	श्रीखण्ड तीन तोला -	३
८	जाइफल तीन तोला -	३
९	सुकुमेल एकतोला -	१
१०	अबिर डेढ पाउ -	ऽ।२
११	सिंदुर तीन तोला -	३
१२	सानुदाख दुइतोला -	२
१३	छोहोरा चारतोला -	४
१४	दालचिनी दुइतोला -	२
१५	ल्वाङ दुइतोला -	२
१६	जटावाला नरिवल पाँच -	५
१७	आधाफाँक सुपारी एक पाउ -	ऽ।
१८	कपुर एकतोला -	१
१९	कालफी मिश्री तीन तोला -	३
२०	कागजी बदाम चारतोला -	४
२१	गोटा १० को भोटे धूप मुठाएक -	१
२२	जनै १ के चाँदी आधातोला -	।।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२३	गाइको दूध एक कुरूवा -	१
२४	दुइमुठी जाने दहीका कहतारा एक	१
२५	एक कुरूवाको दही कहतारा एक	१
२६	कुराउनी (खुवा) डेढपाउ	ऽ।२
२७	।। ३ ई. रातो च्यूली खगामएक	१
२८	ने. बत्ती चिरा धागो तीनपाउ	ऽ।।।
२९	९ई १२गजा सरही पगरी थान पांच-	५
३०	२४ ई. १२ गजा चौबीसा थान एक	१
३१	२७ ईं साटन खगाम एक -	१
३२	असल पश्चिमा घिउ दुइ धार्नी सात पाउ	२ऽ१।।।
३३	तोरीको तेल सातमाना -	।।७
३४	भोटेनुन अढाई मुठी -	।।।२।।
३५	लावा एक माना -	।।१
३६	एक पाथी अठाउने माटाका हाडीचार	४
३७	हरियो काँक्रो गोटा एक -	१
३८	नेपाली आँप बाहृदाना -	१२
३९	पात चारमुठा -	४
४०	भुंई कटहर गोटा एक -	१
४१	मालभोग केरा कोशा बीस -	२०
४२	मुला मुठाएक -	१
४३	अदुवा एक पाउ -	ऽ।
४४	आरू गोटा सोहृ -	१६
४५	भिजाएको केराउ एक माना -	।।१
४६	नगदी जाने तेइस रूपैया वासठ्ठी पैसा	२३।६२
४७	फलुवा चामल चार पाथी एक माना पाच मुठी -	।४।१।५
४८	चिउरा आठपाथी-	।८
४९	नगदी पुन: छरूपैया बत्तीस पैसा	६।३२

श्री दिगुलि तलेजुको भाद्र वदी १३ रोज (त्रयोदशी) पर्व

श्री दिगुतलेजु गुठीबाट खर्च हुने

१	सिंदूर तीनतोला -	३
२	छोहोरा तीन तोला -	३
३	दाल चिनी एक तोला -	१
४	सुकुमेल एक तोला -	१
५	कपुर एक तोला -	१
६	श्री खण्ड त्रीन तोला -	३

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७	रक्त चन्दन तीन तोला -	३
८	मानचंगी सुपारी दइकनुवा -	ऽ २
९	नरिवल तीन तोला -	३
१०	सानु दाख तीन तोला -	३
११	जाइफल तीन तोला -	३
१२	कागजी बदाम चारतोला -	४
१३	मरीच तीन तोला -	३
१४	अलैची चारतोला -	४
१५	कालफी मिश्री तीनतोला -	३
१६	गोकुल धूप चारतोला -	४
१७	ल्वाङ दुइतोला -	ः
१८	जटावाल नरिवल गोटा पाँच -	५
१९	१०० गोटाको बाटेको धूप मुठा एक	१
२०	१० गोटा हुने भोटे धूप मुटा एक -	१
२१	अबिर एक पाउ -	ऽ।
२२	चिनी डेढ पाउ -	ऽ। २
२३	जनैको चांदी आधा तोला -	।।
२४	९ई. ५ गजा सरही पगरी थान पांच	५
२५	।। ३ है रातो च्यूली खगाम तीन	३
२६	२४ ई १२ गजा चौविसा थान एक	१
२७	२७ ई साटन खगाम एक -	१
२८	११ धार्नीका दाउरा भारी तीन -	३
२९	एक पाथी जाने माटाका हांडी चार	४
३०	लावा एकमाना–	।। १
३१	तोरीको तेल सतमाना -	।। ७
३२	भोटे नुन अढाई मुठी -	।।। २ ।।
३३	असल पश्चिमा घिउ तीनपाउ दुइ कनुवा	ऽ ।।। २
३४	दुइमुठी जाने दही कहतारा एक -	१
३५	एक कुरुवाका दही कहतारा एक -	१
३६	गाइको दूध दुइमाना -	।। २
३७	भिजाएको केराउ एक माना -	।। १
३८	कुराउनी दुइपाउ -	ऽ ।।
३९	चोखा बोका गोटा ६ -	६
४०	फ. चामल चारपाथी एकमाना पाँच मुठी	।४ । १ । ५
४१	चिउरा आठ पाथी -	। ८
४२	नगदी तीन रूपैया अठासी पैसा -	३ । ८८

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

काठमाडौ दिगुलितलेजुको भाद्रबदी ८ (अष्टमी) पर्व — दिगुलितलेजु गुठी (हलुवाई तर्फको खर्च)

१	चामलको पीठो दुइसेर दुइकनुवा -	s २	
२	गहुको मैदा ६ पाथीसात माना -	।६।१७	
३	अ. पश्चिमा घिउ तीन धानी -	३ s	
४	तोरीको तेल पांच मुठी -	।.।.।५	
५	मास एक माना पांच मुठी -	।।१।५	
६	भैसीको दूध एक कुरूवा -	१	
७	चिनी एक धार्नी एक सेर एक पाउ	१s१।.	
८	सखर ६ पाउ -	s१।।	
९	११ धार्नीको दाउरा भारी एक	१	

ऐ को भाद्रबदी १३ (त्रयोदशी) को पर्व — हलुवाई तर्फको

१	अ. प. घिउ तीन धार्नी -	३ s	
२	चामलको पीठो ६ पाउ -	s१।।	
३	मासको दाल एकमाना पाँच मुठी	।।१।५	
४	गहुको मैदा पीठो ६ धार्नी ६ पाउ -	६ s१।।	
५	भैसीको दूध एक कुरूवा	१	
६	११ धार्नीको दाउरा भारीएक	१	
७	चिनी एक धार्नी पांच पाउ -	१s१।	
८	धुलो सखर ६ पाउ -	s१।।	

काठमाडौ दिगुलीतलेजुको इन्द्रजात्रा पर्व (भाशु १२ देखि आकृ ५)

१	इन्द्रजात्राभर बत्ती बाल्नको निम्ति तोरीको तेल दश पाथी -	।१०

श्री काठमाडौ दिगुलितलेजुको भाद्र शुक्ल ८ (अष्टमी) पर्व

१	रक्त चन्दन चारतोला -	४
२	दाल चिनी चारतोला -	४
३	सिंदूर चारतोला -	४
४	गोकुल धूप नौतोला -	९
५	कालकी मिश्री चारतोला -	४
६	जाइफल तीन गोटा -	३
७	आधा फ्याक सुपारी तीन पाउ	s।।।
८	सानुदाख चारतोला -	४
९	अलैची ६ तोल -	६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१०	मरीच चार तोला -	४
११	सुकुमेल दुइतोला -	२
१२	रोरी एक तोला -	१
१३	कपुर तीन तोला -	३
१४	श्रीखण्ड चारतोला -	४
१५	छोहोरा नौताला -	९
१६	ल्वाङ तीनतोला-	३
१७	कागजी बदाम ६ तोला -	६
१८	अबिर एक पाउ -	ऽ।
१९	मयूरको पंखा एक -	१
२०	गुलाफको अत्तर सिकचार	४
२१	सानो सन्दुक एक -	१
२२	गोटा १०० को बाटेको धूप मुठाएक	१
२३	जटा नरिवल गोटा पाच	५
२४	काँइयो एक -	१
२५	रेशमी चुरा एक -	१
२६	टीका एक -	१
२७	साढे दुइहातको काठको खटिया एक	१
२८	कारा ऐना एक -	१
२९	गोटा दशको भोटेधूप मुठाएक -	१
३०	११ धार्नीका दाउरा भारी दुइ -	२
३१	नरिवल चार तोला -	४
	भा.शु.अष्टमी	
३२	चिनी डेढ पाउ -	ऽ।२
३३	कपालमा लगाउने धागो एक -	१
३४	एक पाथी जाने माटाका हाडी छ -	६
३५	जनै एकके चांदी आधातोला -	।।
३६	कनिका जत्रो १०८ को मोतीको माला एक -	१
३७	असल पश्चिमा घिउ तीन पाउ दुइ कनुवा	ऽ।।।२
३८	तोरीको तेल सातमाना -	।।७
३९	लावा एक माना -	।।१
४०	भोटे नुन अढाइ मुठी -	।।।२।।
४१	कुराउनी डेढ पाउ -	ऽ।२
४२	अर्ध एकक् तावाँ एक पाउ -	ऽ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४३	कछुला थाली कचौरा, तसला, चमरको बीड समेतकें पित्तल छ पाउ -	ऽ१।।
४४	कचौराके कांशो एक पाउ -	ऽ।
४५	अर्धपात्र, धुपोरा, पंचपात्र, आचमनी त्रिकुटी, आरती ठाडो दियो समेतको ढलौट पांच पाउ -	ऽ१।
४६	एक कुरूवाको दही कहतारा एक -	१
४७	दुइमुठी जाने दही कहतारा एक -	१
४८	एकमाने दही कहतारा एक-	१
४९	गाईको दूध दुइमाना -	।।२
५०	अदुवा एक पाउ-	ऽ।
५१	भुई कटहर एक -	१
५२	मुला एकमुठा -	१
५३	दुइपाउको सेतो चमर एक -	१
५४	३० ई. साटन खगाम एक -	१
५५	६ अंगुल लामो ३ अंगुल गजको अधर्सा को. या एक -	१
५६	नगदी छयान्नब्बे रूपैया त्रिहत्तर पैसा	९६।७३
५७	९ ई ५ गज सरही पगरी थान पाच	५
५८	।। ३ ई रातो च्यूली तीन -	३
५९	१।। हातगज २।। हात लम्बा हवा ऽ।। भरेको डसना एक -	१
६०	ऐ.ऐ.को सिरक एक -	१
६१	२.।। हातको गहुनको चंदुवा एक -	१
६२	।। ३ ई. ५ ग. श्रीखण्डपुरी सात हाते -	३।।
६३	२४ ई. १२ गजा चौबीसा थान एक	१
६४	१३ ई गलैंचा एक -	१
६५	फलुवा चामल चार पाथी एक माना पांच मुठी-	।४।१।५
६६	चिउरा आठ पाथी एकमाना -	।८।१
६७	चोखा बोका गोटा ६ -	६

भाद्र शुक्ल १२ (द्वादशी) को पर्व

१	मकैका घोगा एकसय बीस -	१२०

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२	चिउरा चारमानाा -	।।४
३	नगदी (भेटी) चारपैसा -	।४

भाद्र शुक्ल अष्टमी पर्वमा हलुवाईतर्फमा जाने खर्च

ऐं गुठीको पर्वमा रोटी पकाउनाके

१	गहुँका मैदा पीठो एघार पाथी-	।११
२	चामलको पीठो एक धार्नी दुइपाउ	१ऽ।।
३	बेसन एकसेर -	ऽ१
४	भैंसीको दुध एक कुरूवा -	१
५	असल प. घिउ चारधार्नी ५पाउ -	४ऽ१।।
६	मास दुइमाना -	।।२
७	चिनी एक धार्नी दुइसेर -	१ऽ२
८	धुलो सखर ६ पाउ -	ऽ१।।
९	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१

श्री काठमाडौ दिगुतलेजु भाद्र शुक्ल १५ (पूर्णिमा) को पर्व

१	तोरीको तेल सातमाना -	।।७
२	असल प. घिउ सात पाउ -	ऽ१।।।
३	कैलो बोडी एक माना -	।।१
४	सेतो भटमास एक माना -	।।१
५	सेतो बोडी एकमाना -	।।१
६	कैलो भटमास एकमाना -	।।१
७	सानु केराउ एकमाना -	।।१
८	मुंगी गेडा एकमाना-	।।१
९	सांवा चामल एकमाना -	।।१
१०	गहत एकमाना -	।।१
११	लावा एकमाना -	।।१
१२	नङ छोडा अक्षता एकमाना-	।।१
१३	गहुँ एकमाना -	।।१
१४	कालो भटमास एकमाना-	।।१
१५	जुँगेधान एकमाना -	।।१
१६	गेडामास एकमाना -	।।१
१७	रातोमास (गुराँस) एकमाना -	।।१
१८	मह एकमाना -	।।१
१९	एक कुरूवाको दही कहतारा एक	।।१
२०	ठूलो केराउ एकमाना -	।।१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२१	भोटेनुन अढाइ मुठी -	।।।२।।
२२	वेल गोटा एक -	१
२३	हरियो काँक्रो गोटाएक -	१
२४	कुराउनी डेढपाउ -	ऽ।२
२५	एकमाने दही कहतारा एक	१
२६	गाईको दुध दुइमाना -	।।२
२७	मुला एकमुठा -	१
२८	जनै १ के चादी आधातोला -	।।
२९	९ ई ५ गजा सरही पगरी थानपाँच	५
३०	२७ ई साटन खगाम एक -	१
३१	२४ ई. १२ गजा चौबीसा थान एक	१
३२	।। ३ रातो च्युली खगाम एक -	१
३३	भिजाएको केराउ दुइमाना -	।।२
३४	माल भोग केरा बीस कोशा	२०
३५	घर पिंडालु एक पाउ -	ऽ।
३६	वनैया पिंडालु एक पाउ -	ऽ।
३७	अम्बा दाना बाहृ -	१२
३८	अदुवा एक पाउ -	ऽ१
३९	भुई कटहर गोटाएक -	१
४०	एक कुरुवा जाने भाटाका गोल्फु वत्तीस	३२
४१	एकपाथी जाने माटाका हांडी चार	४
४२	मसीनो चामल एकमाना -	।।१
४३	जौ एकमाना -	।।१
४४	सरस्यूं एकमाना -	।।१
४५	कैलो तिल एकमाना -	।।१
४६	कालो तिल एकमाना -	।।१
४७	रायो एकमाना -	।।१
४८	सेतो तिल एकमाना -	।।१
४९	गोकुल धूप चारतोला -	४
५०	सानो दाख दुइतोला -	२
५१	छोहोरा चारतोला -	४
५२	कागजी बदाम चारतोला -	४
५३	कालफी मिश्री तीन तोला	३
५४	जाइफल गोटा तीन -	३
५५	जटता नरिवल गोटा ६ -	६
५६	श्रीखण्ड तीन तोला -	३

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५७	मरीच तीन तोला -	३
५८	सुकुमेल एकतोला -	१
५९	दाल चिनी दुइ तोला -	२
६०	सिन्दूर तीनतोला -	३
६१	१०० गोटाको बाट्को धूप मुठा एक	१
६२	आधाफ्याक सुपारी एकपाउ -	१
६३	नरिवल तीनतोला -	३
६४	अबिर एक पाउ -	ऽ १
६५	अलैची तारतोला -	४
६६	दशको भोटे धूप मुठाएक -	१
६७	चिनी डेढ पाउ -	ऽ । २
६८	अत्तर सिक चार -	४
६९	सखर एक पाउ -	ऽ ।
७०	कपुर एकतोला -	१
७१	रक्त चन्दन तीन तोला -	३
७२	ल्वाङ दुइतोला -	२
७३	चोखा बोका गोटा ६ -	६
७४	फलुवा चामलपाच पाथी एकमाना पांच मुठी -	। ५ । १ । ५
७५	चिउरा आठ पाथी -	। ८ । १
७६	सरूवा चामल चार पाथी -	। ४
७७	११ धार्नीका दाउरा भारी तीन -	३
७८	११ धार्नीका दाउरा भारी तीन	३
७९	नगदी	४/३८

<u>ऐ गुठीको ऐ पर्वमा रोटी बनाउनाका लागि हलुवाईतर्फ</u>

भाद्र १५ रोजको पर्व

१	गहुँको मैदापिठो सातपाथी -	। ७
२	चामलको पीठो नौपाउ -	ऽ २ ।
३	मास (बाराके) एकमाना पांच मुठी -	। । १ । ५
४	अ.प.घिउ तीनधार्नी -	३ ऽ
५	भैसीको दुध एक कुरूवा -	१
६	धूलो सखर ६ पाउ -	ऽ १ । ।
७	चिनी दुइधार्नी -	२ ऽ
८	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदिगुलितलेजु गुठीको आश्विन वदी ४ रोज (कृष्ण चौथी) को पर्व

१	जटावाल नरिवल गोटा तीन	३
२	अबिर डेढ पाउ -	ऽ।२
३	कपुर दुइतोला -	२
४	सिंदूर दुइतोला -	२
५	रक्त चन्दन तीनतोला -	३
६	श्रीखण्ड तीनतोला -	३
७	लावा एकमाना -	।।१
८	एक माना जाने माटाका हांडी अठचालीस	४८
९	९ई. १२ गजा लाल पगरी थान एक	१
१०	९ई. १२गजा नेपाली पगरी थान दुई	२
११	फलुवा चामल एकमाना पाचमुठी -	।।१।५
१२	चिउरा ६ माना -	।।६
१३	दुइमुठी जाने दहीका कहतारा चौवीस	२४
१४	नगदी एक रूपैया चौवीस पैसा -	१।२४

आश्विन बदी ५ रोज (पंचमी) पर्व

१५	नगदी एकरूपैया चौरासी पैसा -	१।८४

आश्विन बदी ४ को पर्वमा रोटीके

१	असल पश्चिमा घिउ एकधार्नी एकसेर	१ऽ१
२	मास दुइमाना -	।।२
३	चिनी नौपाउ -	ऽ२।
४	गहुँको मैदापीठो तीन धार्नी ६ पाउ	३ऽ१।।
५	सखर एक पाउ -	ऽ।
६	चामलको पीठो ६ पाउ -	ऽ१।।
७	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१

आश्विन शुक्ल १ देखि १० रोजतकको पर्व (घटस्थापनादेखि दशमीका दिनसम्मको)

श्री दिगुलितले गुठी

१	अलैंची नौतोला -	९
२	कालफी मिश्री नौतोला -	९
३	गोकुल धुप सोह तोला -	१६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४	रक्त चन्दन दशतोल -	१०
५	श्री खण्ड बाहृ तोला -	१२
६	कपुर बाहृतोला -	१२
७	ल्वाङ दुइतोला -	२
८	चुवा चारतोला -	४
९	मखन चारतोला -	४
१०	छोहोरा ६ तोला -	६
११	सानु दाख तीनतोला -	३
१२	नरिवल ६ तोला -	६
१३	अष्ट सुगन्ध ६ तोला -	६
१४	फुलेल चारतोला -	४
१५	कागजी बादाम ६ तोला -	६
१६	सिंगा सुपरी गोटा बाहृ -	१२
१७	केसरी पाँच मासा -	।५
१८	गोटा १० का भोटेधूप मुठा दुइ -	२
१९	जाइफल गोटा तीन -	३
२०	आधा फाँक सुपारी एक पाउ -	ऽ।
२१	अबिर डेढ पाउ -	ऽ।२
२२	सिंदूर डेढ पाउ -	ऽ।२
२३	जटावाल नरिवल गोटा सात -	७
२४	सखर चारतोला -	४
२५	सखर एक पाउ -	ऽ।
२६	गोटा १००को बाटेको धूप मुठा एक	१
२७	मानचंगी सुपारी एक पाउ -	ऽ।
२८	अत्तर सीक चार -	४
२९	सुकुमेल दुइतोला -	२
३०	११ धार्नीका दाउरा भारी एघार -	११
३१	दाल चिनी तीनतोला -	३
३२	मह एकपाउ -	ऽ।
३३	चिनी दुइसेर तीन पाउ -	ऽ२।।।
३४	दुइमाना जाने ढकी गोटा बीस	२०
३५	मुला एघार मुठा -	११
३६	मालभोग केरा एक सय बयालीस कोशा -	१४२
३७	काँक्रा एघार गोटा -	११
३८	अदुवा दुइसेर तीन पाउ -	ऽ२।।।
३९	बेल गोटा दश -	१०

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४०	अम्बा एक सय छयहत्तर गोटा -	१७६
४१	घर -पिडांलु एक पाउ -	ऽ१
४२	बनैया पिंडालु एक पाउ -	ऽ।
४३	९ ई. ५ गजा पगरी थान ६ -	६
४४	इ इं ५ गजा पिता ६ हात -	६
४५	।। २ ई रातो च्युली खगाम एक -	१
४६	३२ ई १८ गजा मल मल थान एक	१
४७	कुराउनी एक धार्नी एकसेर दुइकनुवा	१ऽ१ 2
४८	कैलो तील एकमाना -	।।१
४९	कालो तिल एकमाना -	।।१
५०	एक कुरूवा जाने गोल्फु वत्तीस -	३२
५१	एकपाथी अटाउने माटाका हांडी गोटा ६ -	६
५२	सेतो तीन एक माना -	।।१
५३	जौ एक माना -	।।१
५४	सरस्यूँ एकमाना -	।।१
५५	रायो एक माना -	।।१
५६	गहुँ एकमाना -	।।१
५७	जुँगेधान एकमाना -	।।१
५८	लावा एकमाना -	।।१
५९	रेखीको पीठो एकमाना -	।।१
६०	नङ्ले छोडाएको अक्षता एकमाना -	।।१
६१	सानु केराउ एकमाना -	।।१
६२	सेतो बोडी एकमाना -	।।१
६३	सेतो भटमास एकमाना -	।।१
६४	मुंगी गेडा एकमाना -	।।१
६५	ठूलो केराउ एकमाना -	।।१
६६	कालो बोडी एकमाना -	।।१
६७	कैलो भटमास एकमाना -	।।१
६८	डोलेमास एकमाना -	।।१
६९	गहत एक माना -	।।१
७०	रातो मास एक माना -	।।१
७१	सावाँ धानको चामल एकमाना -	।।१
७२	गुराँस (रातो मस्याङ) एक माना -	।।१
७३	कालो भटमास एकमाना -	।।१
७४	असल प. घिउ चारतोला	४
७५	असल प. घिउ दुइधार्नी पांच पाउ	२ऽ१।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७६	भोटेनुन दुइमाना साढे सातमुठी -	।।२।७।।
७७	एक कुरूवाको दही कहताराएघार -	११
७८	भैसीको दूध एघार कुरूवा	११
७९	एकमाने दही कहतारा बाह्र	१२
८०	बेचोखा बोका आठ गोटा -	८
८१	चोखा बोका गोटा ६ -	६
८२	नौदश धार्नीको राँगा बेचोखा गोटा चार -	४
८३	तोरीको तेल आठ पाथी सातमाना -	।८।७।७।।
८४	नगदी तेत्तीस रूपैया छयसठ्ठी पैसा	३३।६६
८५	इन्द्रजात्रा, दशै, तिहार ठकुनीतर्फको दस्तुर एघार रू चालीस पैसा	११।४०
८६	ऐ मैचा तर्फको दस्तु तेह्ररू दशपैसा	१३।१०
८७	बडादशैको दस्तुर जोशी नाइके तर्फ एक रू चवालीस पैसा -	१।४४
८८	फलुवा चामल एक मुरी नौ पाथी ६ माना	१।९।६
८९	चिउरा तीनमुरी दशपाथी ६ माना	३।१०।६
९०	धान आठपाथी एकमाना -	।८।१

<u>श्रीदिगुतलेजुको कार्तिक महीनाभर बत्ती बाल्नके</u>

१	तोरीको तेल एक मुरीदुइमाना साढे सात मुठी -	१।।२।७।।
२	ने. वत्ती चिराधागो एकसेर	ऽ१

<u>श्रीदिगुतलेजुको कार्तिक बदी ३० (औंसी) को पर्व</u>

१	तोरीको तेल तीनमाना पांचमुठी	।।३।५
२	असल प. घिउ ६ पाउ -	ऽ१।।
३	गेंडामास चारमाना -	।।४
४	भोटे नुन पाच मुठी -	।।।५
५	नङ छोडा अक्षता दुइमाना -	।।२
६	लावा दुइमना -	।।२
७	कालो भटमास चारमाना -	।।४
८	माटाको दीप - पाला दुइसय -	२००
९	रेषीको पीठो चारमाना -	।।४
१०	माटाका पतिया दुइसय -	२००

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

११	माटाका थापतिचा आठ -	८
१२	सिन्दूर अढाइतोला -	२।।
१३	सखर एक सेर -	ऽ१
१४	गोकुल धूप चारतोला -	४
१५	रक्त चन्दन दुइतोला -	२
१६	कपुर दुइतोला -	२
१७	श्रीखण्ड दुइतोला	२
१८	चिनी दुइपाउ -	ऽ।।
१९	आधा फ्याक सुपारी एक पाउ -	ऽ।
२०	गाईको दूध दुइमाना -	।।२
२१	एकमानाका दही कहतारा दुइ -	२
२२	एक कुरूवाका दही कहतारा चार -	४
२३	मालभोग केरा एक सय कोशा -	१००
२४	चाक्सी दाना पचार -	५०
२५	अदुवा दुइपाउ -	ऽ।।
२६	बिमिरा एकसय -	१००
२७	अम्बा एक सय -	१००
२८	सुन्तला असीदाना -	८०
२९	अमला वीस दान -	२०
३०	क्राउनी तीनपाउ -	ऽ।।।
३१	नेपाली वत्ती चिराधागो दुइपाउ -	ऽ।।
३२	फलुवा चामल आठ पाथी एक माना पांच मुठी -	।८।१।५
३३	चिउरा सोह्र पाथी-	।१६
३४	धान चारपाथी -	।४
३५	११ धार्नीका दाउरा भारी तीन -	३
३६	नगदी रू पांच रूपैया तीस पैसा -	५।३०

श्रीदिगुतलेजुका कार्तिक रोज ३० को पर्वमा रोटी बनाउनेपट्टिको खर्च

१	असल प. घिउ दुइधार्नी -	२ऽ
२	मास एकमाना -	।।१
३	गहुँको मैदा पीठो तीन धार्नी दुइसेर	३ऽ२
४	चामलको पीठो ६ पाउ -	ऽ१।।
५	चिनी दुइसेर -	ऽ२
६	धूलो सखर दुइपाउ -	ऽ।।
७	११ धार्नीको दाउरा भारी एक -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

८	नगदी वदी ३० रोजके एघार पैसा -	।११
९	सुदी १५ के नगदी -	।०९

श्रीदिगुतलेजुको कार्तिक शुक्ल त्रयोदशीको पर्व

दिगुतले गुठी कार्तिक १३ रोजको

१	असल पश्चिमा घिउ ६ पाउ -	
२	मरीच दुइतोला -	२
३	अलेची चारतोला -	४
४	नरीवल चारतोला -	४
५	ल्वाङ दुइतोला -	२
६	चिनी ६ पाउ -	S१।।
७	छोहोरा चारतोला -	४
८	कागजी बदाम चारतोला -	४
९	भैसीको दूध सातपाथी -	।७
१०	११ धार्नीको दाउरा भारी एक -	१

श्रीदिगुतलेजुको कार्तिक शुदी १५ रोज (पूर्णिमा) को पर्व

१	चाँदीको जनै १ के चादी आधा तोला	।।
२	एकमाने दही कहतारा एक -	१
३	एक कुरूवाको दही कहतारा एक -	१
४	गाईको दूध एक कुरूवा -	१
५	भुई कटहर गोटा एक -	१
६	अदुवा एक पाउ -	S१
७	चुवा चारतोला -	४
८	छोहोरा चारतोला -	४
९	रक्त चन्दन दुइतोला -	२
१०	कागजी बादाम तीनतोला -	३
११	अबिर डेढ पाउ -	S।२
१२	श्रीखण्ड दुइतोला -	२
१३	ल्वाङ एकतोला -	१
१४	अलैची चारतोला -	४
१५	गोकुल धूप चारतोला -	४
१६	कपुर एकतोला -	१
१७	मिश्री तीन तोला -	३
१८	सिन्दुर चारतोला -	४
१९	सुकुमेल एकतोला -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२०	दालचिनी दुइतोला -	२
२१	फुलेल तीन तोला -	३
२२	१०० को बाटेको धूप मुठा एक	१
२३	गोटा १० को भोटे धूप मुठाएक	१
२४	जटानरिवल गोटा पांच -	५
२५	आधाफ्याक सुपारी चारतोला	४
२६	कुराउनी डेढ पाउ -	ऽ।२
२७	एघार धार्नीका दाउरा भारी दुइ	२
२८	चिनी एकपाउ -	ऽ।
२९	एक पाथी जाने माटाका हाडी दुइ	२
३०	भोटे नून अढाइ मुठी -	।।।२।।
३१	असल प. घिउ दुइपाउ दुइकनुवा	ऽ।।२
३२	तोरीको तेल एकमाना साढे सातमुठी	।।१।७।।
३३	२४ ई. १२ गजा चौवीसा थानएक	१
३४	९ ई. ५ गजासरही पगरी थानपाथ	५
३५	मुला मुठा एक -	१
३६	नगदी उन्नाइस रु चौहत्तर पैसा	१९।७४

ऐ कार्तिक शुक्ल १५ (पूर्णिमा) को पर्वमा

१	असल पश्चिमा घिउ दुइ धार्नी ६ पाउ -	२ऽ१।।
२	चिनी दुइधार्नी ६ पाउ -	२ऽ१।।

श्रीदिगुतलेको कार्तिक १५ रोजको रोटी बनाउनेतर्फको खर्च

श्रीदिगुलितले गुठी

१	चिनीसात पाउ -	ऽ१।।।
२	अ.प. घिउ एक धार्नी एकसेर	१ऽ१
३	धुलो सखर तीन पाउ -	ऽ।।
४	चामलको पीठो ६ पाउ -	ऽ१।।
५	मास साढे सात मुठी -	।।।७।।
६	गहुँको मैदापीठो तीन धार्नी	३ऽ
७	एघार धार्नीका दाउरा भारी एक	१

मार्गवदी ८ रोज (अष्टमी) को पर्व

१	खावा एकपाउ -	ऽ।
२	असल पश्चिमा घिउ तीन पाउ -	ऽ।।।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	तोरीको तेल सात माना पांचमुठी	।।७।५
४	भोटेनुन अढाइ मुठी -	।।।२।।
५	चांदीको जने १ के आधातोला -	।।
६	मोतीदाना १०८ को माला एक -	१
७	२७ ई. साटन खगाम एक -	१
८	एक कित्तफगज १ हात लामो अधर्सा तकिया दुइ -	२
९	२४ ई. १२ गजा चौविसाथान एक	१
१०	।। ३ ई च्युली तीनहात -	३ X
११	१३ इन्ची गलैचा एक -	१
१२	दुइपाउँको सेतो चमर एक -	१
१३	९ ई ४ गजा सरही पगरी पांच -	५
१४	३६ ई. खापी एक गज -	१
१५	रूआ एकपाउ भरेको मालदही सीरक एक -	१
१६	१ हात चौपट अधर्सा चँदुवाएक	१
१७	एक बित्तालामो तुलको धागो -	१
१८	१ हाते काठको खटिया एक -	१
१९	सानु दाख दुइतोला -	२
२०	जाइफल गोटा दुइ -	२
२१	छोहोरा चारतोला -	४
२२	श्रीखण्ड चारतोला -	४
२३	सुकुमेल एकतोला एकतोला -	१
२४	आधाफ्याक सुपारी तीन पाउ -	ऽ।।।
२५	मरीच दुइतोला -	२
२६	११ धार्नीको दाउरा भारी एक -	१
२७	ल्वाङ तीन तोला -	३
२८	मिश्री चारतोला -	४
२९	टीका एक -	१
३०	रूवा ऽ। एक पाउ गरेको अधर्सा डसना एक -	१
३१	कागजी बदाम चारतोला -	१
३२	मयूरको पंखा एक -	१
३३	युवा चारतोला -	४
३४	अविर तीन पाउ -	ऽ।।
३५	गोकुल धूप नौतोला -	९
३६	रक्त चन्दन चारतोला -	४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३७	रोटी एकतोला -	१
३८	काठको ठीका राख्ने बट्टाएक -	१
३९	दालचिनी दुइतोला -	२
४०	चिनीएक पाउ -	ऽ।
४१	काइँयो एक पाउ -	ऽ।
४२	अलैची चारतोला -	४
४३	रेशमी चुरा दुइ -	२
४४	अत्तर सिक चार -	४
४५	कपुर दुइतोला -	२
४६	फुलेल चारतोला -	४
४७	जटा नरिवल पाँच -	५
४८	कारा ऐना एक -	१
४९	गोटा १० को धूप मुठाएक	१
५०	सिंदूर चारतोला -	४
५१	गोटा १०० को बाटेको धूप मूठाएक	१
५२	सानु शंङ्ख एक -	१
५३	एक कुरूवा दही कहतारा एक -	१
५४	गाइको दूध दुइमाना -	।।२
५५	दुइमुठीको दही कहतारा एक -	१
५६	धूपौरो, पंचपात्र, आचमनी, त्रिकुटी ठाड़ोदियो, आरती समेत ढलौट ६ पाउ	ऽ१।।
५७	अर्ध १ के ताँवो एक पाउ -	ऽ।
५८	तसला १, कछुला (डाडु) १, त्रिकुटी १, बीड १, थलिया १, कचौरा १ समेत पित्तल पाच पाउ -	ऽ१।
५९	काँसको कचौरा एक पाउ -	ऽ।
६०	चोखा बोका गोटा ६	६
६१	एक पाथीको हांढी ६ -	६
६२	भिजाएको केराउ दुयमाना -	।।२
६३	उखु लाँक्रा एक -	१
६४	सालको पात चारमुठा -	४
६५	माल भोग केरा १६ कोसा -	१६
६६	अदुवा एक पाउ -	ऽ।
६७	मूला एक मुठा -	१
६८	फ. चामल चार पाथी एक माना पांचमुठी	।४।२।५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६९	चिउरा आठ पाथी एक माना -	।८।१
७०	मगदीछ यान्नब्बे रूपैया छपन्न पैसा	९६। ५६

ऐ. मार्ग कृ. ८ को रोटी पकाउनेतर्फको खर्च

१	अ.प. घिउ चारधार्नी -	४ S
२	मासको दाल दुइमाना -	।।२
३	बेसन पीठो एक सेर -	S १
४	गहुँको मैदा पीठो नौ धार्नी -	९ S ६
५	चामलको पीठो एक धार्नी -	१ S
६	भैसीको दूध दुइमाना -	।।२
७	धूलो सखर एक धार्नी -	१ S
८	चिनी एक धार्नी -	१ S
९	११ धार्नीका दाउरा भारी दुइ -	२
	ऐ मार्गवदी १४ के पर्वमा नगद रू चौसठ्ठी पैसा -	।६४

श्री काठमाडौ दिगुलितलेजुको माघे संक्रान्ति पर्व

१	चाकु ६ पाउ साढे तीन कनुवा	S१।।३।।
२	तीलको लड्डु गोटापाच	५
३	एकमाने माटाका मकलवाहृ	१२
४	असल प. घिउ ६ पाउ -	S १।।
५	अदुवा ६ पाउ -	S १।।
६	फ. चामल पांच माना दुइमुठी	।।५।२
७	चिउरा एक पाथी एकमाना -	।१।१
८	स. चामल दुइमाना -	।।२
९	नगदी चौसठ्ठी पैसा -	।६४

श्रीदिगुतलेजुको माघशुदी ५ श्रीपञ्चमी पर्व

१	२४ ई. १२ गजा चौवीसा थान एक	१
२	चुवा चारतोला -	४
३	ल्वाङ दुइतोला-	२
४	गोकुल धूप चारतोला -	४
५	सिंदूर तोरतोला -	४
६	नरिवल चारतोला-	४
७	मिश्री चारतोला -	४
८	छोहोरा नौताला -	९

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१०	अलैची ६ तोला -	६
११	कागजी बदाम ६ तोला -	६
१२	रक्त चन्दन चारतोला -	४
१३	श्री खण्डचारतोला -	४
१४	दालचिनी दुइतोला -	२
१५	कपुर दुइतोला -	२
१६	सानुदेखि चारतोला -	४
१७	फुलेल ६ तोला -	६
१८	अबिर एक पाउ -	ऽ१।।
१९	चिनी एक पाउ -	ऽ१
२०	कुराउनी डेढपाउ -	ऽ।२
२१	जटावाल नरिवल गोटा पाच -	५
२२	धूप एक मुठा -	१
२३	असल प. घिउ तीन पाउ -	ऽ।।।
२४	तोरीको तेल सातमाना -	।।७
२६	भिजाएको केराउ एकमाना -	।।१
२७	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१
२८	भोटेनुन अढाई मुठी -	।।।२।।
२९	अदुवा एक पाउ -	ऽ।
३०	एक कुरूवाका दही कहतारा एक -	१
३१	गाइको दूध एक कुरूवा -	१
३२	दुइमुठीको दही कहतारा एक -	१
३३	जनै १ के चाँदी आधा तोला -	।।
३४	एकपाथी जाने माटाका हाँडी दुइ	२
३५	मालभोग केरा आठ कोशा -	८
३६	फ. चामल दुइपाथी दुइमाना -	।२।२
३७	चिउरा पाथी ६ -	।६
३८	नगदी रू तीन र ६ पैसा -	३।६
३९	९ " ५ गजा सरही पगरी थान -	५

माघ शुक्ल ५ को पर्वमा रोटीतर्फ

१	गहुँको पीठो मैदा पाँच धार्नी तीन पाउ -	५ऽ।।।
२	अ.प. घिउ दुइधार्नी -	२ऽ
३	चामलको पीठो ६ पाउ -	ऽ१।।
४	मासको दाल एकमाना -	।।१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५	सखर दुइपाउ -	ऽ १ ।	
६	चिनी दुइसेर दुइपाउ दुइकनवा -	ऽ २ ।। २	
७	११ धार्नीका दाउरा भारी एक -	१	

माघ शुक्ल १ (परेवा) देखि मेष संक्रान्तिसम्मका पर्व

१	सरूवा चामल दशपाथी -	। १०	ठकुर्नीतर्फ
२	सरूवा चामल दशपाथी -	। १०	सुसारेतर्फ

श्रीदिगुतलेजुको माघ शु. १३ (त्रयोदशी) पर्व

१	अ.प.घिउ ६ पाउ -	ऽ १ ।।
२	भैसीको दूध सात पाथी -	। ७
३	ल्वाङ दुइतोला -	२
४	चिनी ६ पाउ -	ऽ १ ।।
५	मरीच एकतोला -	१
६	कागजी बदाम चारतोला -	४
७	छोहोरा चारतोला -	४
८	नरिवल चारतोला -	४
९	अलैची चारतोला -	४
१०	फ. चामल एकपाथी चारमाना -	। १ । ४
११	चिउरा पाँच पाथी पांचमाना -	। ५ । ५
१२	११ धार्नीका दाउरा भारी एक	१

श्रीदिगुतलेजुको माघ शुक्ल १५ (पुर्णिमा) पर्व

१	असल पश्चिमा घिउ दुइधार्नी छपाउ	२ ऽ १ ।।
२	चिनी दुइ धार्नी ६ पाउ -	२ ऽ १ ।।
३	नगदी तेत्तीस पैसा -	। ३३

श्रीदिगुतलेजुको फागुन वदी ८ (कृष्णअष्टमी) को पर्व

१	१०८ दानाको मोतीको मला एक -	१	दिगुतले गुठी
२	जटावाल नरिवल गोटा पाँच -	५	
३	रक्त चन्दन चारतोला -	४	
४	छोहोरा नौतोला -	९	
५	कागजी बदाम चारतोला -	४	
६	गोकुलधूप नौतोला -	९	
७	नरिवल चारतोला -	४	
८	सुकुमेल एकतोला -	१	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

९	कपुर दुइतोला -	२
१०	सानु दाख एक तोला -	१
११	सिन्दुर चारतोला -	४
१२	फलेल चारतोला -	४
१३	चुवा ५ तोला -	६
१४	दालचिनी तीनतोला -	३
१५	श्रीखण्ड चारतोला -	४
१६	ल्वाङ तीन तोला -	३
१७	मिश्री तारतोला -	४
१८	रोटी एक तोला -	१
१९	काराऐना एक -	१
२०	सयको बाटेको धूव मुठा एक -	१
२१	मयूरको पंखा एक -	१
२२	१।। हातका काठको खटिया एक -	१
२३	टीका एक -	१
२४	चिनी एक पाउ -	ऽ।
२५	आधा फ्याक सुपारी दुइपाउ दुइकनु	ऽ।।२
२६	जाइफल गोटा तीन -	३
२७	अबिर तीन पाउ -	३
२८	रेशमी चुरा दुइ -	२
२९	काइँयो गोटा एक -	१
३०	सानु शङ्ख एक -	१
३१	अलैची ६ तोला -	६
३२	मरीच चारतोला -	४
३३	अत्तर सिक चार -	४
३४	जनै १ के चादी तोला आधा	।।
३५	११ धार्नीको दाउरा भारी दुइ -	२
३६	भोटे नुन अढाई मुठी -	।।।२।।
३७	तोरीको तेल सातमाना -	।।७
३८	एक पाउको कांसको कचौरा	१
३९	एक कुरूवाको दही कहतारा	१
४०	ढलौटको पंचपात्र, आचमनी, त्रिकुटी, ठाडो दियो, धुपौरो, आरती समेतके थान ६ के ढलौट ६ पाउ -	ऽ१।।
४१	गोटा १० को भोटे धूप मुठा एक -	१
४२	काठको बट्टा गोटा एक	१
४३	अर्धपात्रके तावाँ एक पाउ -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४४	तसला १, चंवरको बीड १, थाली १, कछुला १, कचौरा १ समेत पित्तल पांच पाउ	ऽ१।
४५	अ. प. घिउ दुइपाउ दुइकनुवा -	ऽ।।२
४६	१।। हातको अधर्सा चंदुवा एक	१
४७	२७ ई साटन खगाम एक -	१
४८	१३ ई. चौपट कलैंचा एक	१
४९	रूवा ऽ। पाउ भरेको नालदही सिरक	१
५०	२६ ई. पाखी गज एक -	१
५१	१ हातलामो १ वित्ता गजको अधर्सा तकिया दुइ -	२
५२	९ ई ५ गजा सरही पगरी थान पांच	५
५३	३२ ई १२ गजा मलमल थान एक	१
५४	दुइपाउको सेतो चँवर एक	१
५५	सवाएक पाउ भरेको अधर्सा डसना एक -	१
५६	।। ३ ई रातो च्युलीको खगाम तीन	३
५७	लावा एक माना -	।।१
५८	सुन्तला चारगोटा -	४
५९	अदुवा एक पाउ -	ऽ।
६०	भुई कटहर एक -	१
६१	माल भोगकेरा सोह्र कोशा	१६
६२	चोखा बोका गोटा ६ -	६
६३	दुईमुठीको दही कहतारा एक	१
६४	कुराउनी एक पाउ -	ऽ।
६५	भिजाएको केराउ एक माना	।।१
६६	एक पाथी जाने माटाका हाँडी ६	६
६७	गाइको दूध एक कुरूवा	१
६८	फ. चामल चार पाथी एक माना पाच मुठी -	।४।१।५
६९	चिउरा आठ पाथी एकमाना –	।८।१
७०	नगदी छ्यान्नब्बे रू. त्रियान्नब्बे पैसा	९६।९३

श्रीदिगुतलेको फागुन बदी ८ को रोटी बनाउनेतर्फ

१	असल प. घिउ चराधार्नी	४ऽ	श्रीदिगुतलेजु गुठी
२	गहुको मैदा पीठो नौ धार्नी -	९ऽ	

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३	चामलको पीठो दुइ सेर तीन पाउ	ऽ २।।।
४	मास दुइमाना -	।।२
५	बेसन पीठो एकसेर -	ऽ १
६	चिनी एक धार्नी एकसेर	१ऽ१
७	सखर दुइपाउ -	ऽ।।
८	११ धार्नीका दाउरा भारी एक	१

फाल्गुण बदी १४ (चतुर्दशी) को पर्व

श्रीदिगुतलेजु गुठी

१	गोटा १० को भोटे धुप मुठा एक	१
२	गोटा १०० को बाटेको धुव मुठाएक	१
३	सिन्दुर दुइतोला -	२
४	गोकुल धूप दुइतोला -	२
५	दुइमुठीका दही कहतारा एक	१
६	कपुर एक तोला -	१
७	सिंगा सुपारी आठ -	८
८	रक्त चन्दन दुइतोला -	२
९	श्री खण्ड दुइतोला -	२
१०	अ. प घिउ तीनपाउ -	ऽ।।।
११	सखर दुइकनुवा -	ऽ२
१२	फ. चामल एकमाना पाचमुठी	।।१।५
१३	चिउरा एक पाथी	।१
१४	फागुन बदी ८ र रोज १५ के नगदी रू अन्ठानब्बे पैसा	।९८

श्रीदिगुतलेजुको फागुन शुक्ल फागुपूर्णिमा पर्व

रोटी पकाउनेतर्फ

१	असल पश्चिमा घिउ चार धा.	४ऽ
२	गहुको मैदा पीठो नौ धार्नी	९ऽ
३	मास दुइमाना -	।।२
४	चामलको पीठो एक धार्नी	१ऽ
५	सखर दुइ सेर -	ऽ२
६	चिनी एक धार्नी दुइसेर	१ऽ२
७	११ धा. दाउरा भारी दुइ	२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदिगुतलेजुको फागुन १५ रोज (फागुपुर्णिमा) पर्व

		दिगुतलेजु गुठी
१	आधा फांक सुपारी पाँच तोला	५
२	छोहोरा नौतोला -	९
३	सानुदाख तारतोला -	४
४	फलेल चारतोला -	४
५	सुकुमेल एक तोला -	१
६	कागजी बदाम नौ तोला -	९
७	दाल चिनी तीन तोला -	३
८	श्री खण्ड चारतोला -	४
९	गोकुल धूप दुइतोला -	२
१०	रक्त चन्दन चारतोला -	४
११	कुपुर दुइतोला -	२
१२	चुवा तारतोला -	४
१३	ल्वाङ दुइतोला -	२
१४	सिन्दुर दुइतोला -	२
१५	मिश्री पाचतोला -	५
१६	नरिवल डेढ तोला	१ । ।
१७	चिनी एक पाउ -	ऽ ।
१८	अविर पांउ ६ -	ऽ १ । ।
१९	असल पश्चिमा घिउ तीन धार्नी एकसेर तीनपाउ	३ ऽ १ ॥ ।
२०	तोरीको तेल सात माना -	। । ७
२१	केराउकोशा दुइमाना -	। । २
२२	१०० को बाटेको धूपमुठा एक -	१
२३	जटावाल नरिवल गोटा पाँच -	५
२४	अत्तर सीक चार -	४
२५	१० गोटा को भोटे धूप मुठा एक -	१
२६	भोटे नुन अढाई मुठी -	। । । २ । ।
२७	११ धार्नीका दाउरा भारी दुइ -	२
२८	दुइमुठीका दही कहतारा एक -	१
२९	एक कुरूवाका दही कहतारा एक -	१
३०	गाइएको दूध दुइमान -	। । २
३१	२४इञ्ची १२गजा चौवीसा थान एक	१
३२	नेपाली बत्ती चिराधागो तीन पाउ -	ऽ । । ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३३	९इ पाचगजा सरही पगरी थान पाच	५
३४	उखूको लाक्रो एक -	१
३५	बिमिरा गोटा दुइ -	२
३६	मालभोगकेरा सोह्र कोशा -	१६
३७	अदुवा एक पाउ -	ऽ।
३८	जनै १ के चादी आधातोला -	।।
३९	एक पाथी अटाउने माटाका हांडी ६	६
४०	कुराउनी एक पाउ दुइकनुवा -	ऽ।२
४१	फाल्गुवा चामल दुइपाथी एकमाना पाँचमुठी	।२।४।५
४२	चिउार ६ पाथी -	।६
	नगदी -	३।७०
	शिवरात्रि र सरस्वती पूजा -	३।१२
	ठकुर्नी तर्फ सरस्वती पूजा के -	१।२४

श्रीदिगुलितलेजु गुठीको चैत्रशुक्ल १ देखि १० रोजतक (चैत्रे दशौ) पर्व

दिगुतलेजु हलुवाईतर्फको

१	असल पश्चिमा घिउ सोन्ह धार्नी ६ पाउ	१६ ऽ १।।
२	मास पांच माना -	।।५
३	गहुको मैदा पीठो अठ्ठाइस धार्नी -	२९ ऽ
४	चामलको पीठो दुइधार्नी दुइसेर -	२ ऽ २
५	वेसनको पीठो तीन पाउ -	ऽ।।।
६	भैसीका दूध पांचमाना -	।।५
७	धूलो सखर एकधार्नी ६ पाउ -	१ ऽ १।।
८	चिनी ६ धार्नी -	६ ऽ
९	एघार धार्नीका दाउरा भारी दुई -	२

चैत्र सुदी ५ देखि १० तकको पर्व (दशौं) पर्व

पुजारीतर्फ दिगुतलेजु गुठी चैत्रे दशौं

१	कागडजी बदाम ६ तोला -	६
२	कपुर एघार तोला -	११
३	चुवा चार तोला	४
४	छोहोरा ५ तोला -	६
५	सानुदाख तीनं तोला -	३
६	नरिवल चार तोला -	४

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७	ल्वाङ दुइतोला -	२
८	रक्त चन्दन दश तोला -	१०
९	सुपारी दश तोला -	१०
१०	गोकुल धूप सोह्र तोला -	१६
११	मरीच ६ तोला -	६
१२	सिधुर डेढ तोला -	१।।
१३	दाल चिनी तीन तोला -	३
१४	कुलेल चार तोला -	४
१५	सुकुमेल तीन तोला -	३
१६	मिश्री नौ तोला -	९
१७	अष्टसुगन्ध एक तोला -	१
१८	श्री खण्ड बाह्र तोला -	१२
१९	केशरी आधा तोला -	।।
२०	अलैची ९ तोला -	९
२१	१०० को बाटेको धूप मुठा दुई -	२
२२	मान चक्री सुपारी एक पाउ -	ऽ।
२३	आधाफ्याक सुपारी पाच तोला -	५
२४	अत्तरसीक एक -	१
२५	गोटा १० को भोटे धूप मुठा एक -	१
२६	जाइफल गोटा तीन -	३
२७	अविर ६ पाउ -	ऽ१।।
२८	एघार धार्नीका दाउरा भारी एघार -	११
२९	जटा नरिवल गोटा ६ -	६
३०	चिनी दुइसेर दुइपाउ -	ऽ २।।
३१	सखर तीन पाउ -	ऽ।।।
३२	एक कुरूवाका दही कहतरा दश -	१०
३३	एकमाने दही कहतारा दश -	१०
३४	गाइको दूध दुइपाथी चारमाना -	।२।४
३५	दुयमुठीका दही कहतारा दश -	१०
३६	नङछोडा अक्षता एक माना -	।।१
३७	भोटे नुनु दुइमाना पाच मुठी -	।।२।५
३८	कागुनु एकमाना -	।।१
३९	गुरांस (रातोमस्याङ) एकमाना	।।१
४०	सेतो बोडी एकमाना -	।।१
४१	गहुँ एकमाना -	।।१
४२	रातोमास एकमाना -	।।१
४३	मसिनु धान एकमाना -	।।१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४४	बेल गोटा दश -	१०
४५	असल पश्चिमा घिउ दुइ धार्नी एक सेर -	२ s १
४६	तोरीको तेल आठ पाथी सात माना सात मुठी -	। ८ । ७ । ७
४७	अ.प. घिउ चारतोला -	४
४८	गहत एकमाना -	। । १
४९	सेतो तिल एकमाना -	। । १
५०	सरस्यूँ एकमाना -	। । १
५१	लावा एकमाना -	। । १
५२	जुँगे धान एकमाना -	। । १
५३	मास एकमाना -	। । १
५४	ठूलो केराउ एकमाना -	। । १
५५	कालो भटमास एकमाना -	। । १
५६	एक पाथी अटाउने माटाका हाडी गोटा ६	६
५७	कालो तिल एकमाना -	। । १
५८	कैलो तिल एकमाना -	। । १
५९	रेखीको पीठो एकमाना -	। । १
६०	नौ एकमाना -	। । १
६१	उखुका लाँक्रा गोटा दश -	१०
६२	मुलाका मुठा एक -	१
६३	केराउ कोशा दुइपाथी चारमाना -	। २ । ४
६४	घर पिंडालू एक पाउ -	s ।
६५	बनैया पिंडालु एक पाउ -	s ।
६६	अदुवा दुइसेर दुइपाउ -	s २ । ।
६७	अदुवा चारतोला -	४
६८	मालभोगकेरा एक सय सत्तरी कोशा	१७०
६९	मह तीन पाउ -	s । । ।
७०	कुराउनी एकधार्नी तीन पाउ -	१ s । । ।
७१	९ ह १० धार्नीका वेचोखा रांगा दुइ	२
७२	चोखाबोका गोटा ६ -	६
७३	बेचाखा बोका गोटा आठ -	८
७४	मुँगीमास एक माना -	। । १
७५	। । ३ ई रातो च्युली खगाम एक -	१
७६	ने. वत्ती चिरा धागो तीन पाउ -	s । । ।
७७	९ ई. ५गजा सरही पगरी धान -	५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७८	९ ई ५ गजा पीता थान चार -	४
७९	९ई. ५गजा नेपाली पगरी थान एक	१
८०	३२ ई. १८ गजा मलमल थानएक -	१
८१	एक कुरूवा अटाउने माटाका गोल्फु बत्तीस	३२
८२	फलुवा चामल एक मुरी नौ पाथी छ माना	१।९।६
८३	चिउरा तीन मुरी ८ पाथी ५ माना	३।८।५
८४	स. चा. आठपाथी एकमाना -	।८।१

नगदी

८५	तेत्तीस रूपैया एकहत्तर पैसा -	३३ । ७१
८६	पर्वपूजाके चैत्रवदी १४ को चौतीसरू पैतीस पैसा -	३४ । ३५

श्रीदिगुतलेज्यूको वर्षभरिको पर्वपूजाको तेरिज

१	गहुको पिठो दुईसय दुइधार्नी एकसेर एकपाउ -	२०२ s १।
२	चामलको पीठो चौवीस धार्नी चौवीस धार्नी एकसेर दुइकनुवा -	२४ s १।२
३	मासको दाल दुइपाथी चारमाना पाँच मुठी	।२।४।५
४	घिउ एकसय धार्नी दुइपाउ -	१०० s ।।
५	११ धार्नीका दाउरा भारि सतचालीस	४७
६	भैसींको दूध पाथी पाच माना ६ -	।५।६
७	सखर बाह्र धार्नी एकसेर दुइपाउ -	१२ s १।।
८	चिनी पैतालीस धार्नी दुइसर एकपाउ दुइकनुवा	४५ s२।२
९	गहुका मैदापीठो एकमुरी चारपाथी सातमाना -	१।४।७
१०	तोरीको तोल पाँचमुठी -	।।।५
११	गेडामास चारपाथी चारमाना साढे दुइमुठी	।४ ।४ ।२ ॥
१२	वेसन एकधार्नी दुइसेर -	१ s २
१३	नगदी तीन रूपैया उनान्नब्बे पैसा -	३।८९

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीदिगुतलेज्यूको वार्षिक पूजापर्व खर्चको तेरिज

१	घिउ अठतीस धार्नीएक एकसेर तीन पाउ दुइकनुवा -	३८ऽ १॥ २
२	तोरिको तेल तीन मुरी अठार पाथी तीनमाना सात मुठी -	३ ।१८ ।३ ।७
३	एघार धार्नी दाउरा भारी अन्ठानव्वे	९८
४	सातहाते लखांकी दुइ -	२
५	अमेसाका कुचा चार -	४
६	ने.वत्ती चिराधागो एकधार्नी एकसेर एकपाउ -	१ ऽ १ ।
७	मह पाच माना -	। । ५
८	मह तीनपाउ -	ऽ । । ।
९	नुन वाह्रपाथी तीनमाना साढेसात मुठी -	। १२ । ३ । ७॥
१०	कपुर दुइसय साढे सत्ताइस तोला -	२२७ । ।
११	सिंगा सुपारी सातसय चौसठ्ठी -	७६४
१२	गोकुल धूप चारसय वाउन्नतोला -	४५२
१३	गाइको दूध दुइमुरी तेह्र पाथी सातमाना -	२ । १३ । ७
१४	दुइमुठीका दही कहतारा चारसयसात	४०७
१५	सखर नौधार्नी दुइसेर तीनकनुवा -	९ । २ ३
१६	अदुवा एघार धार्नी दुइसेर दुइपाउ -	११ ऽ २ । ।
१७	धान अठारमुरी सत्र पाथी एकमाना -	१८। १७। १
१८	फलुवा चामल बाह्रमुरी वाह्रपाथी तीन्नमाना चारमुरी	१२।१२।३।४
१९	चिउरा बत्तीस मुरी चौधपाथी दुइमाना -	३२। १४। २
२०	९ह १०धार्नीका बेचोखा रांगा एघार	११
२१	वेचोखा बोका चालीस -	४०
२२	चिनी बाह्र धार्नी एकसेर तीनपाउ -	१२ ऽ १। । ।
२३	नगदी दुइहजार तीनसय उन्नानसत्तरी रू अन्ठान्नब्बे पै.	२३६९ । ९८
२४	ई.१२ ग.चौवीसा थान साढेचार गज	४ । ।
२५	कुराउनी तीनधार्नी दुइसेर एकपाउ दुइकनुवा -	३ ऽ २ । २

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२६	एक कुरूवाको दही कहतारा एक-	१
२७	मासको दाल एकमाना पाँचमुठी -	।।१।५
२८	भैसीको दुध चौधपाथी दुइमाना -	।१४।२
२९	एकमाने दही कहतारा सत्ताइस -	२७
३०	३. ई. साटन खगाम एक -	१
३१	६ अंगुल लामो ३ अं. गजको अधर्साको पाउ एक	१
३२	१ ॥ हातगज २।। हात लामो रूवा क।। भरेको पसनास्क	१
३३	ऐ. ऐ सिरक एक -	१
३४	२।। हातको गहुनको चदुवा एक -	१
३५	११र्य ५गजा श्रीखण्ड पुरी सात हात	७
३६	१३ ई. गलैचा दुई -	२
३७	१३ ई . गलैचा चौपट एक -	१
३८	मकै घोगा एक सय वीस -	१२०
३९	चारहाते चारपाटे राडी थान एक -	१
४०	३६ ई नैनकीनाथ गज तीस -	३०
४१	३६ ई ५ गजा छिट थान आठ -	८
४२	३२ ई १८ गजा मलमल थान पाच	५
४३	कैलो वोडीएकमाना -	।।१
४४	सेतो बोडी तीन माना -	।।३
४५	कैलो मटमास दुइमाना -	।।२
४६	गेडा मुँगीतीनमाना -	।।३
४७	साँवा चामल दुइमाना -	।।२
४८	गहत तीनमाना -	।।३
४९	नङ छोडा अक्षता पाच माना -	।।५
५०	गहु तीनमाना -	।।३
५१	कालो भटमास सातमाना -	।।७
५२	जुँगेधान तीनमाना -	।।३
५३	रातोमास तीनमाना -	।।३
५४	ठूलो केराउ तीनमाना -	।।३
५५	वेल गोटा एक्काइस -	२१
५६	घर पिंडालु तीनपाउ -	S।।।
५७	बनैया पिंडालु तीनपाउ -	S।।।
५८	अम्बा दुइसय अठासी -	२८८
५९	चामलको पीठो दुइ सेर २ पाउ दुइ कनुवा	S २।।२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६०	गहुँको मैदापीठो ६ धार्नी -	६ S
६१	कागजी वदाम अठसट्ठी तोला -	६८
६२	जटावाल नरिवल पपैसट्टी -	६५
६३	अलैची अठसट्टी तोला -	६८
६४	नरिवल साढे चवालीसतोला -	४४ ।।
६५	मिश्री पचपन्न तोला -	५५
६६	रक्त चन्दन एकसट्टी तोला -	६१
६७	सानुदाख वत्तीस तोला -	३२
६८	सिन्दूर एकचालीस तोला -	४१
६९	ल्वाङ तीस तोला -	३०
७०	१०० को भोटेधूप मुठादस -	१०
७१	आधाफाँक सुपारी अठार तोला -	१८
७२	छोहोरा अठहत्तर तोला -	७८
७३	तालचिनी तीस तोला -	३०
७४	१० गोटा हुने भोटे धूप मुठा चौध -	१४
७५	श्रीखण्ड पैसठ्ठी तोला -	६५
७६	मालभोग केराका कोशा पांचसय चौवीस	५२४
७७	भिजाएको केराउ एकपाथी एकमाना	।१।१
७८	एक कुरूवाका दही कहतारा पैतीस	३५
७९	चाँदी तोला पाँच -	५
८०	२४ ई १२ गजा चौवीसा थान नौ -	९
८१	९ ई ५ गजा सरही पगरी थान सत तालीस	४७
८२	२७ ई साटन खगाम गोटा ६ -	६
८३	२४ ई मालदही साढेपाँच हात -	५
८४	३५ ई श्रीखण्ड पुरी चौवीसा चौथाई	१/४
८५	लावा एकपाथी तीनमाना -	।१।३
८६	चोखा वोका चवालीस गोटा -	४४
८७	जुवानु एकमाना -	।।१
८८	सेतो भटमास चारमाना -	।।४
८९	सानुकेराउ पाँचमाना -	।।५
९०	वेसार एकमाना -	।।१
९१	मास १ पाथी एकमाना -	।१।१
९२	एकपाथी जाने माटाका हांडीएक सट्ठी	६१
९३	गहुको खस्रो पीठो पांच पाथी -	।५
९४	जाइफल तेइस गोटा (तोला) -	२३

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

९५	मरीच अठ्ठाइस तोला -	२८
९६	सुकुमेल चौधतोला -	१४
९७	अबिर तीन धार्नी एकपाउ -	३ s ।
९८	आधाफांक सुपारी एकधार्नी दुइकनुवा	१ s २
९९	९ई. १३ग. सरही पगरी थान पाच	५
१००	हरिया काँक्रो तेह्र -	५३
१०१	पात मुठा आठ -	८
१०२	भुइँकटहर गोटा पाँच -	५
१०३	मुला मुठा सत्र -	१७
१०४	आरू दाना सोह्र -	१६
१०५	नेपाली आँप गोटा वाह्र -	१६
१०६	।। ३ ई रातो च्युली (कपडा) खगाम वाह्र	१२
१०७	११ ई. चयूली तीनहात -	३
१०८	मान चक्री सुपारी दुइपाउ दुइकनुवा	s २
१०९	गुलाफको अत्तर सीक वाह्र -	१२
११०	सानुशंख गोटा तीन -	३
१११	कारा ऐना गोटा तीन -	३
११२	काईयो गोटा तीन -	३
११३	अढाई हाते काठको खटिया -	१
११४	रोरी तोला तीन -	३
११५	रेशमी चुरा पांच -	५
११६	टीका तीन -	३
११७	कपालमालाउने धागो -	१
११८	कनिका जत्रा मोतीका १०८का माला	३
११९	तावाँ तीन पाउ -	s।।।
१२०	पित्तल एक धार्नी एकसेर -	१ s १
१२१	कांसो तीनपाउ -	s ।।।
१२२	ढलोट एक धार्नी एकसेर एक पाउ -	१।१।
१२३	मयूरको पंखा गोटा तीन -	३
१२४	दुइपाउको सेतो चमर एक -	१
१२५	मसिनु धान एकमाना -	।।१
१२६	केराउकोसा दुइपाथी ६ माना -	।२।६
१२७	चाकु एकसेर दुइपाउ तीन कनुवा दुइतोला	s१।।३।।
१२८	एकमाने माटका मक्कल वाह्र -	१२
१२९	तीलका लड्डु गोटा पाच -	५

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१३०	उखू लाँक्रा वाहृ -	१२
१३१	१ हातको काठको खटिया एक -	१
१३२	१ । । हाते काठको खटिया एक -	१
१३३	दुइपाउका सेतो चमर गोटा दुइ -	२
१३४	एक भित्ता गज एकहात लामो अधर्सा तकिया चार -	४
१३५	एकपाउका अधर्सा डसना दुई -	२
१३६	अत्तर सीक चार -	४
१३७	एक पाउ रूवा भरेको ग़ालदही सिरक दुई	२
१३८	एकमाना जाने माटाका गोल्फु छयान्व्बे	९६
१३९	मसिनो चामल एकमाना -	१
१४०	जौ तीनमाना -	३
१४१	सरस्यूँ तीनमाना -	३
१४२	कैलोतिल चारमाना -	। । ४
१४३	कालोतीन दुइमानाा -	। । २
१४४	सेतो तीन तीनमाना -	। । ३
१४५	रायो दुइमाना -	। । २
१४६	एकमाना अटाउने माटाका हाडी अठचालीस	४८
१४७.	सरूवा चामल एकमुरी वाहृपाथी तीनमाना -	१ । १२ । ३
१४८	९ ई १२ ग. लालपगरी थान एक -	१
१४९	९ई. १२ ग. नेपाली पगरी थान एक	१
१५०	सिन्दूर एकपाउ दुइकनुवा -	s । २
१५१	चुवा तीस तोला -	३०
१५२	मखन तोला चार -	४
१५३	सखर तोला चार -	४
१५४	अष्ट सुगन्ध साततोला -	७
१५५	केसरी एक तोला -	१
१५६	फुलेल उन्नतीस तोला -	२९
१५७	दुइमाना अटाउने ढकी गोटा वीस -	२०
१५८	मह पाच माना -	। । ५
१५९	महएक सेर -	s१
१६०	९ ई ५ गजा पगरी थान ६ -	६
१६१	९ ई ५ गजा पिता थान दश -	१०

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१६२	रेखीको पीठो दुइमाना -	।।२
१६३	कालो बोडी एक माना -	।।१
१६४	गेडामास एकमाना -	।।१
१६५	घिउ आठतोला-	८·
१६६	गुराँस (रातोमस्याङ) दुईमाना	।।२
१६७	माटाका दीपपाला दुइसय -	२००
१६८	९ई ५गजा नेपाली पगरी थान पाच	५
१६९	कागनु एक माना -	।।१
१७०	धूप मूठा एक -	१
१७१	२६ ई वाहृ गजा मालमल फ.	१
१७२	टीका राख्ने काठको बट्टा दुई	२
१७३	१।। हातको अधर्सा चौपता चँदुवा	१
१७४	१ हातका अधर्सा चौपत्ता चँदूवा	१
१७५	अदुवा चारतोला -	४
१७६	माटाका थपतिचा आठ -	८
१७७	बिमिराएकसय दुइगोटा -	१०२
१७८	अमला वीस दाना -	२०
१७९	सुन्तला चौरासी -	८४
१८०	चाकसी पचास -	५०
१८१	खावा एकपाउ -	s।
१८२	२६ ई खापी एक गज -	१
१८३	१ कित्ता लामो तलको धागो एक	१
१८४	नगदी चौवीस सये त्रियासी रूपैयाँ आठपैसा	२४८३।८

काठमाडौं दिगुतलेजु गुठीबाट

प्रत्येक बडादशैमा मैचा जवान नौलाई दिनुपर्ने कपडाको लगत

१	१	४ हाते चारपाटे राडी थान एक -	१
	२	३६ ईक्ची नैनकीनाथ पाँचगज -	५
२	१	३६ ई ५ गजा छिटथान एक -	१
	२	३६ ई . नैनकी नाथ पांच गज -	५
३	१	३६ ई. छिटथान एक गजपाच -	१
	२	३६ ई ननकी नाथ पाच गज -	५
४	१	३६ ई ५ गज छिट थान एक -	१
	२	३६ ई ५ गजा नैनको नाथ -	५
५	१	३६ ई. ५ गज छिट थान एक -	१

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

	२	३६ ई नैनकी नाथ गज पाच -	५
६	१	३६ ई . ५ गज छिट थाना एक -	१
	२	नैनकी ३६ ई नाथ गज पाच -	५
७	१	३२ ई. १८ गज मल मल थान एक	१
	२	३६ ई. ५ गजा छिट थान एक -	१
८	१	३२ इ. १८ गजा मल मल थान एक	१
	२	३६ ई. ५ गज छिटथान एक -	१
९	१	३२ ई १८ गज मलमल थान एक	१
	२	३६ ई. ५ गज छिट थान एक -	१

श्रीदिगुलितलेज्यूका रकमीहरूको विवरण

				गुठी संस्थानको तिर्जाबाट खानकी खाने				
		निसला बोक्ने (चोखो पानी)	साविक जग्गा	कुल धान	गहुँ	नगद	हाल कित्ता
१.	१	हरिभक्त श्रेष्ठ ज्वाठा	२ -	४ । ४	-	५ ।	पराल २०
	२	"	३ -	५ । ५	-	२।५५	
	३	"	४	६ । ६	-	१ । ५	३-७-३
	४	"	१ । ।	३ । ३	। ९	। ५५	१-५-२
	५	"	२	-	-		३-४-२
	६	"	६	३ । ३	-	१ । ५	
			१८ । ।				
२	७	सुसारे कृष्णराज जोशी मरूटोल	२,	४ ।	। ४	। ५०	
३	८	"	२,	४ ।	। ४	। ५०	
४	९	सुसारे सुरेन्द्रमान सुल्पा जोशी	२,	४ । ४	मकै ।१०	१।	
	१०	" " "	२,	३ । ३	। ६	। ५०	२-११-१
	११	" " "	१ । ।	२।	-	। ३६	
५	१२	सुसारे शङ्करमान सुल्पा जोशी यटखाटोलको छोरा धुवमान नयाँ भर्ना	। १८	९ ।	। ११	१ । ५	
६	१३	सुसारे बद्रीमान सुल्पा जोशी	७ रो. मध्ये४,	८ । ८	-	-	४-०-०
	१४	" " "	३,	६ । ६	-	-	३-३-X
७	१५	सुसारे शिवराज जोशी मरूटोल	२,	४ । ४	। ४	। ५५	१ - १४ - X

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

	१६	” ” ”	२,	४।४	।४	।५५-	२-१५- x
८	१७	सुसारे पुष्पमान जोशी यट्खा	१,	१।	।१	-	-
	१८	” ” ”	२	३।१६	।४	-	-
	१९	” ” ”	२,	३।१६	।४		
	२०	” ” ”	३,	४।	।४	-	३ - ३ - २
	२१	” ” ”	१,	१।	।१	।२७२	-
	२२	” ” ”	१	१।	।१	२७२	
९	२३	टहलुवा तीर्थनारान	१,	१।५	x	।५ -	१ - ८ - x
	२४	” ” ”	२।।	२।१०	x	।५ -	
	२५	” ” ”	३,				३ - ७ - १
	२६	” ” ”	१।।	१।१०	x	।५	-
	२७	” ” ”	।।	१।	x	।५	
१०	२८	दतिवन दिने सुरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ	३,	३।३	-	।७५	-
	२९	” ” ”	६,	६।	।६	१।५	३ -११ -२
	३०	” ” ”	३,	३।३	-	-	
११	३१	सुसारे नारानमान सुल्पा जोशी	।८	।१२	-	-	
	३२	” ” ”	।१६	४।४	।४	१।५ -	६ - ६ - १
	३३	” ” ”	।१६	४।४	।४	१।५ -	
१२	३४	सुसारे मदनमान जोशी	३,	४।४	।४	पराल नं. ५	३२ कल्ली
	३५	” ” ”	२	४।४	।६	१५ -	परा. ३२ क

गुठी लगतबाट रिपोर्ट पास भएपछि खर्च भड्डाबाट खाने रकमीहरू

वार्षिक

			स.चा.	गहुं	थान	नगद
१३	१	पुजारी रमेशानन्द राजोपाध्याय	-	-	-	५००
१४	२	तलेजु र दिगुतलेजुको रोटी पकाउने हलुवाई बेखारत्न तलेजुपट्टि	x	x	७।	-
		” दिगुलितलेज्यूपट्टि	x	x	७।	-

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रिपोर्ट पास गरी खाने रकमी

			स.चा.	गहुँ	धान	नगद
१५	३	सुसारे लक्ष्मी दिव्येश्वरी मल्ल -	२।१४	१।१०	x	x
१६	४	„ खाली -	२।१४	१।१०	x	x
१७	५	हरिवदन मल्ल -	२।१४	१।१०	x	x
१८	६	प्राणमाया महर्जन -	२।१४	१।१०	x	x
१९	७	दुर्गादेवी „ -	२।१४	१।१०	x	x
२०	८	तुलसीमाया „ -	२।१४	१।१०	x	x
२१	९	लक्ष्मी „ -	२।१४	१।१०	x	x
२२	१०	नानी „ -	२।१४	१।१०	x	x
२३	११	माली (फूल ल्याउने) इन्द्रवहादुर माली	x	x	२।	x

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिशिष्ट खण्ड ग

(अभिलेखहरू)

श्रीतलेजु भवानीको पर्वपूजा चलाउँदा बेलाबखत आइपरेका बाधा अड्काउ फुकाउन गरिएका लालमोहर र प्रशासनिक पत्रहरू गुठी संस्थानको लगत तहवील कार्यालयका पुस्तकबाट उता॰ ~~रेर~~ यहाँ सर्वप्रथम प्रकाशन भएको छ ।

क. श्रीतलेजु भवानी काठमाडौं

किताप नं. २ को लालमोहर नं. २१८

श्री रणबहादुर साह था पूजा ग॰॰

श्रीतलेजु
१

१ स्वस्तिश्री गिरिराज चक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुदावले विराजमा
२ न मानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री श्री श्री महाराजे रण वाहादुर समसेर
३ जङ्ग देवानां सदा समर विजयीनाम्
४ आगे कान्तिपुर-१- कन आषाड कृष्ण १० का दिन हाम्रो जन्मोत्सवमा श्री मुमाज्यू
५ ले ठाउँ पूजा १ संकल्प गऱ्याको गुठषेत रह्याको थिएन तेस्को साराजाम कन गुठ राष्याको
६ षेत उठ्माडोल तस्को सांध पूर्व श्री पशुपतिको गुठ दछीन कुलो पश्चिम मुल बाटो उत्तर तेही
७ मुल बाटो जाने सांध भीत्र प्रजाका सुना वीर्ता रोपनी ८॥ वाहीक ज्मा रोपनी येकसय १०० तेस्को
८ षेत ४ गुठ चऱ्हायौं तपसील वमोजिमका साराजाम ली ठाउ पूजा गर्नु लेष्या वमोजिमका साराजा
९ म जो घटावला लोभानी पापानी गर्ला तस्कन पंच महापातक गुठी आरकील
१० अचार भासीं विसेट लछुमन जैसी धर्मनारायन भडेल इ चार जनाले यो गुठ चलाउनु

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तपसील

१ चौध रुपैया मोलको रांगा १ एक	भेटीका रुपैया- ५ पांच
२ तीन तीन रुपैया मोलको बोक्या गा ७ सात	मुख सुधी के मेवा मिष्टान के रुपैया २ दुइ
३ हास गोटा- ६	फलफुल के आना- ॥ आठ
४ विसजात पकवान के रुपैया वीस २०	दीपमाला के घ्यू धार्नी चौवीस २४
५ तेल पाठी २ दुइ-	नुन पाथी १ एक
६ दृष्टी जोर तेह्र- १३ तेह्र	चिहुरा मुरी- २ दुइ
७ सुपारी गोटा- २०० दुइसये	स्यावजी पाथी ३० तीस
८ पानके आना - चार	अक्षता भताकी पीठो
९ गोलोचन तोला- १ एक	चटामधी के चामल पाथी -२०
१० कपुर तोला - ८ आठ	सफेद भतमास पाठी - ३ तीन
११.केसर मासा - २ दुइ	काला भतमास पाठी - ३ तीन
१२. कस्तुरी मासा १ येक	हाँसका फुल गोटा १०० सये
१३. श्रीखण्ड चन्दन तोला ८ आठ	आलामाछा सेर ३ तीन
१४. रक्तचन्दन तोला ८ आठ	सुक्या माछा सेर १ एक
१५. पंचामृतके दही दुइमाना २ दुइ	अदुवा धार्नी - २ दुइ
१६. महपाव १ येक	जीरामाना - १ येक
१७. चिनी पाव १ येक	हिं तोला २ दुइ
१८. घिउ पाव १ एक	मरीच पाव २ दुइ
१९. वेस सिन्दूर सेर १ एक	विप्यानुनपाव १ येक
२०. महापूपका सरजामके रुपैया २॥ अडाइ	दाल चिनी जायवत् जायफल के आना ॥ आठ
२१. गुगुल धूप पाव - १ येक	दही दुइ षावाके रुपैया - ३ तीन
२२. भोटा धूप मूठा १ येक	पातके आना ॥ आठ
२३. चादी के जनै जोर - ८ आठ	अर सारजामके रुपैया - १४ चौदह
२४. पंच रङ्गी कपरा हात ५ पाँच	सीधाके चामल पाठी १० दश
२५. जजम्का जोर ६० साठी	काव पाठी - १ येक
२६. अदुवाल जोर ६० साठी	मास पाठी - २ दुइ
२७. नुगल गोटा ७ सात	दारूवा भारी - १० दश
२८. नरिवल गोटा २ दुइ	सुनाका केतकी पाताके पकायाको सुभा तोला -३ तीन
२९. अधर्सायान १ येक	अपराजिताके सुनातोला - १। सवा

इतिसम्वत १८५२ साल मिति कार्तिक बदी ५ रोज १ मोकामका कान्तिपुर शुभ .

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीतलेज्यू

१

श्री मात्यित्रा परम निर्गुणानन्द स्वामी

१ स्वस्तिश्री तलेज्यू देव्यै नम ॥ ॥ स्वस्तिश्री सालिवाहनीय
२ सके विधु रात्य चर्षिचन्द्र १७२१ मिते प्रमोद नाम सम्वत् सरे श्री
३ सूर्यदक्षिणायने आश्विन मासे कृष्णपक्षे अष्टम्या पुनयतिथी रवि
४ वासरे आद्रा नक्षत्रे व्यतिपात योगे वालव करणे गिरीश मुहूर्ते क
५ न्याराशी स्थिते श्रीसूर्य मियुन राशि स्थिते चन्द्रे देवगुणै
६ चान्येषुग्रहेषु यथास्थाता स्थितेषु सत्सु स्वस्ति श्री गिरिराज च
७ क्र चूडामणि नरनारायण त्यादि विविधा विरूदा वलि विराज
८ मान मानोन्नत श्री मन्महाराजा धिराज श्री श्री श्रीमहाराज
९ गीर्वाण युद्ध विक्रम शाह बहादुर समेसेर जङ्ग देवनां सदाएमर
१० विजयीनाम् ···· १ ····· तत्प्रीतये प्रति वर्ष भाद्र शुक्लाष्टम्यामा
११ शिवन शुक्ला पंचम्मा च दान पत्रस्य यया लिपि सामाग्री भि र
१२ न्यूना भि थापूजा कारयितुं कान्तिपुर महानगर भूभागान्तर्गताष्ट
१३ षष्टायाधिका शत त्रयमुरी २६८ परिमित क्षेत्रं सकुशादकं सङ्कल्प
१४ समर्पितमस्ति ॥ यतात्पूजार्य समुत्सृष्टा क्षेत्र सीमा पूजन सामाग्री
१५ देवस्ये रक्षा धिकार स्थापितो भोग्य नैं तत्सर्व वृत्तान्त विल
१६ सित मरुण मुद्रालङ्कृत पूर्वोक्त दानपत्र मधिकारी हस्ते स्थापित
१७ मस्ति ॥ अधिकारी च दान यत्रा लिखित त यया लिपि सामग्री
१८ प्रत्येक पूजासु -------- सन्निधौ प्रापयितव्या ॥ कदाचिद्दैव वशा
१९ दन्तराय पाते अधिकारिणैव राजद्वार मागत्य सचिव पभृत्ति
२० भारधरान्तिके विज्ञप्तिं कृत्वा यथोक्त सामग्री सम्पादनीया
२१ सचिववादिभि तदीयोक्त मवधार्य दानपत्र लिखितं मनतिक्रम्य
२२ पूजा कारयितव्या ॥ अथैतस्मिन्देव स्वदाधिकार्ये
२३ य काश्विन्यायामा लोभमा चरिष्यत् पूजाखण्डन करिष्याति सपंच
२४ महापातकी भवेत् ॥ - कोपदृष्ट्या पश्यतु स एवं पुनवर्णाश्रा
२५ नुसारेण नीत्यानुसारेण पराधानुसारेण च वधार्हश्वेद् हन्तव्य : ॥
२६ तत्कलत्रादिकंच दासत्वे नियोज्यमू अवध्यो ब्राह्मणादि मुण्डना
२७ पराधयुक्त श्वेतया विधेयः ॥ धनापहार योग्यश्वेत् तदीय धन दाया
२८ नुसारेण ग्राहयम । अपसारण योग्यश्वेत् देशात बहिर्निसारणीय
२९ य्र कश्विद्धर्मात्मा यतद् धर्म संरक्षण विधास्येणा पूजा निर्वाह
३० यिश्यति स पंचमहा यज्ञ पुण्य भाग्र भविश्याति तस्मिन्तैव

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३१ कृपा सुदृष्टिश्च नतरां पतिश्यांति अत्रसाक्षिण:
३२ आदित्य चन्द्रादयो देवा ॥ मन्नुष्याश्वैतत् ॥ संकल्प वाक्यवक्ता
३३ पुरोहित दैवज्ञ केसरी पंडित मंत्रि एवं नायकाश्च ॥ श्रीरण द्योत
३४ साह श्री समसेर साह श्री वलभद्र साह श्री विदुर साह श्री से
३५ रवाहादुर साह सचिवाश्च पाडे रणजीत पांडे श्री दामोदर
३६ श्री त्रिभुवन श्रीनरसिंह उदक न्याएकर्ता श्री कीर्ति
३७ मान सिंह महाकोषाध्यक्षे श्री पाडे भोटु कोषाध्यक्ष श्री श्याम लाल
३८ उपाध्याय स्वर्ण रौप्य मुद्राधिकारस्य श्री भीम सीमा समय
३९ साक्षिण: श्री हर्षपंत अर्ज्याल श्री हरि घनाल श्री भानुपाध्याय
४० पाडे श्री गगजीत वोहोरा हरिवंश राना श्री वंशवीर ॥ इतिश्री
४१ विक्रमार्क सम्वत १८५६ साल आश्विन शुक्ला षष्ट्या आदित्य
४२ वासरे

कि. नं. १२ जैसीकोठा गु. नं. १९

श्रीमन्माता	श्रीतलेज्यु
२	१

१. स्वस्ति श्री ३ तलेज्यू देवतायै नमः । स्वस्तिश्री सालिवाहनीय शाके चन्द्रननतावैक
२. १७२१ परिमिते प्रमोद नाम सम्वत्सरे श्री सूर्य्ये दक्षिणायने आश्विन मासे कृस्न
३. पक्षे अष्टम्यां तिथौ रविवासरे आद्रा नक्षत्रे व्यतिपात योगे वालव करणे
४. गिरीश मुहूर्ते कन्याराशि स्थिते श्रीसूर्य मिथुन राशि स्थिते चन्द्रे देवगुरु चान्ये
५. षु ग्रहेषु यथास्थान स्थितेषु सत्सु स्वस्तिश्री गिरिराज चक्रचूडामणि नरना
६. रायणे त्यादि विविध विरुदावली विराजमान मानोन्नत श्री श्री मन महाराजा
७. धिराज श्री श्री महाराज गीर्वाण युद्ध विक्रम साह बहादुर शम्शेर
८ जङ्ग देवनां सदासमर विजयीनाम् ------ श्री ----- श्री २ ------ प्रीतये
९ प्रतिवर्ष भाद्र कृष्णाष्टम्यां आश्विन शुक्ल द्वादश्यां मार्ग कृष्ण षष्ट्यां फा
१० ल्गुन कृष्ण चतुर्दश्यां च दानपत्रस्थ यथालिखित सामग्रीभिः रन्युनाभि था
११ पूजा कारयितुं कान्तिपुर महानगर्यान्तरगत षट् त्रिशोत्तर पंचशत ५३६
१२ मुरी परिमित क्षेत्रं सकुशोदकं संकल्प समर्पितमस्ति ॥ तत्पूजार्थं
१३ समत्सृष्टै तत्क्षेत्र सीमा पूजासामग्री देवेश्वर अधिकारी जन योग्ये चे
१४ तत्सर्व वृत्तान्त विलसितारुण मुद्रालंकृत दानपत्र अधिकारी हस्ते संस्थापित
१५ छेस्थी (मस्ति) अधिकारिणाच दानपत्र लिखिता यथा लिपि सा
१६ माग्री प्रतिपूजा यां --स तिथौ प्रापयितव्य ।१। कदाचि दैववशा दन्त रायपतिते अधिकारिणा राज

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१७ द्वारमागत्य सचिव प्रभृति भारधर निकटे विज्ञप्तिंकृत्वा यशोक्त सामा
१८ ग्री संपादनीया सचिवादि दीयोक्तिमवधार्य दानपत्र लिखित
१९ मनतिक्रम्य यथापूजा कारयितव्या ॥ ॥ अथैतस्मिन्देवे स्वे तद धिकार्यकन्येकसो
२० पापात्मा लोभ माचरिष्येत् थापूजा खण्डन करिष्यति स पंच महापातकी
२१ तमेव -- को पदृष्टया पश्यतु सएव पूर्ण वर्णक्रमानुसारेण नित्य नुसा
२२ रेणापराधानुसारेणच वधार्हश्वेद हन्तव्यः ॥ तत्कलत्रादिदंचदास्येव
२३ नियोज्येय ॥ अवध्यो व्राह्मणाय मुण्डन पराधयुक्ताश्चे त्तथा विधेया ॥
२४ धनापहार योग्य (श्वेत्तदा धनदायनुसारेण ग्राहयम् ॥ अपसारण योग्य श्वेद्देश
३५ तो वहि निः सारणीय ॥ यः कश्चत धर्मात्मा यत धर्म संरक्षणं विधाय तथा
३६ पूजा निर्वहिष्यति सपञ्च महायज्ञ जन्य पुण्य भाग भविष्यति तस्मिन्
३७ देव--कृपा सुदृष्टि (नितरां) पतिष्या त्यत्र साक्षिण आदित्य चन्द्रा
३८ दयो देवाः ॥॥ मानवाश्चैते ॥ मंत्रिनायकाः ॥ श्री रणोद्योत साह श्री
३९ मरसेर शाह श्री वलभद्र साह श्री विदुर साह श्री सेर वाहादुर साह सचिवा
४० स्तु पाडे श्री रणजीत पाडे श्री दामोदर श्री त्रिभुवन श्री नरसिंह महा कोषाध्यक्ष
४१ पाडे श्री भोटु कोषाध्यक्ष श्री श्यामलाल उपाध्याय स्वर्णरौप्य मुद्राधिकारस्थ
४२ श्री भीमसंकल्प वाक्य वक्ता पुरोहित श्री दैवज्ञ केसरी पंडित उदक
४३ न्यासकर्ता सचिव श्री कृतिमान सिंह सीमा समये साक्षिण यथोपनायक
४४ श्री हर्षपन्त अर्ज्याल श्री हरि खनालोपनायको भानुपाध्याय
४५ पाडे श्री जगजीत बोहोरा हरिवंश वंशवीर राना इतिविक्रमार्कसम्वत् १८५६ आश्विन
४६ शुक्ल अष्टम्यां आदित्य वासरे लेखोकयं कान्तिपुर्यांशुभम् ।

श्रीतलेजुमा रहेको ताम्रपत्र

श्रीतलेजु

१ श्रीतलेजुदेव्यै नमः ॥ स्वस्तिश्री शालिवाहनीय शाके विधुनयनर्षिचन्द्र १७२१ मिते प्रमोदाख्य संवत्सरे श्रीसूर्ये दक्षिणायने आश्विन मासे कृ
२ ष्ण पक्षे अष्टम्यां पुण्य तिथौ रविवासरे आर्द्रा नक्षत्रे व्यतियात योगे वालव करणे गिरिश मुहूर्ते कन्याराशिस्थिते श्रीसूर्ये मिथुन राशिस्थिते चन्द्रे देवगुरौ चान्ये-
३ षु ग्रहेषु यथास्थान स्थितेषु सत्सु स्वस्तिश्री गिरिराज चक्र चूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुदावली विराजमान मानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४ श्री श्री महाराज गीर्वाणयुद्ध विक्रम साह बहादुर सम्सेर जङ्ग देवानां सदा सबर समर विजयीनाम् .... प्रीतये प्रतिवर्ष भाद्र
५ शुक्लाष्टम्यामाश्विन शुक्ल पंचम्यां दानपत्रस्य यथा लिपि सामग्री भिर न्यूनाभिः .... पूजा कारयितुं कान्तिपुर महानगर भूभागान्तर्गताष्ट षष्ट्यधिक शतद्वय
६ मुरि २६८ परिमित क्षेत्रं सकुशोदकं संकल्प समर्पितमस्ति ॥ एतत्पूजार्थ समुत्सृष्ट क्षेत्र सीमा पूजन सामग्री देवस्व रक्षाधिकारस्थ जन भोग्यं चैतत्सर्व वृ-
७ त्तान्त विलसितमरुण मुद्रालङ्कृत पूर्वोक्त दानपत्रमधिकारिहस्ते स्थापितमस्ति ॥ अधिकारिणा च ॥ दानपत्र लिखिता यथालिपि सामग्री प्रत्येक पूजा-
८ सु...सन्निधौ प्रापयितव्या ॥ कदाचिद्दैववशादन्तराये पतिते अधिकारिणैव राजद्वारमागत्य सचिव प्रभृति भारधर निकटे विज्ञप्तिं कृत्वा यथो
९ क्त सामग्री सम्पादनीया । सचिवादिभिश्च तदीयोक्तिमवधार्य दानपत्र लिखित मनतिक्रम्य पूजा कारयितव्या ॥ अथतस्मिन्देवस्वे तदधिकार्यन्यो यः कश्चन
१० पापात्मा लोभमाचरिष्यन् पूजा खण्डनं करिष्यति स पंच महापातकी तमेव...कोपदृष्ट्या पश्यतु स एव पुनर्वर्णानुसारेण नीत्यनु सारेणाप
११ राधानुसारेण वधार्हश्चेत् हन्तव्यः ॥ तत्कलत्रादिकं च दास्यत्वे नियोज्यम् अवध्यो ब्राह्मणादिर्मुण्डनापराध युक्तश्चेद्त्तथा विधेयः ॥ धनापहार योग्यश्चेत्त
१२ दीप धनं दायानुसारेण ग्राह्यम्, अपकारस्य योग्यश्चेद्देशतो बहिः निस्सारणीयः ॥ कश्चन धर्मात्मा एतद्धर्म संरक्षणं विधास्यन् पूजां निर्वाहयिष्यति स
१३ पंचमहायज्ञजन्य पुण्यभाग् भविष्यति तस्मिन्नेव ... कृपासुदृष्टिश्च नितरां पतिष्यतीत्यत्र साक्षिण आदित्य चन्द्रादयो देवाः ॥ मनुष्याश्चैते ॥ संकल्प
१४ वाक्य वक्ता पुरोहितः श्रीदैवज्ञकेसरी पंडितः मंत्रिनायका पंच ॥ श्री रणोद्यत साह श्री समर सेर साह श्री बलभद्र साह श्री विदुर साह श्री सेर बहादुर साहा : ॥
१५ सचिवाश्चपंच ॥ पांडे श्री रणजीतः पांडे श्री दामोदरः श्री त्रिभुवनः ॥ श्री नर सिंह ॥ उदक न्यासकर्ता श्री कीर्तिमान सिंहः ॥ महाकोषाध्यक्षः पांडे श्री भोटु : ।
१६ कोषाध्यक्षः श्री श्यामलाल उपाध्याय स्वर्णरौप्य मुद्राधिकारस्थः श्री भीम ॥ सीमा समय साक्षिणास्तु ॥ श्रीहर्षः पन्तः । अर्ज्यालः श्री हरिः ॥ खनालोः श्री भानु उपा
१७ ध्यायः ॥ पांडे श्री जगजित ॥ बोहरा श्री हरिवंश ॥ राना श्री वंशवीरः ॥ इतिश्री विक्रमार्क सम्वत्सरे १८५६ आश्विन शुक्लाष्टम्यामादित्यवासरे लिखितमिदं का
१८ न्तिपुर राजधान्यां शुभम् ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुन्धराम् ॥ षष्टिवर्ष सहस्राणि विष्टायां जायते क्रिमिः ॥ शुभ ॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२४१ कि. नं. २ को

श्रीतलेज्यु
१

१ स्वस्तिश्री जगदम्बिकायै ॥ स्वस्तिश्री शालिवाहनीय शके अश्विनयनश्चैक १७२२
२ मिते प्रजापति सम्वत्सरे श्री सु (सू) र्य दक्षिनायने आश्विन शुक्ल षष्ठ्यां पुण्यतिथौ शुक्रवासरे पूर्वा
३ षाढा नक्षत्रे शोभन योगे ववकरणे मित्र मुहूर्ते कन्याराशिस्थिते श्रीसूर्य धनुराशिस्थिते च
४ न्द्रे कर्कटराशि स्थिते देवगुरावन्येषु ग्रहेषु यथास्थाने स्थितेषु सत्सु स्वस्तिश्री गि
५ रिराज चक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुदावलि विराजमान मानोन्नत श्री मा
६ हाराजाधिराज श्री महाराजा गीर्वाण युद्ध विक्रम साह वहादुर समसेर जङ्ग देवानां सदा
७ समर विययीनाम् श्रीमन्मध्ये मात्रा ॥ ------- नामवत्या ------- प्रीतये प्रतिवर्षीय माघ
८ शुक्ल पौर्णमास्यां दानपत्रस्य यथालिखित सामाग्रिभिरन्युनाभिमहप्पूजा कारयित (व्य) कीर्तिपुर नाम भूभागान (न्तर्गत)
९ दुम्रुलडोल मध्येक्षेत्रमेकं तस्य पूर्व सीमा राजक्षत्र लुहकील
१० दक्षिण सीमा राजक्षेत्र लुहवील एक सूर्य वृत्तिरथ्या पश्चिम सीमा स्थुलरथ्या उ
११ त्तर सीमा राजक्षेत्र लुहकील अन्यत्र सोडोल नामक क्षेत्रमेकं अन्य च्च भुडोल षेत नामक
१२ क्षेत्र द्वयस्थल त्रयस्य ममाग्रे चतु:शतमुरी परिमिते ४०० क्षेत्र स कन्नेदकर (सकुशोदकं) संकल्प्य
१३ समर्पितमस्ति ॥ येतन्महापूजार्थ समन सृष्टक्षेत्र चतुष्टयस्य सिमा पूजा पकर्तु निचैः
१४ तत्सर्ववृत्तान्त विलसित महा मुद्रालङ्कृत पूर्वोक्त दानपत्रमधिकारी हस्ते स्थापितमस्ति
१५ अधिकारिणा च दानपत्र लिखितानुसारेण यथोक्त सामाग्री पूजा पूर्वकाले-
१६ पायायेतव्या ॥ कदाचिद्दैव .... कश्चिदन्तराय पतिते अधिकारिणा
१८ राजद्वारमागत्य सचिव प्रभृति भारधर निकटे विज्ञप्ति कृत्वा यथोक्त सामाग्री सम्पादनीया सचिवादिभिश्च तदीयोक्तो भव
१९ धार्य दानपत्रा लिखित मनतिक्रम्य पूजा
२० कारयिव्या ॥ अथैतास्मिन्देवता स्वेतदधिकार्यौन्य कश्चन पापात्मा लोभमा- चरिष्यत

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२१ महापूजा खण्डन करिष्यति स पंच महापातकी तमेव ...... १ ....कोप दृष्ट्या पश्यतु य

२२ कश्चन धर्मात्मा यतद्धर्म संरक्षणं विधास्यति महापूजा (निवाह) यिष्यति स पंच महायज्ञजन्य

२३ पुन्य भाग भविष्यति तस्मिन्नेव ---- १ ---- कृपा सुदृष्टिश्च नितरां पतिष्यति

२४ अत्र साक्षिण आदित्य चन्द्रादयो देवा ॥ मनुष्याश्चैते चौतरियाभिधा ४ श्री रण उद्यो

२५ त साह श्री सम्सेर साह श्री विदुर साह श्री सेर वाहादुर साह ४॥ सचिवाश्च ४ रणजीत

२६ पाणे कीर्तिमान सिंह त्रिभुवन नरसिंह ४॥ संकल्प वाक्योक्त पुरोहितो दैवज्ञ केशरी

२७ जल क्षिप्ता सचिवो दामोदर पाडे अथ सीमा साक्षिण हरिहर अर्ज्याल कासी

२८ राम पांडे भानुपाध्या खनाल श्रीनाथ पंथ जगजीत बोहरा वसवीर राना इतिस्व द

२९ त्तां परदत्तां वा यो हरेश्चयसुन्धरमू षष्टिवर्ष सहस्राणी विष्टाया जायते कृमिः ॥१॥

३० श्री विक्रमार्क संवत्सरे सप्तशर पुराणै १८५७ मितेषु शुभमस्तु

किताप नं. १ गुठी ला. नं. २२ पाहाड वंदोवस्त

श्रीतलेज्यू

रूक्कासौ

१ आगे कान्तिपुर श्रीतलेज्यूकन आषाड कृष्णको दिन हाम्रा जन्म उत्सवमा श्रीमामा

२ ज्यूले थापूजा १ सङ्कल्प गऱ्याएको षेत रहयाको थिएन तस्को साराजामकन गुठी राख्या कोषेत

३ उठुभागेल रोपनी १०० तेस्को षेत ४ गुठ चहाञ्यु ५९ साल कार्तिक वदी ५ रोज शुभ

गुठी नं. ३३८ पाहाड बन्दोवस्त कि. नं. १

श्रीतलेज्यु

१

रूक्कासौ

१ आगे ..... १ ..... को महीन्द्र मल्ल राजाले मालटार रोपनी २ । गुठी राष्याको

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रहेछ त्यो
२ षेत ----- कंपुका छाउनीमा जाँदा तस्को साटो हिति चोक सेराका दुपल षेत सट्टा गरी
३ रोपनी २। बदला गरी अघिको गुठी ठामी बवस्यौं गुठीआरले ताहाको आम्दानी सो
४ अघिदेषी चलि आयाएको चलाई सट्टाली चलन गर इति सम्वत १८८१ साल मिति मा
५ घ वदी ११ रोज शुभम् -----------------------------------

गुठी नं. ३३५ पाना नं. ३५४ किताप नं. १ पाहाड वंदोवस्त

श्रीतलेज्यू
१

रूक्कासौ
१ आगे .... १ ..... का गुठी षेत रोपनी २ छाउनीमा हातीसार वन्दा गयाको म
२ स्को साटो हिटिचोक सेराका इतावुषेत रोपनी २ तस्को सांधपूर्व रैकर आली
३ दछनी वाँडको षेत पश्चिम भाकासिं सुनाषेत उत्तर अचारको सुनाषेतको आली
४ सांध यति चार किल्ला भित्रका जगा साटो रावी चहञ्यू गुठीयारले रीत
५ बमोजिम गुठीको काम चलाउ इति सम्बत १८८१ साल मीती कात्तिक
६ वदी ७ रोज २ शुभ --------

कि. नं. २ लालमोहर नं. २७३ कौशी तोषाखाना

१९८१ साल भाद्र वदी ४ रोज

१ आगे तलेज्यूमा वाजा बजाउन्या दुर्ग्या कुसल्यालाई छुइनीको र मालिनीको वापइला
२ गदा तस्को षायल सामको बजा बजाउन्या सिंध्या कुसल्यालाई बक्स्यौं
३ मुसु वाहाल टोलको हिजोदेषि चलि आएको कुसल्याको दस्तुरली टहलमा रूजुरही जागीर जानी
४ भोग्य गर इतिसम्वत मिति सदर .....

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किताप नं १३ गुठी नं २९ को तलेज्यू (पा. वं. तहवीलमा रहेको)

श्रीतलेज्यू
मार्फत प्रोहित विद्यारण्य केसरी पंडित अर्ज्याल

रूक्कासौं -
१ आगे रणवीर कार्की के टुप्पाकका अम्वलमध्ये---- १ ---- का गुठीमा दरी
२ याको षेत रोपनी २४ का कुत धान मुरी १८। थप धान मुरी ३। ज्मा धां मु
३ री २१। वोक्या र दै दस्तुर चारदाम राषि गुठियार मान्नु गरी अघी
४ को मोहोर हानी कुतको वन्देज वाधी बक्स्यौं दरीयाको कुत दैदस्तुर
५ साल बसाल गुठियारलाई तारी कुतजानी खेतको चलन गर
६ इति सम्वत् १८९८ साल मिती माघ वदी ९ रोज ६ सुभम

श्रीतलेज्यू
१

प्रशस्तिसौं-
१ आगे --- -- लाइ प्रताप मल्लको लक्ष्मी दीप था पूजा गुठी रह्या
१
२ का जगा मध्ये काठमाडौं पतावु खेत मुरी। ८ साल १९०९
३ का वाली देषी श्रीमद्राज कुमार कुमारात्मज श्री प्राइम्‌मी
४ नीष्टर यान कमानडर ईन चीफ जनरल जङ्ग वहादुर कुवर
५ राणाजीका किनुवा वीर्ता खेतका बीचमा पर्न जांदा आफ्नु
६ किनुवा वीर्ता अन्यत्र सट्टा दी लिनु भन्या हामीबाट हुकुम व
७ क्स्या वमोजिम तेसै सालका वाली देषीलाइ तस्को सट्टा मी
८ निष्टर मजकुरले पंचकीर्ति मोलका रुपैया दी प्रजाका सु
९ ना वीर्ता फार्क्र्या गरी किनी लियाको सुना वीर्ता काठमाडौं
१० का अम्वल मध्ये निपु हिटी षेत मुरी। १३ तस्को सांधपूर्व द
११ क्षीण पछीम प्रजाका सुना वीर्ता षेतको आली सांध उत्तर
१२ रैकर खेतको आली सांध यती सिमाना भित्रको गुठीको पुरानु उ
१३ ठती पुऱ्याउना निमित्त पुरानु लाउनी षेत मुरी आठ माहा लन
१४ गो पर्दा बढयाको बढ षेत मुरी पाच स्मेत ज्मा षेत मुरी। १३ हा
१५ म्रा वर्ष २४ का उमेर हुंदा गुठी सट्टाको मोहर गरी चह्राज्यू
१६ साल वसालका गुठीयारहरूले यस षेतको पैदावार वाली
१७ ले अघीदेषी चलि आया वमोजिम --- -- को पूजा गुठी चलाई
१.
१८ हाम्रो जय मनाउन्या गर इति सम्वत १९०९ साल मीती चैत्र सु
१९ दी २ रोज १ शुभ ---------------------------

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पृ. ८६ गु. नं. ११७ किताप नं. १३ को

श्री तलेज्यू

१

प्रशस्तिसौं-

१ आगे ----१---- लाई फाल्गुन पौर्णामा गुठी रह्याका जगामध्ये का
२ ठमाडौ तकियाको षेत मुरी। ८ साल १९०९ का वाली देषी श्री
३ मद्राज कुमारात्मज श्री प्राइम् मिनीष्टर यान कम्यान्डर ईन
४ चीफ जनरल जङ्ग वाहादुर कुवर राणाजीका किनुवा वीर्ता षेत
५ का वीचमा पर्न जांदा आफ्नु किनुवा विर्ता अंत सट्टा दी लिनु भं
६ न्या हामीबाट हुकुम बक्स्या वमोजिम तेसै सालका वाली दे
७ षीलाई तस्को सट्टा मिनिष्टर मजकुरले पंचकीर्ती मोलका रुपैया
८ दी प्रजाका सुना वीर्ता फाक्र्या गरी किनी लियाको सुना वीर्ता ठीमी
९ का अग्गल मध्ये वाहाषा षेत मुरी। ९ तसको सांध पूर्व रैकर षे
१० तको आली र प्रजाका सुना वीर्ता षेतको आली सांध दक्षीण
११ पश्चिम उत्तर प्रजाका सुना वीर्ता षेतको आलीसांध येती सीमा
१२ नाभित्र गुठीको पुरानु उठती पुऱ्याउना निमीत्त पुरानु ला
१३ उनी षेत मुरी आठ हाल टांगो पर्दा वडयाको बढषेत मुरी येक
१४ स्मेत जम्मा षेत मुरी। ९ हाम्रा वर्ष २४ का उमेर हुंदा गुठी सट्टा
१५ को मोहर गरी चह्राज्यू साल वसालको गुठीयहरुले येस षेत
१६ को पैदावार वालीले अघी देषी चलि आया वमोजिम ----१----
१७ का पुजा गुठी चलाई हाम्रो जय मनाउन्या गर इतिसम्वत १९०९
१८ साल मीति चैत्र सुदी २ रोज १ शुभ

श्रीतलेज्यू

१

प्रशस्तिसौं-

१ आगे ---१--- लाई पिशाच चतुर्दशीका गुठी रह्याका जगा म
२ ध्ये काठमाडौं कमलाती पासीमाको षेत मुरी। १२ साल १९
३ ०९ का वालीदेषी श्री मद्राज कुमार कुमारात्मज श्री प्राइम्
४ मीनिष्टर यान कम्यान्डर इन चीफ जनरल जङ्ग वाहादुर कु
५ वर राणाजीका किनुवा वीर्ता षेतका वीचमा पर्न जादा आफ्नु
६ किनुवा वीर्ता अन्यत्र सट्टा दी लिनु भन्या हामीबाट हुकुम बक्स्या
७ वमोजिम तेसै सालका वाली देषीलाई तस्का सट्टा मिनीष्टर मजकुरले

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

८ पंचकीर्ती मोलका रुपैया दी प्रजाका सुना वीर्ता
९ फाक्र्या गरी किनी लियाका तमसुक वमोजिमका सुना वी
१० र्ता ठीमीका अम्वल मध्ये चायथौं षेत मुरी। ८ तस्को सांध पूर्व
११ दक्षीण पश्चिम उत्तर प्रजाका सुना वीर्ता खेतको आली साध
१२ दफेगाउ षेत मुरी। ४ तस्को साध पुर्व दक्षीण पछीम उत्तर प्रजाका
१३ सुनावीर्ता षेतको आली सांध येती सबै सिमाना भित्र जमा
१४ षेतमुरी। १२ हाम्रा वर्ष २४ को उमेर हुँदा गुठी सट्टाको मोहर
१५ गरी चढाञ्यू सालवसालका गुठीयारहरुले यसषेतको पैदावार
१६ वालीले अघीदेषी चलिआया वमोजिम ---१--- को पूजा गुठी
१७ चलाई हाम्रो जयमनाउन्यागर इतिसम्वत १९०९ साल मीती
१८ चैत्र सुदी २ रोज १ शुभ ----------------------

पृ. ८७ गु. नं. १२० को किताप नं १३

श्रीतलेज्यू
१

श्रीभीमसेन
२

प्रशस्तिसौं-

१ आगे ---१--- लाई शिवरात्री गुठी रहयाका जगामध्ये काठमाडौं प
२ तावु षेत मुरी।३२ साल १९०९ का वालीदेषी श्री मद्राज कुमा
३ र कुमारात्मज श्री प्राइम मीनीष्टर यान कम्यान्डर ईन चीफ ज
४ नरल जङ्गवाहादुर कुवर राणाजीका किनुवा वीर्ता षेत का
५ बीचमा पर्न जांदा आफ्नु किनुवा वीर्ता अन्त सट्टा दी लिनु भन्या हा
६ मीबाट हुकुम वक्स्या वमोजिम तेसै सालका वाली देषी लाई तसको
७ सट्टा मिनीष्टर मजकुरले पंच क्वर्ती मोलका रुपैया दी प्र
८ जाका सुना वीर्ता फाक्र्या गरी किनी लियाका सुना वीर्ता पटि
९ का अम्वल मध्ये टेठा षुसी षेत मुरी। १६ तसको सट्टा पूर्व
१० दक्षीण रैकर षेतको आली र नर्कटको घारी साध माथि
११ मुल बाटो सांध उत्तर टेठा षुसी षोलाको डील साध
१२ दफे दहचोकका अम्वल मध्ये मुसी महाकाल षेत मु
१३ री। १२ तस्को सांध पूर्व चाफल षुरको चौर साध दक्षीण
१४ ---२--- को गुठी षेतको आली सांध पश्चिम धधा षोला
१५ को दील सांध उत्तर प्रजाका सुनावीती षेतको आली सा
१६ ध दफे देउपाटंका अम्वल मध्ये सीलांचोक षेत मुरी। १२
१७ तस्को सांध पूर्व प्रजाका सुनावीर्ता षेतको आली सांध द

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१८ क्षक्षिण पश्चिम रैकर षेतको आली सांध उत्तर प्रजाका सु
१९ नावीर्ता षेतको आली सांध यति सबै सिमा भित्रको गुठीको पुरा
२० नु उठ्ती पुऱ्याउना निमित्त पुरानु लादती षेत मुरी । ३२ मा हा
२१ ल टागो पर्दा बढयाको बढ षेत मुरी आठ समेत जमा षेत मुरी
२२ । ४० हाम्रा वर्ष २४ का उमेर हुँदा गुठी सट्टाको लालमोहर गरी
२३ चह्राव्यू साल वसाल गुठीयारहरूले यस षेतका पैदावार वा
२४ लीले अघीदेषी चलिआया वमोजिम ---१--- को पुजा गुठी
२५ चलाई हाम्रो जय मनाउन्या गर इति सम्वत् १९०९ साल मी
२६ ती चैत्र सुदी २ रोज १ शुभम

(ऐ. पाना नं. ८८ गुठी नं. १२१ किताप नं. १३)

श्रीतलेज्यू
१

प्रशस्तिसौं-
१ आगे ---१--- लाई सिधुर गुठी रह्याका जगामध्ये काठमाडौं चा
२ गल षेत मुरी ।१६ साल १९०९ का वाली देषी श्री मद्राजकुमार
३ कुमारात्मज श्री प्राइम मिनीष्टर यान कम्यान्डर ईन चीफ जनरल
४ जङ्गवाहादुर कुवर राणाजीका किनुवा वीर्ता षेतका वीचमा प
५ र्न जांदा आफ्नु किनुवा वीर्ता अन्त सट्टा दी लिनु भन्या हामी वा
६ ट हुकुम वक्स्या वमोजिम तेसै सालका वाली देषीलाई त
७ स्को सट्टा मिनीष्टर मजकुरले पंचकृर्ती मोलका रुपैया दी प्र
८ जाका सुना वीर्ता फाक्र्या गरी किनी लियाका सुना वीर्ता ठीमीका
९ अम्वल मध्ये चाप थौ षेत मुरी । ८ तस्को सांध पुर्व प्रजाका सुना
१० वीर्ता सेतको आली सांध दक्षीण बाटो सांध पश्चिम रैकर षेतको
११ आली से उत्तर साल्मीका सुना वीर्ता षेतको आली सांध
१२ दफे सर्ग थौषेत मुरी ।६ तस्को सांध पूर्व दक्षीण पश्चिम उत्तर
१३ प्रजाका सुना वीर्ता षेतको आली सांध दफे वाडोचो षेत मुरी ।२
१४ तस्का साध पूर्व प्रजाका सुनावीर्ता षेतको आली सांध दक्षिण
१५ वाटाको डील साध पश्चीम उत्तर प्रजाका सुनाविर्ता षेतको
१६ आली सांध येती सबै सीमाना भीत्र जम्मा षेत मुरी ।१६ हाम्रा व
१७ र्ष २४ का उमेर हुंदा गुठी सट्टाको मोहोर गरी चह्राव्यू साल
१८ बसालका गुठियारहरुले यस षेतका पैदावार वालीले अघी
१९ देषी चलि आया वमोजिम ---१--- का पूजा गुठी चलाई हाम्रो

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२० जय मनाउन्या काम गर इति सम्वत १९०९ साल मिति चैत्र सुदी २
२१ रोज १ शुभ ....

<u>गु. नं. १२२ पाना ८८ कि. नं. १३</u>

<u>श्रीतलेजु</u>
१

प्रशस्तिसौ
१ आगे ---१--- लाई महीन्द्र मल्ल था पुजा गुठी राख्याका जगामध्ये का
२ ठमाडौं मचागाल षेत मुरी ।१ साल १९०९ का वाली देषी श्री मद्राज
३ कुमार कुमारात्मज श्री प्राइम मिनीष्टर यान कम्यान्डर ईन चीफ
४ जनरल जङ्गवाहादुर कुवर राणाजीका किनुवा वीर्ता षेतका वी
५ चमा पर्न जांदा आफ्नु किनुवा वीर्ता अन्त सट्टा दी लिनु भन्न्या हामी
६ वाट हुकुम वक्स्या वमोजीम तेसै सालका वालीदेषीलाई तस्को
७ सट्टा मिनीष्टर मजकुरले पंच कृती मोलका रुपैया दी प्रजाका सु
८ नावीर्ता फार्ख्या गरी किनी लियाको सुना वीर्ता ठीमीका अम्वर म
९ ध्ये डोको षेत मुरी ।१।२।४ तस्को सांध पूर्व लक्ष्मी नारानका सुना
१० वीर्ता षेतको आली साध दक्षीण पश्चिम चन्द्रवीरका सुना वीर्ता
११ षेतको आली सांध उत्तर भीमसीन्या नेवारका सुनावीर्ता षे
१२ त को आलीसांध तयती सीमाना भित्र गुठीको पुरानु उठती पुर्याउना
१३ निमीत्त पुरानु लाउनी षेत मुरी येकमा हाल टांगा पर्दा बढ्याको वढ
१४ षेत पाथी दुइ माना चार स्मेत मुरी ।१।२।४ हाम्रा वर्ष २४ का उमेर
१५ हुँदा गुठी सट्टाको मोहोर गरी चढाञ्यू सालवसालका गुठीयार
१६ हरुले यस षेतका पैदावार वालीले अघीदेषी चली आया वमो
१७ जिम ---१--- को पुजा गुठी चलाई हाम्रो जय मनाउन्या गर इति सम्व
१८ त १९०९ साल मिती चैत्र सुदी २ रोज १ शुभ ....

कितापं नं. ३ को कौशीको लालमोहर सं. ३४२
<u>श्रीतलेजु सौरी गुठी</u>

प्रशस्तिसौ
१ आगे श्री ५ सरकारतर्फ श्रीतलेज्यूका सौरी गुठीके ऐन सवालले मा
२ फी जाने जगा पहिले नाप जांच गराई ठहरेको अंक उठती जाहेर गरी
३ सदर भया पछि मात्र भेट वंदी गराइ ल्याउनु भन्ये सनद गरी घरघर के

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४ गोल खटाई पठाई सांध सिमाना भेट वंदी गराउनु पर्ने हो ता पनि श्री
५ तलेज्यूका सौरी गुठीमा दरियाको साविक उठती कायम गरी तपसी
६ लका साविक षेत रोपनी ४ को धान ७।७। बोका १ चा.टे रु. ।५ को
७ मालका भाउले जमा रु ३२।७० उब्ती हुने जगा १९८७ सालका
८ वाली देषी श्री ३ महाराज भीमबाट बालुवाटारमा षरीद गरी व्यवस्था
९ को क्याम्पा भित्र पर्न जांदा त्यसको सट्टा माल जगेडाबाट जमीनमा घ
१० टीबढी भया पनी उठती मिलाई नाप जाच गरी छुट्याई साधसीवाना
११ किल्ला कोइला समेत यकै फेरा गरी ल्यायाका भेटवन्दी वमोजिम तपसी
१२ लका सावीक षेत ।३१।११।१६ को धां ७।१४।७४ गहुं २।३।७।।
१३ घ्युरु ।९२।२ को हल नाप ठहरको षेत ।३१।११।१६ को धान ७।१४।७४
१४ गहुं ।२।३।७।। घ्यू ।९२।२ को मालका दर भाउले जम्मा मोरु ३२।७०
१५ उठती भयाका जगा सोही १९८७ सालका वाली देषी श्री तलेज्यूका
१६ सौरी गुठीलाई सट्टा भर्नाको लालमोहर गरिदिनु भन्ने जो चाहिने सनद भ
१८ इसकेको छ लाल मोहर भयाको छैन लाल मोहर गरी वक्स्या छु
१९ दोहो भनी श्री ५ सर्कार सरकारतर्फ गुठी वन्दोवस्तका हाकिम कारिन्दाले श्री अ
२० ति प्रचण्ड भुजदण्डे त्यादि प्रज्वल नेपाल तारा नरेस श्री
३१ श्री श्री महाराज भीम सम्सेर जङ्ग वाहादुर राणा जी.सी. यस. आई
३२ के सी भी ओ आनरेली लेफटेन्ट जनरल वृटिस आर्मी आन
३३ रेली कर्णेल फोरथ गोरखाज प्राइमिनिष्टर याण्ड सुप्रीम क
३४ म्याण्डर इन चीफ जनरल र श्री मद्राज कुमार कुमारात्मज सुप्रदीप्त
२५ मान्यवर कम्यान्डर इन चीफ जनरल जुद्ध समसेर जङ्ग
२६ वाहादुर राजा के सी आई. मार्फत बिन्ती पार्दा ऐन सवालले माफी
२७ जाने जगा पैले नाप जाच गराइ ठहरेको अंक उठेती
२८ जोहर गरी सदर भया पछि मात्र भेटवंदी गराई ल्याउनु भन्ने सनद ग
२९ री घर घर डंगोल षटाइ पठाइ साध सिमाना किल्ला भेटवंदी
३० गराउनु होता पनि श्रीतलेज्यूका सौरी गुठी
३१ मा दरियाको साविक उठती कायम गरी तपसीलका सावीक
३२ षेत रोपनी ४ को धान ७।७ बोका १ चा ठे रु. ।५ को मालको दरभा
३३ उले जम्मा रु ३२।७० उठती हुने जगा १९८७ सालका वालीदेषी
३४ श्री ३ महाराजबाट वालुवाटारमा षरीद भयाको क्याम्पा भी
३५ त्र पर्न जांदा तसको सट्टा माल जगेराबाट जमीनमा पटी भया पनि
३६ उठती मिलाई नाप जाच गरी छुत्याई साध सिमाना कील्ला कोइ
३७ ला स्मेत यकै फेरा गरी ल्यायाका भेटवंदी वमोजिम तपसीलका सावी
३८ क षेत ।३१।११।१६ को धान ७।१४।४ गहुं ।२।३।७।। घ्युरु ।९२।२
३९ को हाल नाप ठहरको षेत ३१।११।१६ यकतीस मुरी एघार पाथी साल मा
४० ना चारमुठी गहुं ।२।३।७ दुइ पाथी तीन माना सात मुठी घ्यु रु ।९२।२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वयानवे पैसा दुइ दामको मालको दर भाउले ज्मा मोरु ३२।७० वत्तीस पैसा सत्री पैसा उठती भयाका जगा मोही ८७ सालका वाली देवी श्री तलेज्यूका सौरी गुठीलाई सट्टा भर्नाको लालमोहर गरी वक्सौ सो सट्टा भर्ना गरी वक्सेका जमीन नाप जाच साध सीवाना किल्ला कोइला भेट वंदी गरी घरघर कुलराज पाध्याले दाषील गरेका ८७ सा ल पौष २७ गतेका भेटवन्दी वमोजिमको साध जील्लै काठमाडौं मौजे काठमाडौं ७७ सालका नम्वरी ७७ सालदेषी वाली आउने काली वक्स ४४।५३१ नं सी को काठमाडौं वलभद्र थापाको माना पौड्खल भोरा १ व्रहमटोल छायेमा अधीया घ्युषानी रु ६२।२ लेषीयाको ।७८।१।१३।२ पु.व. वलषु पाषाषेतको हाल मोही मान कुमारी थपे नी वल्षु वारुद षाना मिंसी सावीक षेट ।२४ को धान ५ घ्यु द ।६२। ३ को हाल नाप जांचका ठहर धान ५। घ्यु वानी ।६२।३ को औल दरको हाल नाप ठहर षेत ।२४ को यकै चकला भयाको हुना ले तसको सांध पूर्व त्रिपुरेश्वरवाट रापवटे हनमन घरतर्फ जाने तथा मुलवाटाको षोल्साको डील साध लोहकील ताहांदेषि दषिंसो ही षोल्साको डीलै डील गै वागो नेटो सोही वल्षु वारुद षाना वस्ने देव दत्त पाध्याका छोरा भोग विलास पाध्या दवाडीले कमायाको मोही नाइके यांगी रैकर षेतको आली डील सांध लोहकील ताहादेषी पश्चिम मोही निजै देवदत्त पाध्याका छोरा भोग विलास पाध्या दवाडीले कमायाको सोही मोही तारेके षानगी रैकर षेतको आलीको डील सांध लोहकील ताहादेषी उत्तर गोफले वस्ने कान्छा श्रेष्टहरुको पचली भैरव गुठीको षेत मोही कृ स्न वाहादुर महर्जन मुसंवहाल वहालले कमायाको सोही गुठी षेत कोडीलर वलषु वारुद षाना गाउको गाउंलेको पानी घाट जाने गोरेटो वाटो डील सांध लोहकील ताहादेषी पूर्व त्रिपुरेश्वरवाट भैतराम वैष्टे सन घरतर्फ जाने नया मूल वाटोको डिलैडिल गै पुर्व पैल्हा कील्ला तक साध दफे चकला १ के सोही ७८ सालका लं वरी ७७ साल देषी वाली आउने श्री काली वक्स मु गोपी चन्द्र पा ध्या काठमाडौं महावटौल वाका वढ स्मेत राजवीरको सुवा ही रालाल भाको भवडी षेत ।१२।५ धान ४।९ गहुं ।४ घ्यु ।४० ।२ मध्ये महावौद्ध षेतका हाल मोही नरेवलामी सरांपुर औल सावीक षेट् ।७।११।१६ को धान २।१४।७४ गहुं ।२।३।७ ॥ घ्युषानी रु ।२९। ३ को को औलषेत ।७ ।११। १६ को येकै चकला भयाको हुंदाले तस्को सांध पुर्व सर्रापुर वस्ने सुकुचा वलामीले कमायाको काठमाडौं मा ल जगेरा रैकर षेत आलीको सांध लोहकील ताहादेषी द षीं सोही निजै लेक मायाको सोही काठमाडौं माल जगेरा रैकर षेत आलीको डील सांध लोहकील तहादेषी पछिं सोही फांट

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७८ मा लागने कुलाको डील र ववाहाल बस्ने कान्छा ज्यापुले कमायको
७९ जोर गणेश बस्ने दान गुभाजुको विर्ता षेतको आलीको डील साध लो
८० हकील ताहादेषी उत्तर मोही निजै नरेवलामीले कमायाको यसै वी
८१ र्ताको साध लागी बांकी रहेको काठमाडौं माल जगरा रैकर षेतको
८२ आलीको डील साध लोहकील वाटादेषीगै पूर्व पैल्हा किल्ला तक
८३ साध यति चौतफी साध सीवाना भित्रको साविक षेत ।३१।११।१६
८४ को धान ७।१४।७४ गहुँ ।२।३।७।। घ्युषानी रु ।९२।२ को हाल नाप ब्ह
८५ र षेटा ३१।११।१६ येकतीस मुरी यघार पाठी येकमाना ६ मुठीको
८६ धान ७।१४।७४ सात मुरी चौध पाथी सात माना चार मुठी गहुं २।३।७।।
८७ दुई पाथी तीन माना साढे सात मुठी घ्युषानी रु ।९२।२ बयानबे पैसा
८८ दुइ दामको मालका दर भाउले ज्मा मोरु ३२।७० वत्तीस रुपैया सत्री
८९ पैसा उठती भयाका जगाको सांध सीवाना गर्ने थर घर कुलराज उ
९० पाध्या हाडीगाउँ डंगोल सानु षीचा पोषरी डंगोल वुदीमान काठ
९१ माडौ गोछे मुगल पल्टंबाट खटि आयाका साछी भै रु ३ पट्टिका सुवे
९२ दार गणेश बाहादुर रायमाझी छेत्री वानेश्वर भै रु ३ पट्टी ३० नं सी
९३ पाही षड्गवाहादुर षत्रीछेत्री कालीमाटी काठमाडौ मालका षरीदार कुल
९४ वाहादुर श्रेष्ठ पाटन सुनधारा भलादमी टीका राम पाध्या भट्टराई वल्षु
९५ वारुद षाना सिधीमान महरजन गोफले ६ देवी बाहादुर विष्ट सरां
९६ पुरह जीत वाहादुर थापा सरांपुर थरी वीर वाहादुर भडारी सरांपुर
९७ हर्ष वाहादुर वलामी जीते वलामी सरांपुर सधीयार कृस्न वाहा
९८ दुर महर्जन पुसंवाहाल देवीदत्त पाध्याका छोरा भोग विलास पाध्या
९९ वल्षु वारुद षाना सुषुचा वलामी सरांपुर कांछा ज्यापु व
१०० वहाल दसनारां ज्यापु लगं मुसंवाहाल मोही मान कुमारी व्ये
१०१ नी वल्षु वारुद षना नरेवलामी सरांपुर काठमाडौं तर्फ क पु का मो
१०२ ही नाइके गणेश वाहादुर विष्ट छेत्री वालाज्यु

तपसील

इति सम्वत १९८८ साल माघ २५ गते रोज १ शुभम ....

कितापं नं. ३ को लालमोहर नं. ३२५

नोट - १

उपर्युक्त लालमोहर श्री ५ त्रिभुवनबाट श्री ३ महाराजलाई विर्ता बक्सँदा विर्ताको चौहद्दी भित्र परेका गुठी जग्गाको १९७४ सालका बालीदेखिलाई जग्गा सट्टा भर्ना दिने भनी भएको लालमोहरमा सट्टा दिइएका जग्गाको चौहद्दी क्षेत्रफल र त्यसको आम्दानीको विवरण भएको लामो गरी बेहोरा लेखिएको छ । त्यसमा विशेष ऐतिहासिक विवरण नपाइएकोले यहाँ उल्लेख गर्नु आवश्यक ठानिएन । लालमोहर मिति १९७५ साल आषाड ३१ रोज १ लेखिएको छ ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किताप नं. ३ लालमोहर नं. ३३० श्रीतलेज्यू होम गुठी

नोट – २

श्रीतलेजुको होम गुठीको परंपरा मल्लकालीन नै भए पनि पुरानो लालमोहर तथा अभिलेख प्राप्त छैनन्। १९०९ सालका जग्गा १९४५ साल १९७३ सालका लगत कितापमा होमगुठीको जग्गा जमीन आयस्ताका विवरण पाइन्छ।

यस गुठीको जग्गा पनि बिर्ताभित्र परेकोले सट्टा भर्ना दिएको लालमोहर श्री ५ त्रिभुवनबाट १९७६ साल बैशाख ३ गते रोज ३ मा भएको छ। विशेष ऐतिहासिक कुरा यसबाट पनि थाहा नपाइने र पूरा लगतकै विवरण लेखिएकोले लामो छ। यसले होम गुठीको अस्तित्व रहेको मात्रै सावित गर्छ र १९७६ सालको दरभाउ बुझ्नलाई मात्र सहयोग गर्छ।

लगभग यसै समयतिर गुठीको नयाँ लगत तर्जुमा भएको थियो। १९०९ साल १९४५ सालका लगत भिडाई ठेक्दारसँग भएका कागजपत्र र गुठीखर्चका लगत तेरिज हेरी आँठा सरह कुत निर्धारण गरी १९४५ सालपछिको बजार भाउले कुत र त्यसका दरदाम कायम गर्नु भन्ने खड्गनिशाना सनद बमोजिम गुठीका नयाँ लगत तर्जुमा गरिएको कुरा गुठी लगतमा रहेका लगत किताबबाट जान्न सकिन्छ।

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ख. श्री तलेजु भवानी भक्तपुर

किताप नं. १० पाना नं. १८ गुठी नं. २४

१ आगे सहर भादगाउका श्री तलेजु स्थान मूल चोकमा नित्य साझ वि
२ हान (   ) वाजा बजाउन्या कुसल्या जना १३ के गुठी खेत रोपनी ५५
३ र झारा बेट उघाउनी दंड कुण्ड मर्‍यो अपुताली समेत श्री तलेज्यूलाई
४ चह्राई वाजा वाजाउन्यालाई जागिर गरी दियाको रहेछ पछि जां चकी
५ हरुले खेत रोपनी ११ झिकी कंपनीमा दरिंदा कुसल्याहरु करायो र
६ तसको साटो कं पु पल्टन कंपनी वीर्ता गुठी जांच र वाहीकको वाझो वगर रोपनी
७ ११ पुर्‍याई तपसील वमोजिमको षेत तहलमा रुजु भयासम्म जागीर ग
८ री वक्स्यौं आफ्ना षाति रज्मा संग साझ वीहान गुजरांती पंच वाजा
९ वजाई हाम्रो जय मनाई भोग्य गर

तपसील

(अरू जगाको फांटवारी लेखिएको छ)

इतिसम्वत् १८८६ साल भाद्रवदी १३ रोज ५ शुभम -------------------

पेज नं. ३३१ कि. नं. पाहाड वंदोवस्त

श्रीगुरु गणेशाभ्यान्नमः

श्रीतलेज्यु

१

प्रशस्तिसौं

स्वस्तिश्री सम्वत १८८६ साल मीति ज्येष्ट वडी १२ रोज ६ का दिन श्री ५ महाराजका वाहुनिबाट भादगाउँका ·····१····· को था पुजा गुठी निमित्त संकल्प भयाका षेत तीन यो गुठी संकल्प हुँदा पानी हालन्या श्री जनरल भीमसेन थापा संकल्प वाक्या पर्न्या पुरोहित यदुनाथ पंडित अर्ज्याल इतिसम्वत १८८६ साल मिति कार्तिक वदी ९ रोज ४ शुभ ------------

कि. नं. १० पाना नं. ४६ गु. नं. ६४ को लालमोहर

१ आगे भादगाउँ श्री तलेज्यूको गाउ गुन्डु नैचालका पर्जाहरु गैह्रके तिमी
२ हरुले परंपरादेखि चर्ची आयाको षोरिया लाहस्या कमाउन नपाई श्री
३ तलेज्यूको काम अड्कदा श्री तलेज्यूको पर्व पर्व पूजामा चाहि
४ न्या सागपातको जगाव हर्जा गर्न हुदैन परापूर्व देषी तिमीहरुले चर्च्या

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५ को खोरिया लोहस्या वक्स्यौं श्री तलेज्यूका काममा रुजुरही च
६ लन गर . इती सम्वत १८८९ साल वैशाख वदी ३ रोज ४ शुभ

पहाड वन्दोवस्तवाट आएको नक्कल गुठी कि. नं. ४ को लालमोहर नं. ७२

श्रीतलेज्यू (भक्तपुर)

१

१ आगे भादगाउँका .....१.... लाई सम्वत् १८९२ साल मीति फागुन वदी ५ रोज १ का दिन
२ हाम्रा वाहुलीबाट संकल्प गरी षेत २। था पूजा गुठी राख्ना निमित्य भादगाउको अस्वलमा
३ ठूला सेरा मध्ये निवालिवी षेत मुरी ।३४ तस्को सांध पूर्व हनिमन्त्या खोलाको धोक
४ सांध लुहकील दछीन रैकर षेतको आली सांध लुहकील पश्चिम रैकर षेतको आली
५ र गो. पादूका सदावर्त षेतका आली सांध लुहकील उत्तर .....२.... का वीर्ता षेतको
६ आली र रैकर षेतको आली सांध लुहकील दफोलिना लीनी षेत मुरी । १३ तस्को सांध
७ पूर्व हनुमंत्या षोलाको धोक सांध लुहकील दछीन रैकर षेतको आली सांध लुह
८ कील पश्चिम .....३.... का वीर्ता षेतका आली सांध लुहकील उत्तर रैकर षेतको आ
९ ली सांध लुहकील धाक स्मेत उपाध्या षेत मुरी ।१० तस्को सांध पुर्व हनिमंत्या षोला
१० को धीकर रैकर षेतको आली सांध लुहकील दछीन रैकर षेतको आली सांध
११ लुहकील पश्चिम उत्तर पुजाका सुनाषेतको अवली सांध लुहकील दफे उपाध्या
१२ षेत मुरी ।६ तस्को सांध पूर्व रैकर षेतको आली सांध लुहकील दछीन प्रजाका सुनाषे
१३ तको आली सांध लुहकील पश्चिम कवरको विर्ता षेतको आली सांध लुहकील उ
१४ त्तर रैकर षेतको आली सांध लुहकील दफे उपाध्या षेत पाठी ।। १० तस्को सांध पुर्व
१५ रैकर षेतको आली सांध लुहकील दछीन हनिमंत्या षोलाको धीक सांध लुह

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१६ लुहकील पश्चिम उत्तर प्रजाका सुनाषेतको आली सांध लुहकील दफे उपाध्या षेत
१७ ।.।१० तस्को सांध पूर्व प्रजाका सुनाषेत आली सांध लुहकील दछीन पश्चिम
१८ रैकर षेतको आली साध लुहकील उत्तर निमंत्या षोलाको धीक सांध लुहकील
१९ दफे उपाध्या षेत मुरी ।१७ तस्को सांध पूर्व प्रजाका सुनाषेतको आली सांध लुह
२० कील दछीन रैकर षेतको आली सांध लुहकील पश्चिम चुन्य धो जुजुको विर्ता षेत
२१ को आली सांध लुहकील, उत्तर रैकर षेत आलि सांध लुहकील दफे उपाध्या षेत
२२ मुरी । ८ तस्को सांध पूर्व प्रमान्या सुनाषेतको आली सांध लुहकील दछीन पश्चिम
२३ रैकर षेतको आली सांध लुहकील उत्तर ब्राहमन्या वीर्ता षेतको आली सांध लु
२४ हकील दफे उपाध्या षेत मुरी ।१ तस्को सांध पूर्व रैकर षेतको आली सांध लुहकील
२५ दफे कोल्या उपाध्या षेत मुरी ।३ तस्को सांध पूर्व दछीन पश्चिम प्रजाका
२६ सुनाषेतका आली सांध लुहकील उत्तर बाटाको सांध लुहकील दफे षो
२७ पान्या षेत मुरी ।९ तस्को सांध पूर्व दछीन रैकर षेतको आली सांध लुहकील पश्चि
२८ म प्रोहित जदनायका विर्ता षेतको आली सांध लुहकील उत्तर रैकर षेतको आ
२९ ली सांध लुहकील दफे षोपाङा षेतमुरी ३।१० तस्को सांध पूर्व दछीन रैकर षेतको
३० आली सांध लुहकील पश्चिम षार्म्या षुसी लाको धीक सांध लुहकील उत्तर
३१ रैकर षेतको आली सांध लुहकील दफे उपाध्या षेत मुरी ।३० तस्को सांध पूर्व प्र
३२ जाका सुनाषेतको आली साध लुहकील दछीन रैकर षेतको आली साध लु
३३ हकील पश्चीम रैकर षेतको आली र ब्राहमनका वीर्ता षेतको आली
३४ सांध लुहकील उत्तर रैकर षेतको आली सांध लुहकील वाहातु षेत मुरी १।१० तस्को सांध
३५ पूर्व काल्हाथा षोलाको धीक सांद्द लुहकील दछीन भीमसेन थापाका विर्ता
३६ षेतको आली सांध लुहकील पश्चिम रैकर षेतको आली सांध लुहकील उत्तर प्र
३७ जाका सुनाषेतको आली सांध लुहकील बढी षेत मुरी ।१७ तस्को सांध पूर्व द
३८ छीन पश्चीम रैकर षेतको आली सांध लुहकील दफेषुधी षेत मुरी ।४ ।१०

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३९ तस्को सांध पूर्व दछीन पश्चीम उत्तर रैकर षेतको आली साध लुहकील दफे व

४० चो षेत मुरी।८।१० तस्को सांध पूर्व रैकर षेतको आली सांध लुहकील दछीन

४१ भान्स्या व्राम्हनी का विर्ता षेतको आली सांध लुहकील पश्चिम उत्तर रैकर षेत

४२ को आली सांध लुहकील दफे बढी षेत मुरी।१८ तस्को सांध पूर्व गोलाइका

४३ विर्ता षेतको आली सांध लुहकील दछीन पश्चिम उत्तर रैकर षेतको आली सांध

४४ लुहकील दफे षप्टे षेतमुरी।६ तस्को सांध पूर्व दछीन पश्चीम उत्तर रैकर षेत

४५ को आली सांध लुहकील यति सबै सिमाना भित्र ज्मा षेत २। को सर्वाक माफ

४६ गरी था पूजा निमित्त गुठीको गुठीको मोहरा गरी चह्राञ्यू यो गुठी षेतका उत्त

४७ पन्नले तपसीलमा लेष्या वमोजिम पुजा चलाई भाव को र जग्गामा वध्याको कुत

४८ का किफायत र सो वच्याकाले असिनाले बांदा कीराले मास्यामा र नरोपियामा

४९ पुजा नअडकाइ सेष रह्याका गुठियारले भोग्य गर्नु भनी तेज नरसिं बढैलाई गुठीको

५० अकतियारी वक्स्यौं यो गुठी षेत संकल्प हुंदा संकल्प वाक्य पढ्न्या प्रोहित

५१ रघुनाथ अर्ज्याल पानी हाल्न्या भीमसेन थापा सांध लाउन्या संधियार थर घर

५२ भगीरथ पाडे विष्णु दत्त षनाल मर्दन सिं राना काठमाडौंका डंगोल नाइक्या दानपती

५३ तोषाको डकु देउडलो धन नारान डंगोल कासीराम डंगोल भला मानिस अडै यक

५४ दन्त अर्ज्याल भादगाउँका अमालीबाट ढलपा भीमसेन मोही नाई

५५ क्या जै संकर अयार सेराको मोही नाइक्या दयाराम सदर दफदर षानाको सी

५६ पाही जसीवन्त षत्री इछ्याराम राना मोही नाइक्या तेज गजीन्द्र

तपसील

; स्को आम्दानी	
कुत (धान) मुरी	२६।८।६।५
(ग) हुं मुरी	६।१०।१
(घ्यू) षानी रुपैया	६॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कि. नं. १० गुठी नं. १११ को

(भित्रबाट भै आयाको)

१ आगे स्युन्यापुतवारके सहर भादगाउँका श्री तलेज्यूको गुठी षंड ३ मा
२ नाही का गुगोलहरुले षाई आयाको षंद १ वाहीक जये नरसींले षा
३ याको षंद १ पनी थपी वक्स्या श्री तलेज्यूको नीत्य नैमीत्यक पुजा
४ चलाई बाँकी रहयाकोले भादगाउको नयां षछे बनाउदा हुं भनी तैले हा
५ म्रा हजुरमा बिन्ती गर्दा जये नरसिंले षायाको षंद १ र पोर साल तलाई
६ वक्स्याको षंद १ जमा षंद २ को सात वर्षसम्म षोस मोस नगर्नु औ यो
७ गुठको षेत काङ्मा मा पनि दराउनु भनी तेरा नाउमा गुठीको मोहर ग
८ री बक्स्यौ आफ्ना षातिर जामासँग अघीदेषी चलि आयाको श्री तले
९ ज्यूको नीत्य नैमित्यक पुजा र गर्व पर्वको काम चलाई बाँकी रहयाको भा
१० दगाउ दरबार नव्रा षांछे वीग्रया भत्क्याको नव्रा बनाई सेष रहयाको ली
११ गुठी जानी भोग्य गर इति सम्वत १८९३ साल चैत्र सुदी १५ रोज ५ शुभ

कितापं नं. २ कौशी तोषाखानाको लालमोहर नं २९१

मार्गसुदी ९ रोज १

१ आगे जसवीरके भादगाउं श्रीतलेज्यूका स्यून्या रामनरसिं लेखायाका
२. गुठी २ मलाइ वर्ष ७ सम्म खोस मोस नगर्नु भन्या वन्देजको मोहर गरी वक्स्या भादगाउका दरवार वाग्याचोक १
३ कुमारी चोक, दुधचोक १ जमा चोक ३ मा भत्क्या विग्र्या बनाइ गुठीस्मेत च
४ लाउदो हुँ भनी तैले हाम्रा हजुरमा विन्ति गर्दा जाहेर भयो अवप्रान्त श्रीतलेज्यूका गुठी
५ २ का दान पत्रमा लेख्या वमोजिमको पुजाकत्ति नघटाई पर्व पर्वका नित्य नैमित्यिक पु
६ जाचलाई वाग्याचोक १ कुमारी चोक दुधचोक, १ जम्मा चोक ३ बनाउनु वर्ष
७ ७ सम्म लाई षेसमोस नगर्नु भनी स्यूना रामनरसिंका नाउमा भयाको मोहोर हानि तलाई
८ गुठियार गरिबक्स्यौं आफ्ना षातिर्जामासँग दान पत्रमा लेख्याका नित्य नैमीत्यक पु
९ जाचलाई दर्वारका वाग्या चोक १ कुमारी चोक १ दुध चोक १ ज्मा चोक ३ बनाई सेष रहयाको ली गुठीयार जानी भोग्य गर इति मिति सदर

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किताप नं २ कौशी तोषाखाना लालमोहरं नं १९९

प्रशस्तिसौ-

१ आगे वहादुर सिं पुतवारके कालिदास वैदले षायाको भादगाउ श्रीतलेज्यू
२ का था: पुजा गुठी वर्ष ७ सम्म षेस नभया गुठीका अघीदेषी चली आयाको वमोजिममा
३ कति नघटाई काम चलाउँला वर्ष ७ पुग्या पछि श्री नलेज्यूका स्थानमा चादीको
४ २०० तोलाको अरसा २ चहाउला भनी तैले हाम्रा हजुरमा विन्ति पार्दा जाहेर भयो गुठीको
५ अघिदेषी चलि आया वमोजिमको काम चलाइ सेष रहयाकोले चादी तोला २०० को
६ आसा बनाइ श्री तलेज्यूका स्थानमा चह्राउनु भनी कालिदास वैदको मोहोर हानि वर्ष ७ संम
७ षोसमोस नगर्नु भनी वन्धेज वाधी बक्स्यौ आफ्ना षातिर ज्मासँग गुठीको काम चलाइ
८ चलन गर इति सम्वत १९९९ साल माघ सुदी ४ रोज ६ शुभ ------------

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिशिष्ट घ

On the doorways of the Taleju in Kathmandu written in gold letters. No date

१. श्री कालिका
२. यै नमः ॥ पायाद्रेकेन मातुज्जठर
३. कुहरजोच्चारमूत्रोर्म्मिमूर्च्छत्तद्वह्निज्वालभा
४. लविकलितवपुषा यादृशी यन्त्रणा सा ॥ आख्यातुं
५. पारितव्या लघुतरमनसा केनार्चन्मादृशाशा न ग्रा
६. ह्यो मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ॥१॥
७. दृकदानादिहीनक्लिशतरविणये स्वाविलाक्लिन्नदेहे
पीडाख्यानादशक्यादतिशयरु
८. दित क्षीरपानाभिलाषः । बाल्येधीने परेषां स्मृतिरपि घटिते नैव
निर्व्वाणदात्प्रा, न ग्राह्यो
९. मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ॥२॥ सम्पत्या
यौवनाद्यैरहमिति मनसा
१०. मानितो नैव काश्चित्कान्तानां
कामकेलीमपरसभजनोल्लासितात्मा
भजेस्म । नैवाचां वन्चवन्याक्षण
११. मपि भजतीं मोहजालावरुद्धो व ग्राह्ो मेपराधो जननि जयनिधे
कालिके त्वं प्रसीद ॥३॥ काश
१२. श्वासातिकुब्जप्रमुखगदमपेत्यन्तजीर्ण्णे जरातो
यानप्राणाधिदण्डेशनरुचिहृदये चिन्मयी चित्त
१३. शून्यः । मज्जत्स्कीनाशपाशे निजकमलकलिते श्रुतिविधिविमुखः
स्मार्त्तमार्गाप्रसक्तः संख्यादौ श
१५. क्तिहीनो नयविनयकथाकर्न्नने कर्न्नशून्यः । वाणीमूर्त्ते
भवत्याभजनमननयोश्चिन्तने व्यग्र
१६. चिन्ता, न ग्राहयो मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद
॥५॥ ब्राह्मे शीर्षस्थपद्मे परमशि
१७. वसमं मानसैर्न्नर्च्चितात्वं बाह्यैस्तादृगविधानैः कृतमलधिया
यन्त्रराजं
कदापि ॥ होमाद्यै र्भक्तिपू

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१८. र्व्व कृतमपि सकलं कर्म्मयन्त्रार्पितं ते न ग्राह्यो मेपराधो जननि
जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ।६॥
१९. ब्रह्माद्यैः पञ्चभूतैर्व्वपुषि विरचिते नादयन्त्रेण नित्यां हसेशीं
चिन्मयी त्वां रविशशि विमलसद्दीप
२०. ष्कामकोपैः । ज्ञानासिच्छिन्नसत्वैरनुपमलविभिष्पूजयिष्यामि
नादं न ग्राह्यो मेपराधो जननि
२१. जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ॥७॥ भूम्यादीन् पंचशून्ये तदपि
मनसि तत्त्वात्मतत्वे धियान्तल्लिंग
२२. न्ती सापरेन्तत्किमपि सुखमयं तत्वविद्यात्मिकामी । तज्जातो
वासनातः क्षणमपि न मया भावि
२३. तोयं निगूढो, न ग्राह्यो मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं
प्रसीद ॥८॥ पद्माकारेण धाता हरि
२४. रपि सततं सिंहरुपेण शंभुः प्रेतत्वे नैककाले भवति तव
लसद्वाहनं यत्वदंश एते यस्मान्नराहं
२५. तव यजनविधोनेकभेदस्य वेत्ता न ग्राह्यो मेपराधो जननि
जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ॥९॥ योगी
२६. न्द्रोसौ महेशो मदनदहनकृत्शूलधारी पिनाकी भोलानाथो
भवत्वत्परि हृतहृदयो लोचनो ब
२७. न्नियोगात् । तत्किंबातेञ्जवेहं स्नुत्तिमतिललितां धंधिम
भ्रान्तचिन्तो न ग्राह्यो मेपराधो जननि जय
२८. निधे कालिके त्वं प्रसीद ॥१०॥ कर्न्नासर्द्वर्न्नालिं श्रृणु
तमविरतं शापरैनामजिव्हे चेतोघ्रिध्याययपश्ये
२९. क्षणयुगलतनुं त्वन्नि मज्जात्र जीव । निर्म्माल्यं जिघ्रनासे
गिरिवरदुहितुर्न्नस्मकुर्व्वेहमेवं न ग्रा
३०. ह्यो मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ॥११॥
प्रादक्षिण्येन पादौ व्रजतमनुदिनं हस्तपूजां
३१. कुरुष्व त्वं मौलेनुप्रणामं हृदयमनुजपं लीनतां पाहि जीव ।
इथ्यं भक्त्वा भवान्या तव परकलुषीना
३२. हमर्च्चामकार्षे न ग्राह्यो मेपराधो जननि जयनिधे कालिके त्वं
प्रसीद ॥१२॥ विद्यावत्वध्वनित्व भू
३३. मिसकलैश्वर्य्यामरत्वादिभिष्किंबेषत्सुखमिश्चितैर्भयमयैः
कालादनीयैरिति । बुध्वा शंकरतैक
३४. यातनुवचश्चित्तैर्म्मैनस्सेव्यतां नित्यानन्दमयी सुरम्यनगरी
श्रीशांकरी नागरी ॥१३॥ दैवेकापा
३५. लिकादौ श्रुतिमतनिचये वैष्णवे सौगते वा शैवे सौरे
गणेशप्रभृतिनिचये भक्तिमार्ग्गे गुरोर्व्वा
३६. निर्द्दिष्टे कौलिके ते समयबिधिमते नित्यनैमित्तिकाद्यै

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ष्कुर्व्वाणं महेशी माहेशानां धरा
३७. हि मां दीननाथ ।१४।। गायत्री वैदिकानां जलनिधितनया
वैष्णवानां महेशी माहेशानां धरा
३८. यां भवसि मतविधौ योगिनां सौगतानां वाराहीबज्रपूर्व्वा
नियतिरिति पुनरत्वंहिमीमांसकानां न ग्राहो मेपरा
३९. यो जननि जयनिधे कालिके त्वं प्रसीद ।।१५।। तादृक् पीठेति
रम्ये तव हि चरणयोष्पर्व्वकालेपि कालि प्रव्यक्तं तत्प्र
४०. मादादति कुमतितया नैव पूजां व्यधायि । इष्टं कोपं शरण्ये
मयिवि हितमृषाधंधने मा विदध्या जाते तादृक्
४१. कुपुत्रे न भवति शुभदे जातु मातः कुमाता ।।१६।।
षटपूर्व्वाम्नायभेदैर्जननि जगति ये फालिकास्त्वां भजन्ते ते
४२. षां षट्कर्म्मसिद्धिर्व्विहरति सरसं तत्प्रसादात्करागै्रः । तेन
त्वास्तौमि केन स्तुतिरपि न तथा बर्तते वाक् प्रसूते
४३. सन्तोषैप्स्याद्यपाते निगदितदिदं भूपतिः श्रीप्रतापः ।।१७।।
हृद्वग्भ्यां कर्म्मणा वा पदकरनयनैघ्राण
४४. कर्न्न त्वगाद्यैः प्रातर्म्मध्यान्हसाद्ये प्रतिनिराद्यपि यत्कारितं वा
कृतं वा अन्य स्मादात्मवा वा गुरुजनवचसा दैवतो वा
हठाद्वातत्सर्व्वमे
४५. पराधं परिहणकरुणा वारिधे देवि कालि ।।१८।। इति
श्रीशस्त्रशास्त्रसंगीतादि सकलविद्यापारगमहाराजाधिराज
नेपालेश्वरवि
४६. दग्धचूडामणिसकलराजचक्राधीश्वर श्रीराजेन्द्रकवीन्द्र
नजयप्रतापमल्ल परमभट्टारकदेवविरचितंसर्व्वापराधस्तोत्रं
समाप्तम् ।।

A Slab of stone attached to the wall of the court of a water conduit in Bhandarkhala in the Patan Royal Palace. Date 776

१ (श्रेयोस्तु ।। सम्वत् ७७६ चैत्रशुक्ल नवम्यांतिथौ, पुष्यानक्षेत्रे, शुक
२. र्म्मनयोगे, सोमबासरे, मीनराशिगते सवितरि कर्कटराशिगते
चन्द्र
३. मसि, घ्वकुन्हु वासन्तीनवमी महापर्व्व प्रीतिनङखोक्षेत्ररोवषु ६
रोज छि
४. जवस्वं ३ को

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५. खल्लं तरोवपि ४ ध्यंचोरोव वुदोल, जवस्वं ३ मोचालोड जवस्वं ३ पोधदी
६. पं जवनसि २ यायरजवनसि...सुमतीथ......रोवन सित्या २ह थंसि
७. ग्वाथ, कर्षच्या ८ सुरुंथिग्रंथिक्क कर्षड़ा ५ नवक....जवछि १ सखु रोव
८. नसि २ ङखो रोवपि ४ थंध्व ङखो रोवस्वंत्या ३ह सि... जवनसि २ तव पुषुडि
९. रोव षुत्या ६ह खोमोडरोवछित्या १ह नग्रासक, कर्षछित्या १ह अफल ध्वते वुपर
१०. मेश्वरी प्रीतिन दुंता जुरो

A slab of stone in Bhatgaon Darbar. Date 782

१. स्वस्ति ॥ श्री ३ भवान्यै नमः ॥ दृङ् मातुङ्ग
२. नगैर्म्मिते रविदिने नेपालशाके...............श्र
३. वणे मिते शुभदिने योगे ध्रुवे तैतिले नेपाले जगत
४. प्रकाश नृपति भूर्पालचूडामणि दिव्यं मंडपमुत्तमं स--विधि
५. ना मानेश्वरीप्रीतये ॥ पुत्राभ्यां समुपासितातिविनयादादायमा
६. ल्यं करे सेवाचञ्चु-रणेन्द्रशेखरवरा मर्त्येन संसेविता मर्य्यादागु
७. णवारिधेन्निरुपमो सौन्दर्य्यविद्यावने मूर्तिमल्लजगत्प्रकाशनृप
८ ॥वर्वर्तिस--परि॥ ॥ राजविजय ॥ संजिप्रकरद्व गिरिवर कुमा
९. रिता स जननि सार दष्ट पुरुव अमरगण बडेक एप दुकत धात ॥
१०. सकलयोगिनि मगदावतो नेभेन परम ममोन्ते विबुध किंन
११. रनर मुनिभुवन रन चारण कनो भे ॥ अच्छ अनेकवार सत्र अ
१२. नरकर मात्रि --मा --दा मारि अमर मरक देले भलतो --
१३. रणकोविदा ॥ अडर अवलंवन मरादेवि एक यत्त गती हृदे देले भलतो
१४. नकुल...एकपति आसत दे समोपपती जगतप्रकाश
१५. अमल्ल नरपति धवल मातक भेवि राज विज ए मोर मिरि रागे खर
१६. जतिक एगान ॥ ललित भैरवी ो ॥ख ॥ खपनक मनपर सु
१७. न्दर छंयति निदर रुचिर चिन्द त न्हिपर ॥ जय जय जननि मा
१८. ता ॥ ध्रु ॥ मम्मिग्य शोभित ऽे पुणे हरि आमने चारु के स भु अ

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathman

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१९. बना जित बड दान धन ॥ मुनि शौवधंरिणि मेवक हृदयमुखा
२०. यिने योगिनी गण संगरगिना भल भामिनिगण पंडिता बर व-
२१. ण्डिनि जगत प्रकाशक पारमति -र भगति चाँद शेखर मि --
२२. मति --मकीरण रगे ॥चो॥ मा ----गिरिवरक कन्या जगज
२३. ननी --दाकर हे हेई ---(॥धु ॥ तो मवनुजख नेह रन दिमो हे
२४. क एन दतप भुवलो --गाशवल अचला ठाम लेले अवन्नार भेलम
२५. रन रंक अधार ॥ त्रिभुवण हुपारणक एल भवानी केतु अत्तान
२६. मयानि जगत प्रकाश मेदिनी पति --मा पुर दत्त दमरा आ मा ॥
२७. राज विजय ॥ ख ॥ अनेक अपराध कएदम क्ष भद जगत माता--
२८. मेवाक एल मा एन्नित्य के र हिम दित्रिपात ॥ करुम गातम
२९. रि दम खी नति पुरदतो न्हे भवानी वारिष्डार थमा गल मो एतो
३०. .... मेव कजोरि ॥ अद्वर --बीनतिकर वद मतो अमेवतो
३१. दं दतानु पुद जगधरिद प्रकाश नृपशरण नदि मे र आनि ॥
३२. धनाश्री ए विजपनि पदक एर प्रकाश योगितपरि दुखि
३३. --रिपुनि --भे बुध गण मारे दतथुग मवासे जदि सुनि पुर ॥
३४. पुर --अनेकासो दुखिजन दुखतो जिख नर --मे पर -जा
३५. राव माता --ककमे --परकास भनशोरि देवि अ --(चा
३६. श पुर ----र दह्नार ॥ गते नेपालाब्दे नगकर --सुन
३७. गैरंकिते मार्गमासे द्वितीयाया सौभाग्य धृतिमति बल यो श्री
३८. भे ---(बुधजनमुदे श्रीजगत्प्रकाश ---धितवि शुभ ।
३९. सम्वत् ७८२ मार्ग शिर शुदि --रविदिने शुभ ॥

On the copper plate attached to the eve of the roof of the temple of Teleju in Kathmandu. No Date.

ॐ नमः श्रीकालिकायै ॥... कथयति प्रतापक्षितिपतिः ॥
लसत्कर्ण्णमाकन्द मञ्जरीषु
प्रलोभत्रभृत्रभृङ्गमालाभिरामा....महाकालिकायाः
करिष्यन्ति न कर्म्म चिन्तानकायि ॥१॥... ताः कुजाता वृथा
ताम्यथोच्चै किमतारताभे भियख किञ्चित्
...ाथोहमुच्चैर्म्महाकालिकाङ् घिद्वयनाम्बुजेन ॥२॥ अहो

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जन्मजन्मान्तरपुण्यप्रशर्य्य महाभाग्यमेतत्समुल्लसितं यत् । स्फुरद्पादपङ्केरुहं कालिकाया : । पवित्रीतपत्रायतेमस्तु कर्म्म ॥३॥ कलामोहिमांशुः कुजातश्च भामा बुधो हन्त कुण्डोथकाव्यश्चकाशः । शनिः खञ्जभूता ग्रहनाथ राहुविहीनशुक्रे तुर्भगण्याग्रहारो ॥४॥ यतो मेयकर्त्तुक्षुमध्वे न यूयं महाकालिकायाः पादुकायाः प्रसादात् रवेर्वशनापोसि गुरो त्वं नमो वाजते । यन्तबोन्यगण्याः ॥५॥ त्वदीयस्फुरद पादपद्माभिजातोल्लसच्छायमानेवका सुख नः । नमस्ते नमस्तेसि काली प्रसीद पदद्वन्द्वनिर्द्वन्द्वभक्तिर्म्ममास्तु ॥६॥ कलिन्दात्मजावीचिसंदोहशोभां मुहुः सहन्तीव दृग्भङ्गिराजिः भरीभभर्तुगुहृय शिभव्यं सदासा सदासा भरापुरि श्री देवि कालि ॥७॥ त्वमेका शिवप्राणरुपासि मे त्वं जदद्धारिणी वैरिविध्वंसिनी चत्व म --कासि नान्या हुके वा व क्ष --मि प्रसीद प्रासादो विक चण्डिकहाणि विहायाम्बिके कालिके त्वान्य देव नमन्येन नमन्येन कुर्व्वनतिम्वासुरे शेषुनन्दात्म जाबेषु सत्यनवातेषु दीनं वचाहं ब्रवाहि ॥८॥ महाप्रेतपचोचारस्था महोग्रा भजे त्वां निषण्डां महापीठमध्यो स्फुरत्कल्पवल्ली वृतेतावरम्य दृगन्ताभिपातं मयि त्वं कुरुष्व ॥१०॥ कवीन्द्रेन राज्ञा प्रतापेन रम्यं प्रणीतदशाद्यं भुजंगप्रयान्तं ॥ इदं कालिकाया विशुद्धान्तरात्मा पठेद्यस्तु श्लोको लभेन्मो क्षमन्त ॥११॥ इति श्री कविन्द्रजयप्रतापमल्ल देव विरचित श्रीकालिका भुजंगप्रयातं समाप्तं ॥

On a massive pillar in front of the temple of Jaleju, Kathmandu, Date 784.

श्रीकालिकायैनमः ॥ सदा देव वृन्दस्फुरन्मौलिरत्न प्रभासं लसच्चारु पादारविन्दे प्रणम्यार्थये पद्मनेत्रे प्रयच्छ प्रतापाय भूपायभद्रं भवानि ॥१॥ चिरंशंकरालोकन व्यग्रनेत्रे कृतार्थी कृताशेष दैत्यारि वृन्दे । लसच्चारुचन्द्रावतंसे प्रयच्छ प्रतापायभूपाय भद्रंभवानि ॥२॥ प्रकृष्ट प्रभाभिः प्रणष्टारि वर्गे प्रनम्रप्रसाद प्रदानैक चित्ते । सदात्वत्पदाच्चार्यपराय प्रयच्छ प्रतापाय भूपायभद्रं भवानि ॥३॥ भवाम्भोनिधेस्ता रना यैक पोतं विधात्रा विनिर्म्माय दत्तं जनेभ्यः नुमस्त्वपदाम्भोजयुग्मं प्रयच्छ प्रतापाय भूपाय भद्रंभवानि ॥४॥ श्रुतौ वेधसा सुारभूतंयदुक्तं हृदाचिन्तितं यच्च योगीन्द्रवृन्दैः । नुमस्त्वदीयांघ्रिपद्मं प्रयच्छ प्रतापभूपाय भद्रं भवानि ॥५॥ सदा सेवकानन्द सम्पादयित्री त्रियाभि रारिप्रसोद प्रदात्री । मूढस्त्वामहंप्रार्थयामि प्रयच्छ प्रतापाय भूपायभद्रं भवानि ॥६

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सदासंलसत्स्मेर वक्त्रारविन्दे यशोदाकृता कृशोणंद देव प्रपूज्ये ।
प्रणम्याहमम्वार्थयामि प्रयच्छ प्रतापाय भूपायभद्रं भवानि ॥७॥
सदासेवितंसिद्धसंघद्विरेफैस्समुद्भूतमाभातिसेनासरस्याः । प्रणम्या-
र्चयेत्वत्पदाञ्जं प्रयच्छि प्रतापाय भूपायभद्रं भवानि ॥८॥
इतिशस्त्रशास्त्रसंगीतादि सकलशास्त्र सकलविद्यापारग
महाराजाधिराजं विदग्धचूडामणि श्रीश्री राजराजेन्द्रकवीन्द्र जय
प्रतापमल्ल भूपविरचितं सर्व्वमंललाष्टकं समाप्तं ॥शुभ॥ स्वस्ति
नेपाल सम्मतेस्मिन् युगबसु मुनिभिरसंयुते पौषमासे पक्षेकृष्णेसुरम्ये
श्रवण परिगते पंचदश्यां शशाङ्के प्रोद्यत्प्रौढ प्रतापस्थगितरिपुकुले
श्रीव्यतीपातयोगे दत्तन्दानंतुलारन्यं प्रतिकृतिममलां स्थाप्य
पुण्यांस्वकीयां सर्पिष्कर्पूरपूरैष्प्रमुदित हृदयं लक्षदीपाश्चदत्ता सम्पक
लक्षं फलानां निखिलगुण-युतैः श्रीनृपेन्द्रादिमल्लैः । भक्त्या
श्रीमत्प्रताप क्षितिपतिवरैः श्रीचक्रवर्तेन्द्र मल्लैरे तैर्न्नित्यं
भवान्याष्पद कमलवलं मौलिसंजातहर्षैः ॥युग्मकं॥
श्रीश्रीश्रीस्वेष्टदेवता तरेजुमाजु प्रीतिन शस्त्रशास्त्र संगीतादि
सकलविद्यापारग महाराजाधिराज विदग्धचूडामणि श्रीश्रीश्री
राजराजेन्द्र जयप्रतापमल्लदेव परम्भट्टारकस थ ओपुत्र महाराजकुमार
श्रीश्री जयक्रवर्त्तेन्द्रमल्लदेव तुलादानयाङावलखाछेस निवेदनयाङाव
कर्पूरघेल चेकनन लखछिमतछोयकाव ध्वरोहो खम दयकाव
महाराजाधिराज विदग्धचूडामणि श्रीश्रीराजराजेन्द्रकवीन्द्र
जयप्रतापमल्ल देवस थ ओपुत्र श्रीश्री जयनृपेन्द्रमल्लदेवस
श्रीश्रीजयचक्रवर्तेन्द्रमल्लदेव स्वहांसंपुनर्जन्म मुमालकाओ
श्रीश्रीश्रीपरमेश्वरीस चरण सेवायाङाव चोने कामनान स्वहां स लुन
तिमादयकाओ स्थापनायाङाजु रो ॥ आवनरि गोहृराजानं मेव
सुनानं ध्वरोहो खंभ सहितन लुया प्रतिमा स्वहृ सेनकारसां यिचिल
थिचिलयातसां स्वहस्त परहस्त सेनकरसां गुप्त यातसां कोटि
गोहथ्या कोटि गुरुहथ्या कोति स्त्रीहथ्या कोटि बालहथ्या कोटि
गअम्यागम्य कोटि अक्षभ्याभक्ष्य कोटि शिवलिंगध्वंसनकोटि
श्रीश्रीश्री परमेश्वरीस देवालय देवी ध्वंसनायाङा याय पृथ्वीसदक्क
शास्त्रसल्लाकपाप, कोटि अश्वमेघ यज्ञआदिन समस्त यज्ञध्वंसनयाङा
पाप ध्वते पाप राक जुरो ॥ ध्वरोह खम्भसहित लुयाप्रतिमा स्वहृ
गोहृ राजानं सुनानं नि दाननं याचकाव भिनकरसां कोटि शिवलिङ्ग
स्थापनयाङा पुण्य सप्तपुरी जात्रा आदिन याङापुण्य कोटि अश्वमेघ
यज्ञ आदिन समस्त यज्ञयाङा पुण्य ध्वते समस्त पुण्यफलं राक जुरो
॥ सम्बत् ७८४ पौषमासे कृष्णपक्षे अमावास्यान्तिथौ श्रवणनक्षत्रे
व्यतीपातयोगे सोमवासरे ध्वकुन्हु ॥ आवनलि गोहृ राजान मवन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुनानं ख्वतेस उपरन ख्वरोह खंभस आखल छग्वल छडा छायाव चोतसां चोस्कर सां थेल्हासेतक्क पाप हथ्या राक जुरो । शुभम् ॥

A copperplate attached to the northern wall of the Mulchok in the Royal place in patan Date 786.

१. स्वस्ति ॥ श्रीभवान्यै नमः ॥ महारणाट्टहासिनी प्रचण्ड-चंद्रहासिनी समुण्ड चण्ड घातिनी विशालमुण्डमालिनीं । मदान्धदत्यै दारिणी प्रचण्ड चण्डरुप धारिणीं, युगान्त मेघ
२. नादिनीं नमाम्रिरुद्र कामिनीम् ॥ श्रीरत्नमल्लो नृपतिर्व्वभूव त्रिशक्तिपतः प्राप्त वर प्रसादः । मार्त्तण्डवंशो क भवदस्यसूनुः श्रीसूर्य्यमल्लो क नलसूर्य्यतेजाः ॥ तदीयपु
३. त्रोकमरमल्लोक वभूवभूमीधनदोज्जित श्रीः । तदात्मजोक-भून्दुविभूरिकी-र्त्तिर्म्महेन्द्रमल्लो हि महीमहेन्द्रः ॥ अभवद तुलतेजा स्तत्सुतः सुप्रतापी, नृपमणि
४. शिवसिंहः शत्रुनागेन्द्रसिंहः । विसम शरसम श्री राराात्मजस्तस्यराज्ञो भुविहरिसिंहो राजते राजासिहः । आजीजनत्तिसिद्धिनृसहभूप, स्तस्मान्नरेन्द्रात्किल
५. लालमत्यां । श्रीकृष्ण पादाम्वुरुहैकभृङ्गो, महेवशो मण्डलमण्डिताशाः ॥ महौ जशा भूसुर सात्कृतश्रिया, नृपेणयेनाहुति कोटिसंख्यया । विधाय होमं
६. विधिनामहाधिया प्रतिष्ठितासुप्रतिमारमापतेः ॥ राजर्षितो-कस्माभ्दु विभानु मत्यां श्रीश्री निवासोनर वासबोकभूत दातृत्व शक्तयाल्पित कल्प वृक्षे ज्वल
७. त्प्रतापाल्पितसूर्य्यतेजाः ॥ देवेन्द्रोभगभूषितो मनसिजोक नङ्गो मृगेन्द्रः पशु श्रीदः कि परुषेश्वरो जलपतिः पाशीयमः प्रेतराट् राहु प्राप्तपराम
८. वोदिनमणिश्चन्द्रः कलङ्कीरतः तुल्यः कोपिनिवास-भूमिपतिनाते- नास्तिनोपिष्टपे ॥ असुतसूनुं वसुधाधिपान्ततो, भृगवतीपुण्यवतीपतिव्रता । श्रीयोगमल्ल
९ वसुधासुधाकरं जीव्याव्वचो भिः सचपूर्व्व भूभुजां ॥ ॥ नैपालि कान्देरस कुन्जाराब्धौ दुर्ग्गापदाम्भोरुहपूजनार्थ । अचीकर द्रगेह भिमंमनोज्ञं सश्रीनि
१०. वासश्रतुरश्रशोभं ॥ तद्गोहाङ्गनध्येसौ श्रीनिवासो नृवासवः ॥ स्वर्णप्रासाद मकरो, त्सरो ज कलिकोपमं ॥ अतः परं नेपाल भाषयालिष्यते ॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathm

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

११. श्रेयोऽस्तु ॥ सम्वत् ७८६ आश्विन शुक्ल प्रतिपद्यान्तिथौ ॥ श्रीसूर्य्यवंशोद्भ रघुकुलतिक श्रीमाणिग्लाधिपति महाराजाधिराज श्रीश्रीजयश्रीनिवासमल्ल
१२. देवप्रभुठाकुरसन महा नवमी कुन्हु श्री ३ परमेश्वरी-पूजायातनिमित्तन श्वमूल चौक दोय काजुरो ॥ ध्वमूलचौकयादथुस श्री ३ इष्टदेवता श्रीयन्ताजु
१३. सके, सुवर्णया देवल दोयकं प्रतिष्ठायाङा जुरो ॥ पुनभाषा वर्षप्रतिमहा नवमीकुन्हु श्री ३ परमेश्वरी पूजायातनिमित्तन कुचुपोया जगातया दाम दक्कन
१४. मेस मालक दयकं श्री ३ परमेश्वरी सके दोहलपेमालकं दुन्ता जुरो ॥ भाषा ग्वहान भेसस चिन्तायकजुर गोहान कुचुपोया जगातस चिन्तायाय जुरो । शुभ ॥

On the doorways of the Taleju in Kathmandu. Date Ns. 792

१ सारथ रागे ॥ खजीत
२ ताले ॥ अवसतोहविनु प्रणति वारवजा
३ बबरु जगजन महाख आनदेवन दीन भाषा
४ ब भा पराषबहे ॥ एक सकल भरो स अनुखन एक वल
५ विसबास अछमन, आना अधम अगन्येक गण वुझी नि अ
६ मनेह ॥ याग जगुति सयेज्ञ जमजत निखिलल्केश निदान अच्छन
७ त जानि भ जलाहु चरण पंकज तेजि त्रिभुवन हे ॥ सतत जपतु अना
८ मजबह कुपित यमत सुकरत कीद न्हननिज अपराध दुर कर प्रबल सगहि हे ॥ वचन् मनेतनूक
९ र्म्म पूजने उजपक तनहिभाव अनुखने हृदय हरेष न ठाम पावय सुमरितु अपदहे ॥ कालिका तनु जलद
१० निर्म्मल सुजलकरुणाविन्दुलुवुप्वल भूपमल्ल प्रताप चातक मभय देही दि सहे ॥१॥ सारथ रागे ॥ नजति ता
११ ले ॥ मातकि अवलम्वंधर वजिवसुत स ओ वंकतुअरीति । अपना पालित कइए किंकर फिरिदेहो
१२ त सुभीति ॥ ध्रु व ॥ सहस सेवा ए विविध पूजने आथिर अलप प्रसाद अनिक पर अपराध या इए मूल सओ अवसाद ॥पु–
१३ रिमनोरथ तोह ही तोरण सकल आसा गेल एतयुबु ऋषि चारिक एक न्हु ओ न्हु संसय भेल ॥ ऊचसेवाते जिक एन्हुनी

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४ च सेवयित लाज तोहर सेवने सनु वाढल देह दूषण समाज
कालिकर मविचारिजदितो हेदे विपुख काम जगत करुणामय
१५ वोलावहते निज निमोहि ठाम ॥ आज भूषणे हो एव अवसनि
अवन जानि कालकूतस ओ प्राण राषेल निमिष भव क
१६ रुवानि ॥ ऐसन कालिक सो भावकीदन्ह ता हण्हु त जलनेह
सुत वियोग हिकिछन चेतह भुषणे भुषहदेह ॥ हमरजे भेल
१७ सहृ वरु भेल मल्ल परताप भान आवन्हु सकर विमुखजेन हि
ओए भुअ पद आन ॥२॥ धनाश्री रागे ॥ गर्जति ताले ॥ कि –
१८ दन्हु करम मोए हीन रेमात जनि दूषरे धिया की दन्हु कु
दिवसवसक एर बलाजन्हु जनि मृगव्याधक फसिया ॥ धु ॥
१९ कीदन्हु फुरुव सुकूत फल भुगुतलनिफल भेल काजे कीदन्हु
विधिवसे गिरिवर नन्दिनि भेलि हे विमुखि मोहि
२० आजे ॥ कीदन्हु पर सेबक सर्आनपाल हते निजजन अवसन
कीदन्हु करम अच्छल मोहि अनूपम जेतै सन परिजन ॥ कीद
२१ न्हू त सुविपरि तह मे पावल ऐसन सेवक समाज गुन गौरव
सेवेकिछ ओनपावल केवल पलप समाज ॥ सुकवि प्रताप मही
२२ पति गोवर जननि करह अवधान ऐसन सेवकस ओ गंजन सवे
भेल अवन्हु कर वह समधान ॥ ३ ॥ पहाडिया रागे ॥ शण्ड
२३ ल ताले ॥ अछल सकल भरो सेतु अपदेही एत सुतसत मोहि
भजन फल भेले देल सुन्दरि अधिक किक हव तोहि ॥ आज
२४ नेजा एव पलित पुरत गात नयन श्रवण विषादया ओत वचन
नहि अवदात ॥ तखने तोहे जादिहो एव परसनि देव
२६ ह संपति सार बिविध धन जन रतन हपगप निखिल होएत
असार ॥ ब्रम्हा वासव विष्णु शिव वसुके आृनलेषल आनि भा
२७ वे भरमल भवनतेजल ध एलभु ·अपद जान्नी ॥ एत यजे
भेलजेयिहतोहिगेल ओ तन्हु मने अवधारि जघन जमकज माति
२८ जातव जत नेह लवस भारि ॥ सुकवि प्रबल प्रताप मल्ल नृप
वचनकर अवधान मनका मनोरथ नहि बाढल मनहि रह
२९ ल निदान ॥ ४ ॥ पहाडिया रागे ॥ चोओ एक ताले ॥
हंरहहराधिदूषहरु भवानि भुअप सरणक एल मने जानी ॥ भो
३० य अति दीन हीन मति दोष कर करुणादवि सकल उपषि ॥
कुतनय करय सहस अपराध तैअओ जननि कर वेदन
३१ बोध ॥ परतापमल्ल कह एक रजारि आपद दूरकर करणैले
किशोरि ॥ ५ ॥ केदारा रागे ॥ प्लंताले ॥ चरणकमल भुअसेव
३२ ल मय आइहमेकिकव दूषतो हरि बडाइ ॥ प्रवल देवल हेवल
भीम समानृ तेन्हु मनमने किच्छ धरब गुमाने । विवि

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathm

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३३ ध देव दहह राग विलास तै अओन भु अपदहो एव उदास ॥
घरघर भी धिस गाहो वह आनी तै अओन सरण तेज बम
३४ ने जानी ॥ सुरपति तह अति देवहवि भूती भजन भरमन हि
कर वजुगू ती ॥ सुर गुरु समज दिववन अनूपे देवहविभा
३५ वनहि कर बस रुपे ॥ जदि पड मति अछल विमुखकर वहमने
नहि मानव दूषे ॥ तोहे करुणामय मोयमति हीने
३६ भगवति भाव समुचित नहि दीने ॥ परताप मल्ल मह सुनह
जननी सबे परिहारि कालिमजलान्हु आनी ॥ ६ ॥ विहागरा रा
३७ गे ॥ चोओ एक ताले ॥ कीन हिक एल जगत जतत अनुचित
चिते जनुजाघह आनी, स सवेवि सरिहरधि करुणामय अनुग
३८ राग भवानी । कीन हिक एल भवानी ॥ ध्रु ॥ पति हिरोमणि
गुरुजन बच कहमेह पटि अभिमानी तु अपद भाव भ
३९ गति नहि राधलके वलभ ए अग यानी ॥ त्रिभुवन विदिन
पापजत संभव सेव हमेक एलसयानी पतित रधारनिपपर
४० मवान तु असफल करह मने जानी ॥ दिनपति वरुण विरिंचि
सदाशिव सुरपति सारंगपानी सकल देव गण मन न्हु न मान
४१ लकि दन्हु बोलत जमवानी ॥ मल्लप्रताप विनतिकर करजोरि
तोहे त्रिभुवनपति रानी जत अपराधक एल हेम सुन्दरि
४२ दूरकर भिजसुत जानी ॥ ७ ॥ जय जवन्ति वेला वल रागे ॥
चोओ एक ताले ॥ जखने करुण कटाष अवरुतका निज ज
४३ न निमिष सव तरुसकल सुखसंपत्ति आनद घरहि यावएहे ॥
देषित सुसुरसकल कंपित लालित निजपद परम
४४ शंकित तेजसुरपति निषिलपौरुष धनद धनमद हे । वरुण व
भान तेज तरलित प्रेतराज विषादि पूरित चतुर चन्द्रविचारितु
४५ अपद शरण धनमदहे । तेजि कमलाकमल लोचन कठिनतर
भवपाश लोचननिमिष तसुवसभ इए हरषित एस वष
४६ नहे ॥ जोग व्रत तपदान निर्म्मल यज्ञ जाप समस्त निष्फल
जाहि विमल कृपा विलोकन सरस संचर हे । सुकवि मल्ल प्रता
४७ प संतत मेदिनीतल मौलि संगत प्रणातिक इए निवेद गोचर
होहपर सविहे ॥८॥ धनाश्री रागे ॥ चोओ एक ताले ॥ हे
४८ मानस ॥ ध्रु ॥ करह कूजन वितलाइतेजि सकलकुटिलाई ॥
हृदय कमल परचारी बसप दिगम्बर नारी ॥ चादवद
४९ नशिववासे । अछ अमिञ जल पसिधे आन धइए अननुकूल
विषमविषयजनु भुले ॥ मूलकमलसो भवानी ॥ गिरि
५० शमिलावह आनी ॥ तोरिजगत रस पूले जीव दीप वन्ह मूले ॥
ऐविविधल इए उयवालो अगिर जिबन करसारे ॥ क. तक

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५१ कहव परकारें अपनहि मने अवधारे ॥ परताप नृप एहा भाने कइए परम अवधाने ॥ ९ ॥ सम्वत् ७९२ पौषमासे
५२ कृष्णपक्षे ॥ अमावास्यानितथौ उत्तराषाढ प्र श्रवण नक्षत्र शुद्धियोग शुक्रवार ध्व कुन्हु स्व इष्ट देवता श्री श्री श्री तरे
५३ जु माजुस्के श्लोक में दया का ओ पार्थन विनति याङा ओ लुन आखर ज्याचकाओ दुन्ता जुरो ॥ ध्व लु आखर सुनान सेनकरसा
५४ कोटी पंच महापातक, कोटीशिवलिंगध्वंसन आदिन समस्त पाप राक जुरो ॥ सुनान निदान याङन भिन करसा
५५ कोटिशिवलिंगस्थापना याङा सप्तपुरिजात्रा आदि न समप्त यज्ञ या ....

....

On the slab of stone attached to ths wall at jisvanchok in Bhatgaon Date Ns. 792

१ ॥ प्रथम जननि लग गृह मणङलजिनल, कयलहु उत्तम उघारे, प्रेमहिं जगतचन्द मुरतिवनाय राराखर
२ केहुकयलपेल विगाारिन डाक्यतकराक अतिहोयपाप, नियसुत्त इवकयजहिविदानकरे, तेजनक दुरजा
३ मूलहिसदनस जोपुरुवदिशगृह, नवघर एकएहि लेखे,नरपति खेलयके उचित मनोहर स्वरकमूलन देखे जगत
४ त प्रकाश मन । भर महिचिन्तिकेहु परलोक फलफल होयि शिव शिवशंकर पारवति कमला दुहु बिनु गतितहिको
५ अथ नेपाल भाषा ॥ ध्वासदाशिवमल्ल बसरपा चुकेसेङाव श्रीश्री जय जगञ्चन्द्रमल्लदेवसेन ल्होङाव थव थ मूतिप्रीतीन
६ आङस थुङाव तथा जरो ध्यचूक अतिभिङ श्रीश्रीकुलदेवी तलेजु स समीपस सेल्हो मालको टीकाधारी श्रीश्री राजा
७ न यायमाल श्रीश्रश्री तलेजु मानययासे सालिकतया दिन सम्वत् ७९२ ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे भोर भोर अष्टमी उत्त
८ रभद्र नक्षत्र, सौभाग्य योग, यथाकरण मुहुर्त्तके, शनेश्चरबासरे ध्वकुन्हु दयका जुरो सारिक द्धय ॥ सर्व्यदा शुभ ॥

A copper plate of the temple of Taleju. Date 794

श्री ३ तरेजुदेवी श्री ३ देगुलितले देवार्न्निय प्रतिमासा भ्यन्तरे कुतवद्धय परिमित लैजानि यथा संभवन्ति तथा तैरेव प्रतिदिन

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathm

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रदीपार्थ षुनरिन्द्रजात्रा षड्भिषड्भि कुतवपरिमितै स्तैलेः संप्ररित्तो च्वाबचिभूत दिपमालिकार्थं द्वादश्यामासभ्य पव्चरात्रं यावत् श्री ३ तलेनुदेवी श्री ३ देगुलितले देवीभ्यां श्रीप्रतापमल्ल भुपतिना अस्मिन्नेर्थे अष्टादशरोपनिकानि संप्रदत्तानी संवत् ७९४ ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे पूर्णमास्यां तिथौ ।

On a piller in front of the temple of Talegu inside the Royal Palace, Kathmandu. Date 802

१ श्रीश्रीश्रीभवान्यैनमः॥ विरिञ्च भावना वशाज्जगतसूसर्ग कारिणे शरस्यहस्रवन्दनै
२ रमेश भव्य धारिणे । महेश सेवनाधिकाद्विभूतिभूति दायिने नमो गिरीन्द्र नन्दिनी
३ पदारविन्द रेणवे ॥ १ ॥ पुरन्दरादि देव वृन्द सुन्दरेण चिन्तिते सुराशी बर्गतो यदायदा
४ भया कुलेन च । प्रवृद्ध शत्रुनाश पूर्व्व राज्यभोग दायिने नमो गिरीन्द्र नन्दिनी पदार
५ बिन्द रेणवे ॥ २ ॥ मुनिन्द्र वर्ग संलसन्मनोनुकूल भावने प्रकाश तेजमा ज्वलत्पदार्थहरु
६ प धारिणे । सुधांशु कोटि संगनामृतेन पूर्ण्णरुपिणे नमो गिरीन्द्र नन्दिनी पदारविन्द रेणवे ॥ ३ ॥
७ विनोद मिच्छयान्मनापपदा सदाशिवे त्वया हृदा विभाव्यमान माहिते तदा मुदाम्बिक । त्रसन्महे
८ शमस्तकावतं स काय सच्चदे नमो गिरीन्द्र नन्दिनी पदारविन्द रेणवे ॥ ४ ॥ त्रिलोक साधकाव्यि
९ राजहन्सरोज सुन्दरे गुरुदिष्ट मार्ग्गतः स्वतेजसा स्थिताय च । सहस्र दृष्टिको विकाय
१० रुपतस्सदा नमो गिरीन्द्र नन्दिनी पदारविन्द रेणवे ॥ ५ ॥ समस्त मन्त्र यन्त्र रम्य भावना प्रभा
११ करोल्लसत्कराहित प्रिया प्रकाशकाय भास्वतो मदीयचित्त भृंगराज चुम्बिताय संततं न
१२ मो गिरीन्द्र नन्दनी पदारविन्द रेणवे ॥ ६ ॥ लसत्तुणार पर्व्वताधिराज मानसे सदा सुहर्षरंग पुरतो
१३ न नन्दिताय जिह्वा (ह्व) वे अनेक सिद्धि पूरकाय सूक्ष्मरुप धारिणे नमो गिरीन्द्र नन्दिनी पदारविन्द रे

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४ णवे ॥ ७ ॥ मदीयबुद्धि वांधकाय राज्यभोग पूर्वकं कलत्र पुत्र
मित्र वर्ग्गसंपदा दायिने । सदा मु`
१५ दा विभावनेन दयकाय मुक्तिकां नामो गिरीन्द्र नन्दिनी पदार
विनद रेणवे ॥ ८ ॥ विद्यापति
१६ न्द्रो नृपपार्गिवेन्द्रो नृपाल राजेश्वर चक्रवर्ती । चित्त समाधाय
पदे भवान्याः स्तोत्र च
१७ काराष्टक पद्यकेन ॥ ॥ इति श्रीशस्त्रशास्त्र संगीतादि
यावंद्विद्या पारग रसिक शिरोम
१८ णि सौन्दर्य्य तर्जित मनोज हनूमद्ध्वज महाराजाधिराज
समस्त राज चक्र भव्य चूडामणि
१९ विराज राज श्रीश्रीजयपार्थिवेन्द्रमल्ल विरचितं देव्याष्पञ्च-
चामराष्टकं संपूर्ण ॥
२० राजासीद्यक्षमल्ल स्समसभवि समृद्धादर सारभूतो भूर्मा सामन्त
भूभृन्मकुठमणिगणेदीप्तिनीरा
२१ जिताङ्घिं ॥ भक्तग्रामेभिरामे भवन धन गुणैष्केलि कौतूहलाबौ
राजन्त राजराजे प्रणयपरिचि
२२ ता भूतयोद्यापि यस्मिन् ॥ १ ॥ तत्पुत्रो रत्नमल्लो
भवदमलमतिर्योजहादेषभक्तग्रामं स्वल्पार्थ कामं
२३ शुचि विमल वपुष्पल्वतं दिक्करीव ॥ देवी पादाब्ज सेवी
वलमतुल भुजप्रौढ चन्द्रप्रतापष्कान्तीमासाद्यसद्यः
२४ क्षपित नृपपदस्थापिवैश्यामथाशात् ॥ २ ॥ श्रीसूर्यमल्लस्सुविशुद्ध
भूषा तस्मादजायन्तिज
२५ वशं पूषा ॥ धर्म्मैकतान सुदृढावधानः सन्तोषशीलेन विराज
मानः ॥ ३ ॥ सर्व्वाभिरामोकमरमल्लभूप
२६ स्ततोस्यत ष्किलकामरुपः । दुर्गादिकोय कुशलानुभावो
विपक्षपक्षे कुलिशा स्वभावः ॥ ४ ॥
२७ तत्पुत्रोभव दुग्रवीर्य विभवः श्री मन्महेन्द्रोनृपः श्रीमत्पर्व्वत
नन्दिनी धरण संलब्ध प्रसादोन्नतः येना
२८ नेन दिवाकर । मलकुलाम्भोज प्रकाशो वनौ चक्रे
विक्रमशालिना त्रिजग तां भानुष्प्रसादात्रपात्
२९ ॥ ५ ॥ ततसूनु सिवशिहभूपतिभूद्विख्यातनामावनौ मोरंगाचल
शृंगरोपित जयस्तम्भोतिदम्भोन्नतः
३० निर्द्वन्द्वं ललिताहये पुरमरे भूसंज्ञया योग्रहीत्यगार्थि क्षितिपाल
लब्धवलिभिभू देव सेवापरः ॥ ६ ॥ त
३१ स्यात्मजो हरिहरो नृपतिर्व्वभूव भूरक्षणेन च विभक्षगण क्षयेण
नाम्ना यथार्थ विभवादुवलभ्यमानो मानोन्स

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathm

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३२ तस्समर सीमति भीमेकर्मा ॥ ७ ॥ तसमाल्लक्ष्मनृसिंहो नरपतिरभद्वीर लइमी समृद्धी वृद्धोपासगं सेवी
३३ पशुपति तरुणी भक्ति लब्ध प्रसाद : । अद्यापिद्यौरुपेताहबभवरजसाम्लानि मार्न विमानैरत्यन्तं सनततापि त्रिदशग
३४. णशतैर्यस्यनैल्यछलेन ॥ ८ ॥ श्रीमत्प्रतापो नृपचक्रवर्ती वभूव तस्माद्गुण यूगपूर्ण्णः दानेन कीर्त्या यशसा श्रश्री
३५. या च न तादृशो सौं किल देष्ट पर्स्व्यः ॥ ९ ॥ :एतस्मादभवद्यथा जलनिधेश्चन्द्रो दिशां द्योतक ष्पूर्व्यैस्मादचलाहि
३६. वाकर इव व्रह्मा च पद्मादिव । आनन्दञ्ज नयञ्जनयञ्जनस्य नितरां संहर्षयन् सजजानाञ्जातोयं विकशत्प्रताप व
३७. लितः श्रीपार्थिबेन्द्रो नृपः ॥ १० ॥ अहित मथन कर्ता दुष्ट सर्व्वस्य हर्ता द्विजगण वरदाता योग
३८. बेदाङ्गवेत्ता ॥ सकल गिरि नृपाणां राष्ट्रदुर्ग्गस्य जेता परपुर सचिवानां मानहन्ता विधाता ॥ ११ ॥ म
३९. ध्येश्रृंगं लसन्तं शिखरिणि सिधुली दुर्ग्गमत्यन्त दुर्ग्ग यो जग्राह प्रताप प्रवलतर सहायैक वोधैः
४०. सुयोधैः ॥ शत्रो श्रीपार्थिवेन्द्रो नेपकुलतिलक स्सारभूतः पृथिव्यां प्राग्भिभूपालवर्य्यै रविदित
४१. विभवं विश्वविख्यात कर्म्मा ॥ १२ ॥ कोषे व्याकरणे पुराण कलने तंत्रेच्च वैशैषिके संगीते
४२. ललित प्रचण्ड वलिते वेदान्त पातञ्जले । काव्यालंकरणे स्मृतौ च निपुणस्सांख्ये श्रुतौतर्क्कके मीमांसा कु
४३. शलष्प्रताप विमलः श्रीपार्थिवेन्द्रोनृपः ॥ १३ ॥ यात्रा विहार समये तुररगाधिरूढे स्वार्णदिभूषत म
४४. ठे पथि यत्र तत्र । दृष्ट्र नृपतीश्वयस्य । स्खलद्दुकूला विवशा स्तरूणयो विन्नास्तकोच्यस्सहसाप्रजाताः ॥ १५ ॥ देवीन्द्रमन्य
४६. मलवंश भवा च तस्य मान्यासतीषु नितरामिपमग्रण्या । धन्या यश स्वरसमर्जित लब्धपुण्या माता वनीसुरसम
४७. र्च्चन कम्मगणया ॥ १६॥ पत्नी श्री ऋद्धिलक्ष्मी जनक नरपतेर्ईश जाता ससुजाता भोगिन्यन्या च देवी विमल कुल भ
४८. वा राज्यलक्ष्मीस्सलक्ष्मीः । या मातुर्ग्गर्भसूक्तौ समजनि विमल प्रोत युक्तोव मुक्ता धीरस्सत्कर्म धीर स्समुदित विभयो यत्पि
४९. ता लब्धपुण्यः ॥१७॥ भूपालेन्द्र तनूजस्सकल जनहितं स्तस्य राजाधिराजो मात्रापत्नी द्वयेनापि च निजतनये न स्वमू
५०. र्त्या समतेः ॥ श्रीमद्देव्याष्यदाम्भो रूह युगल समृद्धाति भक्तिष्प्रकर्ष प्रव्यक्ता सर्जजनतोरशुभफल नुदे पार्थिवेन्द्र ध्व

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५१. जस्तात् ॥१८॥ कपाट तितयं स्वर्ण्णैनिर्म्माय च विराजते । देव्यालये भक्तियुक्ताप्णर्थिवेन्द्रो महीश्वरः ॥१९॥ नेपाला न्देक्षिशु
५२. न्यधिप परि गुणिते मासि माघेथ पक्षे कृष्णे षर्ष्ठा तिथा वोषधितनये हस्तयुक्ते धृतै च । स्तम्भे श्रीमातृपत्नी द्वय सु
५३. त सहितां स्थापयामास मूर्ति स्वीयां श्री पार्थिवेन्द्र स्त्रिभूवन जननी भक्त ये सूक्ति नम्रः ॥२०॥ इति श्रीसमस्त राज चक्र
५४. भव्य चूडामणि कविराज राज श्रीश्रीजयपार्थिवेन्द्रमल्ला विरचितं स्ववंशावली ववर्णनं संपूर्ण ॥ श्रीश्रीश्री स्वेष्ट
५५. देवता तलेजुमाजु प्रीतिन शस्त्रशास्त्र संगीतादि यावद्विद्या-पारगा रसिक शिरोमणि सौन्दर्य्य ताञ्जित मनोन हनूमध्वज महारा
५६. जाधिराज समस्तराज चक्र भव्य चूडामणि कविराज श्रीश्री जयपार्थिवेन्द्रमलला देव परम भट्टारकन मुक्तिका
५७. मनान श्रीश्रीश्री तलेजु माजुया देवलस पश्चिमद्वार सोंगुलिसं लुँखअा पा सोंगुलिं तयाओ, ध्वलोहो खंभ दयका ओ
५८. महाराजाधिराज समस्त राज चक्र भव्य चूडामणि कविराज श्रीश्री जय पार्थिवेन्द्र मल्ला देव स थओ पुत्र श्रीश्री भू
५९. पालेन्द्रमल्ल देवया, माजु श्री इन्द्रमती देवीया, प्रिया श्री राज्यलक्ष्मी देवीया पट्ट महिषी श्रीऋद्धिलक्ष्मी देवीया डा
६०. ह्रा सं पुनर्ज्जन्म मुमालदकाओ, श्रीश्रीश्री परमेश्वरी चरणस सेवायाङा ओ चोङा कामन डाह्रा संलूंन प्रतिमा द
६१. यकाओ स्थापना याङा जुलो ॥ थाओनलि गोहमराजानं मेव सुनानं ध्व लोह खंभ सहितन लुंया प्रतिमा
६२ डाहमं सेनकालसा थिथिल थिथिलयातसां स्हस्त परहस्तन सेनकलसां गुप्तयातसां ध्वलोहोखभं प्रतिमा
६३ डाहमं कभिनकेनामन छुनुं यातसा, ध्वजा थाखल ह तसां सूनकलासं,गुप्तयातसां कोटि गोहत्या कोटिव्रहह
६४ त्या कोटि स्त्रीहतया कोटि वालहत्या कोटि अगम्यागमन कोटि अभक्ष्याभक्ष्यन कोटि शि
६५ वलिंग ध्वंशन कोटि श्रीश्रीश्री परमेशवर स देवालय देवी ध्वंसन याङा पाप, ध्वपृथ्वीस शास्त्रस ल्हाको पा
६६ प कोटि अश्मेध आदिन समस्त यज्ञ ध्वंसनयाङा पाप लाक जुलो ॥ ध्वज लोह खंभ सहित लुया प्रतिमा
६७ डाहा गोहा राजानं मेव सुनानं निदानयाङान निदान याचकाव भिनकलसा,कोटिशिवलिंग स्थापना

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmand

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६८ याङापुण्य, कोटि सपतपुरीजात्रा आदिन याङापुण्य, कोटि अश्वमेध यज्ञ आदिन, समस्त यज्ञ याङा पु
६९ ण्य ध्व आदिन पुण्य फल जुलो । सवत् ८०२ माघे मासि कृष्ण पक्षे । षठातिथौ
७० अस्तक्षेत्रे धृतियोगे सोमवासरे ष्वकुनहु ॥ आओ नली गोह राजानं भेव सुनानं छ्व
७१ तेस उपर छ्व लोहोखंभस आखल छगोलें तङाओ छायाओ चोलसां चोस्कलसां
७२ थे ल्हासेतको पापहत्या लाक जुलो ॥

A slab of stone lying on the ground in front of the Pota Adda in the outer courtyard of the Royal Palace in Bhatgaon. Date 803

१ १ स्वस्ति ॥ श्रीश्री भवान्यै नमः ॥ श्रीश्री
२ सुमति जयजितामित्र मल्ल देवेन, देवाल
३ यादि, सत्रादि, संपादिक प्रजाभ्यः इत्यंप्रसादो द
४ त्तः ॥ निर्भ्फराधिपैर्द्धान्यारोपणजलदत्या, दामस्याद्धा प्रति
५ रोपणिप्रजाभ्यः गृहीतव्य ॥ निर्भ्फरसंस्कारार्थप्रजाभिरेकस्मि
६ न्, दिवसेगत्वाकार्य्य, संपादनीयं च ॥ तस्मिन्दिवसे, सूर्य्यास्त-पर्य्यन्त निर्भ्फ
७ र संस्कारः कर्त्तव्यः ॥ ततः निर्भ्फराधिपैः प्रजाभ्यः चिन्ह-मुद्रादातव्या ॥ यो न
८ गच्छति तस्य दामत्रयंदण्ड ॥ समये गन्तव्यं कार्य्यमापिकर्त्तव्य ॥ प्रजाधिर्न्निर्भ्फ
९ राधिपानां विष्टिर्न्न कार्य्या ॥ निर्भ्फराधिपैः ताभ्यः प्रजाभ्यः किमपि जग्रह्यं ॥ इन्धनम
१० पि निर्भ्फराधिपेत्यानदेयं ॥ कृषेर्यथाक्रमं धान्यरोपनार्थ जलंदेयं तत्राधिकार्य नधि
११ कारि पौर्व्वापर्य्य विचारो न कार्य्यः ॥ ॥ अथनेपालभाखा, श्रीश्रीसुमति- जयजितामित्रम
१२ ल्लद्वसन, देवलज्या, फलेज्यायाङान, परजायाता, धरवा पनिसेन, धरसकचंगर
१३ धाङास, परिमितिदयकं प्रसन्नजुया, सकेल धरयां, वापेज्यास, लखमुल, पेक जव २

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१४ धरछा सकलें हायमाला, नखातमजुकुन्ह, ज्यातानमजुववेरस, धरज्याङायके, वेर
१५ स ज्याछमयाल, प्रजापनिसेन, तेवलंजयाजुयंमाल, न्हिछिंशु- यास्केमल, धरस, न्हिसार
१६ काव मुदिविय, मवरसा, मवकोस्के, दंमस्व ३ वनिकाय थ्वतेस उपर कायमदु
१७ दंडु ज्यायने मदु, दंदु ततयावदामकायंमदु, र्ददुसिकायंमदु, ज्यापनेंपदु, ध
१८ रया नामन, लंखवोयकावविपमदु, कथन वियमाल, तवघाड जुरसां, चुकुन
१९ धाड जुरसां, थ्वतेमयातसा, श्रीश्रीरवाजनविचारयायमाल, गाहां परमानया
२० ङतरा ओहानं विचारयायमाल, थ्वतेस धर चारक चंगल याङावसानासा
२१ .... राज दण्ड मोहोटंका षु ६ माल थ्वते .... ईश्वरीयासु
२२ ... ... मायतसा कुदृष्टि जुयमाल ... श्रीश्रीउग्र मल्ल श्री
२३ भूतीन्द्रमल्ल पवतारा श्रीभागिराम ॥ श्रे योस्तुसम्वत् ८०३ ... ...
२४ ज्येष्ठशुक्ल महा पर्व प्रर्णिमाकुन्हु ... ...
२५ ... कतयाकीर्त्युद्रम्टै ... ...
२६ ... ... सर्व्वत ..
२७ ... ...
२८ ... ... शुभम्

A copper plate attached to the northern wall of the Mulchok in the Royal Palace in Bhatgaon. Date 818

१ १ श्री ३ भवान्यैनमः या देवी त्रिजगज्जनैक जननी ज्योतिः स्वरुपोज्ज्वलः संाराण्णवतावरणैक तरणि सायुज्य मुक्तिप्रदा । सासृष्टियस्थितिनाशकर्म्मकुशला कल्याण बीजादिजा श्रीश्री योगनरेन्द्रमल्ल नृपतिं पायात् मुदा
२ सर्व्वदा ॥ अद्यश्वेत वाराहकल्पे वैवश्तमन्वन्तरे कलियुग प्रथमचणे जम्वूद्वीपे भरतखण्डे पशुपतिसन्निधाने वासुकीक्षेत्रे वाग्मत्यां दक्षिण कुले नेपाल देशान्तगत ललितपट्टने इहैवपुण्य

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३ भूमौ ॥ श्रेयोकस्तु ॥ सवत् ८१८ माघमासे शुक्लपक्षे
पूर्णमारश्यांतिथौ पुष्यनक्षेत्रे आयुष्मानयोगे, यथाकणमुहर्त्तके
आदित्यवासरे मकररासिगते सवितरि, कर्कट राशिगते चन्द्रमसि
त्रेतायुगादि महापर्व्वणि ॥ आ
४ स्मिन्दिने श्रीमाणीग्लाधिपति महाराजाधिराज सङ्गीतार्णवपारग
नेपाल चूडामणि श्रीश्री जययोगनरेन्द्रमल्लदेव वर्म्मणा
स्वेष्टदेवता श्री ३ तलेजुमाजुस्के प्रीतिनदुन्ता स्थानस्पद
५ क्षिणप्रदेशे सतो क्षेत्र नामसंज्ञक पूर्णसहकस्य क्षेत्रेण पश्चिमतः
देवकस्य क्षेत्रेणोत्तरतः पूर्वतः दक्षिणतश्च एतन्मध्येतत्क्षेत्र
पञ्चरोपणिक रोवाङ्ग रोवङा ५ भूयवावुसिहंकस्य
क्षेत्रेणपश्चिमतः ॥ श्रीश्रीराजक्षेत्रणउत्त
६ रतः ॥ पूर्व्वतः दक्षिणतश्च ॥ एतन्मध्येकालमा क्षेत्र नाम संज्ञकं
चतुररोपनिकंरोवाङ्गरोवपि ४ भूयबासिंहकस्य क्षेत्रेण पश्चिमतः
॥ मूलमार्ग्गेर्ण उत्तरतः ॥ हाकुकस्यक्षेत्रेणपूर्व्वतः ॥
श्रीश्रीराजक्षेत्रेणदक्षिणतश्च ॥ एतन्मध्ये
७ इतायाको क्षेत्रनामसंज्ञक चतुररोपाणिकं रोवाङ्गरोवपि ४ भूय श्री
राजनक्षेत्रेणपश्चिमतः ॥ उत्तरतः ॥ पूर्व्वतः दक्षिणतश्च ॥
एतन्मध्येनिः को क्षेत्रनामसंज्ञकं चचुररोपनिकंरोवाङ्गरोवपि ४
भुप श्री राजक्षेत्रेण पश्चिमतः ॥
८ भुमनेउत्तरतः ॥ बिशवसिंहकस्यक्षेत्रेण पूर्व्वतः ॥
श्रीश्रीराजक्षेत्रेणदिणतश्च .... नाम संज्ञक सार्द्ध
चतुःरोपनिकं रोवाङ्गरोवपि ४ कर्णनसि २ भूय जयमुतिकस्य
क्षेत्रेणपश्चिमतः ॥ उत्तरतः ॥ निर्झरात्पूर्व्वतः ॥ देव
९ रामकस्य क्षेत्रेण दक्षिणतश्च ॥ एतन्मध्ये ....
नामसंज्ञक चतुरोपनिकं रोवाङ्गरोवपि ४
भूययथाचात्राघाटचाथलिंवुद्धयरोपनिकरोवन सि २ भूयतेकर्नासहं
कस्य क्षेत्रेण पश्चिमतः ॥ जगन्नाथकस्य
१० क्षेत्रेणउत्तरतः ॥ मानधर कस्य क्षेत्रेण पूर्व्वतः गङ्गारामकस्य
क्षेत्रेणदक्षिणतश्च । एतन्मध्ये थलिक्षेत्रिनाम संज्ञकत्रयरोपनि
करोवाङ्ग रोवस्व ३ एतेक्षेत्राः स्वेष्ट देवता प्रीत्यर्थ संप्रदत्ताः ॥
स्वदत्तांपदरदत्तां वा
११ योहरेत्सुरविप्रयोः षष्ठीवर्षसहस्राणिविष्टायांजायतेक्रिमिः ॥
भाषा ॥ थ्वतेवुया वरसानन वर्ष प्रति माघशुक्ल पूणमाशीकुन्हु
पूजाङ्गमयकेयात मोहोरटकानीय २० मेशयात मोहर टं का शुय
३० दुगुयात वं हं
१२ स यातव तुतकं थ्वतेन प्रशोषदकोन थोपूजायत उपचार
मालक्क सामीदयांक भूय थम तस्यविज्याङागुलि तिसा हृदय

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

फोल सं तुमंस६ तडानदु तस्यंवर्णप्रति अविछिन्न याङन श्री ३ परमेश्वरी ष्टदेवतातलेजु
१३ माजुस्केपूजायातजुरो ध्वगुलपूजाया स्वान समय ग्ववेलसंराजिक दैविक जुरसांयलयातम थेनकेमदो, मथेनरसा ग्वहानमथेनकल ओहायात श्री ३ परमेश्वर कुदृष्टिजुयु ॥ ध्वतेयागोष्टी मंगलाछेगृह
१४ सघुवशं राउत्त हाकुभा सुखुर ध्वाखागृहकोविग्वगलयाछय चोछेगृह रामेश्वर भारो इलाछेगृह खडगाहा जयमलभारो ध्वपेहागोष्टी समूहन प्रतिअवि छिन्नयाङन श्री परमेश्वरी
१५ ष्टदेवता तलेजुमाजुस्के पूजायाङ निस्त्रपंयंजमालजुरो । ध्व सुवर्णपत्रस चोसयतक मयासे लोभानिपापानियातसा गो ब्राह्मणदिपञ्चमहापातकलाकजुरो श्री ३ परमेश्रीसकुदृष्टिजुयु ॥ ध्वसुवर्णत्रस चोरस्यंतक
१६ लोपालोपमयास्यं निस्त्रपंवोनसा उतोत्नर श्री ३ परमेश्वरी सुदृष्टिजुयु, दत्तापत्रार्थेसाक्षी श्री महाराजाधिराज श्री श्री जयभूपतीन्द्रमल्लदेवठाकुरसं यलगाडवाहारगृह द्धिजवर श्री विद्यालनन्दउपाध्याशर्म्मा इष्नाछेगृह द्धिज
१७ वस श्री जयन्त उपाध्या शर्म्मा श्री राजपत्नी जयलक्ष्मि देवी रघुवंश राउत हाकुभा यलंया चौताराग्वगलभा ध्वगुलपर्य्यायस एतेदृयर्टः ॥ पुनर्भाषा दासी दुर्ज्जनपनिस्यन ग्ववेलसं ध्वसुवर्णपत्र दैविराजिकनतडाओइ
१८ चिलथिचिलयाङन लिकास्यं सने धारस लिकालसा ध्वहा श्री ३ तलेजुमाजु स कुदृष्टि जुयु थि तक्कप्रमान यातसा उतोत्त। श्री परमेश्वैरी सुदृष्टिजुयु ॥ अनेनापुण्येन श्री ३ भवानी प्रसन्ना-भवतु ॥

On the doorways of Taleju temple in Bhaygaun.
Date Ns. 826.

१ श्री ३ देव्यैनमः ॥ सुराणां शरण्ये शिबे बिश्ववन्द्ये पदाब्जं वियान्यदेवं न जाने । अतो
२ भूपतीन्द्रस्य दीनस्य दुर्गे क्षमस्त्रापराधं परे देवि मातः ॥ ॐ अद्य ब्रह्मणो द्धितिय
३ परार्द्धेश्वतवाराहकल्पे बैश्वतमनोरष्टाविंशतितमस्य चतुर्युगस्य कलेः प्र
४ थमपादे जमबूद्वपि भरखण्डे भारतवर्ष आर्य्यात देशे हिमवद्दक्षिणपादे नेपाल

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathm

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५ मण्डले श्री ३ पशुपतिसनिधाने वासुकीक्षेत्रे वाग्मत्याः पूर्व्वकूले श्री भक्तपट्टनरा
६ जधान्यां इहैव पुण्यभूमौ ॥ ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे चतुर्थी पर पंचम्यां तिथौशतभि–
७ षनक्षत्रे आयुष्मानयोगे बुधबासरे यथाकरणमुहुर्त्तके मिथुनराशिगते सवित–
८ रि कुम्भराशिगते चनद्रमसि ॥ नेपालेश्वरभूपतिन्द्रनृपतिः स्वेष्टेश्वरीतुष्टये सानन्द रघु–
९ वंशसंभवमणिर्वीरो वदानयोत्तमः ॥ भूदेवान्परितोष्यवित्तनिचयैर्लब्धाजयं संगरे
१० भूमीन्द्राकिवन्दिताघ्रियुगलः कोटयाहुतिं प्राकरोत् ॥ विख्याते रसबाहुवारणमितेने
११ पालशाके शुचौ पंचम्यामसिते वुधस्य दिवसे भेवारुणे सादरं प्रासादोपीजातरुप–
१२ कलशानास्थापयामिद्धिदां वेतालोपरिसंस्थितौ हसरवरौ कृत्वा च जीर्ण्णोद्धृतिं ॥ श्रीश्रीश्री पशु
१३ पतिचरणकमलधूलिधूसरितशिरोरुहश्रीमन्मानेश्वारीष्टदेवता-वरलब्धप्रसारित
१४ रघुवंशावतारदेदीप्यमानमानोन्नतयशःशशधरधवलीकृतधरामण्डल प्रचण्ड
१५ मार्तण्डप्रतापदुरीकृतीरपुतिमिरसकलवसुन्धरारमणरत्नकीरीट कोटिनी
१६ राजितचरणकमलयुगलनेपालमहीमण्डलाखण्डमहाराजाधिराज परमभट्टा
१७ रक श्रीश्रीजयभूपतीन्द्रमल्लदेवसन श्रीश्रीश्री स्वेष्टदेवता तलेजुस सुवर्ण्ण प्रासाद
१८ सेडास निमछपुलु गजुर लुंपोल धलिं भागिल जव खव सिहं देवतालछत्र मोथ
१९ ल् आदिन तयाव जीर्ण्णोद्धारयाङा कोट्याहुति यज्ञ याङाव गजुलि छाया दिन जुलो
२० ॥ कलिगताब्द ४८०७ विक्रमाब्द १७६३ शाकाब्द १६२८ नेपाल समवत् ८२६
२१ ज्येष्ठमास कृष्णपक्ष चतुर्थी परपंचम्यां तिथि शताभिषनक्षत्र आयुष्मानयोगबु
धवार, ध्वकुन्हु ॥ वर्षवर्द्धन दिन नववर्ष प्रति था पूजा याय ल ॥ शुभं भवतु ॥

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

A copper plate attached to the northern wall of the Mulchok of the Royal Palace in Bhatgaon. Date 829

१ श्री ३ दुर्ग्गादेव्यै नमः ॥ स्फुर्ज्जन्नन्दपृदाकुकलिते नेपाल शाकेपरे, शुक्ले दैत्या गुरोर्द्दिने सम भूर्त्तिमुदाचाश्विने । अष्टम्यां नृपभूपतीन्द्र जननी

२ स्वेष्टेश्वभे ॥ राज्ञां लालमती विशाल कुलजा कान्तप्रियासादरं, विख्यातात्रिदिवंगतस्यदयित

३ प्रेमनासुरेश्यालय । मूर्द्धादीप घृतोज्ज्वलांचविपुलां कन्यागने भास्करे हस्तायांधृत दिपयुग्म कलितां योग सुिकर्म्माख्यके ॥ ॥ वराहकल्पेयादि ॥ अथेत्या

४ दी ॥ वाक्यः॥ अथ नेपालभाषा॥ श्री ३ स्वेष्टदेवता तलेजुस्के, श्रीश्रीश्रीलालमतीदेवी सन, थव स्त्रपुरुष्या सुवर्ण प्रतिमा दयकाव, आश्विनशुक्ल महाष्ट

५ मोहुनहुनिसे, देवकोहाविज्यातके, थहज्यातकेतोलो, मतछोयकेयात, मेसलघुन वुरोव ९ दुं ताजुलो, थ्वतेया वलसानमा मोहोलंटका १ केतकीस्वन

६ तने, नायक कल्मि पेहासन, सिंहासन गोयके दं ४ हानवयवियखड्गसथापनकुन्हु, देवस्त जु १ मतापूजा, ग्व १० भिंग्वय, दं ८ दक्षिणा हां १ दुगु मूल मोटं २

७ वाङमान ॥ ॥ रात्रियातादेवस्तं जु १ मतापूजा ग्वल १० भिंग्वय, दं ८ दक्षिणा, हां १ दुगुमूलमोट २ वाङमाल ॥ दुगुया श्रीश्रीराजसदुतेमाल थ्वते

८ हाङान परशोर्ष वर्षप्रति, मतंछोउकाव गुठिजननहाने,महानसा, पंचमहापातक, देवताया कुद्दष्टि चोसेतकोहानसा सुद्दष्टि ॥ गुटिवन विद्यधर थंसे हेरसिं

९ ह जगन्नाथ, पालु, राम, जगतिंह, हरिनारायण ॥ समवत् ८२९ आश्विनशुक्लमहाष्टमीतिथि थ्वकुन्हुदुंताजुलो ॥ अनेनकर्म्मणा श्री ३ स्वेष्टेश्वरीदेवीप्रीणातु ॥ शुभं ॥

On two pillars in front of the Taleju temple, Kathmandu. The pillars are on the two sides of the valivedi. Date 845.

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kath

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Left Pillar

१ ॐ नमः श्री परदेवतायै ॥ या निल्या परदेवता त्रिजगतां या
सर्व्व तत्वा श्रया
यन्माया विभवेन जीव निलयं ब्रह्माण्डमुन्मीलित । या
सत्वात्मिक याधिया
सुकृतिभिः सवान्ते समाराधिता, भक्त्यूद्रेकतराभिलाषि मनसा
तामीश्वरी
माश्रये । मातस्त्वत्पदपंकजा स वसुधा स्वादेकतिमग्नंमनः
स्वाराज्यं
न च पारमेष्टय मपि न त्रैलोक्यमा कांक्षते । मुक्तेः किन्तु
गनीयसा त्वयि
परा भक्तिः सदा सात्विकी सा नित्यं हृदि संगतास्त्वति शिवे
कुर्व्वेवर
प्रार्थना ॥ नेपाला वनिपाल भाति मुकुटालङ्कार भूतस्ययों
धर्म्मैकान्त
मतैर्ज्जगर्ज्ज महाराजस्य ज्येष्ठात्मजः । यन्माता विमला त्वया
कु
मुदिनी देवीपति प्रेयसी सः श्रीमानतिसुन्दरा कृति गुण राजे
न्द्रमल्लो नृपः वाणाम्नायगजांकिते सु ललिते नेपालिके
वत्सरे, त्वाखाढे विमले थ मासि शुभदे शुक्ले तृतीया तिथौ
संक्रान्ता वहिभेद जीव दिवसे स्वेछेश्वरी प्रतीये सर्व्वा
रिष्ट विनाशि राजत तुलादानं ददौ भक्तितः ॥ शुभमस्तु ॥

Right Pillar

श्री ३ भवान्यै ॥ श्रीश्रीश्री स्वेष्टदेवता प्रसाद समासादित रुचिर
तर साम्राज्य समुद्भासमान वेदान्तादि विविध विद्या विचार
तर साम्राज्य कृतान्तः करण पराजमान समस्तप रिपुवर्ग दर्प्प
निमर्म्मूलरामायमान धर्म्म बलस्थापित सकल सदा
चार नेपालेश्वर महाराजाधिराज श्रीश्रीजग
ज्जयमल्ल देवस्त तनुजेन पति चरणकमल भज
माना या विशुद्धतर वशं सागर चन्द्र कलायाः
श्रीश्री कुमुदिनी देव्यास्तनयेन समस्त गुणनिलयेन
श्रीश्री राजेन्द्रमल्ल देवन श्रीश्रीस्वेष्टदेवताप्रीतये
राजत तुला पुरुषदानं समाचरितं ॥ अतः परं देशभाखा सम्वत्

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

८४५ आखाढमासे शुक्लपक्षे तृतीयायांतिथौ अश्लेषानक्षत्रे सुद्धियोगे
यथाकरणमुहूर्ते बृहस्पतिवासरे कर्क्कटराशिगते सवितरि
तद्राशिगते चन्द्रमसि थ्वकुन्हु श्रीश्रीश्रीतलेजुमाजुप्रीतिन
श्रीश्रीजगज्यमल्ल महाराजा श्रीश्रीकुमुदिनी देवी महारानी
निह्मास राजकुमार श्रीश्री राजेन्द्रमल्लदेवसन ओहोया
तुलापुरुष महादानयाङा दिन जुरो ॥ शुभ ॥

✡

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kath

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सन्दर्भ ग्रन्थ-सूची

१. अग्रवाल, वासुदेवशरण, (डा.) भारतीय कला
२. आचार्य, बलदेव, भारतीय दर्शन
३. „ „ भगवान् शंकर
४. एवलोन आर्थर, महानिर्वाणतन्त्रको भूमिका
५. „ „ सर्पेण्ट पावर
६. कुमार स्वामी, (डा.) आरकेइक टेराकोटाज
७. „ „ अर्लि इण्डियन आइक्नोनोग्राफी, इष्टर्न आर्ट
८. ज.ब.रा, ब्रह्म शमसेर, नब्बे सालको भूकम्प
९. तिवारी, रामजी र अरूहरू, (सम्पा.) अभिलेख संग्रह
१०. थपल्याल, किरणकुमार, (डा.) सिन्धु सभ्यता
११. बज्राचार्य, गौतमबज्र, हनुमानढोका राजदरबार
१२. मनराल, पी. एस. (डा.) प्राचीन भारतका राजनैतिक तथा सांस्कृतिक इतिहास
१३. मोतिचन्द्र, (डा.) सार्थवाह
१४. योगी, नरहरिनाथ, देवमाला वंशावली
१५. रेग्मी, डिल्लीरमण, (डा.) मेडियाभल नेपाल
१६. राहुल, सांकृत्यायन, पुरातत्त्व निबन्धावली
१७. लम्साल, देवीप्रसाद, (पं.) (सम्पा.), भाषा वंशावली
१८. शर्मा, बालचन्द्र, काठमाडौं उपत्यकाको राजवंशावली
१९. भण्डारी, धुण्डिराज, (प्रा.) नेपालको ऐतिहासिक विवेचना
२०. शास्त्री, हरप्रसाद, क्याटलग ताडपत्र पाण्डुलिपि
२१. श्रीआद्यशंकराचार्य, सौन्दर्यलहरी स्तोत्र
२२. शुक्ल, द्विजेन्द्रनाथ, (सम्पा.) श्रीराजा भोजकृत समराङ्गण सूत्रधार
२३. सिन्हा, बरूआ, भरहुत इन्सक्रिप्सन्स
२४. ज्ञवाली, सूर्यविक्रम, नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास

संस्कृत ग्रन्थहरू

१. ऋग्वेद
२. अथर्ववेद
३. देव्युपनिषद्
४. वृहदारण्यकोपनिषद्

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

५. महानारायणीयोपनिषद्
६. सौभाग्यलक्ष्म्युपनिषद्
७. ऐतरेयब्राह्मण
८. जैमिनिय ब्राह्मण
९. शतपथ ब्राह्मण
१०. गौतम धर्मसूत्र
११. कुब्जिका मन्त्रतत्त्व
१२. कुलागमरहस्यतन्त्र
१३. तत्सद्भावतन्त्र
१४. शक्तिसंगमतन्त्र
१५. रूपमण्डन (शिल्पशास्त्र)
१६. महाभारत

पत्रपत्रिकाहरू

१. कल्याण, तीर्थाङ्क, गीता प्रेस
२. संस्कृत सन्देश, वृहद् आध्यात्मिक परिषद्
३. पूर्णिमा, इतिहास संशोधन मण्डल
४. प्राचीन नेपाल, पुरातत्त्व विभाग

Prof. Madhav Prasad

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४. ५०

२२

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Prof. Madhav Prasad

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुलचन्द्र कोइराला : संक्षिप्त परिचय

जन्म : वि. सं. १९८५ जेठ ९ गते
निधन : वि. सं. २०५० जेठ १४ गते

कुलचन्द्र कोइराला संस्कृति र साहित्यका विशिष्ट अध्येताका साथै उहाँ यी दुवै क्षेत्रमा समान प्रतिस्पर्धात्मक रूपले कलम चलाउन सक्षम हुनुहुन्थ्यो । संस्कृतिका फाँटमा गहकिला ग्रन्थ लेख्नुका साथै उहाँ जीवनको अन्तिम अवस्थासम्म यसैमा साधनारत रहनुभयो । यस्तै, उहाँ कविता, कथा, लेख-निबन्ध, संस्मरण, खण्डकाव्य, समालोचना आदि साहित्यका विविध विधामा आजीवन सिर्जनारत रहनुभयो । संस्कृति र साहित्य विषयमा लेखिएका उहाँका कृतिहरू अझ थुप्रै अप्रकाशित छन् ।

बहुमुखी प्रतिभासम्पन्न स्वर्गीय कोइरालाको व्यक्तित्त्व र कृतित्त्व नेपाली साहित्य र संस्कृतिका क्षेत्रमा सधैं स्मरणीय छ । प्रखर लेखनशक्ति, गहनभन्दा गहन विषयवस्तुमा पनि सरल, सहज र त्यत्तिकै आकर्षक प्रस्तुति उहाँको लेखन-सिर्जनाको विशेषता हो । हरेक सांस्कृतिक लेखनहरूमा पाइने मौलिक चिन्तन उहाँको महत्वपूर्ण पक्ष हो ।

स्व. कोइरालाका प्रकाशित कृतिहरू–

संस्कृति र इतिहासतर्फ

१. इन्द्रजात्रा
२. नेपालको सांस्कृतिक परम्परा र राजमुकुट
३. पूर्व २ नं. को क्रान्तिको इतिहास
४. कोइरालाहरू कहाँबाट आए ?
५. वैष्णव सम्प्रदाय र नारायण मन्दिर
६. नेपालका आराध्यदेव भगवान् श्रीपशुपतिनाथ
७. नेपाली सांस्कृतिक जात्रापर्व
८. नेपाली खस बाहुनका कुलदेवता मष्टो [illegible]

साहित्यतर्फ

१. मेघदूत (तत्सम छायानुवाद)
२. भृकुटी (खण्डकाव्य)
३. एक पैसा (कथा-संग्रह)
४. बाजेपुराण (हास्यव्यंग्यनिबन्ध-संग्रह)
५. कुलचन्द्र कोइरालाका कविताहरू
६. यात्रा लामाबगरको (यात्रानिबन्ध-संग्रह)
७. नविर्सिने क्षणहरू (संस्मरण-संग्रह)
८. मलाई तिमी सम्झनै छाडिदेऊ (गीत-संग्रह)

४. वृहदार

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal